

J. H.

els

Dr. H. H. H.

STUDIER OCH KRITIKER

AF

HANS FORSELL

II

STOCKHOLM. P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

Stockholms universitet

30001

004356178

STUDIER OCH KRITIKER

AF

HANS FORSSELL

II

STOCKHOLM.

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

STOCKHOLM, 1888

KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

FÖRORD

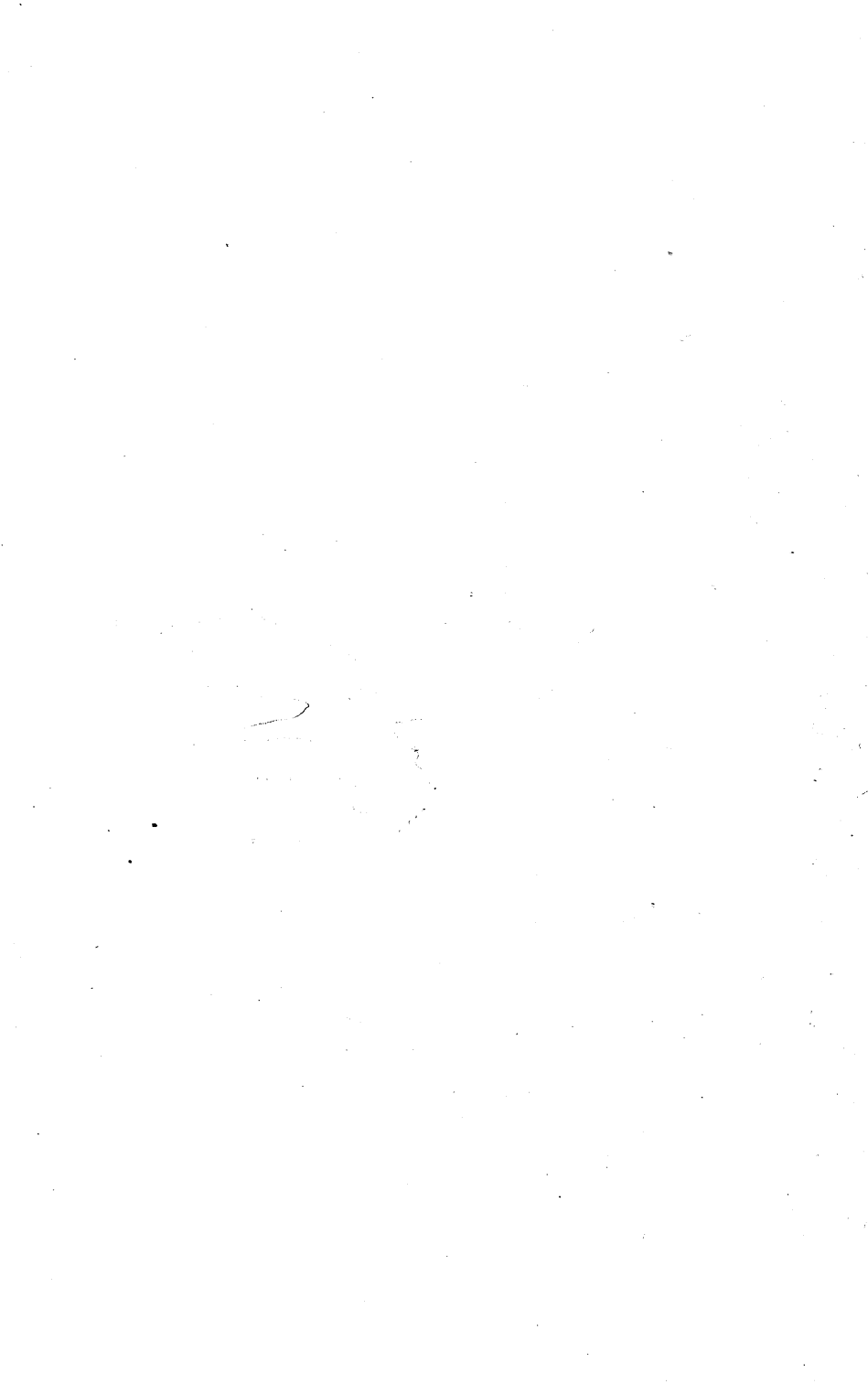

De uppsatser, som härmed samlade utgifvas, hafva under åren 1879—87 varit publicerade i Nordisk Tidskrift och äro delvis omarbetade efter nuvarande förhållanden. Stafningssättet är förlagsfirmans.

Stockholm d. 2 jan. 1888.

FÖRFATTAREN.

NYA FÖRSÖK TILL FÖRBÄTTRING AF ARBETSKLASSENS VILKOR.

Det är mer än tio år sedan den stora arbetarefrågan i Danmark genomgick ett af dessa akuta stadier, som betecknas af folkmöten i landet, partigrupperingar i riksdagen och diskussioner i pressen, och som antingen framtinga en eller annan lagstiftningsåtgärd eller för tillfället bringas till afslutning genom en komité. Danska regeringen nedsatte den 20 sept. 1875, någon tid efter de socialistiska agitationernas dämpande, en stor »Kommission til undersøgelse af arbejderforholdene», hvilken tre år därefter, den 25 okt. 1878, var färdig med sin betänkning. Sedan dess har den politiska vanmakt, som partistriderna i detta land framkallat, icke medgifvit någon lagstiftningsåtgärd, hvartill fordras samverkan af regering och representation. Regeringen hade dock vid 1884 års riksdag framlagt ett förslag om upprättande af en Anstalt för billig alderdomsförsörgelse, ett förslag som visserligen innebar en djärf tillämpning af statssocialismen, för så vidt det utan åtskilnad till person stälde statskassan till den enskildes förfogande, men som det oaktadt knappast kunde räknas bland verksamma försök till förbättring just af kroppsarbetarnes vilkor. För närvarande sysselsätter sig en ny regeringskommission med frågan om skadeersättning vid olycksfall inom industrien.

I Sverige har samma fråga något senare kommit före men märkligt nog utan synnerlig agitation i sinnen genom-

gått sitt första skede — riksdagsskrifvelsens och komité-tillsättningen. Vål hade äfven hos oss under åren 1882—3 förekommit en arbetarerörelse af ganska betydande omfattning; men väsentligen beroende, som den var, af en enda mans personliga sträfvan, kunde den samma knappt anses som uttryck för arbetarnes egna, af dem själfva klart fattade intressen. Tämiligen oförberedt framträdde därför vid 1884 års riksdag hr Hedins förtjänstfullt affattade motion om en skrifvelse till K. M:t rörande »Olycksfalls- och ålderdomsförsäkring för arbetare»; — och dock blef, alldeles som om det gält en obetydlighet eller ett länge sedan uttömdt ämne, förslaget i en handvändning af statsutskottet understödt och af kamrarna utan nämnvärdt meningsbyte godkändt. Man kan tryggt påstå, att riksdagens ledamöter i allmänhet egde mycket ringa föreställning om betydelsen och omfattningen af dylika anordningar, — nyheter som de äro äfven för de stora industriländerna; men motionären hade som utgångspunkt för sitt förslag åberopat den socialpolitiska lagstiftningens storartade utveckling under det senaste årtiondet inom större delen af Europa, och man synes hafva känt, att när så märkliga ting föregått hos våra grannar, borde väl åtminstone undersökas, huru mycket af det goda kunde passa för Sverige.

Så har äfven hos oss den socialpolitiska frågan kommit på dagordningen, och intresset för förbättring af arbetsklassens vilkor har fått ny riktning — i och med det uppställda »försäkrings»-problemet. På samma gång förspörjes här som annorstädes en liflig öfvertygelse om statens rätt och pligt att öfvertaga den stora uppgiftens lösning. Äfven denna öfvertygelse, eller rättare denna stämning, är ju europeisk. I alla länder höras för tillfället lärde och olärde försäkra, att litet socialism aldrig kan skada. För att lugna

de sinnen, som skrämmas af blotta namnet, försäkrar man, att alla samhällsinrättningar hafva i sig något af socialism och att den ena formen däraf kan vara lika så god och nyttig som den andra. Dylika satser förkunnas helt öppet af vetenskapens heroer i vetenskapens hufvudland och godkännas lika öppet af politikens stormästare i världens mäktigaste rike. Sådana, ännu för ett årtionde sedan allmän-giltiga, axiomer, som att näringarnas lifsvilkor äro fri företagsamhet, fritt aftal, fri täflan, fri association, synas flerstädes hafva förlorat all tilltro i tongifvande kretsar och i stället hänvisas ungdomen från katedrarna, allmänheten i pressen och representanterna från ministerbänkarna på sådana förutsättningar för näringarnas trefnad som: skydd emot konkurrensen, industriens korporativa organisation, arbetarnes obligatoriska försäkring och i allmänhet en »rationel reglering» af både produktion och konsumtion. Reaktionen mot den gamla »liberala» ekonomiska lagstiftningen har synnerligen i Tyskland tagit öfvermäktig fart inom den värld, som bildar dagens opinioner; och sedan numera den statsman, som störtat en kejsare och skapat ett kejsardöme, äfven åtagit sig att lösa den sociala frågan, att hjälpa industrien genom skydd och att förbättra arbetsklassens vilkor genom statsmaktens förfoganden, så har också förtroendet till statsmaktens förmåga i dessa stycken helt naturligt vunnit i styrka. Det breder sig snart nog som en smitta öfver Europa, och hos stora samhällsklasser skola däraf skapas och befastas oklara föreställningar om en statens mystiska allmakt på det ekonomiska området, föreställningar, hvilka utan tvifvel komma att medföra ständigt stegrade anspråk på statsmaktens välgärningar. Om staten kan uträtta allt hvad statsmannen vill, så är det ju endast statsmannens vilja det gäller att böja och rikta till ett

ädel och godt mål; och hvad kan vara ädlare och bättre än den »sociala utjämningen»: att rättvist fördela arbetets vinster och att trygga den svage mot nöd? Allt sådant skall det åligga den vise och kraftige statsmannen att genom statsmakten, d. v. s. genom lagar, skatter och ämbetsmän uträtta, och på förslag härutinnan är det som bekant ingen ända.

Hos oss tager all denna sociala välmening gärna form af ett yrkande å statsanslag, och då nu »försäkring» är dagens lösen, synes man i många kretsar hysa den tron, att ett större eller mindre statsbidrag till alla arbetares pensions-försäkring skulle utan vidare vara både berättigadt och ändamålsenligt.

Så enkel är dock icke frågans lösning; och väl är att märka, därhän har icke häller den tyske rikskanslerens socialpolitiska lagstiftning kommit. Just därför, att de åtgärder, som under de sistförflutna åren af den tyska riksdagen vidtagits till främjande af arbetsklassens välfärd, så ofta skola åberopas som lysande förebilder, torde det ock vara skäl att åt de samma egna en noggrann uppmärksamhet. Men en framställning af de storartade och i sitt slag alldeles nya lagstiftningsförsök, som träda oss till möte i den tyska sjukförsäkringslagen af 1883 och olycksfallsförsäkringslagen af 1884, är ej möjlig utan en kort redogörelse för de förutsättningar, som betingat de samma.

I.

Det är knappt tjugu år sedan man i Tyskland begynte på allvar afhandla frågan om botemedel mot de sociala missförhållanden, som framkallades af de talrika olyckshän-

delserna vid det industriela arbetet. Såsom vanligt väcktes härutinnan det allmänna intresset till lif af några mera betydande olycksfall, särskildt 1866 vid bergverken i Logau och Neu-Iserlohn och 1869 vid Plauen, där 276 grufarbetare på en gång förlorade lifvet, och då insamling öfver hela Tyskland måste anställas till de utblottade familjernas understöd. Från Leipzig ingick 1868 en mass-petition till nordtyska förbundets riksdag om »revision af bestämmelserna rörande skadeersättning till privatpersoner för af dem själfva icke vållade olyckshändelser vid järnvägar, bergverk och fabriker», och denna petition blef af riksdagen hänvisad till kanslersämbetet för »skyndsam behandling». I ekonomiska och juridiska kretsar sysselsatte man sig ock under dessa år rätt lifligt med denna s. k. Haftpflichtfrage, hvars vidtutseende betydelse dock ännu ej var fullt uppskattad.

Det var ingen ringa uppgift, som härmed var den nordtyska regeringen förelagd. Frågan ingrep i ett af obligationsrättens finaste och svåraste spörsmål, — där det gäller att bestämma omfattningen af begreppen vållande och därmed följande ansvar.

Hvad man i främsta rummet hade att anmärka vid det gällande rättssystemet var dess stränga fasthållande vid grundsatsen, att juridiskt ansvar, likasom moraliskt, endast kunde utkrävas för handlingar eller försummelser, som falla inom området för den ansvariges egen, personliga vilja och verksamhet. Den tyska civilrätten (Gemeines Recht) erkänner, likasom den romerska rätten, intet tvunget »ansvar för annans handling eller underlåtenhet», åtminstone icke i de rättsförhållanden, som uppkomma mellan arbetare, arbetsledare och arbetsgifvare. Hela den moderna industriens utveckling har dock nu, menade man, framkallat

behovfet just af ett sådant rättsbegrepp, — en »Haftpflicht für fremde Schuld». Förebilder till detta rättsbegrepp saknades visst icke å andra områden: för att ej nämna den romerska rättens »noxæ» och »pauperies» d. v. s. egarens ansvar för skada som hans träl eller hans djur förorsakade, — obligationer hvartill motsvarighet återfinnes redan i den äldre germaniska rätten, — gafs det ju inom handels- och sjörätten den mest utsträckta tillämpning af sådant ansvar, då nämligen skeppsredare med fartyg och last finge i första hand svara för skada, som deras befullmäktigade, skeppets kaptan, lätit komma sig till last, eller då fraktföraren i allmänhet finge svara för hvarje skada å mottaget fraktgods, vare sig skadegörelsen berott på honom själf eller på hans ombud eller betjäning, och så vidt han ej kunde bevisa att skadan uppkommit genom oafvärdelig olycka eller genom fraktafsändarens fel. Ännu kraftigare bestämmelser om ansvar för annans skuld vore, åtminstone inom konungariket Preussen, gällande för järnvägar, då nämligen enligt 25 § af detta lands Eisenbahngesetz af 1838, järnvägsbolag är förpligtadt till »ersättning för all den skada som vid befördran på järnvägen träffar befordrade personer och saker eller ock andra personer och deras egendom, så vida ej bolaget kan bevisa, att skadan vållats genom de skadades eget fel eller genom oafvärdelig yttre tillfällighet».

Om nu, sade man, den allmänna samfärdselns kraf nödvändiggjorde afvikelse från allmänt gällande rättsgrundsatser, så syntes den moderna industriens skaplynne lika nödvändigt påkalla något liknande i fråga om olycksfall eller skadegörelse vid det industriela arbetet, — »så vida eljest den af olyckan träffade arbetaren skulle vinna den allra ringaste godtgörelse för sitt lidande». I nästan alla de fall, då en fabriksarbetare träffas af sådan skada, som

kan hänföras till annans vållande och berättiga till skadeersättning, har han nämligen att kräfva sin rätt af en person, som icke kan lemna någon ersättning. Det hör just till den moderna storindustriens skaplynne, synnerligen till följd af de stora aktiebolagens herravälde därinom, att arbetaren sålunda ställes faktiskt rättslös gentemot upphovet till hans olycka. Arbetsförmannen, ingenjören, fabriksföreståndaren kunna väl förvinnas till skadeersättning, om de genom vårdslöshet eller annorledes vållat olycka; men sådana personer ega vanligen ej motsvarande tillgång. Grufbolaget, fabriksägaren, byggnadsentreprenören åter, »kapitalisterna som äro arbetarnes herrar», dem kan efter hittills gällande allmänna rättsregler icke ådömas ersättning, såvida ej juridisk bevisning åvägbringas, att de vållat skadan genom arbetsledningens anförtröende åt någon därtill obehörig eller oskicklig man (*culpa in eligendo*), en bevisning, som nästan alltid är omöjlig. Liksom man länge sedan i fråga om skeppsfart och fraktfart hade måst betrygga sjöfarandes och fraktafsändares rätt genom att lägga ansvaret för skadegörelser å egaren till skeppet eller hufvudmannen för fraktdriften, d. v. s. genom att hos desse presumera ett »felaktigt val» af underordnade, så borde man nu äfven å industriens område erkänna samma presumtion af »*culpa in eligendo*», d. v. s. lägga samma ansvar (*Haftpflicht*) för underordnades handlingar och försummelser äfven å fabriksdriftens hufvudmän.

Hvad man så i Tyskland med särskild hänsyn till bergverks- och fabriksindustriens förhållanden påyrkade var visserligen icke någon oerhörd nyhet å den privata rättens område. Öfverallt där den franska Code civil blifvit införd d. v. s. utom i Frankrike, Italien, Belgien, Holland, äfven i stora delar af vestra Tyskland, har såsom

allmän rättsnorm länge gält den i § 1384 uttalade grundsats: »Man är ansvarig icke allenast för den skada, man vållat genom egen handling, utan äfven för den, som vållas af personer för hvilka man bör svara, eller af ting som man har under sin vård»; och detta ansvar gäller icke blott föräldrar för minderåriga barn som hos dem bo, lärare och handtverkare för elever och lärlingar som äro under deras uppsigt, utan äfven och i än högre grad »*maitres et commettants*» för den skada som deras »*domestiques et préposés*» vållat i den sysselsättning hvartill de användas. I Frankrike lär denna rättsregel särskildt under senaste mansålder hafva fått stor och vidsträckt tillämpning på olycksfall inom industrien, och rättsmedvetandet synes icke hafva funnit något stötande i det ofta ganska svåra ansvar som därigenom drabbar egare och ledare af industriela företag. Känslan af sådant ansvar är nödvändig, menar man, för att hos industriens chefer framkalla nödig varsamhet vid valet af arbetsförmän och omtanke om arbetarens skyddande genom lämpliga försigtighetsmått.

Detta föredöme, som redan egde kraft af lag i en ej ringa del af Tyskland, var dock ej tillräckligt att öfvertyga de tyska juristerna om lämpligheten att godkänna grundsatsen såsom allmän civil rättsregel. Den kommission, som i slutet af 1860-talet utarbetade förslag till allmän tysk civilrätt, hade redan förkastat den samma, och det kunde nu svårligen komma i fråga något annat än att tillse, huruvida dess giltighet borde erkännas för vissa särskildt utmärkta grenar af yrkeslifvet. Efter något betänkande belöt sig den tyska regeringen för att ordna dessa förhållanden genom en speciallagstiftning; den erkände uttryckligen, att »industriens utveckling skapat förhållanden, under hvilka de civilrättsliga grundsatserna om förpligtelse till

skadeersättning vid olycksfall icke kunde anses tillfredsställande», och under d. 28 mars 1871 afgafs efter vederbörlig pröfning i förbundsrådet ett förslag till »Gesetz betreffend die Verbindlichkeit zum Schadensersatz für die bei dem Betriebe von Eisenbahnen, Bergwerken u. s. v. herbeigeführten Tödtungen und Körperverletzungen.» Det var, eget nog, det första lagförslag å privaträttens område, som det nya tyska rikets lagstiftande församling från den tyske kejsaren fick mottaga.

Lagförslagets § 1 handlade uteslutande om olycksfall vid järnvägsindustrien och föreskref, att »om vid en järnvägs trafik (bei dem Betriebe einer Eisenbahn) en människa varder dödad eller kroppsskadad, ansvarar driftherren (der Betriebs-Unternehmer d. v. s. vederbörande bolag eller annan egare) för den däraf vållade skada, såvida han icke bevisar, att olyckan förorsakats af högre makt eller genom den dödades eller skadades eget vållande».

I § 2 meddelas därefter bestämmelser om olycksfall vid fabriker, bergverk, stenbrott och grufvor af följande lydelse:

»Den, som drifver ett bergverk, ett stenbrott, en grufva eller en fabrik, skall, om en fullmäktig eller en representant eller en till ledning eller öfverinseende af driften eller arbetarne antagen person genom sitt vållande, vid utförandet af tjänstförrättningar, förorsakat en människas död eller kroppsskada, ansvara för den vållade skadan.»

Ansvarsskyldigheten är, såsom man lätt finner, högst väsentligt olika bestämd i dessa bägge paragrafer. Den är lika, så till vida som driftherren vid järnvägen så väl som vid bergverk, grufvor, stenbrott och fabriker identifieras med sin underordnade i fråga om ansvar för desses vållande: när den senare vållat skada, får ansvarsyrkandet

riktas mot den förre, som alltså presumeras hafva begått culpa in eligendo. Men här stannar den ansvarsskyldighet, som enligt § 2 åligger driftherren vid bergverk, grufvor, stenbrott och fabriker; vid olycksfall inom dessa industri-grenar skall först bevisas, att skadan vållats af driftherrens representant eller af driftherren själf, och denna bevisning åligger den klagande. Den ansvarsskyldighet åter, som enligt § 1 åligger driftherren vid en järnväg, går mycket längre: det är ej nog att denne skall svara för hvarje vållande, som kan ledas i bevis mot hans underordnade, utan dessa hans underordnades vållande varder vid hvarje olycks-händelse presumeradt, därhän, att driftherrens ansvar inträder i och med olyckan, och kan afvändas endast genom en motbevisning, som det åligger den ansvarande drift-herren att åvägabrunga. Skilnaden härutinnan är naturligt-vis synnerligen viktig och har blifvit af stor betydelse under den följande utvecklingen af detta lagstiftningsärende.

Skadeersättningen skulle enligt § 3 af samma lagförslag utgöra:

a) »vid dödsfall ersättning för vård och begrafning så väl som för den förlust, hvilken den dödade under sin sista sjukdom lidit genom oförmögenhet att sig försörja. Var den dödade vid dödstillfället genom lag förpligtad att gifva en annan underhåll, så kan denne fordra ersättning, så vidt han i följd af dödsfallet gått miste om sitt underhåll».

b) »vid fall af kroppsskada ersättning för vård och underhåll intill tillfrisknandet, äfvensom för den förlust, som den skadade lider genom en af skadan vållad tillfällig eller fortfarande minskning i förvärfsförmågan.»

Det skulle i hvarje fall tillkomma domaren att pröfva och bestämma skadesummans storlek, men efter den i

lagen angifna måttstock af *full* ersättning för minskad arbetsförmåga, full ersättning för uppkommen förlust af inkomst och underhåll. Härutinnan innebar förslaget en särdeles stor förändring i bestående förhållanden, enär, såsom dess motiver angifva, det efter dittills bestående rättsedvänjor nästan aldrig förekommit, att domare tilldömt sådan full ersättning.

Slutligen framhöllo lagförslagets motiver såsom ett missförhållande, hvilket närmast kräfde bot, att domstolarna i dylika skadeersättningsfrågor hittills varit allt för mycket bundna vid en sträng bevisning så väl i fråga om sakförhållanden som i afseende å ersättningsbeloppets storlek; och lagförslagets § 4 stadgade därför, att domstolen egde, med hänsyn till hela förhandlingens innehåll och bevisföringens resultat, efter fri öfvertygelse och uppskattning af alla omständigheter, döma öfver sakförhållandena och fastställa ersättningsbeloppet.

Det kunde ju icke fela, att vid en så i ögonen fallande förändring af bestående rättsförhållanden, som detta lagförslag för större delen af tyska riket innebar, farhågor och betänkligheter skulle yppas så väl från en del af rättsvetenskapens män, som ock i synnerhet ur fabrikanternas krets, där man i förstone trodde industrien hotad af ett alldeles ruinerande ansvar. Öckså anmäldes i riksdagen petitioner dels af åtskilliga stenkolsverk i Sachsen, dels af mittel-rhenska fabriksföreningen i Mainz, dels af 554 fabrikanter i hela riket, alla fordrande väsentliga förändringar i lagen eller afslag å den samma, enär den hotade arbetsgifvarnes och därmed äfven arbetarnes intressen. Men anmärkningsvärdt är, att inom riksdagen icke en enda röst höjde sig mot den i lagförslaget uttalade grundtanken om arbetsgifvarnes ansvarsskyldighet, eller betecknade den

samma såsom stridande mot rättsmedvetandets fordringar. Tvärtom, bland den mängd af detaljanmärkningar, som vid ett förslag af denna art naturligtvis måste uppstå, gingo de viktigaste och lifligast understödda i rent motsatt riktning, yrkande, att detta arbetsgifvarens ansvar skulle i flera hänseenden ytterligare utsträckas och skärpas. Det är också anmärkningsvärdt, att dessa åsigters talan vid denna tid fördes af det nationalliberala partiets män, alla tillhörande den liberala ekonomiska skola, som då ännu var nästan allherskande i Tyskland. Denna skola finner sig numera undanträngd från de akademiska katedrarna, detta parti är numera besegradt af rikskanslerens nymodiga »social»-politik; men de åsigter om det industriela lifvets kraf och arbetsklassens berättigade anspråk, de synpunkter för bedömandet af de föreliggande rättsfrågorna, som dessa män då gjorde gällande, inneburo dock i viss mån fröet till hela den följande utvecklingen å detta område; och man kan knappt neka, att rikskansleren och hans vänner sedan haft ganska lätt att draga *sina* konsekvenser af de socialpolitiska läror, hvilka de nationalliberale år 1871 själfva föredrogo.

Det uttalades sålunda öppet från desses sida, att arbetsgifvarens ansvarighet för sina underordnades vållande till skadegörelse betingades af det skäl, att den skadade arbetaren eljest svårligen kunde komma till sin rätt. Man gick ännu längre och framhöll, att ansvaret för industriens olyckshändelser måste läggas å arbetsgifvaren, *därför* att det är han som tager i sin tjänst de väldiga naturkrafter, på hvilkas verksamhet den stora industriens vinster bero, men för hvilkas obändighet industriens arbetare falla offer. Den gamla germaniska rätten, sade man, kände visserligen ej dylika rättsgrundsatser; men detta berodde

helt enkelt därpå, att näringslivet vid tiden för denna rättsbildning rörde sig under förhållanden, som med den nyare industriens ej kunna jämföras. Romarne hade slafvar i sin tjänst, icke frie arbetare; de arbetade med verktyg, icke med maskiner; de kände icke någon af de vilda naturkrafter, som nu äro fabriksherrens tjänare och hans fria arbetares lifsfarliga medarbetare. Sedan dessa förändringar inträdt, är det nödvändigt, att en hvar, som till sin fördel låter mänskliga arbetare och naturkrafter samverka, också får bära ansvaret för den lyckliga utgången, emedan han eljest icke har tillräcklig anledning att spara på sina arbetares lif och hälsa. Man kan genom de noggrannaste politiföreskrifter och den allvarligaste fabriksinspektion omöjliggen förekomma vårdslöshet och likgiltighet för arbetarens välbefinnande; men man kan lemna alla politiföreskrifter och all fabriksinspektion å sido, om man blott låter arbetsgifvaren veta, att en skadegörelse å de mänskliga arbetskrafter han tagit i sin tjänst står honom fullkomligt lika dyrt, kanske dyrare än en skada på hans maskiner; arbetsgifvaren skall då egna åt de förra en ännu noggrannare vård och uppmärksamhet än åt de senare.¹

Så argumenterade redan år 1871 de förnämsta af det nationalliberala partiets talare, och de lade härtill ännu en annan betraktelse, af ekonomiskt-social natur, hvarmed de ville afvisa invändningen om industriens d. v. s. arbetsgifvarnes oförmåga att bära det ansvar, hvarmed lagförslaget hotade. Arbetsgifvaren måste bära ansvaret för industriens olycksfall, sade de, därför att detta ansvar eljest kommer att

---

¹ Yttranden i denna riktning förekommo dels å de liberala nationalekonomernas årliga kongress, dels i deras *Vierteljahrschrift für Volkswirtschaft*, dels i Laskers, Bambergers, Brauns m. fl. uttalanden under riksdagsdebatten 1871.

drabba fattigvårdssamhällena. Fabriksarbetaren kan med sina knappa lönevilkor, med sitt fullständiga beroende af dagspenningen, knappt bära följderna ens af lättare olycksfall; vid de svårare, som vålla längre sjukdom eller död, stå han själf, hans familj och hans efterlevande aldeles värnlösa, och falla fattigvården, d. v. s. kommunens skattskyldiga invånare till last. Fattigvårdssamhället är sålunda för närvarande den försäkringsanstalt, på hvilken arbetarne ytterst äro hänvisade vid inträffande olyckstillfällen, — åtminstone öfverallt, där icke arbetsgifvarne af ren humanitet fullgöra sådana förpligtelser, som icke kunna dem lagligen åläggas. Men häri ligger en ekonomiskt felaktig anordning, ett skydd eller premium åt industrien, som öfriga samhällsklasser få betala och som på ett mycket ojämnt sätt faller dem till last. All den nöd och fattigdom, som har olyckshändelser vid det industriela arbetet till orsak, är ju ekonomiskt taget ingenting annat än en del af produktionskostnaden för de varor, som industrien framställer; aldeles lika som maskiners slitning och förbrukning ingå i varans produktionsomkostnader, så skall ock den mänskliga arbetskraftens förbrukning däri inberäknas och helt och hållet gäldas ur den tillverkade produktens pris. Den industri, som ej bär samtliga dessa produktionsomkostnader, förtjänar ej att lefva och må gå under, hållre än att kommunerna skola svara för dess kostnader. Men erfarenheten visar, att den arbetslön, som arbetaren undfår, antingen icke är tillräcklig att medgifva ett öfverskott till skydd mot olyckshändelsers ekonomiska verkan, eller i hvarje fall icke af arbetaren frivilligt användes till bildande af sådant öfverskott. Att tvinga arbetaren själf till sådan förtänksamhet är icke håller möjligt. Det enda sättet att befria fattigvårdssamhällena från kostnaden för industriens

decimering af arbetskraft är således att lägga ansvaret för industriens olyckshändelser å arbetsgifvaren. Det må sedan tillkomma denne att göra sig detta ansvar rimligt tungt genom riskförsäkring i någon af dess mångahanda former, och sedan kostnaden för detta ansvar sålunda blifvit på samtliga ansvariga arbetsgifvare fördelad, utjämnad och fixerad, har en hvar af dem att taga den samma med i sina beräkningar öfver varans produktionskostnad och att i varans pris fördela denna på sina konsumenter. Endast på denna väg bör samhället slutligen betala umgälderna för underhållet af arbetets invalider; fördelningen på samhällets medlemmar blir sålunda vida jämnare och rättvisare än fattigvårdstungan. För arbetaren själf uppstår slutligen här af den vinsten, att han får mottaga sitt underhåll såsom en rätt af arbetsgifvaren eller af den industri för hvilken han offrats, icke som en förödmjukande almosa af fattigvården.

Så möter man redan vid de första stegen på detta område det åskådningssätt, från hvilket inom kort regering och riksdag skulle leda sig allt längre och längre från den juridiska och in på den socialpolitiska lösningen af frågan.

Juristen ser i den af olyckshändelse träffade arbetaren en individ, som söker ersättning för en af annan individ vållad skada; och med sträng opartiskhet värnande den enes rätt lika mycket som den andres, noga betänkt på att i det enskilda fallet utröna sambandet mellan verkan och orsak, är han obenägen för antaganden eller presumptioner till den anklagades nackdel och fordrar af den klagande bevis för hans påståenden.

»Socialpolitikern» däremot ser i den af olyckshändelse träffade arbetaren representanten för en tjänande klass, som söker »social» rättvisa gentemot det »herskande kapi-

talet»; och med sina sympatier omfattande den »olycklige», framför allt betänkt på att i det enskilda fallet träffa en vållande som kan betala, är han benägen för alla antaganden eller presumtioner, som kunna lända den sökande arbetaren till fördel, och fordrar af den svarande »kapitalisten» bevis för hans motpåståenden.

Det var redan ett steg utöfver den strängt juridiska ståndpunkten, när lagen genom en presumtion förkortade bevisningen om ansvarsskyldighet och på förhand förklarade t. ex. fabrikanten ansvarig för hvarje olyckshändelse, som hans arbetschef bevisligen har vållat. Men ännu svårare ingrepp i de gamla rättsreglerna sker, när hela bevisnings-skyldigheten omkastas, när själfva vållandet presumeras och sålunda inträffandet af olyckshändelse får vara tillräckligt skäl att döma den anklagade till ersättning, så vida han ej kan bevisa, att den förolyckade själf eller högre makt vållat skadan, såsom den nya tyska¹ lagen rörande järnvägsolyckor stadgar. Här är det tydligen icke längre en rent privaträttslig ståndpunkt lagstiftaren intagit, utan af-

---

¹ Den preussiska järnvägslagens ofvan anförda ansvarsbestämmelser hade, redan innan de 1871 fått gällande kraft för hela tyska riket, blifvit d. 5 mars 1869 antagna som lag för ansvar vid järnvägsolyckor inom *Österrike*. Liknande ansvarsbestämmelser för järnvägsolyckor gälla äfven sedan 1874 i *Ungern* och sedan den 1 juli 1875 i *Schweitz*, hvilket senare land redan två år därefter gaf denna stränga Haftpflicht ännu vidsträcktare giltighet. Äfven i England, där en allmän industriell ansvarighetslag antogs först 1880, har rättskipningen länge varit mycket sträng mot järnvägsbolagen, när det nämligen gällt sådana olycksfall, som träffat den trafikerande publiken. — I Sverige saknades, som bekant, länge alla särskilda bestämmelser om ansvarighet för dylika olycksfall, och de ersättningssummor, som de allmänna domstolarna tilldömt skadade personer, hafva här, till föga huggnad för de skadade, drabbat de järnvägstjänstemän, hvilka till olyckan funnits vållande. Först genom lagen af d. 12 mars 1886 har äfven hos oss ansvaret blifvit lagdt å järnvägens egare och innehafvare.

seendet på den stora allmänhetens trygghet till lif och lemmar har förmått honom att ställa järnvägsbolagen under ett slags politi-justice, inför hvilken det mindre gäller att i hvarje fall skipa rättvisa mellan individer, än att på det stora hela främja allmänt väl.

De skäl man anfört för denna stränga undantagslag mot järnvägsindustrien hafva varit flerahanda. Järnvägstrafikens teknik, säger man, är bragt till så stor fullkomlighet, att olyckshändelser nästan aldrig kunna inträffa utan verklig felaktighet i anordningarna; men trafiken är tillika en så invecklad mekanism, att orsaken till olyckshändelser sällan är att söka endast i någon enskild felaktighet, utan får hänföras till bristande noggrannhet i öfvervakandet af det hela eller felaktiga bestämmelser af driftherren. Hvad som kan brista i denna bevisning för rättmätigheten af att vid hvarje olyckshändelse presumera vållandet hos bolaget och dess styrelse, det ersätter man genom hänvisning därpå, att dylik ansvarsskyldighet är nödvändig, för att hos trafikstyrelserna framtvinga noggrannhet och ordning i trafikens reglerande. Teorien fylles slutligen af två enkla nyttighetsmaximer: ersättningen bör utkrävas af bolagen, därför att en fattig järnvägstjänsteman icke kan betala, och bevisningen bör åligga bolagen, därför att i de flesta fall den skadade icke kan bevisa, hvem eller hvad som vållat skadan, och således utan denna presumption icke skulle få någon ersättning. Tillämpningen af dessa politigrundsatser på järnvägsindustriens rättsförhållanden har varit så mycket mera tilltalande, som samma industri i många fall synes ega ett slags monopol på trafik, i viss mening utöfvar en samhällsfunktion och slutligen drifves af staten eller af stora korporationer, gent emot hvilka den enskilde ansetts böra påräkna ett utomordentligt skydd. Dessa i Preussen redan 1838 med-

delade bestämmelser afsågo helt visst i första hand den trafikerande publiken; men då dess trygghet sålunda blifvit tillgodosedd, hade äfven de i järnvägsindustrien anstälde arbetare kommit i åtnjutande af samma förmån. Lagförslaget af år 1871, som gaf samma stadganden giltighet för hela Tyskland, motiverades åter vida mer af hänsyn till arbetarne än till publiken.

Det låg emellertid nära till hands att fråga, hvarför det sålunda genom ansvarslagens 1 § åt järnvägsindustriens arbetare unnade skydd icke kunde utsträckas äfven till öfriga industriela arbetare. Järnvägstrafiken, sade man, är icke för publiken eller åtminstone för dess egna arbetare farligare än många andra industrigrenar; man kan tvärtom med statistiska siffror visa, att i en stor mängd yrken olycksfall äro vida talrikare. De flesta öfriga industrier kunna lika litet som järnvägsindustrien undvara det tvång till noggrann omtanke om arbetarens lif, som ligger i arbetsgifvarens utomordentliga ansvarsskyldighet. Icke håller kan man säga, att det endast är vid järnvägsolyckor, som den skadade har svårt att uppvisa skadans orsak; tvärtom, i bergverk och grufvor, i krut-, dynamit och tändsticksfabriker, vid stenbrott och många byggnadsföretag äro den allra största delen (man uppgaf för grufvor 90 %) af olyckshändelserna så beskaffade, att ingen bevisning är möjlig vare sig för eller emot den skadade: ingen kan utröna, hvem som vållat en grufexplosion, vid hvilken alla närvarande omkommit och ett helt schakt ramlat in. Men åt järnvägsarbetaren, liksom åt publiken, bjöd man nu den stora förmånen att vid skada genom olyckshändelse alltid få ersättning af driftherren, så vida icke han, den svarande, kunde bevisa, att den skadade själf eller att högre makt vållat skadan, en bevisning, som ju ytterst sällan kunde

åvägbringas. Åt alla öfriga arbetare erbjöd man däremot att få ersättning af arbetsgifvaren, endast så vida den sökande kunde bevisa, att en arbetsförman eller arbetsgifvaren själf varit den vållande, hvilken bevisning kanske ännu mera sällan kunde åstadkommas. Och likväl, om man ansett, att de stora järnvägsbolagen »gärna kunna betala», så förtjänade väl icke de öfriga industribolagen eller de stora fabrikanterna något större medlidande; och om man hyste så stort undseende för den järnvägsresande publiken och järnvägsarbetarne, så kunde väl öfriga »fattiga arbetare» göra anspråk på lika kraftiga sympatier.

Det var verkligen ganska svårt att, sedan man en gång delvis uppgifvit den rent privaträttsliga synpunkten för den industriela ansvarighetens bestämmande och öppnat fältet för vädjandet till »allmän nytta», »social rättvisa» och »arbetarnes intressen», hålla sig konsekvenserna från lifvet. Redan vid lagförslagets första behandling 1871 voro också flera ändringsförslag framlagda, som gingo därpå ut, att öfriga industrier måtte vinna likställighet med järnvägsindustrien, därhän att bevisskyldigheten öfverallt måtte läggas icke på den skadade arbetaren utan på arbetsgifvaren; och dessa yrkanden understöddes af ganska betydande arbetarepetitioner. Men opinionen var ännu ej tillräckligt bearbetad för en så radikal lagstiftning; arbetarepetitionerna öfvade ännu ej någon bestämmande inverkan på regeringen, och riksdagens partier enades om att åtminstone för närvarande stanna vid regeringens förslag, några därför att de funno det fullt tillräckligt för behovet, andra därför att de däri sågo en god begynnelse. Lagen genomgick andra läsningen utan några betydande ändringar, blef slutligen enstämmigt antagen och utfärdades af kejsaren den 7 juni 1871. Dess alldagliga benämning blef »*das Haftpflicht-Gesetz*».

Lagen innehöll åtskilliga stadganden, som medgäfvolaika tydningar; så måste det t. ex. blifva domstolarnas sak att afgöra, hvilka industriela företag skulle hänföras till »fabriker», hvad som i tvistiga fall förstods med Betriebs-Unternehmer, eller hvilka personer skulle anses som driftherrens »fullmäktige» eller »representanter»¹. Men ännu viktigare var, att själfva det rättsbegrepp, *vållande*, »Verschuldung», hvartill bestämmelserna i § 2 hänförde sig, egde en sådan tänjbarhet och mångtydighet, att största delen af lagens praktiska betydelse måste komma att bero på domarens »fria öfvertygelse», af lagen själf förutsatt såsom enda måttstocken för rättskraftens afgörande. Efter sakkunniges vitsord lär lagskipningen härvid hafva i allmänhet med stor beredvillighet tillmötesgått lagstiftarens uttalade syfte att i möjligaste mån bereda den industrielle arbetaren ett skydd, i det man åt begreppet »vållande» gifvit den största möjliga utsträckning. De rättsfall af denna art, som i högsta instans blifvit behandlade, hafva också gifvit kraftigt stöd åt en sådan domarnes uppfattning af lagens anda och syfte.

¹ Besvarandet af det förstnämnda spörsmålet synes i allmänhet hafva gått i den riktningen, att man, ehuru naturligtvis på måfå, förklarar de »större» industriela inrättningarna för »fabriker», de »mindre» för handverk. Olägenheterna af en speciallagstiftning framtråda mest vid dylika sväfvande bestämmelser och hafva väckt missnöje i stora kretsar. — Bland de anmärkningar mot den tyska lagen, som af flera författare framställts, är äfven den, att arbetsgifvarens ansvarighet ej skulle inträda, när olyckan vållats af en vanlig arbetare, som i egenskap af kamrat till den förolyckade deltagit i arbetet, utan endast när den vållande varit öfverordnad, verkmästare el. d. En af Reichsgericht år 1882 d. 3 nov. afgifven dom (*Entscheidungen des Reichsgerichts*, VIII. sid. 30) synes mig dock utvisa, att ansvarigheten i detta hänseende tolkas så vidsträckt som möjligt och att man under »Leiter des Betriebs» inbegriper äfven vanliga arbetare, som i arbetet själfva deltaga, alldeles såsom de franska domstolarna tolka termen »préposés».

Af synnerlig vigt har därvid varit, att rikets högsta lagskipningsmyndighet i åtskilliga domar uttryckligen framhållit den grundsatsen, att hvarje öfverträdelse eller uraktlåtenhet från drifherrens eller arbetschefens sida af de för hela riket eller för enskilda landsdelar gällande, i lagar, förordningar eller politireglementen meddelade föreskrifter om försigtighetsmått vid det industriela arbetets bedrivande, måste anses innebära ett *vållande* till de olycks-händelser, som kunna i någon mån antagas stå i samband med sådan försummelse; äfvensom att dylikt *vållande* uppstår genom uraktlåtenhet af sådana försigtighetsmått mot olyckan, som utan att vara i lag påbjudna, dock enligt sakkunniges utlåtande kunna anses påkallade af teknikens nuvarande ståndpunkt eller af allmän sed. Så hafva upprepade gånger arbetsgifvare förpligtats till ersättning vid olycksfall, hvilka uppstått genom remledningar eller kugg-hjul, som ej varit vederbörligen omklädda, å byggnadsställningar, som varit uppförda vårdslöst eller af murket virke; och arbetare, som fått sina ögon förstörda af eldgnistor eller stenskärfvor, hafva fått skadeersättning sig tilldömd, när det ådagalagts, att arbetsgifvaren icke försett dem med skyddsglasögon. Vid ett tillfälle hade en arbetare förolyckats på en ställning, som han själf belastat med större tyngd än tillåtet var, men arbetsgifvaren dömdes till ersättning, emedan ställningen bevisligen varit uppförd af murket virke, och svaranden ej kunde styrka, att arbetaren fått noggrann anvisning, huru stor belastning var medgifven. En gång har en arbetschef förklarats vållande till ett olycksfall, på den grund att den skadade arbetaren varit använd till en farlig förrättning utan att vara med den samma förtrogen och utan att arbetschefen noga underrettat honom om skyddsmedel mot faran. En annan gång,

då en fjortonårig yngling fått armen skadad af en cirkelsåg, förklarade Reichsgericht utan vidare bevisfordran olyckan vara vållad af arbetschefen, endast på den grund, att han befält gossen arbeta vid en maskin af denna farliga beskaffenhet, och enär en så oerfaren arbetare omöjligen kunde genom anvisningar af verkmästaren vinna tillräcklig öfning i maskinens användning. — Följande exempel må slutligen anföras till belysning af domstolens uppfattning. I en fabrik var en arbetare, på anordning af en verkmästare, sysselsatt med att slå en linneduk kring en afvecklingsvals och utförde denna operation, medan valsen var i gång, hvarvid hans högra hand greps af valsen och krossades. Han begärde skadeersättning på den grund, att verkmästaren underlåtit gifva honom anvisning, att valsen borde stoppas, innan den omvecklades. Det upplystes, att i maskinen fanns en stoppare, hvarmed den samma kunde ögonblickligen hejdas; att den ifrågavarande arbetaren förut icke varit ständigt sysselsatt vid valsen eller egentligen lärt sig denna förrättning, men att han verkställt operationen så, som den alltid i fabriken utfördes af de vana arbetarne och såsom de yngre inlärdes af de äldre, hvilka aldrig plägade stoppa valsen, när den lindades med duk, samt att verkmästaren iakttagit detta missbruk utan att därvid göra påminnelse. Verkmästaren förklarades af underrätt vållande till olyckan, och fabriksegaren således ansvarsskyldig, och denna dom godkändes af Reichsgericht¹ (d. 8 april 1881). — I ett

¹ Högsta instansen för dessa mål var das »Oberhandelsgericht» till 1879, sedermera »das Reichsgericht» i Leipzig. Redogörelsen för den förras judikatur finnes i Huber-Liebenaus uppsats *Das sog. Haftpflicht-Gesetz v. 7 Juni 1871 i Zeitschrift für Gesetzgebung und Verwaltung etc. im Deutschen Reich*, IV Jahrg. 1880.

För Reichsgerichts domar finnes god redovisning i den förträffliga prejudikatsamlingen *Entscheidungen des Reichsgerichts*, herausgeg. von den Mitgliedern des Gerichts. Leips. T. I—X.

stenbrott var en arbetare sysselsatt att med biträde af andra arbetare flytta en stor sten. Stenen klöf sig i två delar till följd därutaf att i den samma fans en vertikal spricka; den ena delen föll ned och dödade arbetaren. Hans enka begärde skadeersättning och fick sig den samma tilldömd på grund af följande argumentation: En undersökning af stenen före dess rubbning från stället skulle efter regeln hafva föranledt upptäckten af den spricka i den samma, som vållade olyckan. Denna undersökning, som ålegat arbetschefen, var försummad, och denne måste således anses såsom vållande till olyckan, så vida han icke kunde bevisa, att här förelegat ett undantagsfall, hvori undersökningen ej kunnat leda till sprickans upptäckt. Detta bevis kunde svaranden naturligtvis icke förebbringa, och Reichsgericht ogillade d. 6 nov. 1883 hans besvär öfver den honom ålagda bevisskyldighet¹.

Verkningarna af dessa nya rättsgrundsatser och deras tillämpning inträdde mycket snart, snarare till och med än man väntat, ty de berodde i själfva verket mindre på lagens verkliga innehåll än på de oklara föreställningar, farhågor och förhoppningar, som den födde i sinnena. Inom arbetsgifvarnes krets spred sig känslan af en ansvars-skyldighet, som i förstone föreföll nästan obegränsad, och

---

¹ I någon mån erinrar denna dom om ett rättsfall vid de franska domstolarna, som, af Bamberger citeradt under 1871 års riksdagsdebatt, sedermera ofta pläгат anföras i litteraturen öfver denna fråga. På en bangård fans en stor ugn, som begagnades till smältning af metall. Det hände en vinternatt, att några arbetare för att undgå kölden lade sig ofvanpå ugnen och insomnade. Två af dem blefvo qväfda och förbrända af hettan. Bolaget dömdes att underhålla deras familjer, på den grund, att frestelsen att intaga denna plats var för arbetarne så stor, att järnvägsförvaltningen bort vidtaga försigtighets-mått för att förekomma en dylik händelse.

litet hvar såg sig oroligt om efter det skydd mot oberäkneliga förluster, som naturligtvis endast stod att finna i association och riskförsäkring. Järnvägsbolagen, för hvilka åtminstone i Preussen den stora ansvarigheten icke var någon nyhet, slöto sig genast tillsammans i en försäkringsförening, som utan svårighet kunde ernå tillräcklig styrka. Men äfven inom öfriga industrigrenar gjorde sig samma behof gällande, och så kallades på en gång till lif en i Tyskland dittills nästan okänd art af försäkring, die Unfallversicherung. Redan 1871 grundades ett storartadt ömsesidighetsbolag, Die allgemeine Unfallversicherungs-Bank i Leipzig, och inom två års förlopp räknades i Tyskland tre aktiebolag och fem större ömsesidighetsbolag för försäkring mot olycksfall synnerligen vid det industriela arbetet. Det innerliga sambandet mellan denna nya försäkringsrörelse och den nya ansvarighetslagen framträdde tydligt nog däruti, att den första inrättningen af detta slag angaf såsom sin enda uppgift att »försäkra arbetsgifvare mot alla de risker och förbindelser, hvarför de enligt den tyska ansvarighetslagen och andra för riket eller särskilda landsdelar gällande bestämmelser äro utsatta i förhållande så väl till sin arbetspersonal som till främmande personer».

Denna försäkring mot »Haftpflicht» eller »haftpflichtige Unfälle» var hvad som af den nya rättsordningen närmast påkallades, och egentligen den enda försäkring, hvartill arbetsgifvarnes eget intresse kunde synas gifva anledning. De flesta nya försäkringsbolagen och föreningarna upptogo därför den samma i sina prospekter, vanligen i främsta rummet. Erfarenheten visade också ganska snart, att dylik försäkring kunde vinnas på rätt billiga vilkor, att risken af *detta* slags olyckshändelser var särdeles obetydlig. Och likväl har denna gren af olycksfallsförsäkringen visat minsta lifs-

kraft och förmåga af utveckling. Redan efter två års förlopp måste Leipziger-banken bilda en särskild afdelning för försäkring mot *alla* olycksfall, och försäkringsinstituteningo i allmänhet göra den erfarenheten, att denna nya rörelsegren, försäkringen mot *alla* olycksfall, måste vara deras hufvuduppgift. Försäkringarna mot »haftpflichtige Unfälle» utgjorde snart i de flesta bolagen blott 10 à 20 %, försäkringarna mot *alla* olycksfall 90 à 80 % af försäkringarnas totalantal och belopp. Försäkringarna af det förra slaget afsågo blott de olycksfall, som berodde på driftherrens vållande och ansvar, vare sig nu detta var ostridigt eller, såsom ju i flera fall måste ske, blef genom domstols utslag bestämdt. Försäkringar af det senare slaget omfattade alla olycksfall inom det industriela arbetet, af hvad orsak de än må hafva inträffat, vare sig af driftherrens, verk-mästarens, medarbetarnes eller arbetarens eget vållande (endast med undantag för skadegörelse med berådt mod) eller af ren tillfällighet. Riskerna af det senare slaget måste således vara betydligt mera omfattande, försäkringspremierna därför betydligt högre än premierna för »haftpflichtige Unfälle»; och uppenbart var, att betäckandet af dessa högre risker icke egde något omedelbart intresse för arbetsgifvarne, hvilkas ansvarighet ju endast afsåg sådana olycksfall, där deras egen »Haftpflicht» inträdde. Att försäkringarna mot »alla olycksfall» det oaktadt så hastigt vunno utbredning och slutligen nästan utträngde den inskränkta Haft-pflichtförsäkringen, det berodde på hvad man kunde kalla den nya lagens moraliska verkan, på omständigheter som vid dess stiftande icke togos i beräkning.

Likasom arbetsgifvarne i förstone något öfverdrefvo farhågorna för den nya ansvarsskyldighetens verkningar, så spridde sig snart inom arbetarnes läger den föreställ-

ningen om lagens innehåll och mening, att hädanefter hvarje tänkbar olycka inom det industriela arbetet kunde och borde skrivas på arbetsgifvarnes räkning, och att ersättning därför kunde af honom uttvingas. Processer om ansvar för olycksfall begynte därför snart höra till ordningen för dagen i de industriela etablissementen, och hvarje dylik process, som ej medförde den ersättning, hvar till arbetaren ansåg sig berättigad, bidrog att öka missstämningen och störa freden mellan arbetare och arbetsgifvare. Det blef därför inom kort ett nytt viktigt intresse för hvarje omtänksam arbetsgifvare att på bästa möjliga vilkor förekomma dylika stridigheter genom att, om också med vida större uppoffring än som lagligen kunde honom åläggas, betrygga sina arbetare mot de ekonomiska följderna af hvarje slags olyckshändelse, oberoende af deras rättsliga beskaffenhet. Det blef alltmer vanligt, att jämte det arbetsgifvaren hos försäkringsbolaget försäkrade sig själf mot all den ersättningskyldighet, som vid domstol kunde komma att honom ådömas för olycksfall inom hans etablissement (en risk, som i medeltal plägade skattas till årspremie af 2—5 mk. pr arbetare) — kontraherade han äfven med bolaget om försäkring mot *alla* olyckshändelser för samtliga sina arbetare. Premierna för det senare slaget af försäkring voro vanligen betydligt (100 % eller mera) högre än för det förra; ersättningsbeloppen voro på förhand bestämda och ganska måttliga, i synnerhet för svårare olycksfall vida mindre än de som plägade ådömas af domstolar, men försäkringen medförde dock för arbetaren den fördelen, att han utan process var förvissad om någon skadegodtgörelse, och för arbetsgifvaren den vinsten, att process icke anställdes i andra fall, än där utsigt fans till en betydligare förbättring af ersättningsvilkoren. Så blefvo dessa

försäkringar mot *alla* olycksfall en kompromiss mellan intressena, och i allmänhet hade arbetarne förmåtts att af sin egen aflöning bekosta någon del af premierna för de samma.

Försäkringen mot olycksfall hade sålunda under det sist förflutna decenniet vunnit en ganska stor utbredning i Tyskland. Enligt beräkningar från 1884 skulle antalet försäkrade arbetare i de stora försäkringsbolagen och föreningarna år 1882 hafva uppgått öfver 600,000, för hvilka i årspremier blifvit inbetalda 7 millioner mark och i skadeersättningar för året utbetalda $5\frac{1}{2}$ millioner mk¹. Dessa siffror, som i hvarje fall äro minimibelopp, visa dock, att 1871 års lagstiftning utöfvat en på det hela gynsam verkan till betryggande af arbetarnes ställning, och det tyckes böra hafva varit möjligt att på denna grundval låta intressenas egen drifkraft främja en vidare utveckling.

Men tvärtom: det dröjde icke mer än tio år efter 1871 års lagstiftningsakt, innan den »allmänna meningen» var i färd med att fullständigt utdöma den samma, och Tyska rikets regering beredd att till ersättning bjuda ett alldeles nytt system för den industriela ansvarigheten och för arbetarnes

---

¹ Uppgifterna härom äro hämtade ur A. Ehrenzweigs *Assecuranz-Jahrbuch*, Wien 1884 ss. 131—153, de nyaste jag 1884 hade att tillgå. Dock äro däruti troligen icke inbegripna andra än de stora bolagens redogörelser, och en betydlig försäkringsrörelse synes dessutom varit ordnad i själfständiga yrkesföreningar, synnerligen inom byggnads- och textil-industrien, hvarförutom hela bergverks- och gruf-industrien hade sin särskilda olycksfallsförsäkring i sina Knappschafts-Kassen. Helt visst äro därför ofvan nämnda siffror mycket för låga. Men det är svårt att angifva säkra tal, emedan bolagens och föreningarnas redogörelser äro upprättade efter olika system. Dock bör nämnas, att enligt C. Roschers vackra arbete *Zur Kritik der neuesten wirtschaftlichen Entwicklung im Deutschen Reiche*, Zittau 1876 s. 345, utgjorde de då försäkrade arbetarnes antal i 8 bolag och föreningar nära 900.000.

försäkring mot olycksfall. Huru detta tillgått och hvad den nya lagstiftningen innebär, skall i det följande framställas.

II.

Det är icke afsigten att här kritiskt skärskåda den socialpolitiska lagstiftning, som utgått från 1871 års ansvarighetslag, och slutligen i väsentliga stycken undanträngt den samma; endast att i största korthet redogöra för de särskilda förhållanden, som hafva gifvit åt utvecklingen dess riktning och mål. Dessa förhållanden voro dels af ekonomisk och social dels af politisk art och i många hänseenden egendomliga för det Tyska riket. I första rummet är att taga i betraktande, huru den nya ansvarigheten verkade på de tre parter, som närmast voro däraf intresserade: huru den ansågs af arbetarne, som vunnit nya rättigheter, af arbetsgifvarne, som träffades af nya förbindelser, och af juristerna, som skulle bestämma dessa rättigheters och skyldigheters mått.

Arbetarne voro icke tillfredsställda, eller om de voro det, bragtes de mycket lätt till erforderlig misstämning genom en jämförelse mellan de löften, som tycktes dem innebo i den nya lagstiftningens grundsatser, och den nytta de i verkligheten kunde hämta af den nya lagens tillämpning. Den sociala rättvisa, som skulle vederfaras arbetets invalider, visade sig nämligen, i hvad på domstolarna ankom, begränsad till sådana fall, där särskildt gynsamma omständigheter förefunnos. Erfarenheten ådagalade snart, att af de vid industrielt arbete inträffande olyckshändelser endast en ringa del, några säga 10 %, andra 20 %, voro af sådan beskaffenhet, att någon som hälst bevisning

kunde åvägabringas om deras beroende af eller samband med arbetschefernas anordningar eller försummelser; och denna bevisning kunde dock domstolarna, voro de än så mycket benägna att gå den sökande till mötes, vid tillämpning af ansvarighetslagens § 2 aldrig helt och hållet efterskänka. Än voro olycksfallen af sådan svårare art, att både den förolyckade och alla vittnen till händelsen funnos undanröjda; än berodde de alldeles uppenbarligen af någon arbetarens egen ousäktliga vårdslöshet eller oskicklighet i handterandet af verktyg eller maskiner, eller af hans likgiltighet och trots mot gifna föreskrifter om försigtighet; än åter uppkommo de af sådana alldeles oundvikliga tillfälligheter, som äro med det industriela arbetet nödvändigt förknippade. I dessa och dylika fall, det öfvervägande flertalet, stod den ersättningssökande alldeles lika rättslös som förr, — men därtill mera värnlös än någonsin; ty sedan ersättningsanspråken begynt drifvas till rättstvister, befans det ofta nog, sade man, att äfven arbetsgifvarne höllo på sina lagliga rättigheter och nekade att fullgöra annat eller mera än sina lagliga skyldigheter.

Hvad var naturligare, än att under sådana förhållanden inom arbetarekretsarna skulle väckas anspråk på större och kraftigare rättsförmåner? Sedan man väl fått smak på den betydande fördel af lifräntor eller kapitalförvärf, som en och annan förolyckad arbetare under gynsamma omständigheter kunde tillvinna sig inför rätta, men som för de flesta ännu förblef oåtkomlig, låg det nära till hands att klaga öfver en ny »social orättvisa», hvilken ju vore så mycket orimligare, som åtnjutandet af förmånerna eller förlusten af den samma helt och hållet berodde af en för den förolyckade själf så »likgiltig» omständighet som uppdragandet af olyckans orsak. Kunde man väl tänka sig

hette det nu, något mera absurdt än Haftpflicht-lagens § 2 tillämpad på olycksfall i krig? Ville man väl säga den lemlästade soldaten, att invalidpensionen icke kunde utbetalas, förr än han bevisat, att olyckan vållades af kommenderande generalens eller korpralens anordningar eller försummelser? Nej, ty olyckshändelserna i kriget höra till soldatens yrke och kunna icke särskiljas i »vållade» och »icke vållade». Men på samma sätt hör faran till den industrielle arbetarens yrke, och mellan olika slag af olycksfall kan ingen hållbar gräns uppdragas. Att säga till arbetaren: du skulle ej varit stympad, om du varit försigtigare, är ett gäckeri; ty den som år ut och år in står vid maskiner eller nedstiger i grufschakt, han vänjer sig vid faran och vet knappt att hon fins, förrän hon träffar. Att vägra den stympade ersättning, därför att han ej hållit ögonen öppna eller ej varit säker på handen, är alltså en grymhet, rakt stridande mot andan af den nya lagstiftning, som invigdes 1871 och hvars uppgift ju skulle vara att värna »den olyckliges rätt». Denna uppgift kan tydligen icke fullgöras, så länge arbetarens rättskraft mötes af en annans rättsfordran, så länge den skadade skall hafva skyldighet att bevisa, att någon annan vållat hans skada; och det faller ju då af sig själft, att ett sådant hinder måste genom lagstiftningen undanrödjas. Af hela 1871 års Haftpflichtlag, sade man, duger ingenting mer än den första paragrafen, som för vissa slags olycksfall à priori förklarar driftherren vållande till all skada och ålägger honom ersättning, så vida han ej kan rädda sig genom bevis, hvilket i de flesta fall är omöjligt. Detta stadgande måste därför ovilkorligen utsträckas till hela industriens område, på det att »arbetets invalider», hvilka äro talrikare än slagfältens och mera beklagansvärda, måtte komma till sin rätt.

Yrkanden i denna riktning, som fordrade idel rättigheter för den ena parten, idel skyldigheter för den andra, passade naturligtvis förträffligt till afslutning åt de agitatoriska predikningarna om kapitalets förtryckande välde och arbetsgifvarnes orättfärdighet; de återfunnos också regelbundet i hvarenda resolution, som på socialdemokraternas möten framställdes af arbetarnes ledare, och det lider väl intet tvifvel, att de voro uttryck af de fleste arbetares orubbliga öfvertygelse om den sociala rättvisans kraf. Vid 1878 års riksdag framträdde de också såsom den mycket högröstade socialdemokratiska fraktionens program vid den lifliga debatt, som väcktes af framstegsmannen M. Hirschs yrkande på revision af 1871 års Haftpflicht-lag¹.

Men härmed förenade sig äfven en annan fordran, som åt det stora problemet gaf ännu väldigare dimensioner. Ansvarighetslagen omfattade uttryckligen endast en del af rikets näringsgrenar, bergverk, grufvor, stenbrott och fabriker samt järnvägar, och huru ringa dess förmåner än aktades af dessa yrkens arbetare, framträdde dock deras betydelse däruti, att de voro föremål för afund och begärelse i alla de arbetarkretsar, som icke voro i åtnjutande ens af detta skydd. Det hörde därför till det socialdemokratiska programmet att utsträcka dessa förmåner, i deras

¹ Vid detta Hirschs förslag fogades af de olika partierna 4 olika amendement. Socialdemokraternas (Hasenclever och Kapell) amendement fordrade en revision åsyftande: 1:o att ansvarigheten för olyckshändelser skulle utsträckas till sågverk, byggnadsarbeten och jordbruks-maskindrift och alla sådana näringsgrenar som stodo i samband med någon af de i lagen uppräknade; 2:o att i alla dessa industri-grenar driftherren måtte varda förpligtad till skadeersättning, så vida han icke kunde bevisa, att olyckshändelsen vållats af den dödades eller sårades eget fel eller af högre makt; 3:o att lagens § 4 (som stadgade rätt för den ansvarige arbetsgifvaren att å ersättningen göra afdrag för det belopp, hvartill arbetaren var under hans medverkan i försäkringsanstalt försäkrad) måtte bortfalla.

afsedda vidd, till hela industriens område, för fullständighetens skull äfven till jordbruksarbetarnes klass. Och visserligen kunde man härför åberopa ganska giltiga skäl: den privilegierade ställning, som efter ansvarighetslagen tillkom fabriksindustriens arbetare, skulle, i synnerhet om skadeersättningen blefve ovilkorlig, åt arbetet i fabriker, grufvor och järnverk gifva ett premium, som måste verka nedtryckande på handverk och jordbruksnäring. Här låg i själfva verket drifkraften till en sådan systemets utveckling, som besvärliga konsekvensmakare lätt kunde vända emot själfva principen; men för agitatorer var den endast ett medel att vidga sin verkningskrets och att skapa en föreningspunkt för samtliga rikets arbetare i striden mot arbetsgifvarne. Till en början nöjde man sig dock med fordran, att arbetsgifvarnes ansvarspligt måtte utsträckas till sågverks- och byggnadsindustrien samt till jordbrukets maskindrift.

Socialdemokraterna voro emellertid icke det enda af riksdagens partier, som vid denna tid förordade en utsträckning af arbetsgifvarnes ansvarspligt. Styrkan och omfattningen af arbetarebefolkningens nya anspråk ådagalades bäst deraf, att äfven socialdemokraternas främsta principiella motståndare och medtäflare om arbetarklassens gunst, framstegsmännen och de nationalliberale, begynte på allvar fordra ett nytt och mera tillfredsställande svar å den svåra frågan om »bevisningsskyldighetens reglering». Till en början sökte man allahanda juridiska medelvägar för att försona de motsatta intressena, men då dessa, den ena efter den andra, visade sig lika otillfredsställande och opraktiska, funno sig inom ett par års förlopp äfven dessa partier nödgade att utan förbehåll eller inskränkning erkänna arbetarens ovilkorliga rätt till skadeersättning vid

olycksfall och att yrka bevisningsskyldighetens omkastning från den sökande till den svarande. Den största delen af de män, som ännu 1878 afvisade socialdemokraternas yrkanden såsom öfverdrifna, voro redan 1881 nödsakade att själfva framställa en ännu strängare fordran på lagstiftningen. Men just som de nationalliberale och framstegsmännen väl hade hunnit fram till denna ytterlighet, funno de, såsom vi snart skola se, att äfven denna ståndpunkt var öfvervunnen; de upptäckte nu sina motståndare, socialdemokraterna, framför sig i ännu högre strategiska positioner — denna gång med rikskansleren i spetsen.

Om tillämpningen af 1871 års ansvarighetslag icke gjorde tillfyllest för arbetarnes anspråk, så var den visserligen icke håller egnad att bereda vederbörande lagtillämpare någon synnerlig glädje. Dem ålåg det att i de enskilda rättstvisterna rörande orsaker och vållande till industriella olycksfall bilda sig en »fri öfvertygelse», som dock kändes bunden af lagstiftarnes uttalade syfte, att så vidt möjligt skaffa den lidande ersättning, och i de enskilda fallen besvärad af upphetsade opinioner, vanligen bestämda af klasshat och af sociala teorier, som gingo långt utöfver alla privaträttsliga hänsyn. Huru domare än dömde, förevitades dem från endera hållet bristande insigt i yrkesförhållandena eller förbiseende af rättvisans enklaste kraf. Aldrig var den »fria bevispröfningens» slagruta för upptäckande af det materielt rätta mera osäker än i frågor om orsakssammanhanget vid dessa olyckstillfällen. Det var uppenbart, att i flertalet olycksfall flera samverkande faktorer bestämt utgången; och att med full rättvisa afväga den enas eller den andras verkan låg utom det möjligas område. Äfven då det ådagalades, att arbetsgifvaren för-

summat vidtagande af mer eller mindre nödvändiga försigtighetsmått, kunde denna omständighet sällan bevisas vara ensam eller närmaste orsak till inträffad olycka; ofta, ja oftast var det troligt eller tydligt, att arbetarens egen oskicklighet, likgiltighet eller trots bidragit eller gifvit omedelbar anledning till händelsen. Skulle man det oaktadt kunna tilldöma den skadade någon ersättning för »af annan vållad» olycka, så återstod endast den nödhjälpsutvägen att lägga hela den rättsliga vigten på den konstaterade försummelsen från arbetsgifvarens sida och att med denna till utgångspunkt omkasta den öfriga bevisningsskyldigheten till sökandens förmån.

Redan häri låg en för många domare motbjudande ny »presumtion af vållande», som icke var af ansvarighetstagens 2 § tydligen förutsatt; men till denna svårighet kom, att domaren saknade stöd af lagstiftningen till uppställande af allmänna regler för dylik presumtion. Tyska rikets Gewerbe-ordning förpligtade väl driftherren till vidtagande af alla de försigtighetsmått, som med hänsyn till yrkets och lokalens särskilda beskaffenhet pröfvades erforderliga till skydd för arbetarnes lif, lemmar och hälsa; men den hänvisade för närmare bestämmelser härutinnan till förbundsradets och de särskilda staternas eller ortmyndigheternas förordningsrätt; och det befans, att i de flesta fall dylika specialföreskrifter alldeles saknades, att Gewerbe-ordnings 120 §, såsom en utmärkt jurist uttryckte sig, var och förblef en »monolog». Det blef således domarens ensak att för de enskilda fallen fylla denna brist i fabrikslagstiftningen, att på egen hand eller med ledning af ofta stridiga eller sväfvande utlåtanden af sakkörståndige, afgöra, huruvida driftsherren i sina anordningar uppfyllt skäligen fordringar. Då nu under sådana förhållanden skulle dömas

till ersättningar på grund af ett presumeradt vållande, kan det lätt nog förklaras, huru äfven i juridiska kretsar den meningen allt mera begynte göra sig gällande, att lagstiftningen led af väsentliga brister, och att om dessa ej snarligen kunde afhjälpas, den enda utvägen vore att befria domstolarna från befattningen med uppgörelser, hvilka saknade några af de väsentligaste kännemärkena för rättstvister.

Ur synpunkten af domarens bekvämlighet företedde onekligen tvisterna om ersättning för olyckshändelser vid järnvägar vida mindre olägenheter, enär därutinnan frågan om »vållandet», som ju af lagen själf presumerades hos driftsherren, icke behöfde göra domstolen bekymmer; och så till vida kunde visserligen den af arbetarne fordrade skärpningen af arbetsgifvarnes ansvar inom alla industri-grenar icke synas innebära något synnerligen motbjudande. Men med den juridiska uppfattningen voro dock dessa yrkanden knappast förenliga. De undantagsbestämmelser, som gälde för olyckshändelser vid järnvägar, voro nätt och jämt försvarade med afseende å de alldeles särskilda förhållanden, som järnvägstrafikens teknik och invecklade mekanism medförde; något därmed fullt jämförligt förekom dock knappast inom hela den öfriga industriens område. Juristerna visade sig därför icke särdeles benägna att till ett nästan oöfverskådligt fält af rättsförhållanden utsträcka den anomala bevisteori, som åt sökanden gaf alla rättsförmåner, åt svaranden hela bevisningsbördan. Därtill kom, att tillämpningen af en dylik grundsats på näringslivet i dess helhet komme att, i ett mycket stort antal fall, medföra privaträttsligt ansvar för den rena tillfällighetens verk och sålunda skulle upphäfva den elementära rättsregeln: »casus præstantur a nullo».

Yrkandet på alla arbetsgifvares ansvarsskyldighet efter Haftpflichtlagens 1 § kunde i själfva verket, såsom arbetarnes målsmän själfva uttryckligen förklarade, icke grundas på någon annan princip än den, att industriens offer skola godtgöras af industrien själf; och långt ifrån att fordra en skärpt rättslig undersökning af det enskilda olycksfallets vållande orsak, var det just denna undersökning som man i den skadades intresse ville förklara öfverflödigt och obefogad. Efter detta åskådningssätt skulle arbetsgifvaren förbindas till skadeersättning icke på grund af ett vållande till det individuella olycksfallet, utan i sin egenskap af representant för »industrien» såsom en samfällighet. Hans obligationsförhållande var sålunda icke att härleda, efter det juridiska språkbruket, »ex delicto» eller ens »ex quasi delicto», utan snarare, såsom man med en nyskapad term kunde säga, »ex officio». Men ett sådant rättsförhållande, som bestämdes af högre synpunkter, än de som gälla för tvister mellan individer, och som icke håller kunde underkastas de enklaste regler för dylika tvisters behandling, det hörde ej längre hemma inom privaträttens trånga krets, utan var att hänföra till *offentlig rätt*. Det låg då så mycket närmare till hands att förorda dess hänvisning till annat forum än de allmänna domstolarnas. Ur denna synpunkt var det också ej svårt att vinna juristernas bifall för den anordning af den industriella ansvarigheten, hvilken inom kort skulle af Tysklands ekonomiska skriftställare framhållas såsom den enda riktiga.

Arbetsgifvarne slutligen, — hvad var naturligare, än att de skulle känna sig mindre behagligt berörda af de förhållanden, som inträdt med 1871 års ansvarighetslag? Ingen mottager gärna och med glädje en ny och ensidigt

träffande förpligtelse, och de utgifter, som för Haftpflichts- eller »fullständig olycksfalls»-försäkring drabbade den tyska storindustriens drifherrar, voro icke så obetydliga, då de inom några få år kunde räknas till ett minimibelopp af 7 millioner mark i årliga premier. Men häri låg dock en jämförelsevis mindre olägenhet; hvad de tyska industridkarne kände mest tryckande var det alldeles förändrade åskådningssätt hos deras arbetare, som i förstone dref hvarje uppgörelse om skadeersättning till en rättstvist, och som fostrade omåttliga anspråk och lika omåttlig ovilja, när anspråken ej kunde uppfyllas. Mest beklagansvärda voro naturligtvis de arbetsgifvare, hvilka sedan länge varit vana att af humanitet och välförstådt intresse uppfylla sina naturliga förbindelser till vård om arbetarnes bästa; och Tyskland räknade lyckligtvis icke få sådana arbetsgifvare, synnerligen inom den verkliga storindustrien uti Rhenländerna oeh Elsass, hvilka på ett storartadt sätt förstätt att knyta arbetarnes intressen vid sitt eget. Det var desse en ringa tröst, då man sade dem, att lagen ju dock icke var något annat än en bekräftelse på deras frivilliga uppoffring, och att *de* allra minst borde klaga öfver en skyldighet, med hvilken de längesedan blifvit förtrogna. Nej, svarade de, vår ställning är väsentligen försämrad; ty hvad som förut af arbetaren mottagits med tacksamhet såsom en yttring af välvilja, det affordras nu med pock som en gärd af vår ovilkorliga förbindelse; hvad som förut fästade den förolyckade och hans kamrater vid vår fabrik som medlemmar af en familj, det verkar nu till sprängning af alla band, som för industriens lugna utveckling äro nödiga. När förut en olycka inträffade, kommo arbetsgifvaren och arbetaren i allt lugn öfverens, och man fann alltid en passande utväg: den som förlorat ett öga fick en syssel-

sättning som ej utsatte honom för olägenhet af enögdhet, den som förlorat en arm eller ett ben fick en portvaks- eller annan lämplig tjänst; han fick visserligen en ringare lön, men han var för lifstiden nödortfigt bergad. För efterlevande enkor och barn sörjdes genom våra egna kassor och fonder. Nu däremot ställer sig den lemlästade arbetaren i stolt oberoende och fördrar för sin återstående lifstid icke sysselsättning, utan en passande lifränna, fri från all skyldighet till arbete. Sådana anspråk kan arbetsgifvaren naturligtvis icke obegränsadt uppfylla; han hänvisar måhända — om han försäkrat mot *alla* olycksfall — till det mindre ersättningsbelopp, som försäkringsbolaget kan lemna; men icke alltid är arbetaren därmed nöjd, utan vänder sig till domstolen för att få »die Haftpflicht» tillämpad och »full ersättning». Vinner han sin process, varder han för framtiden en oberoende man; vinner han den åter icke, och sådant inträffar ofta, så är han beröfvad allt. Men hvad som därjämte är ödelagdt, det är förtroendet och sambandet mellan arbetsgifvare och arbetare; ty hvarje sådan förlorad process verkar som ett retemedel i vidsträckta kretsar, och den skadan är större än någon annan. De nya rättsbegreppen, utvecklade och uttolkade af agitatorer och advokater, hota att snart upplösa industriens inre lif i oändliga fejder.

Men om arbetsgifvarne redan kände sig oroade af ansvarighetslagens dittills varande tillämpning, motsägo de naturligtvis med ännu större förskräckelse en vidare utveckling af dess bestämmelser i den riktning, som från arbetarnes och deras målsmäns sida påyrkades. Det gälde dock ej längre någon obetydlighet för den enskilde arbetsgifvaren, om honom skulle åläggas att ansvara icke blott för hvad han själf och hans underordnade kunde anses hafva

vållat, utan för alla slags olyckshändelser, helst om hans förbindelser äfven för dessa skulle utsträckas till »full ersättning», sådan den af domstolen kunde varda faststæld. Riskpremierna för en sådan försäkring kunde svårligen stanna vid måttliga belopp; för vissa yrken skulle kanske alldeles ingen försäkring kunna erhållas mot så betydande risk. Om staten dock trodde sig berättigad att begagna den enskilde arbetsgifvaren såsom garant för arbetarnes olycksfall, så ansåg arbetsgifvaren sig ega ovilkorlig rätt att å sin sida af staten fordra garanti för sin egen förmåga att fullgöra dessa förbindelser.

Från arbetsgifvarnes synpunkt var det icke håller så synnerligen svårt att finna fel vid arbetarnes teori om inva- lidens ovilkorliga rätt till full försörjning »af industrien», och att framhålla praktiska olägenheter af teoriens ensidiga tillämpning. Jämförelsen mellan arbetaren och soldaten, sade de, mellan industriens slagfält och krigets, är ju för de allra flesta industrigrenar ingenting annat än en retorisk fras; ty olikheten dem emellan är vanligen större än likheten. I kriget har den enskilde knappt någon makt att afvärja den fara, som ständigt hotar och hotar alla lika; de till krigstjänst utskrifne, som falla för kulor eller sjukdom, äro ledda som offer till slagtbänken. I industrien är faran icke det normala, och den enskilde aldrig förvandlad till endast verktyg för en högre vilja, liksom han icke är ovilkorligt tvungen att välja det farligaste yrket eller intaga den farligaste platsen. Arbetaren vill icke i något annat hänseende likställas med en arbetsgifvarens maskin, och är icke håller därmed jämförlig i det hänseende hvarom nu är fråga. Han är icke blott en fri man, därutinnan att han själf väljer sitt yrke, hvilket den värnpligtige icke gör, utan äfven i sitt utförande af arbetet; och att befria honom

från *all* tillräknelighet för egna handlingar eller försummelser är en oförnuftighet, som hämnar sig både på honom själf och på industrien. Storleken af den fara, som vidlåder det industriela arbetet, beror helt visst till ej ringa del på fabriken's inrättning, på arbetschefernas anordningar, men fullt lika mycket, oftast ännu mera, på arbetarens egen skicklighet, omtanke och noggrannhet. Att nu genom riskens öfverflyttande på arbetsgifvaren allena göra faran lika för alla, för den öskicklige och den skicklige, för den betänksamme och den tanklöse, det skulle ju dessutom vara det samma som att gifva ett premium åt lättsinnet eller åtminstone att minska intresset för varsamt umgående med faran. Såvida det ligger något allvar i det myckna talet om behovet af skärpta försigtighetsmått inom fabriksindustrien och om ansvaret såsom medel att framtvinga försigtighetsmått, finge man väl ej förbise, att denna ansvars »preventiva» betydelse gäller för arbetaren lika mycket som för arbetsgifvaren; då borde man ej så helt och hållet flytta ansvaret till arbetsgifvaren från arbetaren, att alla den förres ansträngningar till olyckors förekommande omintetgjordes genom den senares strafflösa likgiltighet. — Denna likgiltighet skulle blifva en verklig våda för industrien, om icke arbetaren själf finge vidkännas åtminstone någon del af förbindelserna och ansvaret för olycksfallens ekonomiska följder. Högst viktigt vore därför, att ersättningsbeloppen betydligt nedsattes, så att ett olycksfall åtminstone ej rent af blefve en eftersträfvansvärd vändning i arbetarens lif, hvarigenom han kunde ernå sin fulla aflöning för lifstiden utan skyldighet till arbete.

Det är anmärkningsvärdt nog, att trots dessa och dylika protester mot det industriela ansvarssystemet och dess utveckling, de tyska fabriksidkarnes motsträfvighet dock

mindre synes hafva afsett de nya förbindelsernas innehåll, än just den form hvori de i och med 1871 års lag hade framträdt. Att ansvarsskyldigheten för olycksfall skulle kunna åter helt och hållet upphävas, torde säkert högst få hafva ansett möjligt; ja många af de ledande männen ryggade icke häller tillbaka för den lagliga förpligtelsens utsträckning till alla olycksfall, så vidt därmed blott kunde förenas någon billig fördelning af ansvaret mellan arbetsgifvare och arbetare, eller hvad som vore ännu bättre, erhållas något lämpligt tillskott från kommun och stat, — allt fordringar som icke låte sig uppfylla, så länge den rent privaträttsliga ansvarigheten bibehölles. Men hvad som i den bestående privaträttsliga förbindelsen framför allt var dem en styggelse, det var ersättningsfrågornas af den samma beroende behandling inför domstol, arbetsgifvarens ställning såsom svarande part gentemot den sökande arbetaren, och ersättningsbeloppets bestämmande till »fulla lörens» värde genom domarens godtycke. Det var med hänsyn till dessa processer de kallade 1871 års lag för en »giftplanta» inom industrien, ett trätöfrö hvaraf intet godt kunde komma.

Att fixera ersättningsbeloppen, att aflägsna olycksfallstvisterna från domstolarna, att finna andra former för uppgörelse mellan arbetsgifvare och arbetare blef alltså för industriidkarne en hufvudsak, och med förkärlek fästade de sig vid allt som kunde föra de bägge parterna tillsammans i gemensamma intressen. Så framträdde äfven från detta håll tanken på att förvandla ansvaret för olycksfall från en privat förbindelse till en samfundspligt, att i stället för »Haftpflicht»¹ införa »Versicherungszwang», och

¹ Den store järnbruksegaren *Stumm* väckte 1878 i riksdagen ett förslag om upphäfvande af Haftpflicht och införandet inom hela fabriksindustrien af tvångskassor, efter förebilden af de preussiska

det är betecknande nog, att tvänne målsmän för storindustrien voro de första och kraftigaste förfäktarne af en *tvångsorganisation* å detta område. Det var också härigenom som frågan om olycksfallsförsäkringen återfördes i sitt ursprungliga samband med frågorna om understöd för sjukdomsfall och vid åldersvagheter.

Så hade vid slutet af 1870-talet »die Haftpflicht-frage» växt ut till ett af den »sociala» reformpolitikens allra viktigaste föremål. Riksdagens debatter och den ekonomiska pressen öfverflödade under dessa år af mångfaldiga förslag till förmedlingen mellan de intressen och åskådningssätt, för hvilka nyss är i korthet redogjort;¹ men ur detta virrvarr af meningar och tycken framträdde slutligen allt mera tydligt motsatsen mellan tvänne politiskt-ekonomiska system. Man stridde nu ej längre om befogenheten af arbetarnes anspråk på skadeersättning vid *alla* olycksfall, endast om formen och medlen för ersättningens bestämmande och åvägabringande. Postulatet var å alla sidor godkänt och

---

bergverkens sekelgamla Knappschafts-kassor. Förslaget hänsköts till ett utskott, men hann ej slutbehandlas af riksdagen. På hösten 1880 framställde kommerserådet *Baare* ett omsorgsfullt utarbetadt lagförslag om tvungen olycksfallsförsäkring, hvilket innehåller grundtankarna till regeringens icke långt därefter afgifna proposition.

¹ En redogörelse för dessa mångskiftande förslag och de oändliga detaljspörsmål, som behandlas i den särdeles rikhaltiga litteraturen, torde här icke vara på sin plats, och det lär ej ens vara nödigt att citera de brochyror, tidningsuppsatser och riksdagshandlingar, på hvilka föregående korta öfversigt stöder sig. För den som närmare vill studera frågan finnes godt material dels i riksdagens förhandlingar, dels i de åtskilliga afhandlingar, som äro utgifna af »*der Verein für Socialpolitik*» och af »*die Volkswirtschaftliche Gesellschaft*», i Schöffles *Zeitschrift für die ges. Staatswissenschaften* och i Schmollers *Jahrbuch für Gesetzgebung* etc. samt i Conrads *Jahrbuch für Nationalökonomie*. I fjärde bandet (1882) af sistnämnda tidskrift (sid. 475) har *Miaskowski* lemnat en ganska fullständig förteckning öfver frågans litteratur och kort öfversigt af dess historik.

problemets lösning så till vida förenkladt, som medelvägsförslagen blifvit undanskjutna.

Å ena sidan¹ ville man fortfarande vidhålla Haftpflichtlagens privaträttsliga förbindelser för arbetsgifvaren att gifva ersättning åt den förolyckade arbetaren, ja till och med utsträcka den samma till *alla* olycksfall, oberoende af orsak eller vållande. Men man ville fortfarande öfverlemnna åt arbetsgifvarnes och arbetarnes eget initiativ och egna intressen att ordna sin försäkring mot häraf uppkommande risker. Riksdagens framstegsparti och en stor del af de nationalliberale befunno sig på denna sida. Deras syfte

---

¹ Denna lösning af frågan fick sitt officiela uttryck året 1881 i tvänne förslag, som framställdes af de liberala partierna. Det första framträdde såsom reservation af tre ledamöter uti det utskott, som behandlade regeringens proposition af den 8 mars, och det upptog i det allra närmaste socialdemokraternas förslag från 1878, d. v. s. en privaträttslig ansvarighet hvilande å arbetsgifvaren för *alla* olycksfall, om hvilka »han ej kunde bevisa att de vållats af den förolyckades eget fel eller af högre makt», alltså en utsträckning till hela storindustrien af Haftpflichtlagens 1 §. Dessutom utvidgades samma ansvar af reservanterna ytterligare till jordbruk, skogsskötsel och alla andra näringar, i hvilka användes »drifkraft af elementar- eller animal art».

Det andra förslaget framlades i 1881 års höstsession såsom motion af dr *Buhl* m. fl. och afsåg att, efter regeringens första nederlag, bereda en ny lösning af olycksfalls-problemet på grundvalen af utvidgad Haftpflicht. Dess hufvudbestämmelser voro: 1) driftherren är skyldig att lemna skadeersättning för *hvarje* olycksfall, som under arbetet träffar hans arbetare, och det *utan* rätt att fria sig genom en bevisning om olycksfallets vållande genom arbetaren själf eller högre makt; hvarmed således steget var taget fullt ut och långt utom ansvarighetslagens § 1; 2) för fullgörandet af denna förbindelse skall driftherren ställa säkerhet genom försäkring uti någon i tyska riket befintlig försäkringsanstalt, som ställer sig allmänna normativbestämmelser till efterrättelse och står under offentlig kontroll; 3) ersättningsbeloppen äro normerade till sjukvårdskostnad och eventuel lifränta från 20 till 66 % af senaste arbetslönen — i väsentlig likhet med regeringens förslag. Öfverlemnadt till utskott, kom förslaget aldrig till slutbehandling vid riksdagen.

var numera blott att bibehålla så mycket som kunde räddas af den fria företagsamheten, den fria associationen, den själfständiga och privata försäkringsverksamheten. De sågo sig nödtvungna att äfven för sin del ålägga industriens chefer de vidsträcktaste förbindelser, men de ville dock på intet villkor låta dessa förbindelser öfverflyttas på staten eller medgifva statens monopolisering af försäkringsrörelsen. De kunde med tillfredsställelse hälsa industriidkarnes frivilliga sammanslutning till föreningar och samfund för ömsesidigt understöd, men de ville icke låta en dylik organisation skapas från ofvan eller bestämmas och ledas af lagstiftare och ämbetsmän.

Å den andra sidan utdömdes numera fullständigt den privaträttsliga ansvarigheten och den frivilliga riskförsäkringen, såsom obilliga och otillräckligt betryggande. I deras ställe proklamerades ett nytt slags ansvarighet af offentligt-rättslig natur och en däremot svarande *obligatorisk försäkring* uti *offentliga försäkringsanstalter*.

Hvad allt dessa nya termer kunde innebära af praktiska anordningar skulle det tillhöra de närmast följande årens lagstiftningsarbete att ådagalägga, ty i sitt första utvecklingsskede voro begreppen ännu skäligen oklara. Men säkert är, att med orden »offentlig rätt» och »försäkrings-tvång» var gifven en lösen, som för tyska sinnen numera egde något synnerligen tilldragande. Ty inom ganska kort tid hade till detta program sällat sig en stor och brokig skara af allahanda bekännare. Där sågos den stora industriens målsmän, hvilka, af skäl som ofvan angifvits, godkände nästan hvad som hälst annat än den privaträttsliga ansvarigheten inför domstol. Där funnos snart på sin plats de gammal-konservative af både junkerlig, byråkratisk och klerikal färgskiftning, hvilka i talet om ekonomiska sam-

fundspligter och industriens organisation funno ett genljud af de forna ekonomiska tvångsgrundsatser, som det nittonde seklets frisinnade näringslagstiftning hade upphäft. Dit slöt sig efter något betänkande hela den socialdemokratiska fraktionen, för hvilken också tvångslagar och statsunderstöd tycktes lofva ett förverkligande af dess eget sociala ideal. — Den vetenskapliga doktrinen för det nya ekonomiska systemet besörjdes slutligen i rikt mått af de tyska universitetens professorer, hvilka här funno ett länge eftersträfvadt tillfälle att i det praktiska lifvet förverkliga den kateder-socialistiska skolans ekonomiska teorier.

Under året 1879 begynte det visa sig, att stämningen hos riksdagens flertal icke var det social-politiska tvångssystemet obenägen. På hösten 1880 spordes bestämda tecken därtill, att riksregeringen godkänt dess grundtankar och i öfverensstämmelse därmed utarbetade ett lagförslag om olycksfallsförsäkring, hvilket också den 8 mars 1881 blef af kejsaren framlagdt för den tyska riksdagen.

Motiven till detta lagförslag äro af synnerligt intresse både därför att de gäfvo ett officiellt vitsord åt påståendena om ansvarighetslagens olämplighet, och därför att de så öppet och oförbehållsamt proklamerade den sociala pånyttfödelsens evangelium. Ekonomiska teorier få väl icke något nytt värde, men onekligen en alldeles ny vigt och betydelse, när de upptagas som ledande grundsatser af en regering, hälst af en regering så fruktansvärdt stark som furst Bismarcks.

Regeringen utgår från det erkännandet, att tillämpningen af ansvarighetslagens § 2 skapat ett tillstånd, som icke förnöjt vare sig arbetare eller arbetsgifvare, och att förhållandet mellan dessa båda klasser inom näringslifvet obestridligen blifvit genom den samma snarare försämradt

än förbättradt. Den förklarar därefter, att arbetarens bevisningsskyldighet, i fråga om olyckshändelsers orsak, gjorde lagens bestämmelse om skadeersättning till en illusion, emedan denna bevisning just i de svåraste olycksfallen efter regeln är omöjlig. Den bekräftar vidare hvad här ofvan efter uttalanden i riksdagen och pressen anförts, eller att arbetarnes föreställning om sin ovilkorliga rätt till skadeersättning upphörligt ledt till anspråk, som arbetsgifvarne med skäl ej ansett sig skyldiga att uppfylla, därefter till processer, som framkallat förbittring, hvilken utgång de än erhållit. »Efter en långvarig tvist inför rätta har antingen arbetsgifvaren blifvit dömd till en ersättning, som han ansett obillig, eller ock arbetaren gått förlustig äfven det understöd, som han under andra omständigheter skulle hafva utverkat sig af arbetsgifvarens välvilja eller plikt-känsla. Det ligger i sakens natur, att genom upprepade dylika tvister förutsättningarna för en fredlig uppgörelse af liknande anspråk allt mer undanröjas, och den tilltagande misstämningen mellan arbetare och arbetsgifvare vitsordas såväl af dessa senare själfva som af de myndigheter och ämbetsmän som stå dessa förhållanden nära.»

Slutligen tillägges i samma motivering: »Icke litet bidrager till processernas ökning själfva den nuvarande formen för olycksförsäkringen. Försäkringsbolagen äro af hänsyn till sin affär nödgade att i fråga om försäkring för »haftpflichtige Unfälle» lemna ersättning endast för sådana olycksfall, i afseende å hvilka försäkringstagaren verkligen är »haftpflichtig». De kunna därför icke lemna försäkringstagaren rätt att ensam afgöra, huruvida de framställda ersättningsanspråken böra godkännas, och vid sin egen uppgörelse kunna de ej håller låta sig bestämmas af sådana hänsyn, som för arbetsgifvaren själf skulle vara afgörande.

Så tvifvelaktiga som de flesta på Haftpflichtslagens 2 § stödda anspråk i verkligheten äro, kan det därför knappast förvåna, att de flesta försäkringsanstalter kommit därhän, att de i de flesta fall betala först sedan ersättningsanspråket afgjorts af domaren. . . . Regeln är därför, att arbetsgifvaren i hvarje fall, då ersättning fordras, är nödgad att låta stämma sig af sina arbetare.»

Det må icke lemnas oanmärkt, att detta sist anförda regeringens påstående icke var stödt på någon som hälst bevisning eller utredning af statistisk art, och att det i själfva verket på det bestämdaste motsades af de enda uppgifter, som därutinnan kunnat lemna någon ledning, eller försäkringsbolagens redogörelser. I en petition till riksdagen meddelade olycksfallsförsäkringsbolagen, att de samtliga hittills hade »reglerat» ett antal af 138,323 olycksfall, och att af dessa endast 1,962 fall, eller icke 2 %, drifvits till process. Regeringskommisarien Geh.-r. Lohmann, som i riksdagen upptog denna för regeringsförslagets motivering ganska besvärande uppgift till svar, kunde också icke gemåla något annat, än att förhållandet förklarades däraf, att större delen af dessa regleringar voro sådana, som härledds af försäkring mot »alla olycksfall», och vid hvilka således process alldeles icke behöfde eller kunde komma i fråga. Men utom att äfven i förhållande till »haftpflichtige Unfälle» det ringa antalet processer ger en alltför låg procent för att bekräfta regeringsmotivens raska påstående, hänvisas man här på ett annat förbiseende, som är ganska karakteristiskt för agitationen mot Haftpflichtlagen och mot den privata försäkringsrörelsen. Motiven nämna ingenting alls om det oförnekliga faktum, att försäkringen mot »alla olycksfall» redan inom tio år efter lagens utgifvande hade vunnit en alldeles öfvervägande

betydelse, och att försäkringar mot »haftpflichtige Unfälle» voro på väg att ur försäkringsrörelsen försvinna. I diskussionen om denna fråga tog man på den »social-politiska» sidan i allmänhet mycket ringa kännedom om den privata försäkringsrörelsens utveckling och yttrade sig med stor ringaktning om dess redan vunna betydelse.

För den opartiske betraktaren måste det förefalla egendomligt, att resultaten af denna försäkringsverksamhet kunde så omildt eller med sådan ringaktning bedömas. Vare sig nu att antalet af de mot olycksfall försäkrade arbetare uppgick till 600,000 eller 900,000, måste detta resultat dock för en tid af tio års verksamhet anses synnerligen tillfredsställande och löftesrikt, och om också detta antal ännu ej utgjorde mer än en femtedel eller tredjedel af hela Tysklands arbetarebefolkning, vill det synas, som om en så kraftig utveckling synnerligen af försäkringen mot »alla olycksfall», hvilken ej omedelbart påkallades af Haftpflichtlagen, borde hafva ingifvit förhoppning om att äfven på denna väg kunna komma till målet. Men det är alldeles tydligt, att den ifver, som i denna fråga framdref stora reformförslag, icke *ville* åt den fria utvecklingen, åt den i det fördolda verkande kraften af egna intressen öfverlemna en dylik social uppgifts lösning, att man åt staten förbehöll äran af den samma. I Frankrike och England skulle sådana resultat, som de nu anförda, af en ny lags tioåriga verkningar otvifvelaktigt hafva framkallat den allmänna meningen: »vi äro på god väg; låt arbetsgifvare och arbetare hållas, de skola snart komma öfverens om försäkringens nytta och välsignelse och olycksfallsförsäkringen skall blifva lika allmän och oundviklig som brandförsäkringen». Men i Frankrike hyllar man ju ännu det fördömliga »laissez-faire»; i England säger den »hårdhjärtade,

statsmannen helt kallt: »let every man mind his own business». I Tyskland skulle nu i stället en högre och »kristlig» statskonst åt de enskildes svaga ansträngningar gifva enhet och styrka. Det är tydligt, att man af de första årens rifningar mellan intressena på en ny och oförsökt bana lät leda sig till en verkligen ganska obefogad ringaktning af privatintressets drifkraft. En otålig anspråksfullhet från det ena hållet och en lika otålig välmening från det andra möttes i fordringar och medgifvanden, och regering och partier öfverbjödo sedermera hvarandra i att »göra något stort». Furst Bismarck kallade detta stora för en »arbetsklassens emancipation», hvilken staten allena vore mäktig att genomföra. Så kom man vid denna vändpunkt till beslut, som utan tvifvel kunna vara för framtiden synnerligen ödesdigra.

Motiverna till 1881 års lagförslag öfvergå därefter till en kritik af de olika förslagen om modifikation och skärpning af 1871 års lag, affärda dem alla såsom opraktiska och yttra särskildt om de liberala partiernas yrkande på alla arbetsgifvares ansvarighet efter § 1, att dess tillämpning skulle »innebära en rättsvidrighet och därjämte en för industrien nedtryckande börda» samt framför allt öka processernas antal och bitterhet; ett antagande som visserligen icke kunde i någon mån bevisas. Regeringen uttalar därför såsom sin uppfattning, att den stora frågan endast på det sättet kan lösas, att »arbetsgifvarnes privaträttsliga förbindelse gent emot sina arbetare ersättes genom en *offentligt-rättslig reglerad allmän olycksfallsförsäkring*».

Utgångspunkten för denna »offentligt rättsliga» försäkring var visserligen alldeles den samma, som bestämde först socialdemokraternas och sedermera de liberales yrkanden i denna fråga. Åt arbetaren måste beredas ett trygghatt

rättsanspråk på skadeersättning »för alla vid arbetet förekommande olycksfall, alldeles oberoende däraf, om olyckan haft sin orsak i ett vållande af driftherren och hans ombud, eller i den förolyckades eget förvållande, eller i tillfälliga, af ingen vållade omständigheter». . . . »Endast om man helt och hållet frånser dessa åtskildnader i vållandet, kan arbetaren genom försäkringen varda betryggad därför, att han ej med sin förvärfsförmåga äfven förlorar sitt underhåll, att hans anhöriga ej lemnas oförsörjda vid hans frånfalle». Men nu gick man vidare och sade, att »äfven om från försäkringen uteslötes blott de olycksfall, som bero på en förseelse eller oskicklighet af arbetaren eller på en tillfällighet, så utsattes arbetaren för faran att i hvarje särskildt fall se sina anspråk på ersättning bestridda och sin utkomst beroende af en rättstvist, hvars utgång vore tvifvelaktig, äfven under förutsättning att bevisningsskyldigheten åläge hans motpart».

Då olycksfallsförsäkringen sålunda vunne i omfattning, borde däremot, efter regeringens åsigt, anspråket på ersättningens belopp väsentligen jämkas. »Likasom det anses falla af sig själf, att statens tjänstemän vid inträffande oförmögenhet att fullgöra sina åligganden, äfven om sådan vållas af olyckshändelse under tjänsteutöfning, icke kan bekomma sin fulla aflöning utan endast en del af den samma, så kan icke heller rättvisan anses kräfva, att den i privat tjänst stående arbetaren vid inträffande oförmögenhet till arbete skall ega anspråk på en lifränta motsvarande *hela* hans aflöningsbelopp. Än mindre kan det anses med billighet och rättvisa förenligt, att åt enka och barn efter en förolyckad arbetare beredes en ersättning motsvarande hufvaderns oafkortade årsinkomst; ty oafsedt att den afidnes eget underhåll icke längre är att bestrida,

får äfven iakttagas, att den öfriga familjens underhåll äfven under mannens lifstid i ej ringa mån hämtats från hustruns och barnens eget arbete.» — I afseende å denna nödvändiga rättelse af 1871 års bestämmelser om skadeersättning bör dock iakttagas, att den samma icke var oupplösligt förbunden med en »offentligt-rättslig» försäkring, utan lika väl kunde tillämpas med bibehållande af privaträttslig Haftpflicht. De liberala partierna upptogo också mycket riktigt i sitt sista förslag en sådan begränsning af ersättningsbeloppen.

Hvad som däremot ansågs väsentligt skilja det nya »försäkringstvånget» från en utsträckt privat ansvarsskyldighet, var *möjligheten* att vid det förra åstadkomma en laglig fördelning af ansvarsbördan. Så länge man vidhöll Haftpflichtlagens privata ansvar för arbetsgifvaren, kunde detta endast begränsas genom en inskränkning till vissa slag af olycksfall. Nu ville de, som höllo på ansvarets privaträttsliga natur, för arbetarens skull borttaga denna inskränkning och utsträcka ansvaret till alla olycksfall, men ansvarsskyldigheten lade de fortfarande odelad på industricheferna. Den kunde väl genom lagen begränsas till beloppet, men svårigen fördelas eller förflyttas till andra än arbetsgifvaren. Under detta system återstod blott för arbetsgifvaren att själf minska ansvarets tyngd genom association i försäkringsbolag med andra arbetsgifvare. Lättare syntes det då att åstadkomma en verklig fördelning af ersättningsskyldigheten, om man antog tvångsförsäkringens princip. Skyldigheten att försäkra arbetaren mot olycksfall kunde då genom lagen åläggas både arbetsgifvaren, arbetaren själf och de större eller mindre samfund, hvilkas intresse berördes af arbetarens tryggade ställning; och en sådan fördelning af försäkringen eller riskpremiebetalningen utgjorde

också, under de första åren af detta nya lagstiftningsarbete, föremål för vederbörandes lifligaste intresse. Det gälde här att finna såväl en rättvis och billig grund för fördelningen som de rätta subjekterna för försäkringspligten. Vi skola längre fram se, huru knapphändigt det problemet blef löst.

Men det nya systemet hade dock sin mest karaktäristiska egenhet i själfva försäkringsverksamhetens ordnande såsom offentlig institution. Man kan säga, att striden mellan de bägge motsatta partierna slutligen blef begränsad till den hufvudfrågan, huruvida försäkringen borde organiseras och upprätthållas genom privata »kapitalistiska» bolag eller genom offentliga anstalter och samfund. Regeringen stannade härutinnan ej vid den åtgärd, som i Schweiz och Italien ansetts påkallad af den industriela ansvarighetens tillämpning, eller anordnandet af offentliga försäkringsanstalter, i hvilka arbetsgifvarne kunna för hvarje slags risk erhålla försäkring; den gick ännu längre och utdömde alldeles den privata olycksfallsförsäkringen, därhän att den obligatoriska försäkringen ovilkorligen skulle verkställas genom offentlig anstalt. »Ingen privatanstalt», heter det, »vare sig den uppträder såsom aktiebolag riktadt på förvärf eller såsom ömsesidighetsförening, kan uti en försäkringsgren, hvars statistiska underlag ännu saknar säkerhet och fullständighet, bjuda den garanti för sina förbindelsers fullgörande, hvilken påkallas af stats-fattigvårdens och arbetarnes intresse. Den strängaste reglementering och den noggrannaste statsuppsigt öfver dessa anstalter skulle ej utesluta den faran, att försäkringsbolag och föreningar till följd af ogunstiga affärsförhållanden och en genom konkurrens begränsad rörelse, måste inställa sina betalningar och därigenom beröfva de hos dem försäkrade arbetare den rätt, som lagen dem tilltänkt. Den faran är

så mycket större, som de åt arbetarne försäkrade tillgångar bestå uti lifräntor, hvilkas fortvaro icke kan noga beräknas, hvarför en framtida insolvens icke med säkerhet står att förutse och möjligen kan vara grundlagd, under det affären ännu befinner sig i skenbart blomstrande skick.» Den enda organisation, menar regeringen, som kan på en gång bereda trygghet för långvariga förbindelsers uppfyllande och därjämte tillräckligt omfattande och billigt försäkringsverksamhet, är en hela rikets industri omfattande, af staten upprätthållen och för dess räkning förvaltd riks-anstalt.

På dessa grunder var det första olycksfalls-försäkringsförslaget af den 8 mars 1881 uppbygdt. Dess hufvudsakliga bestämmelser voro följande:

- A) »Alla i bergverk, saltgrufvor, grufvor och stenbrott, på skeppsvarf och i etablissement för byggnadsmateriel, samt i fabriker och hyttor sysselsatta arbetare och tjänstemän, hvilkas arbetsinkomst ej öfverstiga 2,000 mark, skola försäkras mot följderna af sådana olycks-händelser, som under arbetet kunna inträffa.» När sålunda försäkringen gäller alla olycksfall, behöfver naturligtvis uppgörelsen icke, eller åtminstone högst sällan, ske inför domstol, allra hälst som ersättningen varder på förhand någorlunda fixerad till storlek och omfattning.
- B) De försäkrade ersättningsbeloppen utgöra vid *dödsfall*
- 1) begrafningskostnad: 10 % af årsförtjänsten; 2) pension för efterlevande enka och barn till *högst* 50 % af årsförtjänsten; vid *kroppsskada*: sjukvårdskostnad och ersättning för bristande förvärfsförmåga i lifränta af minst 25 %, högst $66\frac{2}{3}$ % af årsförtjänsten.

- C) Försäkringspremierna¹ skola erläggas: 1) för de arbetare som förtjäna 2,000—1,000 mk till hälften af arbetaren, till hälften af arbetsgifvaren; 2) för dem som förtjäna 1,000—750 mk till en tredjedel af arbetaren, till två tredjedelar af arbetsgifvaren; 3) för dem som förtjäna under 750 mk till två tredjedelar af arbetsgifvaren, till *en tredjedel af rikets statskassa*.
- D) Försäkringspremierna erläggas efter fasta tarifsatser, lämpade efter de olika yrkenas farlighet, till en under *rikets förvaltning stående anstalt*, som ombesörjer »regleringen» af olycksfallen och utbetalningen af i fråga kommande ersättningsbelopp.

Härmed var sålunda principen af statens omedelbara ingripande i näringslivets förhållanden högtidligen uttalad. Riket skulle monopolisera en betydande del af försäkringsrörelsen, och riket skulle med penningemedel bidraga till kostnaderna för försäkringen. De liberala partiernas talare förevidade regeringen förslaget ohöljdt socialistiska karakter, och socialdemokraten Liebknecht förklarade: »detta lagförslag är vårt, det är ursprunget ur socialdemokratiens innersta väsen och en omedelbar frukt af den agitation, som I för tre år sedan sökte att med tvångslagar bekämpa. Det är i sig själf visserligen en obetydlighet, endast den spetsiga ändan af en kil, som drifves in i den nuvarande samfundsordningen; men den tjocka ändan skall komma efter, furst Bismarck må vilja eller icke. I det staten tager försäkringen mot olycksfall inom industrien i sin

¹ Rörande fördelningen af premierna uppstod naturligtvis stor meningsskiljaktighet vid ärendets följande behandling. Redan före propositionens afgifvande hade olika förslag härutinnan varit å bane. Så hade man i det ursprungliga utkastet velat indraga fattigvårds-sambällena med i fördelningen.

egen hand, skall han äfven nödgas att öfver industrien utöfva kontroll, och om denna kontroll icke förslår, eller om industrien ej förmår bära den omsorg för arbetaren, som staten steg för steg skall nödgas att pålägga henne, då måste ock staten gripa in, hvilket just är socialdemokratiens mål.»

Man må likväl icke föreställa sig, att detta klander eller beröm var för den tyska regeringen i någon mån nedslående eller öfverraskande. Den hade själf öppet gått dem i förväg genom följande i lagförslagets motivering inryckta förklaring: »Den betänkligheten, att i lagstiftningen härmed införes ett socialistiskt element, bör icke afhålla från beträdandet af denna väg. Så vidt sådant verkligen är fallet, ligger däri intet nytt utan endast en riktig utveckling af den ur det kristliga medvetandet framgångna moderna statsidéen.» . . . »Äfven den farhågan att lagstiftningen å detta område ej skulle kunna nå ett nämnvärdt resultat utan ett betydligare tillskott af statsmedel, bör icke afhålla från beträdandet af denna väg; ty betydelsen af mått och steg, hvilka afse samhällets och statens framtida bestånd, få icke mätas efter de penningeuppoffringar, hvilka de erfordra.»

För att slutligen hos riksdagen och folket rätt tydligt inpränta, att en socialistisk statsordning var lagförslagets syfte, fortsätta motiven: »Visserligen kunna genom den enstaka åtgärd, som nu är föreslagen, den sociala frågans svårigheter icke helt och hållet eller till någon betydlig del lösas; denna åtgärd är snarare blott ett första steg på ett område, inom hvilket förestår ett långvarigt, svårt och träget arbete, och där lösningen af en uppgift oupphörligt skall framkalla nya uppgifter.» Men ett sådant arbete är icke blott ett uttryck af den humana och kristliga anda,

hvaraf staten bör vara genomträngd», det är äfven, heter det i samma motivering; »yttringen af en statsskyddande politik, hvars mål det är att äfven hos de befolkningens klasser, hvilka ej hafva annan tillgång än sin arbetslön, och som dock bilda nationens flertal, fostra och bibehålla den öfvertygelsen, att staten icke blott är en nödvändig utan äfven en för dem välgörande inrättning. För det ändamålet måste de genom kända direkta fördelar, hvilka genom lagstiftning dem beredas, föras därhän att i staten se, icke en blott till de bättre lottade klassernas skydd uppfunnen, utan en deras egna intressen och behof tjänande institution.»

Sammanfattande dessa synpunkter hade kejsarens budskap till riksdagen den 15 febr. betecknat det nya lagförslaget såsom ett *första* försök att visa Tysklands arbetare, huru den kejsarliga regeringen dock vore en säkrare och mäktigare beskyddare, än de oroliga uppviglare, hvilkas omstörtande verksamhet regeringen tre år förut sett sig föranlåten att stäfja.

Från denna stund öfvertager den kejsarliga regeringen själf »folk»-ledarens roll, och till den i förstone genstörtigt tveksamma riksdagen ljuder dess stämma allt mera bestraffande, hotande, befallande, på samma gång dess löften för arbetarne öppna allt mer lockande framtidsutsigter. »De sociala missförhållandena», säger det kejsarliga budskapet vid höstsessionen 1881, »kunna ej längre botas på repressionens väg utan genom ett positivt främjande af arbetarens väl. Vi hålla det för Vår kejsarliga pligt att å nyo lägga riksdagen denna uppgift på hjärtat, och Vi skulle med så mycket större tillfredsställelse blicka tillbaka på alla de framgångar, hvarmed Gud synbarligen välsignat Vår regering, om det lyckades Oss att på samma gång bereda en

ny och varaktigare borgen för rikets inre fred och åt de hjälpbehöfvande förskaffa den större trygghet och det kraftiga bistånd, hvarpå de hafva anspråk.» Och furst Bismark lät kort därefter riksdagen veta, hurusom »det hör till den kejsrliga dynastiens traditioner att åtaga sig de svagas hjälp i den ekonomiska kampen. Fredrik den store kallade sig redan »le roi des gueux»; Fredrik Vilhelm III har förskaffat det den tiden förslafvade bondeståndet en fri ställning. Vår nuvarande herre är besjälad af den ädla ärelystnaden att i sin höga ålder åtminstone hafva gifvit anledning därtill, att den i våra dagar svagaste af folkets klasser må vinna en förbättrad ställning och med större förtroende kunna se upp till staten och till sin egen framtid.»

Med dessa uttalanden från högsta ort var naturligtvis uppslaget gifvet till en strid om ekonomiska principer, i hvilken regeringen icke längre fann socialdemokraterna bland sina motståndare. Jublande utropade Liebknecht och Bebel: »rikskansleren är vår man; men det är icke han som har oss, utan det är vi som hafva honom»; och visserligen kunde både de och de liberale med största fog påstå, att hvad geheimeråden och ministrarne, den officiösa pressen och furst Bismarck själf under dessa debatter förbragte, mycket ofta var, både till anda och uttryckssätt, omedelbart hämtadt ur socialdemokratiens lärosatser och fraseologi. Men man får ej fästa mycket afseende vid uttryckens form under meningsbyten af denna art och allra minst vid de djärfva satser, hvaraf furst Bismarcks anföranden öfverflöda: de hafva helt visst aldrig afsett att utreda ekonomiska eller juridiska spørsmål, men de tjänte förträffligt sitt syfte, såsom dräpande repliker eller tändande politiska slagord. För den tyske statsmannen har uppenbarligen detta stycke socialpolitik, likasom förut den kyrko-

politiska striden och skyddstullsagitationen, i främsta rummet haft till uppgift att inom vida kretsar af den röstberättigade befolkningen vinna kärlek och intresse för det tyska rikets nyskapade statsväsen, samt att spränga partibildningen inom den tyska riksdagen. »Hr Richter och jag», sade en gång rikskansleren själf, »slitas om den fattige mannen som hjältarne vid Troja om Patroklos' lik». Deras politiska tvekamp utmärkte sig också onekligen genom mycken dramatisk liflighet, men eger för vårt ämne jämförelsevis ringa betydighet.

Hvad som däremot verkligen är af intresse, det är att se, hvad det blef af 1881 års nya lagstiftningsgrundsatser, när de sattes på allvarligt prof. Ty så mycket blef ganska snart tydligt för alla, att det först framlagda lagförslaget icke var egnadt att tillfredsställa ens de anspråklösaaste fordringar på praktisk utförbarhet. Men det var ett af de mest lysande profven af rikskanslerens statsmannakraft, att han icke ryggade tillbaka för de hinder af teknisk och politisk art, som från alla håll reste sig i hans väg. Han led tvänne gånger nederlag, men återkom efter hvarje nederlag starkare genom ett klokt begagnande af vunnen erfarenhet. När lagförslaget för tredje gången framlades på riksdagens bord, var det i de väsentligaste delar en alldeles ny skapelse; — men grundtanken var dock bibehållen. Man torde kunna säga, att därmed det bästa möjliga var gjordt af idén om en *tvångsförsäkring* på *offentligt-rättslig* grund, och så till vida år 1883—84 års lagstiftning synnerligen lärorik; ty ekönomiska teorier och principer bedömas säkrast efter sina praktiska konsekvenser.

III.

Furst Bismarck har de under socialpolitiska lagarnas behandling 1881—83 rönt det största och känbaraste motståndet eget nog just i de punkter, hvilka från början angåfvos såsom hans käraste önskningsmål.

Han ville skapa en riksförsäkringsanstalt, för att däruti ega ännu ett kraftigt bindemedel mellan det tyska folkets valmän och det tyska riket, och han stötte just här på en oöfvervinnelig motvilja från de tyska småstaternas och partikularismens målsmän. Första vilkoret för att bibehålla de konservativa partiernas välvilja för de socialpolitiska lagförslagen visade sig tydligen vara, att partikularismen ej allt för mycket stöttes för hufvudet; och redan af detta skäl måste riksförsäkringsanstalten uppgifvas, eller hela dess skaplygne förändras.

Rikskansleren hade ännu skarpare betonat, att ett penningetillskott ur *rikets* statskassa till bestridande af olycksfallsförsäkringens kostnader var en politisk nödvändighet, för att rätt tydligt låta arbetarne känna och se, att riket är deras rätta ankargrund och osvikliga hjälpare i nöden. Mot detta politiska och ekonomiska åskådningssätt reste sig naturligtvis den gamla liberala skolans män med ytterlig hetta; de hade icke svårt att visa, huru just härmed socialdemokratien skulle få sin värsta vilja fram, huru denna grundsats, att med skattebidragen betala industriens skuld till arbetarne, vore icke ens socialistisk, utan rent kommunistisk, och huru man med den samma komme in på ett sluttande plan, hvilket ej längre erbjöde någon hejd emot ruinerande statsutgifter. Det kan vara ovisst,

om deras vädjan till gamla erkända ekonomiska sanningar eljest skulle hafva verkat på majoriteten; men äfven härutinnan fingo de hjälp af partikularismen, hvilken med missunsamhet betraktade just den rikets höghet, som furst Bismarck framför allt ville främja. Äfven »rikstillskottet» förkastades därför vid de första lagförslagens behandling med så starka majoriteter, att det slutligen ur det tredje lagförslaget fick försvinna, eller åtminstone förkläddes till en »riksgaranti».

Men utom dessa väsentligen politiska betänkligheter, gafs det mot rikskanslerens första lagförslag ännu svårare anmärkningar ur ekonomisk och administrativ synpunkt.

Regeringen ville aflösa hela den privata försäkringsverksamheten och ersätta de fria ömsesidighetsföreningarna och bolagen genom en enda, allt omfattande statsanstalt. Hade hon då tänkt sig, hvad denna omskapning af förhållandena innebar, och huru den nybildade försäkringsanstalten skulle kunna fullgöra sitt värf? Antalet af försäkrade skulle antagligen komma att uppgå till 2 1/2 millioner, kanske däröfver; antalet af olycksfall kunde beräknas till 110—120,000 om året, kanske än mera. Hvilken här af nya ämbetsmän; hvilken öfverskådlig massa af mål; hvilken oändlighet af skrifveri; hvilka myriader af lagar, stadgar, cirkulär, reglementen och decisioner skulle det ej erfordras för att inregistrera, sammanhålla och tillfredsställa alla dessa försäkrade och förolyckade arbetare? Huru skulle det vara möjligt att från en medelpunkt ämbetsmannamässigt öfverskåda och leda en dylik affär; huru skulle en byråkratisk institution kunna fullgöra dessa otaliga små uppgifter; huru skulle statsämbetsmän kunna tråda i vänlig och förtroendeväckande beröring med dessa millioner anspråksfulla arbetare, med dessa

tusenden lätt retade arbetsgifvare; huru skulle de på ett tillfredsställande sätt kunna reglera ömtåliga olycksfall; huru skulle de mäktas i detalj nagelfara med de oändliga »simulationer», som dagligdags måste uppstå? Kunde man med någon kännedom om verkliga förhållanden antaga annat, än att hela denna så ordnade anstalt inom mycket kort tid skulle misslyckas i sin uppgift och på en gång blifva den mest förhatade och den mest vanmäktiga af alla statsinrättningar? Allt skulle därigenom komma att stelna i döda former, och alla skulle skynda att så mycket som möjligt göra sina privata fördelar gällande på statsintressets och statskassans bekostnad.

Felet låg naturligtvis däri, att man vid planens första upprättning förbisett vigten af att i den nya organisationen tillgodogöra sig en samverkan af alla de mångfaldiga intressen, hvilka i försäkringsuppgiften hade del. De förpligtade arbetsgifvarne, de till försäkring tvungna arbetarne måste i främsta rummet kallas att själfva taga hand om sina egna intressen; endast under sådan förutsättning kunde den obligatoriska försäkringen varda en verklighet.

Furst Bismarck själf insåg snart denna brist, och med vanlig frimodighet erkände han den samma öppet och oförbehållsamt. Redan följande år bröt han stafven öfver sitt första lagförslags organisationsgrund med de orden: »Den vid det nyss förkastade förslaget oss föresväfvande, något på höft tilltagna, jag må kalla det rent byråkratiska försäkringsanstalten har jag vid närmare pröfning, såsom praktisk man, funnit oförmögen att fylla sin uppgift. Massan af ärenden skulle växa så, att den icke kunde af en central myndighet beherskas. En arbetsfördelning är således nödvändig, och det en sådan som tager de närmaste intressenternas egna medverkan i anspråk. Jag tror, att

vårt syftemål kan ernås allenast på grundvalen af *korporativa associationer*.¹

Därmed var officiellt riktningen angifven för de kommande årens arbete på detta område. Det skulle nu gälla att skapa *tvångskorporationer* inom industrien.

Men ju närmare man skärskådade den svåra uppgiften, dess tydligare blef det, att ännu mera djupgående förändringar erfordrades för att få denna organisation praktiskt utförbar. Det insamlade statistiska materialet gaf vid handen, att den väldiga massan af olycksfall kunde ordnas i tvänne grupper, hvardera af mycket olika storlek och af mycket olika beskaffenhet. Olycksfall, som vålla en tillfällig sjukdom, en kortare tids oförmåga till arbete, hafva naturligtvis en helt annan karaktär än olycksfall, som medföra årslång sjukdom, fortfarande mer eller mindre fullständig invaliditet, eller död. Skilnaden mellan dessa båda slag af olycksfall ligger först däri, att de senare medföra en oändligt mycket tyngre börda för den ersättningskyldige än de förra: lifräntor och enkepensioner för årtal taga naturligtvis mångdubbelt större medel i anspråk än sjukvårdskostnader för några dagar eller veckor. Men skilnaden är ännu större i rent försäkringstekniskt hänseende. Olycksfall, som medföra skada i ett finger, vrickning af en fot eller annan opasslighet för några dagar, äro redan genom sitt antal så öfverväldigande, att ingen ämbetsmannakår skulle räcka till för att taga reda på förhållandena. Den hjälp och ersättning dylika små sjukdomsfall erfordra är icke stor, men den måste komma genast, om den skall göra nytta, och den kan icke varda ögonblicklig, om den skall göras beroende af främmande myndigheters inblandning. Frestelsen att öfverdrifva lidandet,

¹ Se furst Bismarcks yttranden i riksdagen d. 9 januari 1882.

att själf förorsaka sig skada och att genom allahanda bedrägeri förskaffa sig obefogad förmån är slutligen i dylika fall så stark, att ingen ämbetsman kan öfver dessa förhållanden utöfva verksam kontroll. Det visade sig därför nödvändigt att träffa någon anordning, hvarigenom ansvaret och omsorgen för smärre olycksfall och för tillfälligare sjukdom skildes från ansvaret och omsorgen för mera betydande olycksfall. Organisationen för de förra kunde icke byggas på samma grunder som organisationen för de senare. Därför blef den s. k. *sjukförsäkringen* utbruten från den egentliga olycksfallsförsäkringen och gjordes till föremål för ett särskildt lagförslag, som, framlagdt för riksdagen i april 1882, blef upphöjdt till lag d. 15 juni 1883.

För att förstå *Sjukförsäkringslagens* bestämmelser och för att fatta, huru en dylik tvångslag så jämförelsevis lätt kunde vinna den tyska riksdagens bifall, måste man ihågkomma, att dess princip, sjukförsäkringstvånget, redan länge hade varit erkänd inom rikets hufvudland, Preussen, och att för den nya organisationen dessutom funnos rikliga anknytningspunkter i redan bestående arbetare-sjukkassor. Den nya lagen gaf endast afrundning och fulländning åt ett lagstiftningsarbete, som under årtionden, delvis under århundraden, fortgått inom Tyskland, och lagen har därför i hela sin redaktion något tycke af en inventarieförteckning, åt hvars brokiga detaljer det är svårt nog att gifva reda och sammanhang.

I Preussen har, såsom en förmedlande länk mellan »Gewerbeordnung» och »Armengesetzgebung», sedan årtionden tillbaka funnits ett laga tvång för handtverkens och fabrikernas arbetare att af sin arbetsförtjänst gifva bidrag

till särskilda arbetare-hjälpkassor (Hülfs-kassen), ur hvilka de vid sjukdomsfall egde under vissa vilkor bekomma nödortfigt understöd. Inom monarkien funnos år 1876 ej mindre än 5,239 dylika »Zwangs-Hülfskassen» med 869,204 medlemmar. Bidragen voro i egentligaste mening en speciel »fattigvårdsskatt» lagd å arbetarne, och kassorna närmast att hänföra till kommunala fattigvårdsinrättningar. De stodo under kommunal förvaltning, och bidragens storlek bestämdes af kommunala och administrativa myndigheter. Dessutom funnos i Preussen, såsom i andra tyska stater, frivilliga sjuk-, pensions- och begravningskassor af många olika slag: bergverken hade sina Knappschaftskassen, de större fabrikerna sina Fabrik-kassen, de mångenstädes ännu kvarlevande skråna sina Innungs-kassen, de på 1860-talet efter mönstret af engelska trades-unions bildade »Gewerk-Vereine» och de socialdemokratiska »Gewerkschaften» sina »freie» eller »eingeschriebene Hülfskassen»; flera af de särskilda yrkena, såsom t. ex. boktryckarnes, hade därtill sina stora öfver hela riket utsträckta understöds-föreningar. Med året 1876 trädde i Preussen, såsom i hela tyska riket, en ny lagbestämmelse rörande »das Hülfskassen-Wesen» i kraft, hvilken plägar betecknas med den egendomliga antitesen: »Hülfskassenzwang» i stället för »Zwangshülfskassen». De arbetare, som dittills inom Preussen varit tvungna att, oberoende af sitt deltagande i andra kassor, betala bidrag till de kommunala Hülfskassen, erhöilo nu rätt att välja någon af de olika slags kassor, som faktiskt bestodo. För hela tyska riket blef det på samma gång lag, att hvarje yrkesarbetare skulle kunna tvingas att gifva bidrag till *någon* sjukkassa: var han ej medlem af en Knappschaftskasse, eller af en Fabrikasse, eller af en Innungskasse, eller af en freie eller eingeschriebene Hülfs-

kasse, så kunde han lagligen förpligtas att bidraga till en kommunal Hülfkasse. Men det lemnades för denna gång i kommunernas fria val att sålunda förpligta arbetarne till bidrag och att upprätta kommunala hjälpkassor. Och se, det visade sig snart, att denna rätt i allmänhet mycket litet af kommunerna begagnades: det föll sig icke så lätt att använda denna lagliga tvångsrätt och att af arbetarne uttaga denna åtminstone för en stor del af Tyskland ny-modiga »Armensteuer». De fria kassornas utveckling visade sig icke håller tillräckligt lifvig för de fordringar, som den moderna socialpolitiken uppställer.

Det är nu härvid som 1883 års Krankenkassengesetz har anknutit sina bestämmelser. Den bibehåller friheten för vederbörande att välja försäkringsställe: för en hvar, som är sjukförsäkrad i en Knappschafts-kasse, eller Fabrik-kasse, eller Innungs-kasse, eller eingeschriebene Hülfs-kasse, är dermed försäkringspligten fullgjord. Men alla andra arbetare inom yrkena, vare sig fabriker eller handverk, skola försäkras antingen, om de äro byggnadsarbetare, i en Baukranken-kasse, eller eljest i en Ortskranken-kasse eller i en Gemeindekranken-kasse.¹ Och sådana sjuk-kassor

¹ Skilnaden mellan Orts- och Gemeindekranken-kassen är det svårt att i få ord fullständigt angifva. De förra kunna betecknas såsom det nya systemets kärnpunkt, de senare såsom dess nödhjälpsmedel. Hvarje kommun kan förpligtas att inom sig upprätta »Ortskranken-kassen», afsedda att upptaga alla de arbetare, för hvilka ej är sörjdt genom särskilda Fabrik- eller Bau- eller Innungs-kassen. Dessa Ortskranken-kassen skola, så vidt möjligt, organiseras efter yrkena, så att en kassa bildas för hvarje större grupp af de inom kommunen förefintliga yrkesarbetare. Hvarje sådan kassa skall omfatta minst femtio medlemmar. I vissa fall kunna kommuner förena sig med angränsande kommuner för uppehållande af dylika kassor. Hvarje kassa skall hafva sitt statut, som godkännes af kommunen, med stadfästelse af närmast högre myndighet. Alla kassans understödsberättigade och bidragsskyldiga medlemmar bilda dess generalförsamling,

skall det hädanefter *åligga* hvarje kommun att upprätta och organisera. Det får icke finnas en vrå af det Tyska riket, där icke en yrkesarbetare skall vara hänvisad på en Krankenkasse för erhållande af nödtorftig sjukhjälp, som till honom skall ovägerligen och såsom en rätt utgifvas, utan några för hans själfkänsla förödmjukande vilkor.

När lagen säger, att arbetarne skola »försäkras», så lägger den tvånget därtill i första hand på arbetsgifvarne. Hvarje arbetsgifvare har »Anmelde-pflicht»: han skall inom tre dagar efter nyantagen arbetares inträde i hans tjänst anmäla denne hos den kassa, till hvilken hans arbetare höra; och har arbetsgifvaren i vidrigt fall att ensam svara för icke anmälda arbetares eventuella sjukvård. Arbetsgifvaren är vidare skyldig att hvarje vecka i förskott för sina arbetares räkning i sjukkassan inbetala de bidrag, som för kassans medlemmar bestämmas. Det tillkommer honom sedan att på arbetarens lön göra afdrag för det belopp, hvartill arbetarens kassaafgift lagligen uppgår. Stridigheter mellan arbetare och arbetsgifvare om arbetarebidragens rätta storlek afgöras genom skiljenämnder.

I fråga varande anmälningspligt och inbetalningsskyldighet gälla i främsta rummet för alla arbetsgifvare, hvilkas arbetare skola försäkras i Orts- eller Gemeinde-kranken-

---

som själf eller genom representanter antager statuter, väljer styrelser och revisorer, har uppsigt öfver förvaltningen o. s. v. — allt under förbehåll af högre myndighets skydd för minoriteters rättigheter.

Då det emellertid kan förekomma, att en kommun är för liten, för att kunna bilda flera efter olika yrken grupperade Ortskranken-kassen, och då i hvarje kommun kunna finnas ett fåtal arbetare, som ej kunna naturligt sammanföras med andra yrkesarbetare i dylika kassor, är föreskrifvet, att kommunen själf (die Gemeinde) skall för sådana fall omedelbart ombesörja sjukförsäkringen. I dylika fall får kassan mera karaktären af en rent kommunal fattigvårdsinrättning, som står under kommunens egen förvaltning.

kassen. Men arbetsgifvaren har äfven i andra fall lagliga skyldigheter. Om han är herre öfver en fabriksdrift med mer än femtio arbetare, är han berättigad, men kan under vissa förhållanden förpligtas, att inrätta en egen Fabrik-krankenkasse, vid risk att i annat fall få erlægga högre bidrag till kommunens sjukkasse. Om han är driftherre för järnvägs-, kanal-, väg-, ström-, befästningsarbeten eller andra byggnadsföretag, där tillfälligtvis större antal arbetare selsättas, kan han tvingas att inrätta en särskild Baukrankenkasse, och är i vidrigt fall personligt ansvarig för arbetarnes sjukvård. Både Fabrik- och Baukranken-kassen stå under offentlig myndighets kontroll med afseende å reglerande af arbetarnes bidragsskyldighet, medlens förvaltning och arbetarnes rättigheter.

Den sjukförsäkrade arbetaren är nu af dessa kassor, vare sig de äro frivilliga eller obligatoriska,¹ berättigad att erhålla *under sjukdom*: fri läkarevård, fria medikamenter och därutöfver i penningar hvarje dag *minst* hälften af den i orten gängse medelaflöningen inom hans yrke, eller i vissa fall åtminstone hälften af den i orten gängse daglönarelönen; hvarjämte kassan *vid dödsfall* utbetalar minst tjugu, högst fyratio gånger daglönen i begravningskostnad. Penningebidragen utbetalas till honom vid hvarje veckas slut.

---

¹ I fråga om Knappschafts-kassen och freie eller eingeschriebene Hülfskassen meddelar lagen inga andra bestämmelser, än att de skola vara skyldiga att tilldela arbetarne lika stor sjukhjälp, som är honom tillförsäkrad ur de obligatoriska kassorna. Om en »fri» kassa brister i detta hänseende, äro dess medlemmar ej genom sitt deltagande i henne befriade från skyldigheten att deltaga uti en obligatorisk kassa. Däremot sträcker sig förmynderskapet icke till fordran på ett visst minimum eller maximum af afgifter till dessa fria kassor. Det är arbetarnes ensak, om de vilja i en fri kassa betala högre afgifter för erhållande af samma förmåner, som de i en obligatorisk kassa skulle vinna mot en lägre afgift.

Sjukunderstödet kan äfven lemnas genom vård å allmänt sjukhus,¹ hvarvid dock skall till den sjukas familj under tiden utgifvas en tredjedel af dagaflöningen. Samma dag arbetaren inträder i sitt arbete hos arbetsgifvaren är han ock, oberoende af anmälan, ledamot af den sjukkassa, till hvilken yrkesdriften lagligen är att hänföra; och om han upphör med sitt arbete utan att öfvergå till annan tjänst och i annan sjukkassa, kan han dock behålla sina rättigheter i sjukkassan genom att själf inbetala sina afgifter. Ja, om han utan eget förvållande mister sitt arbete, kan han under sex veckor bibehålla sina rättigheter med kredit för afgifternas senare inbetalning. Sjukhjälpen utbetalas till kassans ledamot vanligen från och med tredje dagen, men om olycksfall vållat sjukdomen, från och med första dagen af sjukdomen, och denna sjukhjälp fortvarar *minst* tretton veckor, men kan få förlängas till ett år.

Dessa rättigheter åtnjuter yrkesarbetaren mot inbetalning, genom arbetsgifvarens försorg såsom ofvan är sagdt, af en *sjukkasseavgift*, hvilken kan bestämmas till en och en half eller två, i nödfall — d. v. s. om de i förskott inbetalda afgifterna ej förslå, utan en ytterligare uttaxering erfordras, — till högst tre procent af den i orten gängse dagaflöningen i yrket. Meningen synes vara, att om den högsta afgiften ej är tillräcklig, kommunen skall betäcka bristen. Samma begränsning af afgiften gäller äfven för Fabrik- och Bau-krankenkassen. Men af denna afgift åligger det den inbetalande arbetsgifvaren att af egna medel tillskjuta en tredjedel. Arbetarnes sjukhjälpavgift utgör sålunda normalt 1 %, högst 2 % af arbetslönen.

---

¹ Härtill erfordras dock den sjukas eget medgifvande, så vidt ej sjukdomens särskilda beskaffenhet efter läkares intyg kräfver den sjukas förflyttning till sjukhus.

Denna arbetarnes ganska känbara bidragsskyldighet till sjukkassan har sin betydelse icke blott därutinnan, att rättigheten för den själfansvarige mannen måste hafva sin motsvarighet i en förpligtelse, utan äfven såsom medel att göra arbetarne till verkliga medintressenter i sjukkassornas ekonomiska ställning. Medvetandet, att ett allt för starkt anlåtande af sjukkassans tillgångar medför en utöfver första inbetalningen ökad uttaxering på kassans medlemmar, måste framkalla och lifva den ömsesidiga kontroll mellan arbetarne inbördes, som är det enda verksamma medlet att förekomma simulation af sjukdom och obehörigt anlåtande af kassans bistånd. I hvarje särskild fabrikkassa måste det ock vara egarens ensak att på detta sätt göra arbetarne, såsom deltagare och medförvaltare af kassan, direkt intresserade för en nyttig inbördes uppsigt; och hvad de lagstadgade Orts-kranken-kassen beträffar, har lagen gjort allt för att åt arbetarne själfva inrymma deltagande i kassornas förvaltning under vederbörlig tillsyn af ortsmyndigheterna. Arbetsgifvarne deltaga endast, i mån af sin bidragspligt, till en tredjedel i sistnämnda kassors styrelse.

Så har man i Tyskland sökt att ordna den första och nödvändigaste vården om de af sjukdomens nöd träffade arbetarne. Organisationen är här öfverallt bygd på små *lokala* samhälligheter; bestående förhållanden äro så mycket som möjligt iakttagna; arbetarnes rättigheter äro tämligen nära afpassade efter deras egna skyldigheter; och man har därvid kunnat bygga på den förutsättningen, att behovet af ögonblicklig hjälp i sjukdomsfall borde vara för arbetaren själf nog i ögonen fallande, för att han skulle kunna fatta och godkänna den honom af lagen ålagda förpligtelse såsom en berättigad uppoffring.

Annorlunda förhåller sig försäkringen mot följer af större och vådligare olyckshändelser. Dessa kräfva betydande ersättningsbelopp, hvilka ofta skulle ödelägga sådana små kassor, som inom en enda fabrik eller inom en kommun kunde bildas. Försäkringen måste därför uppbäras af större föreningar, hvilka, då den privata försäkringsverksamheten blifvit utdömd, måste bildas å nyo och utan anknytning till något förut bestående. Men äfven om dylika ersättningar bestridas af större föreningar, fordra de icke obetydlig uppoffring af medel. Hela årskostnaden för försäkringen mot smärre sjukdomsfall bland 2 millioner arbetare var beräknad till $2\frac{1}{4}$ millioner kronor; hela belastningsvärdet af de vådliga olycksfallen var för samma antal arbetare uppskattadt till nära 14 millioner om året. När man tänkte sig denna kostnadsumma fördelad till uttagande såsom afdrag på arbetarens egen knappa aflöning, ryggade man tillbaka för svårigheten att göra arbetaren förtrogen med en sådan försäkrings verkliga nytta. Riskens af ett svårare olycksfall — hvaraf endast 4—5000 årligen kunna påräknas — är för den enskilde arbetaren ej tillräckligt hotande, för att kunna uppväga den direkta förlusten af ett nytt tvunget löneafdrag, uppgående till 3 %—5 %, ja kanske än större del af arbetsinkomsten. Och så stannade man slutligen vid att lägga hela denna försäkringskostnad på — arbetsgifvarne allena.

Det gälde således att för dessa försäkringsskyldige, och för arbetarnes försäkring mot följderna af de olycksfall, som vållade död eller sjuklighet öfver 13 veckors tid, skapa en ny, fullgod organisation.

Rikskanslerens andra lagförslag om olycksfallsförsäkring af den 8 maj 1882 innehöll uppräningen till en korporativ sammanslutning af arbetsgifvarne inom olika yrken och

på olika orter, men grupperingen var alltför invecklad. Hela lagen förrådde redan genom sitt tillkrånglade, stundom rent obegripliga språk en oklarhet, som icke bådade godt för dess praktiska utförande. Hufvudfelet låg däri, att organisationsgrunden fortfarande var territoriell distriktsindelning. Riksdagen förklarade sig icke kunna godkänna den samma, och rikskanslern lofvade att inom kort framlägga något bättre.

Nya krafter sattes nu åter i rörelse, och så vida något patent för den slutliga lösningens uppfinnande skulle utdelas, borde det utan tvifvel tillfalla den lärde professorn och f. d. österrikiske finansministern Alb. Schäffle, hvars skrifter redan länge¹ innehållit antydningar om den »sociala frågans» lösning genom skapande af s. k. »Berufsgenossenschaften», yrkes-samfund, eller hvad man skulle, med gammalt namn för nya bildningar, kunna kalla fabriks-skrån. Om ryktet säger sant, hafva så väl Schäffle som professor Ad. Wagner i Berlin verksamt deltagit i utarbetningen af det tredje och sista lagförslag om olycksfallsförsäkring, som för riksdagen framlades 1884, och efter långvariga debatter slutligen med mycket öfvervägande majoritet godkändes.²

¹ Se Schäffles *Kapitalismus und Socialismus* (ss. 700—702) och *Bar und Leben des socialen Lebens* (1875—78, d. 1 s. 761); *Grundsätze der Steuerpolitik* (1880: s. 634 och 638) samt tvänne artiklar i *Allg. Zeitung* 7 och 8 okt. 1881. Den fullständiga planen till den organisation, som sedermera framträdde i tyska regeringens sista olycksfallsförsäkrings-förslag, finner man i Schäffles 1882 utgifna arbete *Der korporative Hilfskassenzwang*. Andra upplagan (1884) af detta arbete innehåller fullständiga förslag till nya lagar om försäkring mot all af arbets-oförmåga och *arbetslöshet* uppkommande nöd.

² Lagförslaget rönt vid första läsningen mycket motstånd af samtliga de liberala partierna. Men under tiden från mars till juni, då utskottsförhandlingarna pågingo, lyckades furst Bismarck åvägbringa en af sina skickliga diversioner, hvarigenom hela den nationalliberala fraktionen söndrades från E. Richter och hans parti, de

Jag skall icke pröfva läsarens tålmod med någon framställning af den nya lagstiftningens vetenskapliga teori, sådan den utvecklats af Tysklands lärdeste och mest tongifvande ekonomer: Held, Schmoller, Wagner och framför allt Schäffle. Själfva terminologien lägger ej oväsentliga hinder i vägen för lärosatsernas framställning på något annat kulturspråk än det tyska: man skall vara tysk för att bekvämt finna sig till rätta med allt det tal om Privatwirthschaft, Zwangswirthschaft, Genossenschaftswirthschaft, korporative Selbstverwaltung, berufsgenossenschaftliche Korporationen, körperschaftliche Hülfskassen m. m. d., hvaraf denna litteratur numera öfverflödar. En kortfattad analys af det senaste lagförslagets bestämmelser torde vara den enda lämpliga utvägen att bibringa läsaren en någorlunda klar föreställning om de praktiska anordningar, det nya ekonomiska systemet medför.

»Arbetarnes försäkring mot olycksfall», säger det senaste nu till lag upphöjda förslaget, »verkställes för gemensam räkning genom arbetsgifvarne i de försäkringspligtiga yr-

---

nu s. k. Freisinnige. Följden bäraf framträdde i den hufvudvotering, som den 18 juni, vid andra läsningen, egde rum öfver lagens 9:de §, hvilken handlar om yrkessamfunden såsom »Träger der Versicherung». Hela den strid, som under årtal förts mellan socialpolitikens och den liberala ekonomiens målsmän, hade tillspetsat sig i den nu uppställda frågan, huruvida yrkessamfunden skulle, såsom regeringen yrkat, hafva monopol på olycksfallsförsäkringen, eller om arbetsgifvarne kunde vara berättigade att i privata föreningar och bolag söka försäkring. De frisinnades förslag (Barth u. Genossen) i denna senare riktning förkastades med 168 röster mot 70, och därmed var regeringens förslag till sin hufvudgrund antaget. Med de konservativa, centern och socialdemokraterna röstade i detta stycke alla de nationalliberala utom en. I öfriga punkter förelågo flera olika ändringsförslag från olika sidor, dels till utvidgning dels till inskränkning af det socialpolitiska programmet, men regeringen segrade i de flesta fall.

kena¹, hvilka för detta ändamål förenas i *yrkessamfund* (Berufsgenossenschaften).»

Dessa yrkessamfund äro det vigtigaste elementet i den nya organisationen och förtjäna därför en synnerlig uppmärksamhet. För att förstå, hvad de skola vara och hvad de innebära för arbetsgifvarne, för arbetarne, för industrien och för samhället i dess helhet, måste man följa dem från deras skapelse och skärskåda deras rättsliga karaktär. Öfver deras uppkomst och fortsatta tillvaro råder en lag, som man, med en efter det konstiga socialpolitiska språkbruket bildad term, skulle kunna kalla »den obligatoriska frihetens».

Hvarje arbetsgifvare (Unternehmer) i försäkringspliktigt yrke är skyldigt att inom viss tid hos vederbörande

---

¹ Mellan sjukförsäkringen och olycksfallsförsäkringen gafs det ursprungligen en vigtig skilnad i afseende å försäkringspligtens utsträckning. Den förstnämnda omfattade en vida större krets af arbetare än den senare. I *sjukförsäkringskassor* af ettdera slaget skola vara försäkrade:

1:o alla i bergverk, saltgrufvor, beredningsindustri, stenbrott, grufvor, skeppsvarf, byggnadsföretag, fabriker och hyttor sysselsatta arbetare, så vida deras dagliga arbetsförtjänst ej öfverstiger $6\frac{2}{3}$ mark.

2:o) alla vid järnvägar och inrikes ångbåtsfart sysselsatta arbetare, såvida deras dagliga arbetsförtjänst ej öfverstiger $6\frac{2}{3}$ mark;

3:o) alla i handtverk sysselsatta gesäller och lärlingar;

4:o) alla andra i ständig yrkesverksamhet sysselsatta biträden och arbetare, som tjäna för lön och icke hafva endast tillfällig sysselsättning.

Af de ofvannämnda kategorierna var det hufvudsakligen endast arbetarne under nr 1, hvilka, så vida deras lön ej öfverstiger 2000 mark om året, enligt 1884 års lag skulle försäkras mot olycksfall. Af de öfriga grupperna hänfördes till olycksfallsförsäkringen endast murare, taktäckare, timmermän, stenhuggare och sotare, äfvensom arbetare i handtverk, där maskiner drifna af ånga eller annan elementarkraft användas. Som fabriker anses vanligen verkstäder, i hvilka minst tio arbetare användas.

Antalet af de sjukförsäkrade arbetarne kunde således beräknas mer än dubbelt större än de olycksfallsförsäkrade, som skattades till 2 å $2\frac{1}{2}$ millioner. Men genom lagarna d. 28 maj 1885 och d. 5 maj 1886 har härutinnan skett stor förändring.

lägre förvaltningsmyndighet göra anmälan om sin yrkesdrift¹ med angifvande af dess föremål och beskaffenhet samt antalet af däri anställda arbetare. Försummelse härutinnan kan beläggas med 100 marks böter, och förvaltningsmyndigheten är befogad att själf skaffa sig nödiga upplysningar. För hvarje förvaltningsdistrikt insändas dessa uppgifter, ordnade efter yrkesgrupper, klasser och ordningar, till närmast högre myndighet, som i sin tur ingifver samtliga distriktets uppgifter till *riksförsäkringsämbetet*.²

De sålunda hopbragta yrkes-registren, hvilka ständigt skola hållas à jour med alla förändringar, tjäna riks-försäkringsämbetet till ledning för dess organisationsarbete. Denna industriens stora inskrifningsrulla är första villkoret för att ur det fria näringslivets kaotiska massa skapa den skönt ledade organism, som hägrar för den nya social-politikens mästare och apostlar.

Lagstiftaren hade utgått från den förutsättningen, att själfva organisationsarbetet skulle i det stora flertalet fall af fri vilja förrättas; han hade tänkt sig, att hvarje särskild industrigrens idkare borde komma öfver ens om den gruppering, som kunde bäst motsvara behofven, och taga initiativet till sammanslutning; en tid af fyra månader efter lagens trädande i kraft (från den 6 juni 1884) var för

¹ För ordet »Betrieb» är det svårt att finna något fullt motsvarande hittills brukligt svenskt ord. *Näring* är för abstrakt, *fabrik* för speciellt, likaså *verkstad*, hvilka båda dessutom äro för mycket konkreta. Måhända är det ej obefogadt att begagna ordet *yrkesdrift*.

² Det nya riks-försäkringsämbetet är till skillnad från 1881 års riks-försäkringsanstalt mindre en förvaltande än en öfvervakande myndighet. Den består af ordförande och två ständiga ledamöter, utnämnda på listtid af kejsaren, samt af 8 icke ständiga ledamöter, valda, fyra af och ur förbundsrådet, två af yrkessamfundens styrelser och två af arbetareutskotten. De valdes uppdrag varar fyra år.

denna *frivilliga* samfundsbildning medgifven. Om inom denna tid minst en tjugonedel af arbetsgifvarne inom en industri, eller så många arbetsgifvare som representerade minst en tiondedel af industrigrenens arbetarstyrka, hos riksförsäkringämbetet hemstält om inkallande af en generalförsamling, och om denna myndighet funne förslaget antagligt¹, så skulle genom dess försorg förberedande åtgärder vidtagas för det föreslagna yrkessamfundets bildande.

Utgången visade, att lagstiftaren härutinnan icke missräknat sig på industriidkarnes laglydighet och villighet att främja det stora organisationsarbetet. Till den 15 oktober voro icke blott alla behöfliga statistiska uppgifter inlemnade till försäkringsämbetet, utan för mer än 90 % af de försäkringspligtiga yrkena hade inkommit sådana hemställanden, på grund af hvilka ämbetet kunde gå i författning om yrkessamfunds bildande.

Riksförsäkringsämbetets första uppgift var härvid att pröfva, huruvida det ifrågasatta yrkessamfundet kunde anses tillräckligt omfattande, sådant som det af förlagsställarne var ifrågasatt. Där så var fallet, utfärdade ämbetet kallelse²

---

¹ Försäkringsämbetet har härvid att taga i betraktande, (§ 12) huruvida antalet af de yrkesdrifter, för hvilka yrkessamfundet skall bildas, eller antalet af de däruti sysselsatta arbetare är tillräckligt stort att gifva en borgen för samfundets förmåga att framgent fylla sina förbindelser; finner ämbetet anledning att betvifla denna förmåga, hänskjuter det frågan till förbundsrådet, som kan vägra sitt tillstånd till samfundets bildande för ett alltför ringa antal arbetare. Likaså kan förbundsrådet vägra att godkänna förslag till bildande af samfund, som från sig vilja utesluta befryndade yrkesdrifter, hvilka af sådan anledning skulle komma att stå allena utan förmåga att bilda en egen korporation. Förbundsrådet har ock att pröfva, huruvida en mot sammanslutning protesterande minoritet af yrkesdrifter kan få bilda eget yrkessamfund för en viss begränsad del af riket.

² Denna kallelse skedde d. 22 maj på grund af de till ämbetet inkomna yrkesstatistiska uppgifter, genom inbjudning till hvarje drifts-

till samtliga industriidkare inom den föreslagna samfundsgruppen att på viss dag sammanträda i generalförsamling. Så utgingo t. ex. på ansökan af 932 boktryckare och 420 tobaksfabrikanter kallelser till samtliga tyska boktryckare och till samtliga tyska tobaksfabrikanter att infinna sig till generalförsamlingar för bildande af yrkessamfund omfattande hela riket. I dessa generalförsamlingar valdes nu styrelser, antogos förslag till statuter och vidtogos förberedande förvaltningsåtgärder. Sedan statuterna blifvit af riksämberet granskade och slutligen af förbundsrådet godkända, var yrkessamfundet färdigt såsom *juridisk* person med tvångsrätt öfver sina medlemmar. Det organiserades nu fullständigt med centralstyrelse och »representanter», det antog förtroendemän i orterna, det indelade sig i sektioner. På samma sätt förfors med bryggarnes samfund, med de textilindustriernas samfund, o. s. v. hela raden igenom, — så långt som industriidkarne och försäkringsämberet kommit öfverens.

Men där industriidkarne icke begagnat sin rätt till frivillig samfundsbildning eller varit sins emellan oense om grupperingen, eller syftat till en organisation, som icke funnits ändamånsenlig, — där har tvånget inträdt. Då har staten tagit organisationen i sin egen hand. Med ledning af sin industriella statistik har försäkringsämberet bedömt, huru de olika yrkesdrifterna på bästa sätt böra grupperas; statutbestämmelser, som icke funnits lämpliga, har förbunds-

---

herre personligen under angifvande af det röstetal, som på generalförsamlingen skall honom tillkomma, hvilket bestämmes sålunda, att hvar och en som sysselsätter mindre än 20 arbetare har en röst, den som sysselsätter flera arbetare ytterligare en röst för hvarje 20-tal intill 200 arbetare och därutöfver en röst för hvarje 100-tal arbetare. Generalförsamlingen öppnas af ett ombud för försäkringsämberet, som leder förhandlingarna till dess ordförande valts.

rådet vägrat sin sanktion; yrkessamfund, som för andra gången antagit statutsbestämmelser, som ej kunnat gillas, har fått nya oktrojerade af förbundsrådet. Där slutligen idkarne af en viss industrigren icke kunnat öfverenskomma om frivillig förening, har af ämbetet uppgjorts förslag till deras lämpliga indelning, och förbundsrådet har *bildat* yrkessamfundet, hvarefter vederbörande yrkesidkare erhållit underrättelse om sin placering inom den industriela organismen. Motstånd och yrkande på själfständighet har därvid gagnat till intet, ty om ingen samfundsstyrelse kan bildas, så varda dessa industriidkare styrda af ämbetet direkte; deras åligganden i fråga om olycksfallsersättning skola då fullgöras genom ämbetets försorg, och de genstörtiga få betala kostnaderna, som hos dem utsökas.

Lyckligtvis har denna tvångsbildning endast i ringa omfattning visat sig behöflig. Under tiden 7 jan.—11 april 1885 höllos i laga ordning 53 generalförsamlingar, i hvilka deltog 12,758 industriidkare. Redan d. 21 maj hade förbundsrådet *godkänt* 49 yrkessamfund, grundade på dessa generalförsamlingars beslut, och därtill af egen myndighet *upprättat* endast 6 yrkessamfund för sådana industrigrenar, som ej själfvilligt organiserat sig.

I det kejsrerliga lagförslaget hade varit förutsatt, att hvarje yrkessamfund skulle omfatta samtliga yrken af samma slag inom hela riket, och att endast undantagsvis samfundet skulle få inskränkas till enstaka industridistrikt eller stater. Riksdagen borttog dock denna bestämmelse, men lemnade frågan öppen för underhandlingar och slutligt afgörande genom förbundsrådet. Det visade sig också snart, att i en hel mängd yrken, såsom textil-, järn- m. fl. industrigränar, starka intressen motsatte sig sammanförandet af olika landsdelar eller industridistrikt i gemensamma

samfund. Andra yrken åter, såsom bryggerier, bergverk, tryckerier, tobaksfabriker, förenade sig genast i riks-samfund. Slutet blef, att för 24 industrigrenar äro upprättade samfund omfattande hela riket, under det att 33 yrkessamfund omfatta mindre, ofta till en förbundsstats område begränsade, industridistrikt. De förstnämnda inneslöto d. 31 dec. 1885 86,879 Betriebe med 1,392,138 arbetare, de senare 100,880 Betriebe med 1,452,081 arbetare.¹

I slutet af september 1885 voro dessa 57 yrkessamfund organiserade med *samfundsstyrelser* af 696 medlemmar, derunder lydande 313 *sektionsstyrelser* med 1818 medlemmar och med 5269 *förtroendemän* för de mångfaldiga uppdrag som denna förvaltningsorganism påfordrar. Härtill kommo 1054 *arbetare-representanter* och ett obestämdt antal skiljedomare för tvistemål om skadeersättning m. m.

Sedan nu en gång yrkessamfunden under försäkrings-ämbetets och förbundsrådets uppsigt vederbörligen blifvit bildade, så äro de fasta leder i en organism, hvilken icke får godtyckligt rubbas, och hvilken icke håller tål bredvid sig någon »fri» industri. Hvarje ny tillkommande industriidkare har att anmäla sig och att mottaga sin plats i det samfund och den sektion, som omfattar hans industrigren å orten. Ingen förflyttning af vissa yrkesgrenar eller enskilda sektioner från ett samfund till ett annat, ingen upplösning af ett yrkessamfund eller sammanslagning med ett annat kan ske utan samtycke af förbundsrådet. Hela industrien varder sålunda närmast att jämföra med en väl organiserad armé, fördelad i kårer, brigader, regementen och kompanier. På det att denna ordning

¹ Uppgifterna rörande genomförandet af 1884 års försäkringslag äro hämtade ur *Geschäftsbericht des Reichs-Versicherungs-Amtes* vom 22 Febr. 1886, offentliggjord i Reichs-Anzeiger d. 8 maj 1886.

icke må kunna obehörigen rubbas, för att alla lemmar däri må finnas på sin plats, upprättas öfver hvarje samfund en *Kataster*. Den i katastern införde erhåller sin ledamots-sedel, och hvarje förändring i hans yrkesdrift, som kan medföra rubbning af hans ställning som samfundsmedlem, liksom hvarje ombyte af driftens ledare, skall vederbör-ligen anmälas.

De sålunda bildade yrkessamfundens skola efter regeln, under uppsigt af försäkringsämbetet, styra sig själfva genom utsedde förtroendemän ur sin egen krets, hvilka efter regeln alla skola förvalta sina sysslor såsom »hedersämbeten utan godtgörelse», alla äro förbundna, vid högt vite, att mottaga samfundets uppdrag, och alla ansvara för sin förvaltning »såsom förmyndare för sina myndlingars medel». Det tillhör samfundets generalförsamling att för hvarje industrigren inom samfundet bestämma risk-klasser och att för dessa upprätta försäkringstariffer; det tillhör förtroende-männen att fördela de enskilda yrkesdrifterna på dessa riskklasser. Försäkringsämbetet är dock i allt högsta instans dels för fastställelse, dels för besvär's afgörande.

Den befogenhet, som tillkommer yrkessamfundens högre och lägre styrelser och förtroendemän, är af icke ringa omfattning. De ega i främsta rummet att deltaga uti de undersökningar, genom hvilka alla olycksfall och ersättningsanspråk konstateras, samt att efter sådan undersökning själfva bestämma ersättningsens belopp och art. De ombesörja förvaltningen af samfundets tillgångar, de fullgöra samfundets likvider, och de uttaxera samtliga omkostnader på samfundets medlemmar. För verkställande af denna senare åtgärd äro de dessutom befogade att af medlemmarna infordra alla nödiga uppgifter om antalet hos dem sysselsatta arbetare och öfver beloppen af dessas löneförmåner. Vägran

att lemna sådana upplysningar utsätter vederbörande för taxering efter styrelsens egen uppskattning; men den kan ock medföra böter till belopp af 300 mark.

Men samfundens styrelser och förtroendemän äro förvaltningsorgan med ännu vidsträcktare fullmakt och myndighet. Dem åligger ej blott att skaffa den förolyckade hans rätt, utan äfven att öfva preventiv politi och justice inom industrien. En af yrkessamfundens stora uppgifter skall vara att, hvar för sitt område eller för vissa delar eller grenar däraf, utfärda föreskrifter rörande erforderliga försigtighetsmått vid det industriella arbetet. Den enskilde industriidkare, som ej ställer sig föreskrifterna till efterrättelse, utsätter sig derigenom antingen för böter eller för det ännu kraftigare straffet att flyttas till högre risk-klass, eller att vid blifvande kostnadstaxering få sina bidrag fördubblade. För tillsynen öfver föreskrifternas iakttagande utse yrkessamfunden särskilda förtroendemän, och för dessa får ingen del af industriidkarens lokaler, knappt någon del af hans affärsrörelse vara en hemlighet. Förtroendemännen skola hafva tillträde öfverallt och kunna fordra att få sig förelagda alla böcker, hvaraf upplysningar om arbetarnes löner och öfriga förmåner äro att hämta. Mesta delen af den fabriksinspektion, som staten hittills utöfvat inom stora delar af Tyska riket, skall väl således öfvergå på samfunden själfva; men för säkerhets skull synes dock äfven statsinspektionen komma att fortgå vid sidan af den korporativa.

I afseende å de nya samfundens organisation äro ännu två viktiga omständigheter att märka. Inom dessa af arbetsgifvarne bildade och för arbetsgifvarne förbindande samfund har man inrymt målsmän äfven för arbetarnes intressen; och för afgörandet af tvister om ersättningen för olycksfall har man inom samfunden skapat en skilje-dom-

stols-instans. För hvarje samfunds-sektion skola de därtill hörande arbetare genom sina sjuk-kasse-styrelser utse *ombud*, hvilka det åligger dels att yttra sig rörande föreskrifter om försigtighetsmått vid arbetet, dels att deltaga i val af två ledamöter inom det centrala försäkringsämbetet, dels att hvarjt fjärde år välja två af de fyra bisittarne i skiljedomstolarna för afgörande af ersättningstvister.

Det är nu genom denna organisation tvångsförsäkringen skall komma till utförande. De i försäkringspligtiga yrken sysselsatta arbetarne, hvilkas antal 1885 uppgick till 3½ millioner, och genom 1886 års lagstiftning ökades med ytterligare 7 millioner, äro under dess hägn försäkrade därom, att för händelse af svårare olycksfall under det industriela arbetet, de själfva, deras familjer och deras efterlevande erhålla skadestånd. Sjukvårdskostnaden för all den tid, som öfverstiger den af sjukkassorna bestridda 13 veckors sjukvård, bekostas af samfundet. Från och med den fjortonde veckan består samfundet därjämte en ränta, till varaktighet och storlek afpassad efter den uppskattade förlusten af förvärfsvärd förmåga och uppgående till högst $\frac{2}{3}$ af den friska arbetarens förtjänst. Slutligen består samfundet vid dödsfall begrafningskostnad samt en ränta till enka och barn af sammanlagdt högst 60 % af arbetsförtjänsten. För åtnjutande af dessa förmåner behöfver arbetaren ej vidkännas något slags afdrag å den lön han sig betingat af sin arbetsgifvare; han behöfver ej häller frukta, att ersättningen skall göras beroende af någon rättsundersökning eller tvistighet om olyckans orsak, så vida han ej uppenbarligen af *föresats* själf vållat olyckan. Allt som erfordras för ersättningens utbetalning är olycksfallets konstaterande och en uppskattning af ersättningssummans storlek efter förlustens beskaffenhet. Den lifränta, som tilldömes arbetaren,

eger han sedermera att uppbära, hvar han än väljer sin vistelseort, genom postanstalterna, hvilka tjänstgöra som utbetalningsställen.

Man hadé efter undersökningar, anställda år 1881 på ett antal af 2 millioner arbetare under 4 månader, uppgjort en beräkning, att antalet af svårare olycksfall, som komme att årligen taga yrkessamfundens uppskattningsarbete i anspråk och tynga på deras budget, borde uppgå till omkring 4,600, och att kostnaden för sjukvård, begravningskostnad och lifräntor med anledning af dessa fall skulle belöpa sig till en summa af allenast 690,000 mk. för det första olycksfallsåret¹. Men allra största delen af denna utgift består i ersättningsräntor, som skola utgå för längre eller kortare tid, och för hvarje år hopa sig således gamla och nya räntor till ersättningsberättigade, så att det årliga kostnadsbeloppet beräknades för femte året till 4,7 millioner, för 10:de året till 9 millioner, för 20:de året till 15 millioner; det skulle därefter stiga långsammare, i mån af förut pensionsberättigades afgang, och utgöra 35:te året 20,4 millioner samt 50:de året $22\frac{1}{2}$ millioner; — allt naturligtvis utan beräkning af industriens stegrade arbetareantal eller ökade pensionsbehof och under förutsättning, att det uppsamlade materialet var tillräckligt säker grund för beräkningarna. Siffrorna må här endast anföras, för att gifva en åskådlig föreställning om den finansiela betydelsen af denna organisation, och tillika för att klarare

¹ Jag anför här de siffror, som i de officiela urkunderna äro meddelade för det antal af nära 2 millioner arbetare, om hvilka år 1881 under 4 månaders tid insamlades olycksfallsuppgifter. Senare har man dock uppskattat antalet af arbetare inom de af lagen slutligen upptagna försäkringspligtiga yrkena till 10—11 millioner, hvadan siffrorna egentligen skulle i proportion därefter förhöjas. Hela beräkningen är dock naturligtvis så sväfvande, att jag ej ansett mig böra här göra någon ändring i de officiela siffrorna.

belysa den egendomliga arten af dessa samfunds nymodiga försäkringsverksamhet.

Den privata försäkringens teknici skola naturligtvis genast invända, att en dylik beräkning af liffränteanstalters risker icke är tillätlig, enär hvarje för året utfallande ränta bör efter bestämda sannolikhets-grunder uppskattas till sitt belastningsvärde, för hvilket genast skall sökas full betäckning genom premier, som år efter år hopsamlas till att möta framtidens behof. Ur försäkringsteknisk synpunkt har man ock beräknat belastningsvärdet af de nya försäkringssamfundens årliga risk till omkring 14 millioner mark, och från början var det meningen att skrida till omedelbart uttagande af årspremier till detta eller därmed jämförligt belopp. Men i mån af den nya försäkringsverksamhetens omfattning, och med utsigterna till en vidare utveckling af den samma, växte betänkligheterna mot en finansiell anordning, som inom kort tid skulle på några få ställen centralisera förvaltningen af försäkringskapital uppgående till flera hundra millioner mark. Hvad än viktigare var, i samma mån man nalkades till systemets praktiska genomförande med bistånd från industriidkarne själfva, visade det sig vara af stor betydelse för förslaget framgång, att de nya förbindelserna i *början* gjordes så lindriga som möjligt, så att industrien utan tvära afbrott måtte få växa in uti de nya bördor, som skulle påläggas arbetsgifvarne.

Så drog man ut en finansiell konsekvens af försäkringstvånget, som för visso kan varda af ödesdiger betydelse. I stället för premie- och kapitaliserings-systemet antogs det från brandstodsföreningar o. d. kända årliga utskriftnings-(Umlage)systemet. Hvarje år skall på samfundens deltagare utdebiteras årets ersättningssumma, hvilken samman-

sättes af alla ersättningsbelopp, som skola utgå för både nya och gamla olycksfall, och hvarje efterföljande års deltagare få sålunda betala icke blott för sina egna och sina samtidas olycksfall utan äfven för föregångarne inom industrien, allt under förbehåll att få sina egna risker burna af efterföljarne. Den industriidkarnes solidaritet, som finner sitt uttryck i den obligatoriska samfundsbildningen, varder sålunda utvidgad ända till en solidarisk förbindelse mellan industriens forntid, nutid och framtid, och de industriela korporationerna erhålla samma karaktär som de kommunala samfunden.¹ Mer än någonting annat visar denna finansplan, att det nya socialpolitiska experimentet är ett djärft språng ut i det okända mörkret. Icke utan skäl hafva också förslagens motståndare framhållit, att under trycket af denna bestämmelse skall inom en ej aflägsen framtid mer än ett insolvent yrkessamfund komma att taga i anspråk den rikets garanti för förbindelserna, som i lagens § 33 antydes.

Lagen af d. 6 juli 1884 var, såsom från början tydligt angafs, endast det första steget på den socialpolitiska lagstiftningens bana, hvars yttersta mål, så vidt försäkringsväsendet

---

¹ Genom de liberala partiernas opposition åvägabragtes åtminstone någon modifikation af det ursprungliga regeringförslaget. Yrkessamfunden äro enligt 18 § förpligtade att under de första inbetalningsåren infordra så stora inbetalningar utöfver årsbehofven, att en reservfond kan bildas, som efter det elfte årets utgång skall bringas att motsvara det dubbla årsbehofvet. — Äfven om häri kan sägas ligga någon trygghet för framtiden, innebär dock systemet en betydande våda, så vidt som industriens oberäknligt växlande konjunkturer kunna från det ena årtiondet till det andra fullständigt förändra sammansättningen af de solidariskt förbundna samfunden.

Enligt lagen af d. 5 maj 1886 äro jordbruksnäringens yrkessamfund icke förpligtade att bilda reservfonder; det är blott förutsatt att sådan förpligtelse kan genom de särskilda staternas lagstiftning dem åläggas.

angick, af furst Bismarck hade angifvits med orden: »Egentligen vill jag, att hvarje tysk skall vara försäkrad.» Arbetet på fortsättningen har också raskt fortgått både inom administrationen och i riksdagen, inom den senare utan vidare nämnvärdt motstånd från de år 1884 besegrade motståndarne till de nya lagstiftningsgrundsatserna. Den viktigaste af alla de nya lagarna antogs på våren 1886 i sessioner, som knappt voro fulltaliga, och nästan utan diskussion.

Den första af tilläggslagarna publicerades d. 28 maj 1885 och ökade antalet af försäkringspligtiga tyska arbetare med omkring 800,000. Den bestämde, att 1884 års lag skulle ega tillämpning a) å hela post-, telegraf- och järnvägsdriften äfvensom å samtliga till hären och flottan hörande yrken; b) å formans-, flottnings-, muddrings-, pråm-, färje- och flodskeppningsdrift; c) å speditjons-, magasins- och källarerörelsen äfvensom å de yrken, som drifvas af packare, sjåare, vägare, mätare, stufvare, stadsbud m. fl. d. För samtliga dessa yrken bildades två nya yrkessamfund för hela riket. För de arbetare, som sysselsättas af stats- eller riksförvaltningar, träder dock riket eller staten i yrkessamfundets ställe.

Vidare utsträcktes genom lagen af d. 15 maj 1886 olycksfallsförsäkringen till hela den tyska härens soldatstånd.

Ojämförligt största betydelsen egde dock frågan om försäkringspligtens utsträckning till jordbruksnäringen och de yrken, som därmed ega samband. Den socialpolitiska lagstiftningen hade tagit sin begynnelse från den satsen, att den moderna storindustrien, hvilken vanligen är med maskindrift förenad, medför farligheter, som påkalla en särskild lagstiftning om ansvar och ersättning för därpå

uppstående olyckor. Därtill hade man skarpt framhållit de sociala vådor, som vållats genom upplösningen inom fabriksindustrien af det forna personliga förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare; och till en ny sundare »organisation» af dessa det industriela arbetets faktorer skulle nu särskildt den nya anordningen af yrkessamfund varda ett uppslag. Från början var således denna lagstiftning en speciallagstiftning, och många af dess målsmän hade troligen icke tänkt sig behovet eller möjligheten af dess utsträckning till hela samfundet, till alla näringar. Men man fick snart erfara, att sådana grundsatser och sådana rättsinstitut, som socialpolitiken fostrar, icke lätteligen låta sig hejdas eller begränsas.

Först och främst begynte man snart framhålla, att det i själfva verket icke fans i afseende å *farligheten* någon sådan väsentlig artskilnad mellan fabriksindustrien och andra yrken, som i förstone förmenats. Oafsedt att äfven jordbruket och dess binäringar i våra dagar ofta äro med maskindrift förenade, gifver ju dock lifvet å landsbygden anledning till en mångfald af mer eller mindre betydande olyckshändelser, hvilka nu i hast fingo en mycket stor betydelse, sedan uppmärksamheten blifvit fäst vid de samma. Vidare hade det myckna och ideliga talet om »social rättfärdighet mot arbetarne» den naturliga följden, att man snart i den oeftergifliga rättfärdighetens namn fordrade för landtbrukets arbetare samma förmåner som för industriens arbetare, och hvad skulle väl numera egentligen kunna svaras till en sådan rättfärdighetsfordran? Slutligen och icke minst viktigt, begynte äfven arbetsgifvarne betänka, att om åt industriens arbetare bereddes en så stor förmån, som olycksfallsförsäkringen innebar, utan att något motsvarande anordnades inom jordbruksnäringen, så skulle

industriens dragningskraft ökas och jordbruksnäringen ställas mer än någonsin ogynnsamt i konkurrensen om arbetare. Det blef därför ganska snart för alla vederbörande uppenbart, att försäkringsinstitutet icke kunde begränsas inom fabriks- och transportindustriens krets, utan måste så fort som möjligt till öfriga näringar utsträckas.

Regeringen framlade redan i febr. 1885 det första förslaget till »Olycksfallsförsäkring för de i jordbruk och skogshushållning sysselsatta personer», och principerna för detta förslag mötte icke inom riksdagen någon egentlig gensaga. Men så stor var dock denna fråga, och så många voro de praktiska svårigheterna vid förslaget genomförande, att man för den riksdagen stannade vid en första utskottsbehandling. Förslaget återkom i något modifierad form påföljande år och blef nu, efter vidlyftiga och grundliga förhandlingar inom utskottet, af riksdagen med vissa förändringar antaget samt upphöjdes till lag d. 5 maj 1886. Derigenom blefvo 7 millioner arbetare berättigade till ersättning för olycksfall, och försäkringspligten utsträcktes till icke mindre än 3 millioner »Betriebsunternehmer», däri dock ej beräknade sådana arbetsgifvare, som bruka mindre än 1 hektar, hvilka mestadels kunna till båda kategorierna hänföras.

I afseende å ersättning för liden skada och förlust af förvärfsförmåga innehåller lagen ungefär samma bestämmelser som 1884 års lag; det är blott uttryckligen stadgadt, att ersättningen i vissa fall kan utgå i naturaförmåner efter landssed.

I fråga om försäkringsinstitutets organisation hafva äfven för landsbygden bestämmelserna i 1884 års lag principiellt vidhållits. De försäkringspligtige varda inordnade i »Berufsgenossenschaften», indelade i sektioner och Be-

zirke, med representantförsamlingar, statut, styrelser, föreståndare, förtroendemän, arbetare-representanter och skiljomen, med befogenhet att utöfva uppsigt, att indela i tariffklasser, att verkställa regleringar, utkräfva bidrag och förvalta tillgångar. Men det låg i sakens natur, att samfundsorganisationen för jordbruksnäringen måste varda af annan beskaffenhet än för industriën. Hela jordbruksnäringen är ett enda likartadt jättestort »Beruf»; dess indelning i Genossenschaften och i sektioner måste varda rent geografisk och kómmer helt naturligt att någorlunda ansluta sig till den politiska och administrativa indelningen i stater, provinser, kretsar och kommuner. I många hänseenden kommer också samfunds-förvaltningen att utöfvas af och uppgå uti dels den byråkratiska administrationen dels den kommunala själfförvaltningen. Riksdagen sörjde särskildt därför, att i detta såsom i flera andra hänseenden åt hvarje stat lemnades frihet att lämpa organisationen efter förhållandena. Utan tvifvel skall det ock inom någon tid mångenstädes blifva svårt att hålla försäkringssamfunden och deras verksamhet afskilda ifrån den kommunala organismen, försäkringskostnaden och försäkringsbidragen från andra kommunala kostnader och skatter.

Det mest intresanta vid 1886 års lag, och det som gör den till ett alldeles nytt skede i den obligatoriska försäkringens utveckling, är den storartade utsträckning den gifver åt själfva försäkringspligtens omfattning.

I 1884 års lag, som väsentligen gälde fabriksindustrien, hade det ännu någon mening att, med fasthållande af olycksfallsförsäkringens utgångspunkt, göra skilnad på arbetsgifvare och arbetare, att åt de senare söka förbehålla försäkringsrättens förmåner, å de förra lägga försäkringspligtens bördor. De mindre »Industrie-Betriebe», d. v. s. de

smärre handverk där arbetsgifvaren själf är arbetare, skulle ju också egentligen vara från försäkringspligten uteslutna.¹ Men en sådan skilnad mellan större och mindre Betriebe, mellan driftsherrar och arbetare har man inom jordbruksnäringen icke kunnat uppdraga. Väl heter det i lagens § 1, att försäkrade skola vara alla i jordbruket sysselsatta arbetare och arbetsförmän, de senare så vidt deras lön ej öfverstiger 2,000 mk; väl heter det i § 11, att försäkringen sker på ömsesidighet genom alla jordbrukets Betriebsunternehmer. Men hvar är på landsbygden gränsen mellan arbetare och driftsherrar? Ett mycket stort antal små själfständiga jordbrukare äro på en gång bägge delarna, driftsherrar för egen torfva, med eller utan biträde af andra, men tillika själfva, till större eller mindre del af sin tid, arbetare åt andra jordbrukare. Och i dessa jordbrukets milliontals små Betriebe hvilka äro försäkringsberättigade *arbetare*? Legodrängar och daglönare allena som arbeta för kost och lön, eller äfven bondens och torparens egna söner och döttrar? En sådan fråga, som för fabriksindustrien hade mindre betydelse, blef för jordbruksförsäkringens hela karaktär alldeles afgörande. Man försökte sig gång efter annan på åtskilliga formuleringar för att i bägge dessa hänseenden begränsa försäkringsrätten till de egentliga daglönarne och försäkringspligten till de större jordbrukarne, men förgäfves. Såsom paragraferna nu lyda äro *alla*, äfven de minsta, jordbrukare pligtiga att bidraga till försäkringen, men rätten till ersättning tillkommer ovil-

¹ Vid utförandet har det dock mött mycket stora svårigheter att bestämma begreppet *Fabrik* och försäkringspligtigt *Betrieb*. Allt synes tyda därpå, att så småningom all industriell näringsverksamhet, oberoende af storlek och omfattning, skall bringas in under försäkringspligten och yrkessamfundet. Se härom *v. d. Borcht: Über die Durchführung des Gesetzes v. 6 Juli 1884* i *Conrads Jahrbücher 1886* b. 6.

korligen icke blott alla tjänare och lösa arbetare, utan alla jordbrukarens familjemedlemmar och honom själf, i fall han utför arbete för någon annan driftsherre, ja den *kan* tilläggas hvarje jordbrukare äfven i hans egenskap af »Betriebsunternehmer» och oberoende af hans förmögenhetsvilkor.¹ Det lider väl också knappast något tvifvel, att när olycksfallsförsäkringen en gång kommer i tillämpning, dess omfattning måste blifva så allmänlig som möjligt, så vida *rättfärdighetens* kraf skall varda fylldt.

Härtill kommer slutligen, att det inom jordbruksnärningen skall blifva ännu svårare än inom industrien att skilja försäkringsbara och icke försäkringsbara olycksfall. Lagen säger, att ersättning skall gifvas för olycksfall »beim Betrieb»; men om det redan inom industrien ofta visat sig svårt att bestämma, huruvida ett olycksfall skett »beim Betrieb» eller icke, huru skall sådant varda möjligt inom jordbruket eller skogshushållningen, där näringsverksamheten så helt och hållet sammanfaller med det privata lifvets förrättningar inom och utom hus?

Så lär väl, genom en naturlig och tills vidare oemotståndlig utveckling, det nya försäkringsinstitutet komma att allt mera växa ut därhän, att furst Bismarcks ideal varder förverkligadt, att »hvarje tysk blifver försäkrad» i och genom offentliga samfund, och att hela det stora Tyska riket utom allt annat blir ett stort *ömsesidighetsbolag* till för-

¹ För de närmare detaljerna af dessa bestämmelser hänvisas dels till lagtexten jämte Preussiska statens särskilda Ausführungs-Gesetz af ²⁰/₅ 1887, dels till den särdeles intressanta framställning af alla svårigheterna rörande denna punkt, som förekommer i 1886 års Kommissionsbericht. För öfrigt bör märkas, att äfven inom industriens Berufsgenossenschaften man ganska allmänt gjort bruk af tillåtelsen att påbjuda eller medgifva försäkring icke blott af arbetsförmän med högre inkomst än 2000 mark utan äfven af arbetsgifvarne, die Betriebsunternehmer, själfva.

säkring — tills vidare mot följderna af olycksfall. Då detta bolags uppgift är att förekomma fattigdom och nöd, kunna dess organer, de nya yrkessamfundet, betraktas såsom nya samfundsbildningar för utöfvande af fattigvården, men en fattigvård, som skiljer sig från den hittillsvarande i väsentliga stycken, framför allt med hänsyn till rättigheters och skyldigheters fördelning. Först när denna *fördelning* kommer att i verkligheten tillämpas, skall man kunna bedöma, huru mycket den nya samfundsbildningen är värd och huruvida den eger någon lifskraft. Ännu och kanske för många år är det hela att betrakta endast såsom ett stort artadt experiment.

Om detta experiment finge någon tid fullföljas utslutande med försäkringen mot olycksfall, är det visserligen icke omöjligt, att det samma åtminstone delvis kunde slå väl ut och bringas till en bestående organisation. Sålunda begränsad vore uppgiften åtminstone någorlunda rimlig, ekonomiskt utförbar och principiellt hållbar. Men kan uppgiften numera hållas inom dessa gränser? Kunna de socialpolitiska reformer, som furst Bismarck så frimodigt begynt, hejdas vid denna, i jämförelse med framställda anspråk och gifna löften, så obetydliga begynnelse?

Får man döma efter hittills vunnit erfarenhet om det socialpolitiska systemets alstringskraft och får man tro på ledande statsmäns försäkringar, så måste till denna fråga svaras ett bestämt *nej*. Det tyska försäkringstvängets system står endast i första skedet af sin utveckling; dess ekonomiska halt får icke bedömas allenast efter hvad det redan gifvit, utan efter hvad man utlofvat och sannolikt måste försöka att ytterligare åstadkomma.

Under debatterna om den föreslagna tvångsförsäkringen framhöllo dess motståndare bland annat, att en så storartad apparat som de nya yrkessamfunden skulle blifva allt för tung och invecklad för en så jämförelsevis ringa uppgift som olycksfallsförsäkringen. Man beräknade, att för åtskilliga af de nya samfunden antalet af större olycksfall knappt skulle uppgå till 50 om året. En organisation af hela Tysklands industri med generalförsamlingar, styrelser, generalsekreterare, sektioner och förtroendemän skulle kräfvat ett arbete, som icke stode i rimligt förhållande till några tusen olycksfall om året och några millioner mark i årlig uttaxering. Men härtill vardt genast från regeringens sida genmaldt, att den nya organisationen aldrig varit afsedd att stanna vid detta sitt första och enklaste åliggande. Redan i trontalet af den 17 nov. 1881 hade kejsaren, med tillkännagifvande af att nya olycksfalls- och sjukförsäkringslagar voro under utarbetning, erinrat riksdagen, att »äfvén de arbetare, som genom ålderdom eller invaliditet förlora sin förvärfsmåga, hafva gent emot samhället grundade anspråk på ett högre mått af statshjälp, än hittills kommit dem till del», och tillagt, att »en sammanslutning af det kristliga folkflivets reala krafter (sic) i formen af korporativa samfund under statens skydd och med statens hjälp skall, såsom vi hoppas, möjliggöra lösningen äfvén af sådana uppgifter, som statsmakten ensam icke i samma mått skulle vara vuxen». Vid riksdagens sammanträden har också furst Bismarck upprepade gånger framhållit, att olycksfallsförsäkringen blott är liksom en kärna, från hvilken de nya yrkessamfunden skola växa ut till allt kraftigare livsverksamhet, allt mera och mera betydande funktioner. Låtom oss blott få dessa samfund till stånd, har han en gång sagt, så skola vi med dem underhandla om hvad de

kunna utfrätta, och det skall sedan vara statens sak att underlätta deras verksamhet, att bistå dem i deras åligganden för främjande af arbetarnes välfärd.

Till den socialpolitiska uppgiften hör sålunda bl. a. att bereda trygghet mot *arbetslöshetens* vådor, och af ett cirkulär den 31 oktober 1884 från handelsministern till de tyska industriidkarnes centralförening framgår, att statsmännen förbereda en »offentligt-rättslig» organisation af s. k. Arbeits-nachweis-ämter, hvilka skola hafva till uppgift att reglera tillgång och efterfrågan af arbete, att för arbetsgifvarne lätta tillgången på arbetare och för arbetarne bereda tillgång till arbetsförtjänst.

Men viktigare än allt annat är, att man ännu väntar till någon af de närmaste riksdagssessionerna det stora förslaget om arbetarnes *ålders-pensioner*, hvilket skall sätta kronan på verket. Hur en sådan lag skall komma att se ut, därom gifves ännu ingen säkrare antydning än den, som är lemnad i nyaste upplagan af Schäffles »Korporative Hilfskassenzwang». Bragt till sin fulländning skall, enligt hans utförliga lagförslag, den »obligatoriska arbetare-försäkringen» gifva trygghet för arbetarens försörjning a) under sjukdom, b) vid olycksfalls-invaliditet, c) vid invaliditet af ålderssvaghet, räknad från 45 året, d) vid arbetslöshet. För all under b) c) och d) uppkommande försörjning skall kostnaden bestridas hufvudsakligen af arbetsgifvarne, till någon ringa del af arbetarne själfva, men under vilkor af en riklig »dotation» från — staten.

Med okuffig kraft och med varm öfvertygelse om verkets politiska nödvändighet har furst Bismarck genomfört en stor del af sitt socialpolitiska program och skall

måhända förvåna världen med dess afslutande. Det må lemnas därhän, huruvida ej denna tvångsorganisation af det tyska folket i dess fredliga näringslif kan ur politisk synpunkt försvaras; måhända är den ett oundgängligt vilkor för att med den demokrati, som uppväxer ur allmän valrätt, kunna förena en för Tysklands enhet och självständighet nödvändig militär-monarki. En helt annan fråga är, huruvida samma tvångsorganisation befordrar samhällets ekonomiska utveckling och trefnad. Kriget kan ock vara politiskt nödvändigt, stundom nyttigare än freden; men däraf följer icke, att kriget är ekonomiskt hälsosamt. Det är dock från denna rent ekonomiska synpunkt, som större delen af Tysklands ekonomer nu prisa furst Bismarcks verk och påyrka dess fullbordan. Hvad den liberala ekonomien brutit skall varda stäffadt. Samhället, som hotat att söndersplittras i atomer, skall nu återvinna sin »organiska enhet». I stället för den falska drömbilden af en intressenas harmoni, grundad på frihet och rättigheter, skall träda en lagbunden harmoni, grundad på »sedliga förpligtelser», och så skall den »sociala frågans» oroande problem varda löst, och socialdemokratien vara öfvervunnen.

Ja, om blott icke lagstiftarne, i stället för att lösa de gamla problemen, i verkligheten tillskapa nya, som äro många gånger svårare. Låtom oss antaga, att tysk disciplin och tysk rutin skola lyckas genomföra det jätteverk, som ligger i själfva hopfogandet af denna oerhörda korporations-mekanism, — det nya systemet har dock alltid sitt livsvilkor i kostnadsfrågans lösning, och henne tager man uppenbarligen i detta ögonblick något lätt. Huru skola arbetarnes invaliditets- och ålders-pensioner bestridas? Fordringar äro uppställda, som svårligen kunna tillgodoses utan betydande kostnader: de mest sangviniska socialpo-

litici beräkna för arbetarens fullständiga försäkring en utgift, som icke understiger 10 % af den knappa arbetslönen. Då nu, såsom i Tyskland, staten som en tvångspligt ålägger försäkring ej blott mot sjukdom och olycksfall utan snart kanske äfven mot ålderdomssvaghet och arbetsbrist, då kommer ock ansvaret för pligtens fullgörande och kostnadernas bestridande ytterst att hvila på staten.

I förstone skall man måhända vidhålla, att utgiften härför hör till industriens »själf-kostnader»; men denna grundsats är ingenting annat än ett nytt trätofrö mellan arbetsgifvare och arbetare. All den omedelbara uppoffring lagen ålägger arbetaren för hans försäkring, skall denne söka taga igen genom fordran på förhöjning af sin daglön. All den skyldighet till försäkringshjälp, lagen utkräver af arbetsgifvaren, skall denne söka att välta från sig genom motsvarande nedsättning af arbetslönen. I samma mån försäkringspligten vidgas, i samma mån som kostnaderna växa för sjukvårdens och invalidröntornas bestridande, i samma mån skall striden om arbetslönens storlek skärpas; skiljenämnder skola i längden aldrig kunna komma till uppgörelse utan biträde af den opartiske medlaren, statsämbetsmannen; och nästan utan att märka det, skall man snart hafva lagstadgade taxor för arbetarnes lönevilkor. Socialpolitici tala nu också helt lugnt om en minimi- och en maximi-lön som den naturligaste sak i världen.

Men på denna stråt kommer man slutligen, så vida rättigheter och skyldigheter eljest skola i någon mån förlikas, helt naturligt till ganska betydande inskränkningar i arbetarnes personliga frihet och till reglering af produktionen i alla riktningar. I närvarande ögonblick ser det ock verkligen ut, som om den tyska lagstiftningen å alla närings-

lifvets områden, med förlig vind af den allmänna opinionen, styrde hän mot det forna skråväsendets härligheter; de synas alla lefva upp igen, men i nya, mera gigantiska former och under nya namn. Huru den samhällets och industriens ordning ser ut, som för många tyska ekonomers ögon nu utgör idealet, därom kan man få någon föreställning af Schäffles märkvärdiga lilla broschyr: »Der Quintessenz des Socialismus».

Ännu må man dock betvifla, att den socialistiska samhällsordningens tvång skall kunna på längden låta sig förena med det behof af personlig frihet, som för vår tids människor synes vara oafvisligt. Förr eller senare skola troligen det nya skråväsendets band åter slappas eller brista, och mer än någonsin skall arbetarens anspråk på obunden frihet göra sig gällande. Men hans rätt till en gång förvärfvade förmåner skall det icke hafva sig så lätt att i samma mån inskränka: den skall försvaras med samma ifver som det dagliga brödet, och anspråken skola för visso icke minskas utan snarare förökas. Då skall det för kostnadernas bestridande omöjligen gifvas annan utväg än att gå utom industriens egen krets. Arbetsgifvarne skola med starkare skäl än någonsin begära ett ideligen ökad *skydd*, som då endast varder en form för uttaxerande på konsumenterna af arbetarnes försäkringsbidrag. Men en stor del af industrien är beroende icke af inhemsk utan af utländsk marknad; för dem hjälper intet *skydd*, och de skola med samma rätt och i samma arbetarnes heliga namn kräfva *stats-subvention*. Så småningom skall under trycket af arbetsgifvares och arbetares gemensamma fordran hela kostnaden för arbetareförsäkringen komma att hvila på de skattdragande.

Om och när ett sådant sakernas tillstånd inträder, skola statsmännen mycket snart finna, att skattepolitikens alla utvägar icke förslå att täcka statskassans behof. Då, om icke förr, skall man nödtvungen återkomma till den insigten, att ekonomisk förtänksamhet måste utgå från individens känsla af eget ansvar, att statsmakten skadar i stället för att gagna, om den genom sina åtgärder försvagar denna individuella ansvarighet, och att statens förmåga att främja individens ekonomiska välfärd häri möter sin oöfverstigliga gräns.

GULDBRISTEN OCH DE LÅGA VARUPRISEN.

I.

Den år 1873 beslutade skandinaviska myntreformen har nu snart tio år varit genomförd. Indragningen af det äldre silfvermyntet, som i Danmark var verkställd redan 1876, har väl här i Sverige tagit något längre tid, men vid slutet af 1877 var dock det nya myntsystemet i alla tre länderna faktiskt gällande. Danmark hade dåpräglat 34,7 millioner kronor i guld, Sverige 29,6 millioner kronor och Norge 9,43 millioner kronor. I Danmark har guldmyntningen sedermera alldeles upphört; i Norge myntades efter 1877 endast 6,4 mill. kr.; blott det svenska myntverket har ända till senaste tid fortfarit att sätta sin prägel på guldplattor för ytterligare 21 millioner, hvilka antagligen såsom annan myntmetall vandrat till utlandet för att där ompräglas. Af silfverskiljemynt har Sverige intill slutet af 1886präglat 15,6 millioner, Norge 5,4 mill. och Danmark 18,4 mill. kronor, och med det sammanlagda beloppet af omkring 39 millioner kronor är den skandinaviska Nordens skiljemyntsbehof för närvarande tillfredsstäldt.

Man har i de särskilda länderna anställt noggranna beräkningar öfver den stora myntreformens kostnad och funnit, att Danmark, efter af- och påföring för förluster och vinster, i allt förlorat omkring 2 millioner kronor,

hvaremot Sverige skulle hafva gjort en liten vinst af 208,618 kr., och Norge en vinst af 906 kronor. Både förlust- och vinstposter äro härvid tämligen imaginära, enär till och med de, som utbytt sitt silfver mot guld, sedan silfverpriset sjunkit till 58 à 55 pence pr uns standard silver, likafullt kunna anse sig hafva å den i utbyte erhållna guldvalutan gjort en vinst, sedan silfrets pris i guld nu begynt hålla sig nedom 50 pence, och troligen aldrig kommer tillbaka däröfver. Särskildt har Sverige, som förvandlat allra största delen af det indragna silfvermyntet i nytt silfverskiljemynt och tidigt sålde sina silfverplantsar, icke kunnat tala om någon förlust alls. Fördelarna af reformen för de tre ländernas hela inre och yttre samfärdsel och köpenskap hafva varit så i ögonen fallande, att ända till de senaste åren knappast någon dristat sätta i fråga, vare sig att ett vidhållande af den forna silfvermyntfoten skulle hafva gagnat vår allmänna hushållning, eller att det nuvarande myntsystemet borde utbytas mot ett nytt med bägge metallerna såsom värde-mätare.

Det fans nog under förhandlingarna om myntreformens genomförande en och annan, som öppet beklagade, att öfvergången till guldmyntfot skulle komma att beröfva många gäldenärer utsigten att få betala sin skuld i den till värdet troligen sjunkande silfvervalutan. I Sverige voro till och med fullständiga förslag framlagda till lagbestämmelser, som skulle tillförsäkra gäldenärer rättigheten att få ouppsägbara förbindelser konverterade »med upp- och afgäld» efter silfverprisets ställning.¹ Men lagstiftarne

---

¹ Se den svenska Myntkomiténs betänkande af 1872, s. 216—17. Två af komiténs ledamöter, hrr Bergström och Skogman, afgåfvo reservation mot detta förslag.

insågo, att den minskning af framtida fördel, det *lucrum cessans*, som myntreformen kunde innebära för vissa medborgare, svårigen borde få gälla till hinder mot en för landet i dess helhet oundgänglig reform. Det var också uppenbart, att äfven om en pågående mera allmän ombildning af myntväsendet skulle bidraga till rubbningar i de ädla metallernas pris, kunde i hvarje fall de skandinaviska staternas delaktighet i denna ombildning icke ega sådan betydelse, att våra statsmaktens beslut härom borde göra dem ansvariga för dessa rubbningars ekonomiska följder.

Under de sist förflutna åren synes man emellertid i Danmark hafva begynt väcka den frågan, huruvida icke i själfva verket 1873 års myntreform varit ett stort misstag, om icke däri kunde sökas roten och upphofvet till allehanda näringars betryck, och om icke staten just på grund af detta sitt misstag skulle kunna kännas skyldig att på ett eller annat sätt komma näringarna, synnerligen det skuldsatta jordbruket, till hjälp. Danmark ligger af de skandinaviska länderna närmast till Tyskland och hinner därför vanligen först, när det gäller införsel och förbrukning af tyska fabrikat, äfven de ideela. Ty denna tanke, att myntpolitiken bär skulden för näringarnas betryck, har i senare tider blifvit ett agitationsmedel inom Tyskland och beherskar en icke obetydlig fraktion af det därstädes mäktiga agrariska partiet. Det vore icke underligt, om dessa idéer, som för öfrigt visat sig ega ett mycket nära samband med skyddssträfvandena i handelspolitiken, förr eller senare skulle gifva sig uttryck äfven i Sverige. I hvarje fall äro de spörsmål, som väckts af de senare årens företeelser på detta område, af tillräckligt stor betydelse att påkalla uppmärksamhet äfven hos oss icke blott för de myntpolitiska rörelser, som funno sitt uttryck i bime-

tallismens storartade program och vid de stora världskonferenserna 1878—81, utan äfven för de mera teoretiska undersökningar, som för närvarande pågå rörande »guldbristen och de låga varuprisen».

De Skandinaviska ländernas oskuld till det virrvarr, som säges genom det förflutna årtiondets myntreformer hafva uppstått i världen, är det ingen svårighet att ådagalägga. I Sverige, Norge och Danmark har intill slutet af 1886 präglats mynt af tillsammans 40,000 kilogram guld, och dessa länders nuvarande sammanlagda förråd af guld och guldmynt för bankernas och allmänhetens penningbehof torde icke få beräknas till mer än allra högst 40,000¹ kilogram, med mycket ringa anspråk på årlig tillökning. De hafva således för genomförandet af sin reform icke kräft mer än en ytterst omärklig del — säkerligen knappt en procent — af vesterlandets hela guldmyntförråd, och för upprätthållandet af sin valuta skola de i årligt tillskott troligen icke behöfva en procent ens af den nuvarande årliga guldproduktionen. Icke håller hafva de kunnat synnerligen bidraga till silfrets prisfall, ty deras utbud af silfver i marknaden har varit jämförelsevis obetydligt. Af det indragna äldre silfvermyntet har största delen fått användning till nytt skiljemynt; endast Danmark har af sitt gamla myntförråd kunnat afyttra någon nämnvärd del, men hela partiet, försäldt under loppet af åren 1873—76,

---

¹ Af de beräkningar, som i senare tid härom förekommit i Burchards, O. Haupts och A. Soetbeers öfersigter öfver myntförrådet i de olika länderna, torde den sistnämndes få anses närmast motsvara verkligheten.

har knappt utgjort 160,000 kilogram.¹ Enligt O. Brochs beräkning hade de tre länderna intill 1878 bragt i marknaden 400,000 kg. fint silfver, motsvarande omkring fyra procent af världens silfverproduktion under åren 1873—77.

Helt annorlunda mäktigt har Tysklands stora myntreform kunnat inverka på metallmarknaden. Utmyntningen af guld, som redan under åren 1872—73 uppgick till öfver 1 milliard mark och medtog omkring 350,000 kilogr. fint guld, ungefär motsvarande hela världens guldproduktion under samma tid, kräfde under de följande fem åren ytterligare 656 millioner mark eller 236,000 kilogram, ungefär motsvarande en tredjedel af produktionen under samma år. Sedermera har guldutmyntningen vid de tyska verkstäderna betydligt aftagit, så att under de följande sex åren intill 1884 års slut präglats i medeltal blott 40 millioner mark om året; och en icke obetydlig del af de präglade tyska guldmynten hafva utan tvifvel åter gått ut i världshandeln som guld. Men efter all sannolikhet eger dock Tyskland för närvarande i bankerna och i den allmänna rörelsen kringlöpande ett myntförråd af omkr. 1½ milliard mark, och anses sålunda hafva af världens guldmyntförråd tillvällat sig 10 à 12 %.

Beräkningarna öfver det i Tyskland befintliga silfverplants- och myntförrådet voro vid myntreformens beslutande synnerligen sväfvande och osäkra. Det silfvermynt, som intill slutet af 1880 var indraget, har nu visat sig uppgå

¹ I danska myntdirektörens berättelse för finansåret 1876—77 angifves beloppet af allt det indragna mynt, som i anledning af myntreformen sålts till utlandet, utgöra 26 millioner kronor. Då, såsom af specifikationerna i 1873—75 års berättelser synes, allra största delen utgjorts af stort speciemynt, hvaraf gå 37 kronor på Kölnsk myntmark, kan man kalkylera ofvannämnda ungefärliga belopp såsom maximum.

till 1,080 mill. mark,¹ och det ännu oindragna enthalersmyntet kan väl med någorlunda tillförlitlighet skattas till ett belopp af 400—500 mill. mk. Af det indragna silfvermyntet har en icke obetydlig del fått användning till nytt skiljemynt (omkr. 380 mill. mark), men nära 700 mill. mark hafva nedsmälts till plants, och däraf blef under åren 1873—79 allra störta delen eller tillsammans 3,368,000 kilogram på världsmarknaden försald². Den silfvermängd Tyskland sålunda kastade i marknaden motsvarade ensamt för året 1877 ungefär lika mycket, som hela världens årsproduktion af denna metall utgjorde strax före 1871 års myntreform. — Härtill kan ytterligare läggas, att i den stora betalningsoperationen för krigskostnadsersättningen till Tyskland ingick en förflyttning från Frankrike till Tyskland af omkring 239 millioner femfrancsstycken, hvaraf en del genast såldes såsom silfver.

Den första och kanske den viktigaste följden af denna rubbning i metallmarknaden blef en revolution i Frankrikes och hela det latinska myntförbundets gamla myntpolitik. I de länder, där den s. k. étalon double herskat, hade ditills enhvar egt rätt att å myntverkstäderna till obegänsadt belopp inlemna silfver lika väl som guld till förmyntning i francs eller lire; — och då i samma länder hvarje betalning i francs- eller lire-mynt kunde fullgöras lika väl med silfver som med guldmynt, hade därmed egaren af hvilket som helst parti silfver sig tillförsäkrad dess afättning i dessa länder till ett visst pris i guld. Detta

¹ *Confér. Monétaire 1881*. Prem. Séance. Annexe I. Exposition de la situation monétaire de l'Allemagne, présentée par le délégué de l'Allemagne, pag. 15—16.

² Anf. arb., pag. 16, tabellen. Under åren 1873—75 höll sig denna försäljning inom ganska måttliga belopp (resp. 50, 107 och 350,000 kg.), men år 1876 försåldes 600,000, 1877 1,434,000 och 1878 810,000 kg.

pris var det i myntlitteraturen så mycket omordade *quinze-et-demi*, = $15\frac{1}{2}$ kg. silfver för 1 kg. guld, eller efter den engelska beteckningen omkr. $60\frac{13}{16}$ pence i guld för ett uns standard silver. Hvad var nu naturligare, än att ett starkt förökadt anbud af silfver genast skulle vända sig till denna öppna och lätt tillgängliga marknad? I samma ögonblick som de tyska silfverförsäljningarna begynte, fingo myntverkstäderna i Frankrike och Belgien full sysselsättning. Ensamt under året 1873 utpräglades där 276 millioner fres i femfrancsstycken, eller mer än under föregående fyra år tillsammans, och det var uppenbart, att för hvarje månad skulle denna myntprägling tilltaga, att Tyskland på denna väg mycket lätt skulle göra sig fritt från sitt öfverflödiga silfver till ett pris tämligen nära $60\frac{13}{16}$ pence och i utbyte däremot förse sitt behof af guld, att Frankrike och Belgien sålunda skulle blifva öfversvämmade af femfrancsstycken i silfver och förlora en stor del af sitt under 1850—60-talen samlade guldmyntförråd. Inför denna utsigt kunde icke ens förkämparne för l'étalon double vidhålla dess främsta grundsats: la frappe libre et illimitée de l'argent. Det latinska myntförbundets stater höllo konferens i begynnelsen af 1874 och beslöto att inskränka myntningen af 5-francsstycken för fyra stater till 140 millioner under 1874; sedermera bestämdes beloppet å ny konferens för hvar år, nedsattes för 1877 till 55 millioner fr., och från 1 jan. 1879 stängdes slutligen myntverkstäderna fullkomligt för denna rörelse. Inalles hade då likväl det latinska myntförbundets stater, under de sex år som följde den tyska myntreformens begynnelse, präglat 3,6 millioner kilogram fint silfver till omkring 800 millioner francs i femfrancsstycken.

Tyskland hade emellertid icke ensamt vållat silfvermarknadens oroliga tillstånd. Det är ostridigt, att till dess öfverflyllande funnos äfven andra orsaker, som voro af all myntpolitisk lagstiftning oberoende, att dessa orsaker förefunnits redan före Tysklands demonetisation af silfret, och att de samma sedermera fortfarit att verka äfven sedan Tyskland från och med 1879 fullständigt instälde all silfverförsäljning. Under åren 1876—81 tvistade man ännu i den myntpolitiska litteraturen härom, men numera torde det få anses ovedersägligt, att det senaste årtiondets rubbningar i silfverpriset berott på ett förunderligt sammanträffande af flera olika omständigheter, hvilka, ehuru delvis oberoende af hvarandra, dock alla samverkat till ett och samma resultat, silfverprisets oafåtliga fall.

Hvilka anmärkningar än må framställas vid tillförlitligheten af de uppgifter, som meddelas om de ädla metallernas produktion, kan dock numera icke betviflas, att produktionen af silfver under de senaste femton åren vunnit en utomordentlig tillväxt. De tillförlitligaste beräkningarna utvisa följande årliga produktionsmängder af silfver

för åren 1861—65	i medeltal kilogram	1,101,000
» » 1866—70	» »	1,339,000
» » 1871—75	» »	1,969,000
» » 1876—80	» »	2,450,000
» » 1881—84	» »	2,770,000

så att just vid samma tid, då Tyskland begynte bjuda världsmarknaden sitt öfverflödiga silfver i poster å en half till halfannan million kilogram om året, hade den årliga produktionens anbud redan begynt ökas med en half eller en hel million kilogram, och har detta anbud sedermera fortfarit att stiga, så att det under de senaste fyra åren varit dubbelt så stort som före den tyska myntreformen.

Fenomenet beror i främsta rummet på Förenta staternas inträde i de silfverproducerande ländernas led; före 1860 uppgick silfvergrufvornas årliga afkastning därstädes till 8,000 kilogram, den ökades under de följande 10 åren hastigt, så att den före 1870 utgjorde 237,000 kilogram; vid slutet af 1870-talet var samma afkastning nära 1 million kgm. och lemnar nu mera än 40 % af hela världsproduktionen, långt mera än det gamla silfverlandet Mexiko. Men äfven Mexiko hade sett sin silfverproduktion tilltaga under samma tid, och likadant är förhållandet i Ryssland, ja till och med i Tyskland. Att silfverproduktionen sålunda växer samtidigt med och i trots af silfverprisets fall, det beror naturligtvis icke blott därpå, att man söker genom tillverkningens utvidgning taga igen hvad som förloras i priset och nettovinsten, utan därpå att förbättrad teknik och framför allt förbättrade kommunikationer minskat anskaffnings- och framskaffningskostnaden. Om Förenta staternas, särskildt Colorado- och Nevada-distriktens, produktionsvilkor fälles af sakkunnige det omdömet, att därstädes skulle silfret, som ofta är rikligen, i Comstocklode intill 40 %, bemängdt med guld, kunna brytas med vinst snart sagdt till hvilket silfverpris som helst.¹

Det skulle naturligtvis under sådana produktionsförhållanden hafva varit en lättnad för silfvermarknaden, om åtminstone den silfverafnämaren, som hittills alltid varit mest pålitlig — Asien och framför allt det brittiska Ostindien — nu visat sig ega förmåga att mottaga något större mängder af den hvita metallen. Men långt där-

---

¹ Se härom Soetbeers afhandling *Wirkungen der Silberentwerthung* i Conrads Jahrbücher für Nat. Ökonomie 1884, s. 311—12 och framför allt de amerikanska myntdirektörernas berättelser rörande Förenta staternas produktion af ädla metaller under åren 1879—83.

ifrån! Ostindien var under de första åren af Tysklands stora silfveranbud icke begärligare afnämare af denna vara än förr, snarare tvärt om. Den indiska netto-införseln af silfver, som

under åren 1856—60 utgjort i årligt medeltal 10 mill. £

» » 1860—70 » » » 9,7 » »

nedgick under åren 1871—77 till » » 3,4 » »

steg visserligen under året 1878 till 14,6 » »

men har sedermera 1879—84 i årligt medeltal varit 5,8 » »

Företeelsen sammanhänger på det närmaste med Indiens finansiella och ekonomiska utveckling, i det den indiska statskulden, som med utsträckningen af dess järnvägsnät på tjugu år (1858—77) växt från 82 till 231 mill. £, under det sista decenniet begynt tillföra Europas kapitalister allt större räntebetalningar, hvilka sålunda kastas i den indiska handelsbalansen. Indien hade för tjugu år sedan ett betydande öfverskott af varuutförsel, hvilket af Europa hufvudsakligen likviderades med silfver; i senare tid har af denna varuutförsel en allt större del måst användas att täcka de europeiska räntefordringarna, som från 6 mill. £ (1870) växt till 15 mill. £ (1880), och Europas likvid i silfver har i förhållande därtill blifvit betydligt begränsad.¹

Redan innan den tyska myntreformen beslutades, hade det begynt blifva klart för de sakkunnige, att silfret såsom värdemätare hotades af förestående rubbningar i metallens pris, och det var icke blott insigten om silfrets obekvämlighet såsom bytesmedel vid en liffigare samfärdsel, utan

¹ Den första utförliga redogörelsen för dessa förhållanden är lemnad af 1876 års engelska »Silver-commission», hvarefter fortlöpande uppgifter äro meddelade vid de internationela konferensernas sammanträden 1878 och 1881, samt år för år samlade och tillhopastälda i Soetbeers olika arbeten.

äfven farhågorna för silfrets värdeförminskning, som i de myntpolitiska undersökningarna vid denna tid fälde utslaget till förmån för enkel guldmyntfot. Det är i allmänhet vanskligt att säga, hvad som kunde hafva händt, om något annat icke händt, men i betraktande af den årliga silfverproduktionens starka och snabba tillväxt samtidigt med den indiska silfverinförselns betydande afmattning, synes det knappt osannolikt, att, äfven oberoende af den tyska myntreformen, det latinska myntförbundets stater förr eller senare skulle hafva blifvit tvungna att till sitt eget skydd mot silfveröfversvämning tillgripa utvägen att förbjuda den fria silfverutmyntningen, en åtgärd som, när den 1874—78 företogs, blef uteslutande skrifven på den tyska myntreformens räkning. Säkert är åtminstone, att silfret hade begynt märkbart falla i pris redan från och med 1867; att dess årsmedelpris var $60\frac{5}{16}$ pence — d. v. s. omkring 1 % under »quinze-et-demi» — redan 1872, innan Tyskland ännu sålt ett kilogram af sitt demonetiserade silfver; att det 1873, medan Tyskland sålde blott 50 mill. kilogram och medan myntpressarna i Paris och Bryssel ännu arbetade med full kraft, nedgick till medelpris af $59\frac{1}{4}$ pence och i slutet af året till $57\frac{7}{8}$ pence; att det redan 1876, medan de latinska myntverken ännu gäfvo afsättning för 100 mill. fr. i silfverfrancsstycken, och innan den tyska silfverförsäljningen kommit på sin höjdpunkt, hade sjunkit till årsmedelspris af $52\frac{3}{4}$ pence och i juli månad nådde minimum af $46\frac{3}{4}$ pence; att det däremot år 1877, just när Tyskland på en gång fördubblade sin försäljning, sedan femfrancsmyntningen nästan upphört, och innan standard-dollarmyntningen börjat i Amerika, begynte stiga till 55 à 58 pence och i årsmedeltal utgjorde $54\frac{13}{16}$ pence. Däraf synes framgå nog tydligt, att skiftningarna

i marknadens läge berott äfven af andra faktorer än de myntpolitiska; ehuru ostridigt är, att dessa senare, synnerligen i följd af de farhågor och förhoppningar som fästas vid staternas beslut och åtgärder, väsentligen bidragit just till de häftiga kastningar i prisen, som mest utmärkt ären 1875—78.

Vare härmed huru som hälst, säkert är, att sedan Tyskland, Holland och de Skandinaviska länderna instält silfverutmyntningen och sedan Frankrike, Italien och Belgien med året 1878 faktiskt upphört att prägla silfver till fem-francsstycken, så har i den europeiska världen icke längre funnits någon sådan »fallskärm», som kunnat uppehålla silfrets vacklande pris, och den strax därefter inträdande amerikanska dollarsmyntningen har icke håller varit tillräcklig att fylla en sådan uppgift. Silfret har, sedan det till följd af en civilisationens naturlag upphört att åtnjuta privilegiet som värdemätare, blifvit en vara såsom andra; dess marknad har, sedan Tyskland 1879 instält sin silfverförsäljning, varit väsentligen beroende af förhållandet mellan naturlig tillgång och naturlig efterfrågan. Detta förhållande åter har hittills varit sådant, att man ännu icke kan säkert skönja, vid hvilken punkt den fortgående nedsättningen af silfrets pris slutligen skall för längre tid stanna. Under mer än ett halft sekel hade detta pris oscillerat kring punkten 1:15½ med variationer, som från börsdag till börsdag kunde beräknas i promille; under de sista decennierna hafva däremot prisnoteringarna förlorat all stadga och differenserna varit att räkna i procent, kastningarna från månad till månad stundom i tiotals procent — nära nog som för kaffe, petroleum eller järnvägsaktier. Så långt tillbaka som urkunder bära vittne har visserligen silfrets värde visat benägenhet att sjunka, och sålunda hade ett

uns guld, som i persernas, grekernas och romarnas tid köpte 12—10 uns silfver, och som ännu vid begynnelsen af sextonde seklet behöll samma köpkraft, vid midten af vårt århundrade kommit att köpa $15\frac{1}{2}$ uns silfver. Men det har varit vår tid förbehållet att se denna metall på femton år genomlöpa en nästan lika stor rymd af prisskalan nedåt, som den förut tillryggalagt på 5, ja kanske på 25 århundraden. Uttryckt i guld var å Londons börs årsmedelpriset för silfver i medeltal för

åren 1861—70... $60\frac{5}{16}$ pence. Ett uns f. guld köpte 15,48 uns f. silfver.

år 1871.....	$60\frac{1}{2}$	»	»	»	»	15,58	»	»
» 1873.....	$59\frac{1}{4}$	»	»	»	»	15,93	»	»
» 1875.....	$56\frac{7}{8}$	»	»	»	»	16,63	»	»
» 1878.....	$52\frac{9}{16}$	»	»	»	»	17,96	»	»
» 1879.....	$51\frac{1}{4}$	»	»	»	»	18,39	»	»
» 1880.....	$52\frac{1}{4}$	»	»	»	»	18,06	»	»
» 1881.....	$51\frac{11}{16}$	»	»	»	»	18,24	»	»
» 1882.....	$51\frac{5}{8}$	»	»	»	»	18,27	»	»
» 1883.....	$50\frac{9}{16}$	»	»	»	»	18,65	»	»
» 1884.....	$50\frac{5}{8}$	»	»	»	»	18,63	»	»
» 1885.....	$48\frac{3}{8}$	»	»	»	»	19,39	»	»

d. v. s. att under 15 år silfret förlorat omkring en femtedel af sitt värde i guld, eller att silfverfemfrancstycket 1885 var värdt fyra francs.¹

Dessa siffror äro värtaliga. Om man besinnar, att den årliga silfverproduktionen representerar, efter det gamla silfverpriset, ett värde af omkring 460 millioner kronor, att de civiliserade staternas silfvermyntförråd efter samma pris kan beräknas till ett värde af bortåt 8 milliarder kronor, och att länder i Europa med en sammanlagd befolkning af omkring 70 millioner människor ännu begagna silfver såsom lagligt betalningsmedel, kan man lätt förstå,

¹ Under 1886 har silfverpriset nedgått ännu mer, så att medeltalet för året var $45\frac{7}{16}$ pence.

hvilken revolution i den allmänna hushållningen en så stark och plötslig värdeförändring å denna metall skulle medföra, och huru många intressen däraf skulle varda kämbart berörda.

Det dröjde icke häller länge, förr än från olika håll restes motstånd mot den utveckling, som visade sig medföra så betydande följder. Man frågade sig, om icke något kunde göras för att motverka den hotande faran, och svaret blef, att revolutionen hade sin grund i felaktig myntpolitik, och att myntpolitiken därför måste rättas, d. v. s. återföras till sin forna ståndpunkt. Den dubbla värdemätarens teori togs fram till ny bearbetning af hänfödda bekännare och gick med den nyuppfunna termen *bimetallism* ut öfver världen. Den ekonomiska litteraturen var under några år öfverfylld af monometallistiska och bimetallistiska stridsskrifter, och både i Europa och Amerika drefs, förnämligast genom den franske italienaren Cernuschi, en otroligt kraftig propaganda till förmån för silfrets rehabilitation. Bimetallismens lära vann inom kort bifall af ett icke ringa antal framstående ekonomiska författare, det understöd den hade att påräkna af omedelbart intresserade silfverproducenter har säkert icke häller varit obetydligt, och slutligen lyckades det att vinna representationers och regeringars välvilliga uppmärksamhet för förslag, hvilka vid första påseende syntes lofva praktiska fördelar och grunda sig på betydande intressen.¹

---

¹ Den bimetallistiska agitationen har tydligen egt och eger ännu kraftig ledning från något internationellt centrum, där de starkaste intressena äro väl representerade. Därom vittnar bland annat den planmässighet, hvarmed myntpolitiska opinionsyttringar i de olika länderna sättas i scen. Så har nu senast, både 1885 och 1886, nästan på samma dag i tyska riksdagen och i franska deputeradekammaren väckts ungefär lika lydande förslag, åsyftande uppmaning till regeringarna att åter-

Det första uppslaget till förverkligande af det bimetallistiska programmet kom från Förenta staternas kongress. Förenta staternas myntsystem hade sedan 1792 varit fotadt på både guld och silfver med fri utmyntning för både guld- och silfverdollars, men med ett fastställt värdeförhållande dem emellan, som 1834—1862 gjort guldmyntfoten faktiskt herskande, förhindrat prägling af silfverdollars och nästan utdrifvit dem ur rörelsen. År 1873 stiftades ny myntlag, som stadgade, att gulddollarn skulle vara ensam myntenhet och värdemätare, och att af silfver skulle präglas endast skiljemynt för statens räkning, som skulle ega betalningskraft endast till begränsadt belopp. Vid tiden för denna nya myntlags stiftande bestod emellertid de Förenta staternas hela penningstock faktiskt af greenbacks eller stats-sedlar, hvilka voro lagligt betalningsmedel och ännu 1873 stodo 12 % under pari mot guld. Först när realisationen af denna pappersvaluta kunde verkställas, var det att tänka på genomförande af 1873 års myntlag, och tidpunkten härför närmade sig 1875, då genom den s. k. Resumption-bill bestämdes, att inlösningen af greenbacks och återinförandet af speciebetalning skulle fullständigt inträda den 1 jan. 1879.

Men nu inträffade, att ledarne för de politiska partierna funno tillräckligt många intressen sammanträffa i denna fråga, för att kunna göra henne till föremål för politisk agitation; motståndarne mot pappersmyntets indragning, de s. k. inflationisterna, förenade sig med »silfverpartiet» i endrägtig fördömelse af 1873 års lag om enkel guldmyntfot, och deras gemensamma program blef att »rehabilitera

---

upptaga de internationela underhandlingarna, — just under det silfverpartiet i kongressen kämpade mot den amerikanska regeringens förslag att upphäfvå Bland-billen.

våra förfäders silfverdollar», d. v. s. att förvärfva rätt till fri och obegränsad utmyntning af silfver och att åt silfverdollarne gifva fullt laglig betalningskraft jämte gulddollarne.

Programmet kunde icke genast fullständigt genomföras, emedan senaten ännu hyste någon besinning och insåg, att en fri och obegränsad silfvermyntning ohjälpligt skulle utdrifva allt guldmynt och öfversvämma landet med silfverdollars. Men den af kongressens båda hus den 28 februari 1878 antagna s. k. Bland- eller Allison-bill innebar dock upphäfvandet af 1873 års myntlag och återgång till det forna myntsystemet med dubbel värdemätare och med lagbestämt värdeförhållande mellan guld och silfver af 1:15,98. Där stadgas, att af silfver skall präglas silfverdollars af samma halt och vikt, som bestämdes i 1837 års myntlag, och att dessa silfverdollars skola vara fullt lagligt betalningsmedel till hvilket belopp som helst i hvarje tillfälle, för hvilket icke annan bestämmelse uttryckligen är gifven. Men där förbehålles ännu åt unionsregeringen all prägling af dessa silfverdollars för statens räkning allena. »Silfverpartiet» har alltså icke kunnat genomdrifva den fria myntningsrätten, utan måst nöja sig med föreskriften, att af silfverdollarne skola utmyntas minst 2 millioner i månaden, ett belopp som dock uppgår till öfver 600,000 kilogram silfver årligen eller en fjärdedel af hela världens årsproduktion. De som med skäl fruktade för guldmyntets utträngande genom silfverdollarne hade å sin sida betingat ett maximum för denna myntning af 4 millioner i månaden. Bägge partierna hade förenat sig om en föreskrift för unionsregeringen att inbjuda Europas samtliga stater till en konferens, i syfte att åvägabringa en öfverenskommelse om ett internationellt värdeförhållande mellan silfver och guld.

Förgäfvess hade unionsregeringen länge och af alla krafter motarbetat denna ödesdigra lagstiftning. När presidenten slutligen afgaf sitt veto mot billen, annullerades detta veto samma dag af kongressens båda hus; och när både finansminister och president förklarade, att silfverdollarnas betalningskraft åtminstone icke kunde gälla unionens statsskuld, hvilken upprepade gånger försäkrats vara betalbar endast i guldmynt, resolverade kongressen att »betalning i silfver icke kunde anses som något löftesbrott af nationen eller som medförande förlust för unionens kreditorer».

Bland-billen har under de nio år den varit i kraft endast med största motvillighet tillämpats af de olika regeringar, som sedan dess styrt Förenta staterna. Unionens statsskuld har ända hittills orubbligt blifvit betald i guld, regeringen har gjort allt hvad den kunnat för att uppehålla guldmyntfoten, myntningen af guld har ständigt fortgått, och guldmynt har ännu kunnat spridas öfver hela unionen, hvars befolkning visst icke har någon större förkärlek för silfvermyntets begagnande än andra nationer. Men den i lagen föreskrifna minimiutmyntningen af silfverdollars har dock måst utföras: mera än 4 millioner kilogram silfver torde vid 1885 års slut redan hafva genomgått myntpressarna och hopats i unionens skattkammare, som i nov. 1884 innehade 142 mill. standard-dollars, mot hvilka voro utelöpande 100 mill. certificater. För hvarje år växer den fara, som unionsregeringen förutsett, nämligen att statens och bankernas kassor fyllas af silfver, den allmänna rörelsen af sedlar lydande å det lagliga betalningsmedlet i silfvermynt, till dess att slutligen guldmyntförrådet försvinner och silfvermyntet äfven blifver det faktiska betalningsmedlet så väl i den allmänna rörelsen

som till statens fordringsegare. Fortgår denna utveckling under ett ständigt prisfall för silfret, så måste den sluta med en betydande finansiell katastrof, en oundviklig reduktion af statskulden och ett nytt skede af förvirring i myntväsendet, i allt väsentligt liknande 1860-talets greenbacks-period.

Förenta staternas regering har således obestriddligen haft giltiga skäl för sina bemödanden att åstadkomma ett allmänt myntpolitiskt förbund. Den ofärd, hvarmed den oafvisliga Bland-billen hotade Förenta staterna, kunde måhända uppskjutas, i fall det lyckades att öfvertyga de större europeiska staterna om nödvändigheten att med förenade krafter gemensamt återställa och vidmakthålla silfrets forna ställning såsom myntmetall och värdemätare. Men för detta ändamål kunde inga halfva åtgärder förslå. Hufvudvilkoren för förbundet måste vara: 1:o att alla stater därinom obetingadt erkännde silfvermynt af viss halt och vigt som lagligt betalningsmedel till obegränsadt belopp jämte guldmynt och efter ett för alla staterna lika värdeförhållande mellan båda metallerna; och 2:o att alla stater genast öppnade sina myntverkstäder för fri och obegränsad prägling af sådana silfvermynt.

Om dessa förpligtelser allmänt blefve erkända och uppfyllda, så skulle, menade man, både silfver- och guldmarknaden med ens erhålla den stadga, som betingas af varans tryggade afsättning. De principiella betänkligheter, som emot ett sådant system anfördes, de tvifvel som uttalades om de förbundna staternas förmåga att upprätthålla ett fast värde mellan två metaller, blefvo afvisade såsom idel teoretiska spetsfundigheter. Allt berodde ju endast på att vederbörligen bearbeta och förena de praktiska intressen, som förmenades skola bestämma de europeiska staternas

beslut. Resultatet af dessa försök framträdde på de stora myntkonferenserna 1878 och 1881, och skall här i största korthet beskrivas.

Tyskland hade ett osåldt och till stor del ännu om-löpande silfverthalerförråd af omkring 1,500,000 kilogram f. silfver och skulle naturligtvis gärna se, att vid tiden för dess afyttrande silfverpriset icke stälde sig alltför ogyn-samt. Men detta intresse var dock icke liffigare, än att den tyska regeringen underlät att sända ombud till 1878 års konferens.

Det latinska myntförbundets stater voro i besittning af ett silfvermyntförråd, som kunde skattas till omkring 19,000,000 kilogram f. silfver. Skulle detta förråd de-monetiseras och försäljas till pris, som med 10—20 % under-steg det, hvartill mynten hittills varit lagligt betalnings-medel, förestodo allvarsamma förluster och obehagliga tvister om skyldigheten att bära dessa förluster. Skulle det åter orubbadt bibehållas vid sin egenskap af fullgodt mynt, förestod i synnerhet för Frankrike, dit större delen samlat sig, och för Frankrikes bank, hvilken oupphörligen fick mottaga allt silfvermynt som rörelsen stötte ifrån sig, ett tidskifte af osäkerhet i penningrörelsen och af svårig-heter att behålla guldmynten. Frankrike, af hvars ledande finansmän flera hyste förkärlek för den traditionela étalon double, var därför närmast att komma unionsregeringens önskingar till möte. Men ingen praktisk man förutsatte, att ens Frankrike och Förenta staterna till sammans skulle kunna åstadkomma, hvad ingendera af dem mäktade utföra ensam. Det gälde att draga de öfriga stormakterna med sig och framför allt England.

England var visserligen ej likgiltigt för rubbningen i silfvermarknaden. Utom att stora intressen därstädes voro fästade vid handeln med denna metall, medförde silfverprisets fall en direkt finansiell förlust för den engelsk-ostindiska regeringen, som med ständigt växande utgifter för pensioner och räntor, hvilka skola i England betalas med guld, upphämtar sina största inkomster af Indien i silfver, och således vid sjunkande pris för växlar å silfverrupees har allt svårare att infria sina förbindelser i pund sterling. Det måste därför vara för indiska regeringen rätt välkommet, om silfrets forna värde återställes och bragtes till stadga, och engelska tjänstemän från Ostindien hafva också varit bland de ifrigaste förfäktarne af bimetallismen. Men det var ett oerhörtd långt steg från dessa välönskningar för andras sträfvanden i ostindiska regeringens intresse och till Englands deltagande i ett statsförbund för silfrets rehabilitation. En årlig förlust af en eller annan million £ är dock icke annat än en penninguppfoffring, mindre än mången som England burit för sina kolonier, och kan således icke ens sättas i jämförelse med den uppfoffring af frihet, säkerhet och oberoende, som för England skulle ligga i förpligtelsen att ändra sitt myntsystem, gifva silfvermynt egenskap af legal tender och öppna sina myntverkstäder för dess obegränsade utmyntning. Englands ombud å 1878 års konferens, Mr Goschen, som dock mycket lifligt intresserade sig för silfvermyntningens fortgång i andra länder, förklarade också uttryckligen, att ett myntsystem med dubbel värdemätare vore fullkomligt stridande mot engelska nationens vilja, och att en internationel förpligtelse till upprätthållande af ett fast värde mellan de bägge metallerna vore oantaglig och otänkbar.

Myntkonferensen af 1878 slutade med en resolution, hvars första punkt innehöll de något tvetydiga uttrycken: »qu'il est nécessaire de maintenir dans le monde le rôle monétaire de l'argent aussi bien que celui de l'or.» De förklaringar som afgåfvos af Englands ombud, äfvensom innehållet af de följande punkterna i resolutionen och de reservationer, som anmälades af Italiens och Förenta staternas ombud, borde hafva nog tydligt angifvit, att därmed alldeles icke var gifvet något stöd åt den »internationela bimetallismen». Resolutionen innebar egentligen endast en opinionsyttring emot ett alltför hastigt och allmänt antagande af enkel guldmyntfot och emot en påskyndad demonetisation af ännu omlöpande silfvermynt. Den tyska regeringen stälde sig också denna opinionsyttring till efterrättelse, när hon år 1879 — visserligen till sin egen skada — instälde all silfverförsäljning och uppsköt indragning af det omlöpande en-thalersmyntet. Men ifrane för ett bimetalliskt myntförbund hängåfvo sig åt en sangvinisk tolkning af konferensens resolutioner, de trodde sig också kunna uppfatta Tysklands åtgärder såsom ett första steg till reaktion mot 1871 års myntreform, de litade på makten af den agitation, som samtidigt verkade i tyska parlamentet, och de hoppades slutligen, att England skulle låta sina ostindiska intressen öfverväga alla andra betänkligheter. Så blefvo ånyo, på unionsregeringens tillskyndelse och Frankrikes inbjudning, de europeiska staterna kallade till 1881 års myntkonferens.

Denna gång lät Tyskland representera sig, hvilket i förstone ansågs som ett segertecken. Men alla illusioner borde genast hafva försvunnit, då dess ombud i en af de

första sessionerna afgaf den officiela förklaringen, att Tyskland hade all anledning till belåtenhet med sitt guldmyntsystem, att det icke ville öfvergifva det samma, att det icke för sin del ville tillåta fri myntning af silfver; men att det gärna skulle på allt sätt underlätta för alla de andra staterna möjligheten att återupptaga den fria silfvermyntningen, för hvilket ändamål den tyska regeringen utfäste sig till åtskilliga smärre reduktioner af guld- och sedel-cirkulationen och till begränsning af silfverförsäljningen.

Englands hållning var om möjligt ännu bestämdare, ty det vägrade till en början helt och hållet att låta sig representeras å en konferens, hvars uppgift skulle vara att bereda internationel öfverenskommelse om dubbel värde-mätare och fri myntning af silfver. Slutligen — »för att ej brista i höflighet mot de inbjudande makterna» — men med uttryckligt förbehåll af sin vägran att biträda dylika öfverenskommelser, sände det sina ombud för att »meddela upplysningar om Englands myntsystem». — Rysslands och Österrikes representanter afgäfvo liknande förklaringar.

Därmed var redan från början konferensens resultat gifvet. Alla dess förhandlingar, huru upplysande de än i öfrigt voro, tjänade blott till att visa omöjligheten af det internationela myntförbundet. De smärre staterna hade nästan alla låtit sig representeras af principiela motståndare till bimetalismen. Men utgången berodde naturligtvis icke af dem eller af de teoretiska undersökningar, som förehades i konferensen. Den framgick däraf, att alla de stater, som hyste någon benägenhet för unionsregeringens program, ansågo Englands och Tysklands tillträde till myntförbundet som ett oundgängligt vilkor; att England och Tyskland å sin sida lifligt intresserade sig för förbundets upprättande och den fria silfvermyntningens återställande,

men *icke* själfva ville däri deltaga; att Nederländerna och Italien under sådana förhållanden förklarade sig icke kunna tilltråda förbundet; och att slutligen äfven Förenta staternas ombud förkastade hvarje tanke på ett förbund till fri myntning af silfver, om det skulle inskränkas allenast till dem själfva och Frankrike eller de s. k. latinska staterna. Det fans ej mer än en makt, som i nödfall ville antaga en »bimétallisme à deux», men denna makt var blott — hr Cernuschi.

Så vardt å 1881 års myntkonferens — hvilken af ett slags höflichkeit mot inbjudarne slutligen icke upplöstes, utan ajournerades, — den universela bimetalismen graflagd, antagligen för alltid. Dess förfäktare, hänfödda af en förvillande mynt-teori och af de praktiska intressen, som voro fästade vid silfverprisets upprätthållande, hade alldeles glömt att räkna med de lika praktiska intressen, som äro fästade vid staternas oberoende och själfständighet. Det hade nu visat sig, att de fördelar de kunde bjuda voro ett intet i jämförelse med de uppoffringar de begärde, att de olägenheter de lofvade att afhjälpa skattades ringa i jämförelse med de olägenheter, som deras myntsystem skulle medföra. Frågan om den dubbla värdejäktarens bibehållande var återförvisad att afgöras af de båda statsgrupper — Förenta staterna och det latinska myntförbundet —, där den samma ännu är stadgad i lag, ehuru i verkligheten till hälften suspenderad. I Förenta staterna pågår nu som bäst striden mellan regeringen och det envisa silfverpartiet om Bland-billens fortvaro — med oviss utgång. Det latinska myntförbundet vändas under de svårigheter och förvecklingar, som det principiellt falska myntsystemet framkallar, icke minst i det ögonblick, då det skall öfvergifvas. Det kan icke företes något bättre bevis för det

universela bimetallistiska myntförbundets oantaglighet, än de öden, som öfvergått det latinska, och de förhandlingar, som 1885 fördes om dess upplösning.

Så mycket är åtminstone visst, att om någonsin det bimetallistiska programmet åter skall komma på dagordningen, så måste man för det samma kunna anföra mera allmängiltiga och tvingande grunder än de, som hämtats från silfvermarknadens oroliga och tryckta tillstånd.

II.

Meningsbytet inom den myntpolitiska litteraturen har också sedan några år nästan helt och hållet lemnat silfverfrågan å sido, för att så mycket liffigare sysselsätta sig med den icke mindre intressanta *guldfrågan*, hvilken i viss mån är ett korollarium af den förra.

I själfva verket har den sistnämnda hela tiden varit hufvudfrågan. För de flesta stater, som deltagit i myntkonferenserna med angifvet syfte att rehabilitera silfret, har det förnämsta intresset dock varit att skydda sitt guld eller betrygga sig en skälig anpart af denna metall. Ingen har haft någon begärelse att företrädesvis öka sitt silfverförråd, och äfven de, som spanat efter utväg att upprätthålla värdet å det silfver de redan samlat öfver sig, hafva med ännu större bekymmer frågat, huru det skulle gå, om priset fortfarande stege för detta guld, som ingen nation gärna vill släppa ur sin rörelse, och hvarpå en hvar vill förr eller senare grunda sitt myntsystem. För ett land som Italien t. ex. var det tydligen långt mindre viktigt, om dess silfverlirestycken, som mestadels funnos i Frank-

rike, förlorade i värde, än att det måtte kunna utan större svårigheter återupptaga sin speciebetalning i — guld.

Farhågan, att den gula metallen icke skulle räcka till vid mera allmän öfvergång till guldmyntfot, har också varit det intryck som företrädesvis gjort sig gällande hos de praktiska män, hvilka deltagit i öfverläggningarna om dessa frågor. Den tyske rikskansleren jämförde 1879 på sitt skämtsamma sätt »den Kampf um die Währung» med kiftet mellan sängkamrater om ett otillräckligt sängtäcke. Å 1878 års konferens var det engelsmannen Goschen, som med styrka framhöll farorna af en allmän och brådstörtad äflan efter guldets med förkastande af silfver. Å 1881 års konferens var det den danske representanten Moritz-Levy, som, ehuru afgjord motståndare till de bimetallistiska förslagen, uttalade sin farhåga, att guldförrådet icke skulle på längden förslå på en gång till de internationela likviderna och till de ökade myntbehofven. Han yrkade därför, att staterna måtte inskränka den allmänna rörelsens förbrukning af guld och öka dess användning af silfver genom att indraga alla guldmynt och alla banksedlar under 20 frcs valör. Därigenom skulle för de internationela likviderna och bankernas förråd indragas 1½ milliard francs i guld, och användning inom cirkulationen beredas för åtminstone 3½ milliard francs i silfver. I samma riktning gingo de anbud, som på konferensen framställes af Englands bank om mottagandet af silfver i dess bankreserv till visst belopp, och af Tysklands regering om indragning af guldmynt och sedlar å 5 mark. Till dessa förslag får ock hänföras den af lord Grey 1886 framlagda billen om utgifvande af sedlar å 1 £ med betäckning af silfver.

Under de sista fem åren har de ekonomiska författarnes uppmärksamhet allt liffigare fäst sig vid detta spörsmål,

och *guldbristen* (Goldmangel, scarcity of gold, disette d'or) har varit ett stående tema för deras betraktelser. I dessa vetenskapliga diskussioner hafva bimetallisterna vunnit understöd af de ekonomer, hvilka ännu hylla den s. k. kvantitets-teorien i fråga om prisbestämningens lagar.

Man har nämligen utvidgat betydelsen af den befarade guldbristen genom att sätta den i förbindelse med ett annat fenomen, icke mindre egnadt att väcka ett allmänt intresse. Redan under de första anloppen mot monometallismen plägade som vapen mot den samma användas profetior om en förestående nedsättning af varuprisen. Och nu, när dessa förutsägelser synas hafva gått i fullbordan, har man med ökad styrka kunnat sammanställa guldbristen och de låga varuprisen såsom orsak och verkan. Skulle det kunna ovedersägligt bevisas, att det i den civiliserade världen råder brist på guld och till följd däraf brist på omsättningsmedel, att brist och dyrhet på omsättningsmedel är den väsentliga orsaken till varuprisens fall, och att denna verkan skall kunna häfvas genom upphäfvandet af denna orsak, då vore det kanske möjligt att bringa den allmänna meningen hos Europas näringsidkare och därmed slutligen äfven lagstiftarne på deras sida, hvilka för omsättningsmedlets brist och dyrhet erbjuda ett så enkelt och verksamt botemedel som den dubbla värdemätaren. Bristen på omsättningsmedel skulle ju med ens och för alltid vara afhjälpt, om alla civiliserade stater åter erkände silfret som fullgodt mynt vid sidan af guldets. Tillgången på silfver är hardt nära obegränsad, och varuprisen skulle med öppnandet af detta flöde stegras snart sagdt hur mycket och hur länge som helst. En sådan utsigt är naturligtvis icke utan sin lockelse för dem, som nu sucka och länge suckat under tyngden af nedåtgående konjunkturer. Särskildt har det i Tyskland

lyckats att i vida kretsar sprida den meningen, att om blott silfret komme till heders, skulle spannmål och järn åter säljas till pris, som kunde återställa egendomsvärderna och rädda förlorade aktiekapital.¹

Beviset för de anförda satserna har man sökt åstadkomma på tvänne vägar. Man har å ena sidan utgått från

---

¹ Huru den bimetallistiska agitationen fortgått i Tyskland, hvilka medel den begagnar och hvilka förhoppningar dess ledare ännu hysa, kan lättast inhämtas af det periodiska flygbladet *der Kampf um die Währung*, hvilket står under ledning af den synnerligen talangfulle och sakkunnige O. Arendt. — Den har hittills hufvudsakligen lagt an på det *agrariska* partiet och försökt att genom masspetitioner från »Bauernvereine» m. m. d. inverka på regeringen. Af preussiske finansministerns bestämda uttalanden (febr. 1886) i preussiska deputerade kammaren framgick dock, att regeringen icke är villig att främja det vidtutseende program, som uppstälts af den tyska föreningen för international bimetallism (Doppelwährung). Denna förening räknar bland sina medlemmar flere af det agrariska partiets ledare. Det behöfver ej nämnas, att professorerna Schäffle och Ad. Wagner och med dem en stor del af universitetens kateder-socialister hylla samma läror, då de ju gå ut på en storartad användning af statens makt.

I England har bimetallismen hittills varit tämligen tillbakahållen inom tränga kretsar af teoretici och silfverintressenter; men att dess läror äfven i detta land nyligen vunnit en viss betydelse synes framgå af åtskilliga företeelser. Synnerligen betecknande är, att vid de engelska handelskamrarnas årsmöte den 25 febr. 1886, då 55 handelskamrar voro representerade af de 65, som utgöra associationen, var af Mr. Taylor föreslaget, att kamrarna skulle hos regeringen yrka återställande af silfrets forna funktion som lagligt betalningsmedel till upprätthållande af silfvervärdet, och att efter allehanda tal om »the trade depression» och »the decline of prices», samt nödvändigheten af den »metalliska reservens» ökning för att lyfta varuprisen, denna resolution blef nästan enhälligt antagen. — Sedan toryregeringen kommit till makten har i England häftigare agiterats till förmån för silfrets återupprättelse, i början med stora förhoppningar på — lord R. Churchill, hvilken just syntes vara mannen för ett dylikt vågstycke. Frågan skulle undersökas i den stora Trade-Depression-komitén, men blef af detta 24-mannaråd undanskjuten och öfverlemnades till en särskild komité, som ännu arbetar och, som nyligen (i augusti 1887) afgifvit sin »first report», af hvilken dock framgår, att bimetallismens sak icke vunnit det ringaste genom komiténs undersökningar.

de faktorer, som betinga den ädla metallens varuvärde, och trott sig finna, att under de senaste femton åren en rubbning inträdt i förhållandet mellan tillgången å guld och efterfrågan för guld, hvilken efter vanliga ekonomiska lagar ju *måste* medföra en relativ brist på guld och alltså en stegring af guldets varuvärde.

Man har å andra sidan utgått från de faktorer, som betinga guldets ställning såsom värdemätare. Sedan man sökt visa, att under den sista tioårsperioden fortgått en tämligen stadig och allmän nedsättning i varuprisen, har man utan vidare öfversatt termen »varornas prisfall» med motsvarande term »stegring af guldets köpkraft» och där- efter dragit den skenbart ganska säkra slutledningen: enär nu stegringen af guldets köpkraft inträffar samtidigt med en brist på guld och däraf följande ökning af guldets varuvärde, så är orsaken till varuprisens fall att söka i denna relativa brist på guld och icke i några andra omständigheter, som på varuprisens förändring kunna inverka.

Är det då sant, att den vesterländska civilisationen för närvarande lider brist på guld, och att genom denna brist uppstått någon sådan inskränkning af det nödiga omsättningsmedlet, som måste tänkas utöfva verkan på varornas pris?

Ja, säga de ekonomer, som, i likhet med engelsmännen Goschen, Giffen och Seyd, belgaren Laveleye och tyskarne Arendt, Schäffle och Wagner, i 1870-talets myntreformer se upphovet till de dåliga tiderna: en guldbrist *måste* förefinnas, ty under det att den årliga produktionen af guld har efter 1870 oupphörligt aftagit, har efterfrågan för guld till förut okända myntbehof, till industriell förbrukning och äfven till Orienten under samma tid stegrats. Deras beräkningar, i allmänhet uppgjorda efter mönstret af Mr. Goschens, lyda i korthet ungefär så här:

Tyskland, Förenta staterna, Nederländerna och Italien, som alla under åren 1873—82 mer eller mindre fullständigt öfvergått till guldmyntsystem, hafva för dessa behof dragit till sig en guldmängd, som kan skattas till 200 mill. pund st. eller..... 1,451,000 kilogr. f. guld.

De öfriga civiliserade staterna torde icke få antagas hafva under samma tid behöft mindre årligt tillskott till sitt guldmyntförråd än under föregående tjugooårsperiod, och deras efterfrågan skulle således hafva utgjort 120 mill. pund st..... 870,000 » »

Det årliga behovet för industriel förbrukning kan lågt uppskattas för samma tioårsperiod till 100 mill. pund st..... 726,000 » »

Mot denna normala och extra ordinarie efterfrågan af tillsammans 420 mill. pund st. 3,047,000 » » skulle nu efter samma beräkning hafva svarat en produktion af allenast 173 mill. pund st..... 1,250,000¹ » » och således för dessa år hafva uppstått en samlad *brist* af ej mindre än 247 mill. pund st. 1,797,000 » »

¹ Denna siffra, senast upprepade af en författare i *Edinburgh Review* 1886, är utan tvifvel allt för lågt tilltagen. Enligt Soetbeers och Burchards beräkningar kan produktionen under dessa tio år ej gärna hafva understigit 1,600,000 kilogram f. g.

en brist som icke kan fyllas med tolf hela årsproduktioner efter deras nuvarande mått! Och förhållandet har icke förbättrats under de följande åren. Man tror sig kunna visa, att den årliga produktionen af guld knappt räcker till ens för utmyntningens behof, och att om industriens förbrukning skall i första rummet tillfredsställas, myntbehofven knappt till hälften kunna fyllas af årstillförseln; hvaraf ju måste följa dyrhet och brist på guld.

Det var också just dylika beräkningar, som någon tid föranledde bekymmer hos praktiska män, hvilka hade att syssla med mynt- och penningtransaktioner, och hos dem framkallade tanken, att de civiliserade folken åtminstone borde begynna att hushålla med guldets och inskränka dess användning i dagligt bruk. Men hvad var det då dessa män fruktade?

Jo, de hänvisade i främsta rummet på de rubbningar i penningmarknaden, som befarades skola inträda, när t. ex. Frankrike skulle erfara trycket af Italiens rekvisitioner af guld till sin förestående realisation, eller när England skulle se sina guldförråd exporterade till Amerika. De tänkte sig ock, att både Tyskland och Förenta staterna, både Italien och Skandinavien skulle finna svårigheter att upprätthålla sitt myntsystem, om de allt för mycket använde en så flyktig, så eftersökt och så knappt flödande metall som guldets. Den industriella förbrukningen kunde ju icke tänkas eftergifva sina anspråk på guld, allmänheten torde icke håller, om den ej tvingades genom indragning af de smärre myntvalörerna, frivilligt släppa ifrån sig något af det guldmynt, hvarmed den fått vana att röra sig, och alltså skulle de stora myntdepôtterna, banker och skattkamrar, få allt svårare att behålla eller efter behof öka sina förråd. Mellan de stora bankerna i de olika länderna

skulle begynna en slitning om de knappa guld tillgångarna, som måste kämbart verka på alla internationela handels- och penningtransaktioner; i de internationela likviderna skulle en ny faktor, begäret efter guld för guldets egen skull, göra sig gällande med hittills okänd styrka och störande inverka på kurserna mellan New York, London Paris och Hamburg. För att försvara sig mot exporten af den ädla metallen, för att locka guld till sig, skulle i marknadens centralpunkter bankerna nödgas höja diskontot för de säkra handelsväxlarna, och i dessa diskontosatser skulle mer än någonsin förr förekomma oberäkneliga och starka omkastningar. Med en kämbar minskning i bankernas guldförråd skulle följa osäkerhet i alla affärs- och kreditförhållanden och tryckande förlägenhet i den allmänna rörelsen.

Sådan var den tankegång, som framkallade de ofvan nämnda förslagen; därom kan man lätt öfvertyga sig genom att läsa deras motiv. Men nu inträffar det, att just från samma håll erkännes dessa farhågors grundlöshet. Bankmän, hvilkas blick är oafåtligt fäst på penningmarknadens symptom, förklara öppet och oförbehållsamt, att ställningen visar sig helt annorlunda, än man kunnat befara. De låga räntesatserna, de ovanligt fåtaliga ränteförändringarna, det villiga tillflödet af guld till bankerna leda dem till den slutsatsen, att det *finnes guld nog*.¹

Man har nu visserligen under meningsbytet i denna fråga begynt ifrågasätta, huruvida brist på guld skulle utöfva någon verkan på »räntefoten», och därvid varnat mot förväxling af guld och kapital. Räntefotens växlingar

---

¹ Ingen har bestämdare uttalat detta påstående än etatsrådet M. Levy i sitt korta referat 1885 af Mr. Hansards arbete. Se *Nationalökon. Tidsskrift* 1885, 2 Hefte.

bero, säger man, på tillgång och efterfrågan af ledigt »lånekapital», men då detta omfattar mycket annat än guld, kan lånemarknaden förete öfverflöd eller brist alldeles oberoende af guldmarknadens läge, och en hög eller låg räntefot utgör därför intet symptom, hvaraf man kan sluta till vare sig öfverflöd eller brist på guld. Jag fruktar dock, att dessa anmärkare själfva härmed gjort sig skyldiga till en begreppsförväxling, som invecklar frågan och icke utreder henne. Det fins mycket annat kapital än guld, det är ju obestridligt och obestridt: räntan för giro, lombard, statspapper kan därför i viss mån bestämmas af egna lagar. Men om denna ränta är nu icke egentligen fråga. Ty guld är ett kapital, som eger den alldeles särskilda karaktären att vara begärligt och nödigt för bankrörelsens bedrivande, och detta kapitals förflyttning till och från bankerna hänger på det allra närmaste tillsammans med de växeloperationer, som förmedla det internationela varu-bytet. Däraf den omedelbara förbindelsen mellan guld och den egentligen s. k. »bankräntan». Diskontot i Englands bank för säkraste handelsväxlar är en mätare i första hand på denna banks känsla af säkerhet eller osäkerhet för dess guldreserv; och inga teoretiska spekulationer öfver förhållandet mellan »penningmarknaden, lånemarknaden och varumarknaden» kunna rubba eller förtyda det ostridiga faktum, att engelska bankens direktörer höja diskontot, när de märka en allt för stark tryckning på guldkassan, sänka det, när guldkassan är tillräcklig, och att sålunda växlingarna i detta diskonto äro omedelbara följder af och osvikliga kännetecken på brist eller god tillgång å guld.

De praktiska bankmännen hade därför alldeles rätt, när de öfversatte sin fruktan för guldbrist i en fruktan

för stegrade och ojämna diskontosatser och i en fruktan för minskning af bankernas guldförråd eller för svårigheten att hålla dem i jämnhöjd med behofven. De hafva därför också, efter min åsigt, fullkomligt rätt, när de för närvarande säga: det finnes ingen guldbrist, ty intet af allt detta som vi fruktade har ännu inträffat. Huru rätt de hafva, framgår tydligt nog af följande ostridiga förhållanden.

Af alla de statistiska bevismedel, som kunna framdragas till belysning af myntpolitiska frågor, äro inga så tillförlitliga som de, hvilka hämtas från bankrapporter och räntenoteringar. Felaktigheterna i en eller annan detalj kunna därvidlag reduceras till rena obetydligheter. Och bägge dessa bevismedel ådagalägga just, att de farhågor, som de mer eller mindre osäkra beräkningarna öfver guldtillgången kunnat framkalla, åtminstone ännu icke slagit in.

Så har det visat sig, att de stora myntdepôternas guldförråd, långt ifrån att minskas, under de sist förflutna nio åren varit i stadig och ganska betydande tillväxt. Det senaste och obestriddigen säkraste öfverslaget¹ öfver kassa-behållningarna i Europas och Förenta staternas jämte

---

¹ Se Soetbeer: *Materialien* etc. sid. 75. — Öfversigten öfver samtliga bankernas guldförråd har Soetbeer icke ansett sig böra utsträcka längre än till året 1876, enär säkra uppgifter för föregående år saknats för några af länderna. I den del af hans tabell, som omfattar åren 1871—75, äro Tyskland och Förenta staterna uteslutna. Om man till den guldbehållning, som för året 1871 där upptages för de öfriga staterna, lägger 151 millioner dollars (se sid. 74) för Förenta staterna och kalkylerar 120 mill. mark för den tyska guldbehållningen före öfvergången till guldmyntfot, så skulle erhållas en samlad guldbehållning för 1871 af omkr. 2,500 millioner kronor eller 1 million kilogram guld och tillökningen under 14 år vara 74 procent.

Australiens och Canadas banker och skattkamrar utvisar, att behållningen af guld utgjorde

1876	kilogr. f. guld	1,254,480	eller:	3,111	millioner	kronor
1877	»	»	1,236,559	»	3,067	»
1878	»	»	1,308,244	»	3,244	»
1879	»	»	1,326,165	»	3,289	»
1880	»	»	1,433,692	»	3,556	»
1881	»	»	1,455,197	»	3,609	»
1882	»	»	1,523,297	»	3,778	»
1883	»	»	1,731,183	»	4,293	»
1884	»	»	1,738,351	»	4,311	»

d. v. s. att tillökningen utgjort under nio år nära 40 procent.

Det samlade guldförrådets fördelning på de särskilda länderna har naturligtvis under denna tid undergått rätt stora förändringar, hvilka ännu mera framträda, om man utsträcker jämförelsen öfver hela femtonårsperioden 1870—1884. Italiens banker och skattkammare, som 1876 egde blott 54 mill. kronor i guld, visa 1884 en guldbehållning af 438 mill. kronor. Förenta staternas depot af guld har under en tid af fem år efter speciebetalningens upptagande ökats från 582 mill. till 938 mill. kronor. De Skandinaviska staterna hafva från 1871 till 1885 ökat sin guldbehållning i bankerna från 11½ millioner till 102 mill. kr.; och Tyskland, hvars guldförråd före 1872 var tämligen obetydligt, anses nu ega uti skattkammaren och bankerna en guldsfatt i mynt och barrer af 450 millioner kronor.¹

¹ Tyska riksbanken meddelar officiel uppgift om sin kassabehållning i guld och silfver, men hemlighåller proportionen mellan de båda metallerna. Enligt sannolikhetsberäkningar af Soetbeer m. fl. skulle den i slutet af 1884 innehafva ungefär 300 mill. mark i guld. Därtill komma de öfriga tyska bankernas behållning omkr. 75 mill. mark och krigsskatten 120 mill. mark.

Äfven handelsstatistiken, hvars siffror dock i många fall äro föga tillförlitliga, visar, huru denna fördelning af guldöfverförrådet mellan länderna försiggått. Tyskland har under åren 1873, 1876—9 ett införselsöfverskott af guld å tills. 570 mill. kronor; Italien likaså under åren 1881—84 ett införselsöfverskott af 114 mill. kronor. Förenta staterna, som altifrån 1864 hvarje år visade ett utförselsöfverskott af guld för 1—200 mill. kronor, begynner strax före 1879 års »resumption» att införa mera guld än det utför, och detta öfverskott, som 1880—81 uppgår till 650 mill. kr., fortgår till 1884, då utförseln åter begynner öfverstiga införseln, hvilket förhållande ännu 1886 synes fortfara.

Det märkligaste fenomenet härvid är emellertid, att denna guldets ovanligt starka koncentration i depôtorna och denna betydliga omflyttning af förrådets beståndsdelar alls icke hafva, såsom man ju med skäl kunnat frukta, i någon ovanlig grad störande inverkat på växelkurser och diskontosatser för handelsväxlar. Under denna period af förment guldbrist har denna mätare på de internationela likvidernas jämnått alls icke utvisat någon större oro än under det föregående tidskiftet af verkligt guldöfverflöd. Tvärtom! Bankdiskontot för handelsväxlar har icke blott i allmänhet varit vida lägre, utan framförallt långt mindre utsatt för hastiga och talrika förändringar under de senaste tolf åren än under de närmast föregående tioårsperioderna. Om man utgår från året 1874, då den af milliard-spekulationerna vållade krisen var öfverstånden, finner man, att under de följande åren till 1887 har å Europas förnämsta börsplatser icke någon gång förekommit högre bankränta än 6 %, då däremot de föregående perioderna 1851—73 mycket ofta företedde räntesatser å 7, 8, 9 och 10 %; att

de låga räntesatserna 3, 2 och $1\frac{1}{2}$ % oftare, längre och stadigare varit gällande än under de föregående tjugo åren; och att växlingarna i dessa diskontosatser varit betydligt mindre till antalet under det senare tidskiftet än under det förra.

I medeltal för femårsperioder har diskontot å de förnämsta börsplatserna i Europa utgjort:

	Englands bank.	Franska banken.	Tyska Riksbanken (Preussiska banken).	Wien platsväxlar.
1851—60...	4,12 %	4,16 %	4,39 %	4,74 %.
1861—65...	4,90 %	4,83 %	4,47 %	5,11 %.
1866—70...	3,62 %	3,07 %	4,67 %	4,54 %.
1871—75...	3,75 %	4,86 %	4,50 %	5,16 %.
1876—80...	2,87 %	2,65 %	4,17 %	4,34 %.
1881—84...	3,53 %	3,43 %	4,25 %	4,08 %.
1885.....	2,50 %	3,00 %	4,12 %	4,00 %.
1886.....	3,00 %	3,00 %	3,33 %	4,00 %.

Särskildt förtjänar det härutinnan att lägga märke till förhållandena i de bägge länder, som före 1870-talet voro de största afnämarna för guldproduktionen, där guldförrådet fans samlat i bankerna och cirkulationen, och som vid den nya omflyttningen af förrådet väl varit närmast att dela med sig af sitt öfverflöd: — Frankrike och England.

Den franska handelsstatistiken är mer än någon annan opålitlig i fråga om registrering af guld- och silfveromsättningen; men, till det värde dess siffror må ega, förtjänar det dock anföras, att detta land, som under tidskiftet 1851—70 införde guld

för 8,704 mill. fr. eller i årl. medeltal 435 mill. fr. och utförde » 3,610 » » » » » » 180 » »

har under tidskiftet 1871—84 infört guld

för 4,181 mill. fr. eller i årl. medeltal 299 mill. fr.

och utfört guld

för 2,783 » » » » » » 199 » »

så att öfverskottet af införsel, som under den förra perioden var 255 mill. fr. årligen, har under den senare nedgått till knappt 100 mill. fr. för år. Utströmmen har sålunda under det senare tidskiftet varit vida starkare, men kan dock icke sägas hafva uppnått en sådan betydelse, att man kan tala om brist på guld för detta guldcirkulationens förlofvade land. Öfverskottet af utförsel faller dessutom hufvudsakligen på milliardbetalningens år 1871—73 och på åren 1879—80, då Amerika drog till sig guld från alla Europas länder; öfverskottet af införsel var däremot under åren 1874—78 starkare än någonsin förr.

På samma sätt inträffade det visserligen, att den franska bankens guldbehållning under två år (1880—81) led betydande minskning, men man får därvid iakttaga, att denna behållning under första hälften af 1870-talet hade bragts upp till 1—1½ milliard fres och då hölls nära dubbelt så stor, som den plägade vara under föregående decenniet, när guldförflytet var störst. De farhågor man 1881 hyste för guld-kassans uttömning hafva icke håller besannat sig. Redan 1882 närmade hon sig till milliarden och har sedermera ständigt hållit sig däromkring eller långt däröfver.

Icke håller hafva dessa växlingar i bankens guldkassa eller i guldets införsel och utförsel öfvat något märkbart inflytande på bankens ställning. Stegring och kastningar i bankrörelsen förekommo endast under de exceptionella åren 1871—73, beroende af de då pågående likvider af krigskostnaden; för öfrigt har diskontot endast ett år, 1882,

förändrats tre gånger, endast två gånger nått 5 % och för det mesta hållit sig mellan 2 och 3 %.¹

På samma sätt utvisar väl den engelska handelsstatistiken, att England under de senaste fjorton åren långt mer än förr fått dela med sig af den gula metallen. Under det nämligen 1858—70 till England utfördes guld för

tills. 229,2 mill. £ eller i årl. medelt. 17,6 mill. £

och från Engand utfördes guld för

tills. 162,4 mill. £ eller i årl. medelt. 12,5 mill. £,

så var åren 1871—84 införseln af guld

tills. 227,4 mill. £ eller i årl. medelt. 16,24 mill. £

utförseln af guld

tills. 216,7 » » » 15,48 » »

¹ Till en lättare uppfattning meddelas här en sammandragen öfversigt af franska bankens guld-kassa och räntesatser jämförda med införsel och utförsel af guld.

	G u l d.				Franska bankens guld-kassa den 31 dec.	Franska bankens diskonto.		
	In-försel.	Ut-försel.	Öfverskott af			Lågst.	Högst.	Antal förändringar under året.
			in-försel.	ut-försel.				
M i l l i o n e r f r a n c s .								
1851—60 årl. medelt.	414	95	318	—	(1856) 74	3,6 %	5,1 %	2,3
1861—70 » »	456	265	191	—	(1866) 559	3,2 %	5,1 %	4,8
1871	144	358	—	214	553	5	6	2
1872	142	195	—	53	659	5	6	1
1873	176	284	—	108	611	5	7	4
1874	517	86	431	—	1,012	4	4½	1
1875	608	138	470	—	1,174	4	4	0
1876	598	95	503	—	1,590	3	4	1
1877	535	99	436	—	1,177	2	3	1
1878	364	123	236	—	983	2	3	1
1879	194	361	—	167	742	2	3	2
1880	195	408	—	213	564	2½	3	2
1874—80 årl. medelt.	334	146	188	—	(798)	3	3½	1
1881	233	223	10	—	655	3½	5	2
1882	283	192	91	—	964	3½	5	3
1883	65	135	—	70	950	3	3½	1
1884	127	82	45	—	1,001	3	3	0

så att det årliga införselöfverskottet, som under det förra tidskiftet var 5,140,000 £, sjönk under det senare ned till en sjundedel eller 763,000 £. Men att denna minskning i införselöfverskottet ännu icke åstadkommit något, som kan kallas »scarcity of gold», att den icke vållat Englands inre rörelse eller dess internationela likvider någon märkbar svårighet, därom bära just diskontosatsernas ställning ett vittnesbörd, som icke synes mig kunna jäfvas¹.

¹ Äfven för Englandsbankens kassabehållning och räntesatser meddelas här några uppgifter sammanställda med införsel och utförsel af guld. Kassabehållningen den 31 dec. är en mycket ofullkomlig mätare på ställningen, men för en fullständigare öfersigt finnes här ej utrymme. Rörande bankröntans och guldkassans växlingar hänvisas till St. Jevons' *Investigations on Currency and Finances* sista öfersigtskartan, samt till Pattersons *On the Rate of Interest* i Journal of the Statistical Society, 1871, s. 434.

	G u l d.				Engelska bankens Coin and Bullion d. 31 dec.	Engelska bankens diskonto.		
	In-försel.	Ut-försel.	Öfverskott af			Lägst.	Högst.	Antal förändringar under året.
			in-försel.	ut-försel.				
Millioner pund sterling.								
1858—60 årl. medelt.	19	15	4	—	(1856) 10	3	4½	7,4
1861—70 » »	17	12	5	—	(1866) 19	3	6	9,5
1871.....	22	21	1	—	25	2	4½	10
1872.....	18	19	—	1	24	3	6½	14
1873.....	21	19	2	—	23	3¼	8½	24
1874.....	18	11	7	—	21	2¾	6	13
1875.....	23	19	4	—	22	2	4½	12
1876.....	23	16	7	—	28	2	4½	5
1877.....	15	20	—	5	24	2	4¾	7
1878.....	21	15	6	—	28	2	5½	10
1879.....	13	17	—	4	28	2	4½	6
1880.....	10	12	—	2	24	2½	3	3
1874—80 årl. medelt.	17	15	2	—	—	2	4½	8
1881.....	10	15	—	5	20	2½	5	7
1882.....	14	12	2	—	20	3	6	7
1883.....	8	7	1	—	22	3	4¾	7
1884.....	11	12	—	1	21	2	5	5

Ty om någonstädes »bankröntan» är en osviklig mätare på guldmarknadens ställning, är det just i London, både därför att dess börs fortfarande är medelpunkten för hela världens guld- och silfverhandel, och därför att engelska bankens egendomliga författning nödgar henne att med yttersta omsorg skydda sin guldkassa. Oberörd har väl Englands bank icke varit af de guldförflyttningar, som under nu ifrågavarande tidskifte egt rum; både dess eget guldförråds växlingar och skiftningarna i bankröntan hafva stått i samband med och beroende af Tysklands, Italiens, Frankrikes och Förenta Staternas guld-begär. Men hvarken har bankens guldförråd varit utsatt för någon sådan minskning, som kunnat vålla förlägenhet, ej håller hafva skiftningarna i diskontosatserna medfört rubbningar i affärsvärlden, som ens i någon mån kunnat jämföras med de oupphörliga och våldsamma kriserna under föregående tio-årsperioder. Den engelske affärsmannen skall svårigen kunna säga annat, än att hela tidskiftet 1874—85 företett ett lugn och en stadga i bankröntan, som i mannaminne endast sällan förekommit. Då detta diskonto stegrades

	till	4½%	5%	5½%	6%	6½%	7%	8%	9%	10%
1854—63 } (10 år)	»	8 ggr	12 ggr	3 ggr	12 ggr	2 ggr	8 ggr	3 ggr	1 gg	1 gg
1864—70 } (7 år)	»	6 »	4 »	2 »	8 »	—	10 »	7 »	3 »	1 »
1871—73 } (3 år)	»	5 »	8 »	—	6 »	—	3 »	2 »	1 »	—

uppgick det däremot

1874—83 } (10 år)	till	—	9	—	2	—	—	—	—	—
1884—85 } (2 år)	»	—	1	—	—	—	—	—	—	—
86	»	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Då det sålunda visar sig, att under de senaste femton åren de stora plants- och myntdepôternas sammanlagda

förråd af guld, långt ifrån att minskas, betydligt förökats; att de gamla depöterna på det hela intet förlorat, och de nya kunnat fullständigt fylla sina behof; att därtill de flera länder, som antagit enkel guldmyntfot, kunnat tillfredsställa sin inre rörelses ganska betydliga behof af guldmynt, samt att hela denna storartade guldomflyttning kunnat ske, utan att framkalla några af de rubbningar i penningmarknaden, som ofelbart måste uppstå vid brist på guld eller brist på omsättningsmedel i allmänhet, — är man då icke berättigad att åt dessa påtagliga och tillförlitliga vittnesbörd skänka större förtroende än åt några mer eller mindre tvifvelaktiga slutsatser från några ännu tvifvelaktigare beräkningar öfver icke blott produktionen utan äfven konsumtionen af guld? Då man ser å ena sidan, huru guldet starkare än någonsin inströmmat i bankerna, och å andra sidan, huru den allmänna rörelsen ändock icke förrådt den ringaste förlägenhet för omsättningsmedel, kan man väl då tala om brist på guld och därmed mena, att det icke skulle finnas tillräckligt med guld för omsättningens behof? Mig synes det, att man snarare skulle kunna tala om öfverflöd på guld och därmed mena att omsättningen icke haft behof för allt det guld, som hittills kunnat bjudas den samma.

Det ekonomiska spörsmål, som af penningmarknadens nuvarande ställning framkallas, bör därför, såvidt jag kan se, rätteligen affattas sålunda: hvad är det som möjliggjort, att en minskad produktion af guld kunnat förslå för en stegrad efterfrågan af samma vara? Huru kan det fenomenet förklaras, att oaktadt den synbara rubbningen i,

förhållandet mellan dessa bägge prisbildningens faktorer, likväl ingen märkbar brist eller dyrhet å guld hittills förekommit?

För att besvara dessa frågor, kan man svårligen undgå att röra sig med de siffertal, i hvilka de synnerligen vanskliga beräkningarna öfver guldproduktion, guldkonsumtion och guldförråd pläga uttryckas. Det ur dessa beräkningar härledda påståendet, att en guldbrist måste hafva uppstått inom den vesterländska civilisationens länder beror nämligen i ej ringa mån därpå, att man lemnat ur sigte en omständighet, hvilken är af synnerlig vikt, äfven om ingenting annat än guldets kvantitets-förhållanden tages i betraktande.

Det fenomen, som här är i fråga, skulle vara aldeles otänkbart i fråga om sådana varor som spannmål eller textilämnen, hvilka i och genom användningen hastigt förbrukas, och af hvilka *förrådet* sålunda sällan utgör mer än ett års produktionsförskott. Men guldets förhåller sig härutinnan helt annorlunda än de flesta andra varor. Af den hvarje år producerade kvantiteten är det utan tvifvel en högst ringa del, troligen ej en procent, som genom olyckshändelser eller nötning går för världen fullständigt förlorad; en annan del, efter handelsstatistikens ungefärliga uppskattning kanske 10 %, tager sig väg till den aflägsna Östern för att till stor del aldrig återvända. Återstoden och hufvudmassan stannar kvar inom de områden af Europa, Amerika och Australien, som pläga sammanfattas under benämningen: den vesterländska kulturens länder. Det hopar sig där till ett förråd, hvars varaktighet betryggas af metallens dyrbarhet, och inom hvilket de enskilda delarna oupphörligen förflyttas mellan de tre hufvudformerna: dyrbarheter, plants och mynt. Det är uppenbart,

att ett sådant af seklers produktion samladt och bevaradt förråd skall vara mycket stort i förhållande till den årliga produktionens kvantitet, och att det så väl därigenom som i följd af guldets nyssnämnda lätthet att byta form skall för denna varas prisbildning hafva en alldeles särskild betydelse. Däraf behofvet att åtminstone närmelsevis bestämma storleken af detta förråd.

Den snillrike ekonomen W. Bagehot yttrade inför 1876 års »Silvercommission», att beräkningarna öfver »the stock of gold and silver» icke voro värda papperet, hvarå de nedskrifvits, och han hade nog alldeles rätt i fråga om sådana uppgifter som t. ex. Dansons, Jacobs, Landrins, Storchs, Newmarchs m. fl. om förråden vid olika tidpunkter under de sista tre århundradena. Äfven Chevaliers bekanta beräkningar, att guldförrådet 1848 uppgått till 4 och 1867 till 6,7 millioner kilogram, äro fotade på synnerligen lösa grunder, och huru långt man på denna gissningens väg kan komma, visar t. ex. Leroy Beaulieu, då han 1881 uppskattat guldförrådet »i pièces monnayées» till 25—30 milliarder francs (= 7—9 millioner kgm). Den undersökningsmetod, som i senaste tid användts af Burchard¹ och Soetbeer synes dock så mycket begränsa den godtyckliga gissningens område, att åtminstone ett relativt värde kan

¹ I »the Annual Reports of the director of the Mint [Washington] for the fiscal years ending 1 June 1879, d:o 1880: d:o 1881.» Vid sidan af officiella uppgifter öfver guld-kassorna i banker och skattkamrar äro här för hvarje land meddelade beräkningar öfver cirkulationen af guldmynt, hvilka anskaffats genom Förenta staternas sändebud och åtminstone till större delen ega officiel karaktär. Äfven dessa uppskattningar äro naturligtvis ytterst vanskliga, men i hvarje fall är denna metod tillförlitligare än den förut vanligen använda, då förrådet beräknats genom att från de tämligen osäkra produktionssiffrorna draga ännu godtyckligare siffror för förluster och för industriel konsumtion. Soetbeers bearbetning af det sålunda vunna materialet;

tillerkännas de siffror, de angifva för det i våra dagar inom den vesterländska kulturens länder samlade guld-förrådet af *plants* och *mynt*.

Enligt Soetbeers senaste — med Burchards nära öfverensstämmande — uppskattning skulle detta förråd 1880 hafva utgjort 4,576,000 kilogram, hvaraf, såsom ofvan är nämndt, knappt en tredjedel förvarades i banker och skattkamrar, det öfriga hos allmänheten. Om denna siffra i jämförelse med äldre uppgifter förefaller något ringa, framträder däremot så mycket starkare i Soetbeers beräkning, huru oerhörddt förrådet af *plants* och *mynt* under de senaste trettio åren tillväxt. Det skulle nämligen 1850 ej hafva utgjort mer än 1,200,000 kg. och sålunda genom de följande årens produktion hafva ökats med 3,376,000 kg, eller ej långt ifrån fyrdubblats. Dessa 3,37 mill. kg. skulle åter utgöra omkring 60 % af hela trettioårsperiodens produktion; af återstoden skulle 30 % hafva användts för industriela behof och 10 % dels förstörts, dels vandrat till Orienten.

Men om nu *plants*- och *mynt*förrådet 1880 var något öfver 4½ millioner kilogram och 1884 kanske 100,000 kgm. större, huru stort var då vid samma tidpunkter det inom samma område förvarade förrådet af smycken eller dyrbarheter? Människornas behof af smycken är icke i och för sig starkare eller större än deras behof af *mynt*, och liksom de båda behofven i mån af sin styrka konkurrera om den årliga guldtilförseln, så är ock förrådet af smycken tillgängligt för *mynt*behofvet, likasom tvärtom behofvet af smycken kan tillfredsställas ur förrådet af *plants* och *mynt*

---

som utmärker sig för en omsorgsfullare sofring, är meddelad dels i Conrads *Jahrbucher* 1881, dels i det år 1885 utgifna arbetet *Materialien* etc.

— allt efter tillgång och begär. Smyckeförrådet får därför utan tvifvel betraktas som en afsevärd reserv för myntförrådet — i händelse af brist. Men för en beräkning af detta förråd har man knappt någon annan utväg än gissningens. Skulle Soetbeers uppskattning af industriens andel i de sista trettio årens guldtilförsel hålla streck, lär det väl knappt vara vågadt att antaga hela det nuvarande förrådet af smycken till $2\frac{1}{2}$ mill. kilogram.

Hvad slutligen produktionen af guld beträffar, kan man lyckligtvis röra sig med siffror, som i jämförelse med de nyssnämnda må kallas tillförlitliga. De äro af högst olika värde för olika perioder af hela den tidrymd, som plägat sysselsätta forskarne å detta område, och de äro än i dag hämtade ur primäruppgifter, som lemna mycket öfrigt att önska i afseende å noggrannhet och fullständighet.¹ Ingen lärdom och ingen grad af omsorg i bearbetningen

¹ Beräkningarna (Raynals och Humboldts) öfver Brasiliens och Nya Granadas guldproduktion, som utgjorde hufvudkällan för tillförseln intill 1848, hvilade dels på uppgifter om skatt af grufvorna, dels på tämligen ofullständiga register öfver utmyntning och öfver guldexport från dessa länders hamnar eller guldimporten i europeiska hamnar. För den kaliforniska guldproduktionen från 1848 gälde länge som auktoritet den stora transport-firman Fargo, Wells et C:os (M. Valentines) beräkningar för hvarje år, grundade hufvudsakligen på kännedom om den guldmängd, som passerat San Fransisco. I senare tider har den amerikanske myntdirektören utgifvit »Annual reports upon the statistics of the precious metals in the United States», hvilka innehålla mycket detaljerade uppgifter. Men han erkänner själf, att en effektiv kontroll öfver tillverkningen vid Förenta staternas tusen grufvor icke kan åstadkommas, och många af siffrorna äro därför grundade på uppskattningar. — Om Australiens stora guldproduktion voro uppgifterna länge hämtade ur *exportregistren* eller från amerikanska och tyska konsulers beräkning, och de nyare officiella bergsmyndigheternas kalkyler synas icke vara mycket noggranna. Rysslands officiella statistik öfver guldproduktionen är icke håller rätt tillförlitlig. — Ingen har mera fullständigt och samvetsgrant redogjort för alla dessa beräkningarnas vanskligheter än den

kan tillräckligt ersätta denna brist, och de statistiska siffrorna kunna därför, synnerligen i fråga om tiden före 1848, endast ega värde såsom approximativa.

Så mycket torde emellertid af samstämmande vittnesbörd från de förnämsta produktionsorterna få anses fulltygadt, att tillgången på guld under de sista tio åren icke så litet förminskats i Kaliforniens och Australiens alluvialbäddar, och att guldproduktionen på det hela skulle hafva högst betydligt nedgått, om ej de ryska och amerikanska bergverkens guldafkastning samtidigt ökats. Enligt de af Soetbeer utarbetade tabeller, hvilkas siffror numera allmänt anföras, skulle produktionen af guld, som för hela tidskiftet 1493—1850 (358 år) uppgått allenast till 13,000 kilogram i årligt medeltal, däremot hafva utgjort:

1851—60:	i årl. medeltal:	201,700 kg.	och	1881	157,900 kg.
1861—70:	»	»	188,200	»	1882 146,900 »
1871—75:	»	»	170,700	»	1883 143,900 »
1876—80:	»	»	172,800	»	1884 140,000 »

Guldproduktionen skulle sålunda hafva efter 1870 nedgått med 10 % och efter 1881 med ytterligare 10—15 %, så att 1884 års produktion är 30 % lägre än produktionen under 1850-talet.

När man nu begynt framhålla denna minskning såsom i så hög grad oroväckande, har man dock, synes det mig, alldeles lemnat ur räkningen, huru oerhördt rikt samma produktion under föregående tjugu år hade flödat. När man åter efter denna 10—30 % minskning af den årliga tillförselmängdens belopp vill bestämma storleken af den

---

tyske vetenskapsman, Soetbeer, som egnat ett helt lifs mödor åt arbetandet af denna produktionsstatistik, och som åt den samma först gifvit en vetenskaplig karaktär.

brist, som skall uppstå i guldtillgången, har man också alldeles lemnat det redan förefintliga guldförrådet ur räkningen.

Tager man däremot, såsom sig bör, hänsyn till förrådet af plants och mynt, samt i någon mån äfven till förrådet af smycken, och räknar det förra till 4,5 millioner, det senare till 2,5 millioner kilogram, så utgör ju det nuvarande, bristfälliga, guldtilflödet af 140,000 kilogram icke mer än 3,3 à 2 % af förrådet, under det att den såsom tillräcklig skattade tillförseln af 200,000 kgm skulle utgöra 4,4 à 3 % af det samma. Vid en sådan nödvändig jämförelse kommer man åter till den frågan, huruvida icke en minskning i guldförrådets tillflöde, som motsvarar ungefär en procent af förrådets storlek, skulle kunna tänkas varda till fullo och utan svårighet ersatt genom t. ex. en ökad intensitet i guldförrådets bytes-funktioner.

Jo visserligen! Det är ju guldets förnämsta egenskap såsom bytesmedel, att det i ringa volum innesluter högt värde, och sålunda med lätthet förflyttar höga värdebelopp. Denna dess egenskap stegras naturligtvis i mån af samfärdsmedlens utveckling, och den första verkan af en lifligare efterfrågan efter guld som bytesmedel skall därför ovilkorligen vara, att med de förbättrade kommunikationsmedlens tillhjälp guldförrådets omloppshastighet ökas. Hvarje enskildt guldmynts funktion såsom bytesmedel varder stegradt, i samma mån det såsom bytesmedel eftersökes: dess användning som besparingsmedel minskas, det förflyttas snabbare från hand till hand, det kvarstannar kortare tid i hvarje kassa, det fullgör flera bytesoperationer, det mångdubblar sig själft, och ökning af omloppshastigheten ersätter sålunda hvad som kan minskas i kvantitet. På alldeles samma sätt måste det förhålla sig med de mil-

tioner guldmynt som användas att utjämna bytesdifferenserna i den internationela samfärdseln: den ökade efterfrågan från olika håll gifver blott åt den ständigt flytande guldströmmen en raskare fart, hvilken af nutidens snabba kommunikationsmedel underlättas, och det skall säkerligen icke kräfva stor stegring af denna omloppshastighet för att höja millionernas byteskraft med så mycket, som fullt motsvarar en eller annan procents minskning i förrådets tillökning.

Och likväl har den på guldets egna omloppshastighet beroende stegringen af dess byteskraft en jämförelsevis mycket ringa betydenhet. Vore omsättningen hänvisad allena till guld som bytesmedel, skulle äfven det snabbaste omlopp, äfven den mest öfverflödande tillförsel af metallen icke förslå långt för den ständigt växande omsättningen. Men guldförrådet är ju i själfva verket icke mer än en ringa del af de många olikartade omsättningsmedel, som världen har till sitt förfogande; guldets är blott likasom den innersta kärnan uti en ofantligt stor och rikt utvecklad komplex af bytesförmedlare.

Guldet har först och främst vid sin sida det mer eller mindre likstälda förrådet af silfvermynt, skiljemynt, pappersmynt och banksedlar, hvilkas sammanlagda belopp på det hela vida öfverstiger guldförrådets. Nyare beräkningar¹

¹ Enligt den flitige samlaren O. Haupts ganska noggranna uppskattning skulle år 1884 hela världens penningstock hafva utgjorts af	
guld.....	12,5 milliarder kr.
silfver.....	12,2 " "
skiljemynt	2,3 " "
pappersmynt o. obetäckta banksedlar 7,5	» " " = 34,5 milld. kr.

Burchards sammanställning utvisar för 1883: guld- och silfver — 22,7 milliarder; pappersmynt och obetäckta banksedlar 7,4 milliarder eller tillsammans 30 milliarder kronor. I bägge dessa sammanställningar äro dock medtagna, utom de länder och kolonier, som

uppskatta detta penningeförråd för hela den handlande världen till 30—34 milliarder kronor, hvaraf guldet allenast skulle utgöra 12 milliarder. Huru dessa olika beståndsdelar af penningeförrådet hvar för sig efter behofven förändras, huru de byta plats och ersätta hvarandra, det kan naturligtvis icke med något anspråk på säkerhet beräknas¹, då just den största delen eller det utelöpande *myntförrådet* endast gissningsvis uppskattas. Men så mycket kan dock af bankernas rapporter inhämtas, att dessa bytesmekanismens regulatorer inom ganska vida gränser utan svårighet lämpa

vanligen räknas till »vesterlandet», äfven Japan och Indien, hvilkas penningstock (mest silfver) antages till omkring 5 milliarder.

¹ Det torde här förtjäna påpekas, huru orimligt det är att, såsom en och annan författare försökt, med långa årsserier af siffror för ett eller flera länders »penningstock» bevisa sambandet mellan varuprisens växlingar och penningmängdens. Då man sammanräknar de stora ländernas »bank-metall» och obetäckta sedlar för olika år, däraf uträknar växlingar i penningmängden på några 100 millioner kronor från år till år, och sedan tror sig kunna påvisa en öfverensstämmelse mellan dessa siffrors stegring eller minskning och varuprisens förändringar, så är icke blott denna jämförelse af högst tvifvelaktigt ekonomiskt värde, utan framför allt själfva sifferuppställningen statistiskt felaktig. Ty den storhet, hvars växlingar man skall angifva, är icke bankmetall + sedelstock, utan bankmetall + sedelstock + cirkulerande myntstock, och denna sistnämnda är, synnerligen i sådana länder som Tyskland, Frankrike, England och Amerika, troligen icke mindre växlande än de förra, utan att dess växlingar dock kunna på något sätt angifvas. Den minskning eller ökning af bankmetall och sedelstock, som man afläser i bankrapporterna, kan för hvarje gång uppvägas af motsvarande ökning eller minskning af cirkulerande mynt, hvarom dock ingen människa kan gifva något besked. Hela den bevisning man tror sig hafva åvägbraagt genom dylika årsserier är därför alldeles värdelös, så vida som den hvilat på antagandet, att omsättningsmedlet med så eller så många procent ökats eller minskats. Det enda, som därmed kan ådagaläggas, är å ena sidan, att depôternas förråd fylts eller tömts, å andra sidan att sedelcirkulationen ökats eller minskats. Men där-af kan icke dragas någon slutsats rörande varuprisen, så vida ej fråga är om länder, hvilkas cirkulation helt och hållet eller till största delen består af pappersmynt eller sedlar.

tillgången på omsättningsmedel efter behofven, och att de ersätta hvad som af det ena bytesmedlet ur rörelsen försvinner genom att öka förrådet af ett annat. Utan tvifvel har t. ex. ur Frankrikes cirkulation, som sedan 1860-talet var så öfverfylld af guldmynt, icke så litet under det sista årtiondet vandrat ut till angränsande länder och utan märkbar olägenhet blifvit, där så behöfts, ersatt dels genom silfvermynt dels genom ökad sedelstock.

Men hvad betyda all världens guld, silfver, pappersmynt och sedlar emot kreditens bytesförmedling? Den engelska världshandeln omsätter genom öfverflyttning af växelfordringar årligen 600 mill. £ och England in- och utför guld för 10—20 millioner £. Englands bank styr hela den internationela bytesmekanismen med ett guldförråd af 20—30 mill. £. Londons och NewYorks clearinghouses omsätta årligen 14—17 milliarder £ och till uppgörelse af differenserna erfordras kontanta likvider af 2—5 % i mynt eller sedlar. Antagligen är i hvarje mera utveckladt land, i synnerhet i dem som kommit till enkel guldmynftot, den dagliga bytesförmedlingen genom anvisningar, växlar och bokfordringar betydligt mycket större än likviderna genom penningar. Och dessa kreditformers utveckling är därtill hardt när obegränsad. Det är framför allt genom dem som bytesmekanismen i den vesterländska kulturens länder erhåller denna såväl expansions- som kontraktionsförmåga, hvilken till vår lycka allt mer och mer frigör världen från det ängslande beroendet af tillfälliga växlingar i tillförseln af ädla metaller.

Stegring af guldets omloppshastighet, användning af andra bytesmedel än guld och framför allt kreditmedlens utveckling bilda utan tvifvel för penningmarknaden en *tillgång*, nog stor och nog tänjbar att uppväga ganska be-

tydande rubbningar i gulförrådets kvantitet. De skulle ensamma förslå att motväga äfven ett långt större missförhållande mellan tillgång och efterfrågan å guld, än det som nu öfverklagas.

Men då man skall förklara det fenomenet, att just för närvarande ingen brist på guld låter sig förnimma, får man icke håller förbise den andra af de faktorer, som betingade öfverflöd eller brist på bytesmedel: — rörelsens *behof*.

Under klagomålen öfver guldbristen har mycket ordats om några få länders nya guldbegär; hela den öfriga världens guldbehof har man utan vidare antagit som en fast kvantitet, mäktig ällenast af stegring. Men man har icke förutsatt, att behofvet af guld och af omsättningsmedel på det hela skulle kunna minskas i ännu högre grad än det partiela guldbehofvet tilltagit, än mindre tänkt sig, att en sådan minskning kunde hafva sina egna naturliga orsaker, alldeles oberoende af guldtillgången. En och annan författare har till och med framställt guldmyntningens upphörande under de senaste åren vid flera europeiska myntverk som ett bevis för guldbristen. Se där, har man sagt, det fins ju ej ens guld nog att mata myntverken! Ja, hvarför icke snarare tvärtom: det fins så tillräckligt med guldmynt, att myntverken icke behöfva anlitas? Antagandet, att det skulle saknas guldplants färdiga att lägga i pressarna, strider alldeles mot bankrapporterna. Förhållandet förklaras däremot alldeles naturligt, om man antager, att rörelsen för tillfället icke begär mera guldmynt.

Och hvarför begär rörelsen icke att få guld prägladt till mynt? Af alldeles samma grund som gör, att guldets så ymnigt inströmmar till depôtterna: därför att omsättningen förminskats å torg, i hamnar, på börser, därför att företagsamheten i många näringsgrenar afstannat, där-

för att spekulationen ligger nere, därför att samma belopp omsättningsmedel nu räcker till för större omsättningskvantiteter än förr, därför bland annat — att prisen för en mängd större varuartiklar hafva fallit!

Så kommer man, genom den efter min tanke riktiga tolkningen af de ekonomiska företeelserna, till en slutsats rent motsatt den, hvilken af den s. k. kvantitetsteoriens förfäktare framställts. Det kan icke bevisas, att världen för närvarande lider af guldbrist: våra sinnens vitnesbörd motsäger till och med ett sådant antagande. Det kan icke med något sken af sannolikhet sägas, att varuprisen fallit *därför* att köpare och säljare icke haft nog omsättningsmedel att sätta varorna i byte. Men det kan däremot med fullt skäl påstås, att varuprisens fall, som utan tvifvel är grund till och uttryck för »strykta konjunkturer», i ej ringa mån vållat, att det för närvarande finnes guld nog och öfvernog för — minskade guldbehof.

Det återstår nu att granska de beräkningar, som i den myntpolitiska litteraturen framställts öfver varuprisens fall och de slutledningar man af dem velat draga. Men därförinnan må några ord tilläggas om utsigterna för framtiden i fråga om guldets produktion. Man kan ju med något fog säga, att om guldförrådet nu, under trykta konjunkturer, svarar mot behofvet, följer däraf icke, att, vid en återvaknande liflighet i produktion och omsättning, bytesmekanismens tillgångar skola räcka till, allrahälsst om guldtilförseln fortfarande skulle visa sig knapp. Det har icke häller saknats profetior om förestående svårigheter i detta hänseende. Framför andra har den berömde geologen, professor Edvard Suess i Wien, genom sitt synnerligen

läsvärda och lättlästa arbete *Die Zukunft des Goldes*, i vida kretsar utbredd och befästad den farhågan, att guld-tillgången allt mera skall aftaga och att därför den tid skall komma, då de på guld bygda myntsystemen skola neka sin tjänst och nationerna tvingas att återgå till en annan värde mätare. Visserligen har han gifvit den hotade mänskligheten ett tämligen långt anstånd, ty han talar försigtigtvis om en tid af ett eller annat århundrade framåt, då det skall vara slut med guld tillgången i jordens för människan tillgängliga lager. Hans påståenden äro i hufvudsak de samma, som redan på 1850-talet framställes af Sir Roderick Murchison, eller att guldets förnämsta fyndorter, de alluviala bildningarna, förr eller senare måste varda uttömda och att det i bergbildningar sparsamt förekommande guldet sedan icke skall löna bearbetning.

Den geologiska lärdomen räcker dock icke till vare sig för att bestämma läget och omfattningen af alla de alluviallager, som ännu kunna finnas orörda i hittills okända trakter af Asien, Australien eller Afrika, ej häller, och än mindre, för att beräkna, huru långt den mänskliga uppfinningsförmågan kan drifva lönande bearbetning af guldförande berg. Just i det senare hänseendet har under de senaste åren den amerikanska guldproduktionen haft åtskilligt nytt att lära oss¹. I Kalifornien och äfven i öfriga distrikt har guldvaskningen lemnat betydligt minskad afkomst; väl icke därför att lagren äro tömda, men därför att den rikedom, som förut kunde sökas af guldvaskare

---

¹ Den amerikanske myntdirektörens berättelser under de senaste fem åren hafva härutinnan meddelat de fullständigaste upplysningar, hvilka nyligen blifvit sammanställda och utförligt kommenterade af W. Lexis i en uppsats: »*Die Währungsfrage und die Produktionsverhältnisse der Edelmetalle*» i Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung etc. 1886. 1. H.

med två tomma händer, nu fordrar kapital och insigter för att bringas i dagen, och emedan ett nytt system för vaskningen måste sättas i gång. I samma mån förbättrade arbetsmetoder användas, är det utan allt tvifvel, att dessa lager skola lemna guld i ymnig mängd. Ännu viktigare är dock, att i Colorado, Nevada, Idaho, Dakota, Arizona och Oregon rullstensbildningarna och kvartsgångarna under de senaste åren gifvit allt rikligare guldaftkastning, dels i och dels utan förening med silverbrytning, och att produktionens utveckling i dessa trakter endast beror på kommunikationernas förbättring, på indianernas kufvande, på användning af maskinkraft och på tillgodogörande af de ideligen förbättrade metoderna för malmens sofring. På samma sätt är den australiska guldproduktionens framtid i väsentlig mån beroende af teknikens fulländning.

Det är ej mer än 30 år sedan ekonomer sådana som Chevalier och Cobden voro intagna af förfäran öfver guld-öfversvämningen och förutsade stora vådor af metallens »depreciation». Dessa farhågor blefvo icke besannade; världen visade sig snart hafva användning nog för allt det guld som bjöds, och produktionen blef icke håller obegränsadt ökad. Nu har ett omslag inträdt i ekonomernas opinioner; man förfäras öfver guldbrist och skyller alla ekonomiska olyckor på metallens »appreciation». Hittills har dock världens omsättning icke visat spår af brist på omsättningsmedel, och dét finnes ingen rimlig anledning till det antagandet, att metallen ej skall vara i tillräcklig mängd åtkomlig för mänsklig företagsamhet och mänsklig arbetskraft, när dessa ledas af behovet.

III.

Allt sedan verkningarna af den kaliforniska och australiska guldproduktionen begynte förnimmas i Europa, har inom den ekonomiska vetenskapen synnerlig uppmärksamhet varit egnad åt varuprisens förändringar. I Tookes bekanta *History of Prices* vol. VI. offentliggjordes 1857 den, ursprungligen af Danson utarbetade, öfversigt öfver Londons och Manchesters börspris för ett större antal viktigare stapelartiklar, hvilken sedermera af åtskilliga forskare blifvit fortsatt och utbildad till den lätthandterliga prismätare, hvarmed statistiken å detta område hittills företrädesvis rört sig¹.

I förstone inskränkte sig de statistiska bearbetarne till att registrera hvarje varas prisförändringar för sig, och Newmarch, som slutredigerade Tookes arbete, vidhöll ännu 1857, med mycken bestämdhet, att förändringarna i de särskilda varuslagens pris tydligen voro att hänföra till »supply and demand». Men den statistiska metoden att

¹ I den första pristabellen i Tookes *History of Prices* upptogs 55 artiklar. Antalet nedsattes sedermera till 38 och 42 i de öfverskådligare sammandrag af tabellen som Newmarch meddelade i *Journal of Statistical Society* 1859, 1860 och 1861. Sedermera har antalet, i *Economists* prislister, vanligen hållit sig kring 47, dock med några förändringar. Dessa 47 artiklar äro i öfversigtstabellerna fördelade under 22 hufvudnummer, hvilka således blifva de som egentligen inverka på medeltalsberäkningen. Men skillnaden mellan dessa båda tal beror blott därpå, att i talet 47 ingå flera olika kvaliteter af de 22 hufvudnumren. Så innefattar artikeln *Iron* N:o 35 *British Bars* och 36 *Swedish*; *Wool* N:o 19 *English*, 20 *Port Philip* och 21 *South Australian*; *Cotton* N:o 41 *Upland*, 42 *Upl. middl.*, 43 *Surat Dhoil* och 44 *Pernambuco* o. s. v.

genom medeltalsberäkningar utleta allmänna s. k. »lagar» begynte småningom göra sig gällande äfven på detta område och blef förherskande, sedan den bekante ekonomen St. Jevons 1863 offentliggjort sina undersökningar rörande »A serious fall in the value of gold», hvare med mycken styrka förkunnades, att »guldets köpkraft» hade sjunkit med 9—14 % och att den förhöjning, som inträdt i de flesta varors pris måste bero på den ökade guldtilförseln¹. Jevons, som för sina omfattande jämförelser hufvudsakligen begagnade endast 39 varuartiklar², hade för de samma använt en proportioneringsmetod, som sedermera blef tillämpad äfven å Newmarchs pristabell, och sålunda fullkomnad har denna senare efter 1863 utgjort en vigtig beståndsdel af tidskriften *Economist's Commercial History and Review*, har för hvarje år blifvit tillökad med nya prisuppgifter, och framställer således numera en tämligen fullständig prisserie för tidskiftet 1850—86.

¹ De första svaga antydningarna till en beräkning af guldets köpkraft framträdde väl i Newmarchs sammanställningar för Stat. Society, men äran af den samma tillkommer dock hufvudsakligen Jevons, som egnade en otröttlig ifver åt dessa undersökningar och ytterligare fullkomnade dem uti sin 1865 offentliggjorda afhandling »The variation of prices and the value of currency since 1782». Jevons' virtuositet i att utarbete statistiskt material till öfverskådliga siffergrupper synes hafva förledt honom till en öfvertro på dessa medeltals-siffrors beviskraft, som kan förefalla nog egendomlig hos en man, hvars logiska skärpa eljest var så framstående. Tio år senare framträdde han med sitt bekanta försök att uppvisa sambandet mellan kornprisens växlingar och de kommersiella kriserna å ena sidan och solfläckarnas periodicitet å den andra. Hvad han därmed obestriddligen har ådagalagt, är, att man med statistiska medeltal kan bevisa hvad som hälst, blott man får röra sig någorlunda fritt med grupperingen. Det fins i själfva verket stort slägttycke mellan den bevisning, som låter kornprisens växlingar bero på solfläckarna, och den bevisning, som härleder varuprisens förändringar från växlingarna i guldmängden.

² För 79 s. k. minor articles meddelade han också medeltals-pris för åren 1850—63, men dessa uteslötos ur den stora pristabellen.

Tyska forskare, hufvudsakligen Soetbeer och Laspeyres, hafva på samma sätt, men med ännu större noggrannhet och fullständighet, bearbetat prisdeklarationerna i Hamburg för 100 särskilda artiklar¹ likaledes för tidskiftet 1850—85; och äfven för åtskilliga andra länder äro liknande, ehuru mindre genomförda prisjämförelser bragta till stånd. Hitills har det dock för det mesta varit Economist's synnerligen bekvämt inrättade pristabell, som varit föremål för ekonomernas uppmärksamhet och utgjort grundvalen för de slutledningar, man trott sig kunna draga af varuprisens förändringar.

Anordningen af denna tabell är mycket enkel. Där angifves först i en Tab. A. för hvarje artikel det den 1 januari hvarje år noterade priset per lb. ton. cw. eller gallon. Därefter utföras i en Tab. B. de proportionstal eller *index-numbers*, som angifva årsprisets förhållande till artikelns för åren 1845—50 uträknade medelpris, hvilket senare sättes = 100, den s. k. *datum line*. Då t. ex. medelpriset för kaffe 1845—50 var 44 sh. pr cw. men d. 1 jan. 1876 88 sh. pr cw., så fick kaffe för år 1876 till index-number 200. Proportionstalen sammanräknas för hvarje år till en total-index-number, som således för 1845—50 var 2,200 och för hvarje efterföljande år får det värde, som betingas af alla artiklarnas sammanlagda index-numbers. För året 1876 är t. ex. total-index-number 2,711. Vill man nu få ett bekvämt uttryck för samtliga 22 varornas prisförändring från år till år, dividerar man blott årets total-

¹ Soetbeer: *Das Gold* i tidskriften *Gegenwart* 1856; Soetbeer *Beiträge zur Statistik der Preise* Hamb. 1858. Laspeyres: *Hamburger Waarenpreise* 1850—63 i Hildebrands *Jahrbücher* 1864. Sedermera hafva åtskilliga publikationer af samma prislista utgifvits af Soetbeer, nu senast i hans ofvan anförda *Materialien* etc. 1885. Utom införselartiklarna förekomma äfven några andra artiklar, hvilkas pris uppgifvas enligt officiella prisnoteringar.

index-number med 22, då t. ex. för året 1876 erhålles siffran 123, utvisande att medelpriset för detta år stigit i förhållande till medelpriset 1845—50 (= 100) med 23 %.

De 22 varunummer, hvilkas pris sålunda användas såsom mätare på prisens fall eller stegring, äro följande:

Koppar,	Bomull,	Kaffe,	Läder,	Hvete,
Järn,	Bomullsull,	Socket,	Talg,	Timmer.
Bly,	Bomullsgarn,	Te,	Oljor,	
Tenn,	Bomullstyg,	Tobak,	Kött,	
	Silke,	Indigo,		
	Ull,			
	Lin, Hampa,			

* * *

Under 1860-talet utvisade den sålunda konstruerade engelska prismätaren ett ständigt och ofta mycket starkt stigande af varuprisen. Det var den tiden ganska vanligt att med hänvisning å denna tabell tala om guldets sjunkande köpkraft och att förespå stora sociala olyckor af denna företeelse. Det fans visserligen framstående ekonomer, bland andra Newmarch¹, som vågade draga i tvifvelsmål, huruvida den stegring i varuprisen, som tabellen utvisade, borde få gälla som vitsord om en allmän prisstegring, och likaså bestredo, att stegringen berodde på guldmängdens

¹ Newmarch »On the foreign trade of the United Kingdom» i Journal of the Stat. Society 1878 p. 258—62, hvarest ganska viktiga anmärkningar framställas mot själfva grunderna för de medeltalsberäkningar, som ledde Jevons till hans slutsatser. Det förtjänar ihågkommas, att Giffen i en af sina tidigare uppsatser »The depreciation of gold since 1848» (1872) uttalade en väl grundad misstro till de dogmatiska slutsatser, hvartill Jevons hade ansett sig berättigad i fråga om 1860-talets prisstegring. Sju år senare begynte dock Giffen tillämpa samma metod för att uträkna guldets stigande köpkraft och hänförde nu varornas prisfall till guldbristen såsom orsak.

ökning. Men spørsmålet var då af rent teoretisk art och kunde knappast erhålla någon praktisk betydelse.

För närvarande ställer sig samma vetenskapliga fråga något annorlunda, sedan det begynt blifva tal om att bota de ekonomiska olägenheterna af fallande varupris genom myntpolitiska åtgärder, som skola öka »penningmängden». Det blir då af större vigt att noggrant pröfva de slutsatser man anser sig kunna draga af dessa prisundersökningar. De gå nu åt ett helt annat håll än under 1860-talet, ty samma prismätare pekar nu lika bestämdt på prisfall som då på prisstegring.

Hvad inhämtar man nämligen af Economist's pristabell rörande de i fråga varande varornas prisförändringar under de sist förflutna tio åren, jämförda med de närmast föregående? Jo, att, med undantag för några få artiklar, prisen efter 1876 med få afbrott ständigt gått nedåt och sjunkit betydligt, för flertalet till och med så betydligt, att de nu betinga vida lägre pris än medelpriset för åren 1845—50. För alla artiklarna sammantagna ställa sig de tal som utvisa proportionen mot 1845—50 års medelpris (= 100) sålunda ¹:

1876:	123	1881:	108
1877:	124	1882:	111
1878:	115	1883:	106
1879:	100	1884:	101
1880:	115	1885:	95

¹ Det torde böra anmärkas, att proportionstalen äro hämtade från de korrigerade total-index-numbers som angifvas i 1885 års Commercial History and Review; emedan samma tot. ind. numbers i några föregående årgångar t. ex. 1880 äro delvis något annorlunda uträknade, hvaraf en skiljaktighet uppstår, som dock är af föga betydelse.

och för 1 januari 1886 var proportionstalet: 92! Utsträcket jämförelsen ännu längre tillbaka, blifva skilnaderna ännu mera framträdande, ty proportionstalen för 1870-talets första år voro omkring eller öfver 130 och för 1861—70 i medeltal 141. Alltså, prisen för dessa världsmarknadens stora artiklar hafva under det senaste decenniet år efter år sjunkit med 2, 3 till 5 % om året, och befinna sig nu ett godt stycke under den ståndpunkt, de intogo närmast före de stora guldfyndens kortvariga tidsålder.

Det finnes ekonomer, som i ofvan anförda talserier tro sig hafva funnit ett oemotsägligt matematiskt bevis för tillvaron af guldbrist åtminstone under åren 1876—84, ett bevis som skulle kullstörta hvarje annat vitnesbörd om motsatsen. De utgå från den satsen, att varornas pris i allmänhet bestämmes af varumängdens förhållande till guldmängden, och deras tankegång kan korteligen uttryckas ungefär så här: Om varumängden (d. v. s. tillgången på varor, för hvilkas omsättning guld efterfrågas) varder ökad, under det att guldmängden minskas eller är stillastående, så måste ett allmänt prisfall för varorna inträda eller med andra ord guldets köpkraft stegras. Nu har efter 1875 ett allmänt och långvarigt prisfall inträdt, d. v. s. guldets köpkraft stigit. Alltså måste guldmängden under samma tid hafva minskats eller varit stillastående under det varumängden ökats.

Denna deduktion företer, såsom lätt inses, jämt upp alla de fel, som i en hypotetisk slutledning kunna inrymmas. Där saknas i öfversatsen konsekvens mellan grund och följd; ty påståendet, att varuprisen måste falla, när guldmängden minskas, beror på ett förbiseende däraf, att omsättningen *kan* begagna surrogat för guld. Där förekomma fyra termer; ty det »allmänna prisfall», som i öfver-

satsen uppgifves som följd, motsvaras i undersatsen af ett prisfall, som icke är vidare allmänt, än att det omfattar 47 eller 22 artiklar. Och slutligen bildas slutsatsen genom ren omvändning af öfversatsens omdöme, hvilket förfarande är rent stridande mot denna slutlednings hufvudregel, och enklast bemötes med svaret, att en följd kan hafva flera grunder.

Det får emellertid icke förbises, att andra ekonomer varit försigtigare i sin bevisföring för satsen, att varornas prisfall måste vara framkalladt af guldtillgångens minskning. De uppställa den samma såsom en vanlig induktiv sannolikhetsberäkning, hvilken har följande utseende.

Om flera varor (B. C. D. E. . .) falla eller stiga i värde i förhållande till guld (A), så att samma mängd guld (A) köper mera eller mindre af varorna (B. C. D. E. . .) än den förut köpte, så kunna dessa förändringar i värdeförhållandet härflyta *vare* sig af förändringar i mängden af guld (A) eller af förändringar i mängden af varor (B. C. D. E. . .) Den omständigheten alltså, att en varas värde uttryckt i guld stiger eller faller, d. v. s. att guldets köpkraft i förhållande till denna vara faller eller stiger, bevisar visserligen i och för sig intet om orsaken till sådan förändring. Orsaken kan lika väl ligga i en rubbning af förhållandet mellan tillgång och efterfrågan för varan själf som i en rubbning af förhållandet mellan varan och guldets. I många fall kan ju ock tydligen påvisas, att prisförändringen berott på minskad eller ökad tillgång å varan eller på minskad eller ökad efterfrågan för varan. Det kan t. ex. icke falla någon in att tillskrifva bomullsprisets förhöjning 1863—67 någon annan orsak än det amerikanska kriget; det vore icke häller rimligt att i minskad guld-

tillgång söka orsaken till lysoljornas prisfall, som så uppenbart beror på petroleumkällornas flöde allena.

Men om och när det inträffar — menar man —, att en och samma prisetförändring, höjning eller sänkning, framträder icke för en eller för några få utan för många eller de allra flesta varor, då inträder sannolikheten för det antagandet, att orsaken till prisförhöjningen eller sänkningen ligger icke så mycket hos dessa varors egna produktions- och konsumtionsförhållanden, utan snarare i någon rubbning af deras gemensamma förhållande till guldmängden, och att denna rubbning kommer just från guldmängdens ökning eller minskning. En förändring af guldmängden blir då åtminstone en bekvämligare förklaringsgrund till förändringen af värdeförhållandet, och ju större antalet är af de varor i förhållande till hvilka guldets köpkraft har fallit eller stigit, desto större blir sannolikheten för att förändringen beror på någon rubbning i guldmängden. Och sådan sannolikhet har just nu inträdt, heter det vidare, såsom man ser af de beräkningar, hvilka äro uppgjorda öfver de ledande stapelartiklarnas prisetförändringar efter de stora myntreformernas genomförande.

Sådan var den argumentation som Jevons utvecklade, när han sökte ådagalägga, att 1860-talets stegrade pris berodde på guldmängdens ökning, eller »guld-öfverflöd». Samma tankegång synes nu ock bestämmande för Goschen, Giffen m. fl. då de vilja öfvertyga oss, att varuprisen fallit till följd af guldmängdens minskning eller »guldbrist». Det är en *hypotes*, som man härmed uppställer för att förklara varuprisens förändring: man anser sig hafva tillräckligt konstaterat prisfallet; man förkastar såsom ytlig och otillräcklig hvarje annan förklaring af detta fenomen, och man finner slutligen, att guldmängdens minskning måste vara

den i hemlighet verkande kraft, som framkallat det samma.

Det första vilkoret för hypotesens giltighet är alltså, att de vetenskapliga undersökningar, till hvilka den hänförs sig, gifva en i någon mån fullständig och riktig bild af varuprisens förändringar. Jag skall försöka att i korthet antyda de anmärkningar, som i detta hänseende kunna riktas mot själfva grundvalen för den ifrågavarande bevisningen.

Därvid måste dock förutsättas såsom medgifvet, att jämförelserna mellan varuprisen få omfatta större tidrymder än enstaka år. Ingen kan ju bestrida, att till varuprisens förändringar måste finnas flera olika samverkande orsaker, att krig, missväxt, spekulationslusta, tillfälliga rubbningar i konsumtions- och produktionsförhållandena väsentligen bestämma varornas prisstegring och prisfall, och att dylika tillfälliga orsaker måste ega större betydelse ju mindre tidrymder jämförelserna afse. Dessa tillfälliga växlingar i prisförhållandena elimineras genom jämförelsens utsträckning till större tidrymder. Och vid ifrågavarande fall, då uppgiften är att undersöka varuprisens beroende af växlingarna i guldmängden, är ju omfattningen af dessa perioder tydligt angifven af kända sakförhållanden. Perioderna 1851—60 och 1861—70 utmärka sig ju just därigenom från tidskiftet 1871—85, att under de förra guldmängden ökades i en dittills alldeles oerhörd grad och, som man trott, långt starkare än varumängden, då däremot under det senare tidskiftet guldmängden visserligen något ökats, men i en grad, som efter förmenande alls icke svarat mot varumängdens ökning. Det är därför mellan

1851—70 års och 1871—85 års pris som jämförelsen måste anställas, om den samma för nu föreliggande fråga skulle hafva någon betydelse. En jämförelse af prisen under åren 1881—85 eller 1876—80 allenast med motsvarande pris för åren 1871—75 är så mycket mindre bevisande, som det ju är uppenbart, att nästan alla de starka prisstegringarna under sist nämnda tidskifte uteslutande berodde af en tillfällig och onaturligt uppjagad spekulationslusta, hvadan det närmast följande priset endast betyder en naturlig reaktion.

Tages under nu nämnda förbehåll Economist's pristabell i närmare skärskådande, så visar sig, att för dess 22 varunummer prisförändringarna under tidskiftena 1851—60, 61—70, 71—75, 76—80 och 81—85 angifvas af följande proportionstal, alla i förhållande till 1845—50 års medelpris (= 100)

1851—60:	1861—70:	1871—75:	1876—80:	1881—85:
[114] ¹	141,3	127,6	115,5	104,3

¹ Medeltalet för tidskiftet 1851—60 är, så vidt det kan hämtas ur Economist's pristabell, tämligen ofullständigt, emedan det grundas allenast på sex årsuppgifter. Denna bristfällighet vidlåder redan de första af Newmarch framlagda beräkningarna och fortgår sedermera i Economist's alla årgångar. Den är dock af föga betydelse, emedan de här utlemnade fyra åren (1852, 54—56) icke företedde stora afvikelser. — Jevons pristabell af 1863 (»A serious fall in the value of gold»), som omfattar 39 artiklar, utvisar för samma tidskifte 1851—60 proportions-medeltalet 113. Hans sex år senare, i Economist maj 1869, publicerade beräkning öfver »The Depreciation of Gold» utvisar, med 50 artiklar, för tidskiftet 1851—60 proportionstalet 119 och för tidskiftet 1861—69 proportionstalet 122. Den pristabell, som *Stephen Bournes* uppgjort med begagnande af Economist's prisnoteringar, men med åtskilliga korrekationer, kommer för perioden 1851—60 till proportionstalet 125 och för 1861—70 till talet 133.

Jag har ur de af Soetbeer bearbetade prisnoteringarna för Hamburg gjort en sammanställning af ungefär samma artiklar, som förekomma i Economist's pristabell, hvarvid dock i stället för den senares artikel »timber» måst intagas artikeln mahogni, och i stället för »cotton-wool», som saknas, intagits Baumwolle två gånger. Proportions-

hvilka medeltal ju, lika väl som de nyss anförda årsprisen, synas ådagalägga, att varuprisen under senaste tio år nedgått betydligt icke blott i förhållande till spekulationsperioden 1871—75 utan ännu mera i förhållande till det föregående tidskiftet 1861—70. Häraf tyckes ju tydligt framgå, huru 1850-talets rika guldtilförsel med hela sin kraft inverkat till varuprisens höjande under det närmast följande decenniet, och tvärtom huru den alltifrån 1870 aftagande guldproduktionen härutinnan genast vållat en förändring och från och med 1880-talet öfvat sitt fulla inflytande till varuprisens sänkning. Guldets köpkraft faller, när guldtilförseln stiger; den stiger, när guldtilförseln faller; det är ju så tydligt och enkelt, som endast statistiska medeltalskurvor kunna afteckna en invecklad ekonomisk process.

Men aktom oss för de statistiska medeltalen! Huru förrädiska de i sin lockande enkelhet kunna vara, det är i föreliggande fall synnerligen lätt att visa. Det behöfs nämligen icke mer än att rycka ut en enda länk ur kedjan, för att hela den bevisning, som denna talserie innehåller, skall alldeles tillintetgöras. Artikeln *bomull* spelar nämligen i pristabellen en stor roll: den representeras af icke mindre än fyra nummer eller mer än en sjättedel af hela antalet. Men bomullsvarornas pris stegrades under åren 1863—67, icke till följd af guldöfverflöd utan till följd af amerikanska kriget, med 100—300 %. Däraf följer, att om endast dessa fyra nummer uteslutas ur räkningen, får talserien följande utseende:

talen för alla 22 artiklarna och för de 18 artiklarna, efter afräkning af bomullsvarorna, ställa sig ungefär på samma sätt som enligt Economist's tabeller. De äro nämligen — alltid jämförda med 1847—50 års medelpris såsom 100.

	1851—60	1861—70	1871—75	1876—80	1881—85
för 22 artiklar:	113	133,7	129,6	107,3	102,9
för 18 artiklar:	117	118	132	114	104.

1851—60:	1861—70:	1871—75:	1876—80:	1881—85:
[114]	125, ₃	128, ₄	119 ₅	107.

Borttager man ännu en artikel, tobak, hvars pris likaledes under amerikanska kriget tredubblades, så sjunker proportionstalet för perioden 1861—70 ned till 119.

Genom en så ringa förändring försvinner således den utomordentliga prisstegring, som vid första påseende utmärker 1860-talet. I dess ställe framträder tidskiftet 1871—75 såsom prisskalans höjdpunkt, från hvilken dock priset under åren 1880—85 ännu är ganska betydligt.

En närmare undersökning af den engelska prislistan visar emellertid, att åtminstone fyra af däri upptagna artiklar: *tobak*, *kött*, *indigo* och *läder* förete prisförändringar i rent motsatt riktning mot de öfriga varugrupporna, och helt naturligt ledes därför betraktaren till den frågan, huru prisskalan skulle gestalta sig, om i tabellen inginge några flera af sådana varor, hvilkas pris förändrat sig i likhet med de nyss nämnda. Ett svar å sådan fråga är gifvet i den bearbetning af de hamburgska prisnoteringarna, som utförts under ledning af prof. Soetbeer och som för närvarande omfattar icke mindre än 100 artiklar. Denna pristabell upptager nästan alla de varor, som förekomma i den engelska, men dessutom många flera och i helt andra proportioner. Då den engelska pristabellen har endast 4 bergverksprodukter och 4 animala produkter, har den hamburgska 14 af det förra slaget och 22 af det senare; då den engelska har 1 åkerbruksprodukt och 7 textilämnen, har den hamburgska 20 af det förra slaget och 7 af det senare. Proportionstalen för samtliga dessa 100 artiklar, jämförda med medelprisen för åren 1847—50¹ gifva följande talserie:

¹ För tiden intill 1883 finnas dessa prisuppgifter utförda särskildt för hvarje år och äfven däraf framgår, huru väsentligt olika dessa

1847—50:	1851—60:	1861—70:	1871—75:	1876—80:	1881—85:
100	117,7	122,6	133,8	124,1	121,7

Medeltalet för åren 1871—85 är 126,2, för tio år 1876—85 åter 122,9.

Som man ser, försvinner här nästan helt och hållet den prisöfvervigt, som i den engelska tabellen tillkom gulldöfverflödets tidskifte; prisstegringens höjdpunkt framträder synnerligen starkt under spekulationsåren 1871—75 och medeltalet för åren 1881—85 sjunker ej, såsom i Economist's tabell, till 1847—50 års ståndpunkt, utan kommer mycket nära upp till 1860-talets ¹. Vill man nu lyfta den sista periodens proportionstal så mycket, att den kommer öfver 1860-talets, behöfs därtill icke mer än att ur listan tagas bort de sju textil-artiklarna, ty då får skalan följande utseende:

100: 118,5 : 122,0 : 135,0 : 125,8 : 123,6.

Medeltalet för åren 1871—85 är 128, för tio år 1876—85 åter 124,9

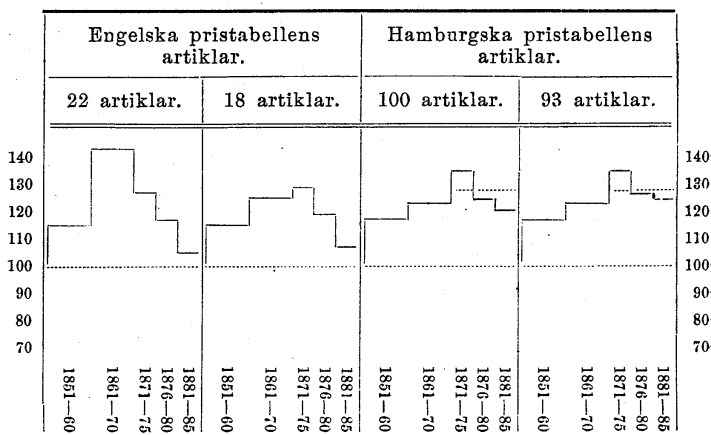
Redan härmed skulle således vara avvägradt en pris-skala, som kunde anses bevisa raka motsatsen till de slutproportionstal gestalta sig i jämförelse med den engelska tabellens prisnoteringar för tiden efter 1875. Proportionstalen äro nämligen: för 1876: 132 för 1878: 124 för 1880: 125 för 1882: 123
 » 1877: 130 » 1879: 119 » 1881: 123 » 1883: 125. I sitt senaste, 1885 utgifna arbete: *Materialien zur Erläuterung der wirtschaftlichen Edelmetallverhältnisse etc.* har Soetbeer sammanställt samma prisuppgifter efter ofvan anförda tio- och femårsperioder. Där hafva äfven tillagts för 14 engelska exportartiklar, mest garn och väfnader, prisuppgifter hämtade från engelska exportdeklarationerna. Tagas äfven dessa artiklar med i räkningen så varda proportionstalen något litet förändrade, så att serien får följande utseende:

100; 115,6; 123,4; 132,9; 122,6; 119,5.

¹ Då varuprisförändringarna lättast åskådliggöras genom proportionstalens uttryckande i kurvor, meddelas här ett diagram, utvisande varuprisens stegring enligt den engelska och den hamburgska pristäbellen.

satser, hvilka man har hämtat ur den engelska pristabellen. För en samlad grupp af icke mindre än 93 olika varu- artiklar ställa sig prisen under hela tiden 1871—85 och äfven för de sista fem åren högre än för den tidrymd, då guldöfverflödet skulle hafva stegrat varornas pris. Det fenomen, som *härmed* träder oss till möte kan således icke gärna finna sin förklaring i brist på guld eller omsättningsmedel. Här skulle man snarare kunna inpassa en slutledning, som åtminstone hade förtjänsten att vara i sin slutsats formelt riktig, lydande så här: Om guldmängden minskas i förhållande till varumängden, så falla varuprisen. Nu hafva varuprisen icke fallit. Alltså har guldmängden icke minskats i förhållande till varumängden.

Så mycket kan emellertid af nu anförda talserier anses vara tillfullo ådagalagdt, att man ur den engelska pristabellen *icke* erhåller en riktig och fullständig bild af de förändringar varuprisen *i allmänhet* genomgått under tidskiftet 1850—85, att man icke kan på dess prisskala allena

bygga någon tillförlitlig slutsats rörande orsakerna till varuprisens förändringar. En i väsentliga stycken förändrad bild träder ju oss till möte, så snart man vid medeltalsberäkningen äfven i ringa mån förändrar artiklarnas antal, och bilden blifver rent motsatt, så snart däri få intagas ett större antal varor och varor af andra slag än den engelska tabellens. Hvilkendera gifver oss nu den rätta ledtråden? Om någon skulle vara företrädesvis vitnesgill, borde det väl vara den numeriskt starkaste observations-serien; de pris-medeltal, som framställas af noteringsarna för 100 eller 93 artiklar, borde väl förtjäna ett större förtroende än de engelska tabellernas siffror, hämtade från 22 eller 18 artiklar.

Jag fruktar dock att, om allt noga öfverväges, den ena pristabellen så väl som den andra skola befinnas allt för litet motsvara de anspråk, som med skäl kunna ställas på en *sådan* induktionsbevisning, som här är i fråga. Ingendera gifver en i någon mån fullständig upplysning om det fenomen af omsättningsföremålens prisförändringar, som ekonomerna söka att förklara; ingendera kan därför gifva ett tillräckligt stöd för den hypotes, hvilken de för denna förklaring tillgripit. Ty hvad *denna* hypotes i främsta rummet förutsätter, det är, att varornas prisförändring skall vara i den ena eller andra riktningen allmän och vidtomfattande; men huru skulle väl någon af dessa pristabeller kunna sägas utvisa en *allmän* prisförändring? För vissa grupper af näringsidkare må det synas påtagligt, att varuprisen under de sista tio åren i allmänhet fallit. Enhvar ser gerna i sin egen näring det ekonomiska lifvets medelpunkt, och kallar dess lidande ett allmänt ondt; ingenting är ju vanligare, än att industriidkare och jordbrukare förklara hela samhällens välfärd i fara, så snart vilkoren för deras egen

produktion och afsättning förändras. — Men för en sådan vetenskaplig betraktelse, hvarom här är fråga, lär det väl svårligen kunna fördöljas, huru ytterst begränsadt det område är, från hvilket man hämtat materialet till nu förevarande undersökningar.

Dessa pristabeller hafva ju först och främst icke något att förmåla om så utomordentligt viktiga föremål för omsättningen som den fasta egendomen och den personliga arbetskraften. Det är måhända icke möjligt att statistiskt noggrant uppmäta dessa omsättningsföremåls betydelse; men nog förefaller det ganska troligt, att om man kunde sammanräkna å ena sidan alla köpeskillingar för egendom, alla arrenden och hyror, alla arbetslöner och andra ersättningar för personliga tjänster, å den andra sidan alla betalningar för hvad som i dagligt tal kallas *varor*, så skulle den förra gruppen af bytesföremål finnas taga fullt så mycket bytesmedel i anspråk som den senare, om icke mera. Statistiken öfver egendomsvärdena, hyres- och arrendesummorna samt arbetslönerna är icke håller bragt till sådan fulländning, att man kan i allmängiltiga siffror och periodiska medeltal beskrifva prisförändringarna å dessa områden, men så mycket kan dock af anställda beräkningar inhämtas, att icke torde en jämförelse mellan 1860-talets och 1880-talets egendomsvärden och arbetslöner komma att utvisa ett prisfall, utan tvärtom en prisstegring, som i många fall vore högst betydlig.

Redan häraf framgår, att den ifrågavarande induktionen är ungefär lika bristfällig, som om man ville grunda allmängiltiga slutsatser rörande hela djurriket på observationer, som inskränkte sig allenast till evertebraterna.

Men observationens fullständighet är knappt större, äfven om man håller sig endast till de egentliga *varornas*

omsättningsgrupp. Först och främst upptäckes det lätt, att hvad dessa pristabeller, den ena så väl som den andra, registrerat, är nästan uteslutande födoämnen, njutningsmedel och råämnen för fabrikationen. Ett och annat half-fabrikat förekommer däri, men de egentliga s. k. helfabrikaten, alstren af mänsklig konstflit och färdighet äro nästan alldeles uteslutna. Och skälet till denna ensidighet är icke någon godtycklighet i valet eller förbiseende af industialstrens vigt såsom omsättningsföremål, utan helt enkelt omöjligheten att för dessa varuslag finna prisuppgifter, som låta sig bearbetas till en jämförelse mellan olika år och tidskiften. Villkoret för en dylik bearbetning är, att prisuppgifterna afse varor, som under tidernas lopp bibehålla sig till kvaliteten någorlunda lika och oförändrade; de blifva helt och hållet oanvändbara, när de afse varuslag som äro till kvaliteten mångskiftande, eller från det ena tidskiftet till det andra förändra sig så, att man löper fara att med hvarandra jämföra pris för helt och hållet olika varor. Denna svårighet kan aldrig fullständigt öfvervinnas, men den är af vida mindre betydelse i fråga om sådana artiklar som hvete, tackjärn, bomull och socker än i fråga om väfnader och spetsar, knifvar och tallrikar, skodon och hattar. Hvem skulle väl, om han funne en aln sammet eller en filthatt noterade 1850 till 5 kronor och 1885 till 6 kronor, tilltro sig att däraf draga någon slutsats om prisförändringen, innan han fått jämföra sammeten och hattarna, för hvilka båda prisnoteringarna gälde?

Så försvinner ännu ett viktigt led ur induktionen, och vi stå där inför födoämnen och råämnen allena såsom de varuslag, från hvilkas prisförändringar skulle dragas slutsatser beträffande guldmängdens förhållande till mängden af omsättningsföremål. Nå, äro då prisförändringarna ens

inom denna varugrupp någorlunda fullständigt uppmätta och beskrifna af de ifrågavarande pristabellerna? Nej visserligen icke! En hvar kan lätt genom att jämföra pristabellerna med ett vanligt varuregister eller en tull-taxa öfvertyga sig därom, att vare sig man tager den engelska tabellens 22, eller den hamburgska tabellens 100 artiklar, är det på långt när icke samtliga födoämnen och råämnen, hvilkas prisförändringar därmed äro angifna, och att antalet skulle, i fall olika kvaliteter af hvarje vara medtoges i räkningen, kunna ökas snart sagdt i det oändliga. I den engelska tabellen upptagas fyra sorter bomullsvaror; — det skulle icke möta någon svårighet att uppräkna ytterligare tio af olika beskaffenhet och med mer eller mindre skiftande prisskalor. I den hamburgska tabellen förekomma tackjärn och stångjärn, — hvilka skulle kunna specificeras i många olika slag och ytterligare mångdubblas med tillägg af bandjärn, bultjärn, smältstycken eller plåt af olika slag. Där noteras pris för mahogni, — men intet pris för alla de många europeiska träslag, som i den engelska tabellen sammanfattas under rubriken timber. Där noteras stenkol men icke brännämnena torf och ved, vegetabiliska oljor men icke petroleum. Af den rika mångfalden af kryddor upptages endast peppar, af det stora antalet sydfruktar endast korinter, russin, plommon och mandel, af de ännu talrikare färgämnenä endast indigo och cochenille; af gödningsämnen endast guano. Soda, kali, salpeter, svafvel representera ensamma den stora gruppen af kemikalier o. s. v. hela raden af råämnen och födoämnen igenom. Men likasom man af den engelska tabellen med dess 22 artiklar fick en helt annan föreställning om varuprisens växlingar än den som uppkom, när enligt hamburgska tabellen ytterligare 78 artiklar med-

togs i räkningen, så är det icke allenast möjligt utan äfven högst troligt, att en ny och helt annorlunda beskaffad prisskala skulle träda oss till möte, om den statistiska bearbetningen lyckades åtkomma prisuppgifter för ännu ett eller annat hundratal liknande artiklar.

Så litet är det i själfva verket bevändt med de ifrågasvarande prisberäkningarnas fullständighet och den tillförlitlighet, som däraf beror. Man kan tryggt påstå, att ingen teori eller hypotes inom någon af de empiriska vetenskaperna skulle erkännas för giltig eller antaglig, där den skulle grundas på så ringa antal induktionsleder, eller där observationernas resultat visade sig så växlande och så beroende på tillfälligt eller godtyckligt val af observationsföremål.

Fasthåller man därför blott själfva förutsättningen för den sannolikhetsbevisning, som dessa prisundersökningar skulle åstadkomma, eller att prisförändringen i ena eller andra riktningen skall visas vara allmän eller åtminstone gälla det öfvervägande antalet omsättningsföremål, så torde af hvad ofvan är anfördt tillräckligt tydligt framgå, att den ifrågasvarande hypotesen, till följd af induktionsledningarnas bristfällighet, är obevislig.

Men härtill kommer nu ytterligare, att icke ens inom det begränsade område, från hvilket prisobservationerna äro hämtade, kan uppvisas någon för alla varor, eller ens för ett flertal af dem gällande prisutveckling. Tvärtom: dessa observationer ådagalägga visserligen, att många varor under de sistförflutna årtiondena fallit i pris, men lika tydligt, att många varor stigit i pris. Till och med den engelska pristabellen, som med en så vacker talserie synes

utvisa ett allmänt prisfall, innesluter dock minst fyra artiklar, d. v. s. nära en femtedel af det hela, — hvilkas pris, jämförda med 1860-talets, icke fallit utan stegrats, och det är endast genom medeltalsberäkningen, som dessa varors prisstegring så att säga uppslukas i de andra varornas prisfall.

I den hamburgska pristabellen framträder detta förhållande ännu tydligare, om man blott gör sig mödan att underkasta den samma en noggrannare analys. Bland de där förtecknade 100 olika artiklar är det 22, hvilka därutinnan likna hvarandra, att deras pris under hela 35-årsperioden varit stadda i nästan oafbrutet stigande. Den prisskala, som erhålles genom enkel beräkning af dessa artiklars medelpris ser ut så här ¹:

100 : 128 : 143,4 : 170,2 : 178,5 : 191,5.

Men i samma tabell förekomma andra 20 artiklar², hvilka hafva det gemensamt, att deras pris under hela tidskiftet varit nästan oafbrutet fallande. Proportionstalen för dessa artiklars medelpris företer följande fallande skala:

100 : 95,5 : 85,5 : 87,9 : 78,8 : 68,9.

Hvilkendera af dessa bägge varugrupper skall man nu tillerkänna största vitsord i fråga om varuprisens förändringar, eller i fråga om förändringens beroende på guld-mängdens förhållande till varumängden? Skola vi tro på ett allmänt och starkt prisfall, sådant som utvisas af artiklarna hvete, ris, olja, cochenille, salt, ull, kali, soda m. fl.

¹ Dessa artiklar äro: Malt, Bohvete, Humle; Kalkkött, Lamkött; Fläsk; Mjök; Smör; Borst; Buffelhorn; Sill; Torrisk; Mandel; Franskt vin; Champagne; Kakao; Peppar; Rom; Stolor; Elfenben; Gummi; Guttapercha.

² Dessa artiklar äro: Hvete, Hvetbröd, Rofolja, Linolja, Olivolja; Piment; Ris; Sago; Cochenille; Rödholz; Kvicksilfver; Salt; Kalk; Silke; Ull; Kali; Pottaska; Soda; Stearinljus; Vax.

eller på en allmän och stark prisstegring, sådan som utvisas af artiklarna fläsk, smör, sill, kakao, vin, humle, guttapercha, elfenben m. fl.? Skall man låta de förstnämnda artiklarnas prisfall bevisa, att det blifvit allt mera ondt om guld och omsättningsmedel, eller skall man af de sistnämndas prisstegring ledas till slutsatsen, att guldet hela tiden öfverflödat? Ligger det någon starkare induktionsbevisning i den förra varusammanställningen än i den senare, eller kan man säga, att den senare gruppens artiklar äro mera godtyckligt valda än den förras?

Ingalunda! Bägge grupperna äro i dessa hänseenden hvarandra lika. Icke heller är den numeriska skilnaden dem emellan så stor, att man skulle kunna med något fog påstå, att sannolikheten för antagande af guld mängdens ökning är större än för antagande af guld mängdens minskning.

Det återstår ännu i tabellen 58 artiklar, hvilkas prisförändringar icke så lätt som de nyssnämndas låta sig ordnas i skilda grupper. Med deras tillhjälp skulle i själfva verket, genom skiftande sammanställningar, kunna bildas nästan huru många priskurvor som hälst, alldeles som glasbitarna i ett kaleidoskop genom en rörelse på handen bringas att framställa växlande figurer. Men genom en ändamålsenlig gruppering af å ena sidan de artiklar, hvilkas pris öfvervägande stigit och å andra sidan de artiklar, hvilkas pris öfvervägande fallit, kan man dock skilja alla de 100 artiklarna i två ungefär lika stora delar. Medeltalet af priserna för 51 artiklar framställer då följande stigande prisskala

100: 125,3 : 130,3 : 147,1 : 143,7 : 146,4.

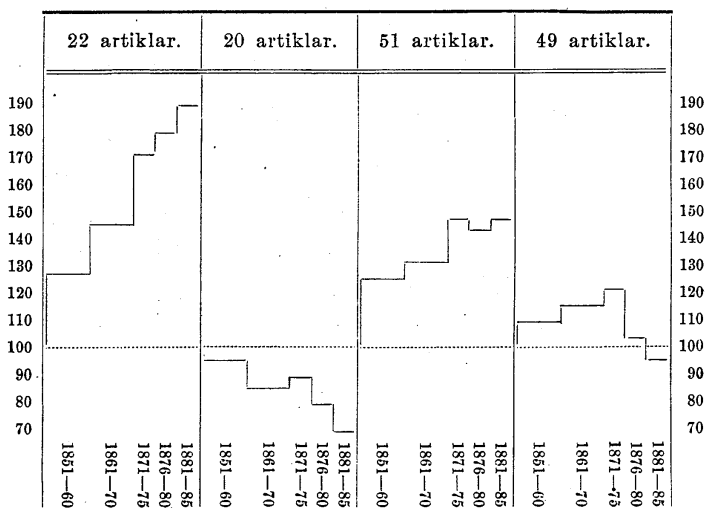
Medeltalet för öfriga 49 artiklar framställer åter följande prisskala, som åtminstone för de sista femton åren är starkt nedåtgående

100: 109,7: 114,6: 121,7: 103,7: 96,7.

I den förra af dessa grupper ingå 20 olika åkerbruksprodukter, 22 animala produkter och 7 sydfruktar och viner samt bland kolonialvarorna kakao och elfenben; i den senare finnas 17 kolonialvaror, 14 bärgverksprodukter, 7 textilvaror och 11 kemikalier, gödningsämnen m. m. Icke håller vid denna fördelning torde man kunna med visshet påstå, att den ena gruppen är af större betydelse å varumarknaden än den andra ¹.

Således åter två motsatta intyg om varuprisens förändringar och ingen utväg att skilja dem emellan. Sannolikheten för, att guldets köpkraft skulle hafva ökats till följd af någon omsättningsmedlens minskning, visar sig äfven här ungefär lika stor som sannolikheten för, att guldets köpkraft minskats till följd af någon outransakad ökning af omsättningsmedlen. Eller fullständigare uttryckt:

¹ Till åskådliggörande af förestående 4 prisskalor sammanställas de här i följande diagram:

den hypotes om guldmängdens minskning, hvarmed man velat förklara varuprisens senaste förändringar förslår icke alls till att förklara dessa fenomen, så vidt de äro af oss tillförlitligen kända. Hypotesen står tvärtom i motsägelse mot den prisstegring för en stor del varor, som denna pristabell ovedersägligen ådagalägger. Hypotesen är otillräcklig.

Längre kommer man icke på denna väg och så vida i medeltalsberäkningen de olika varuartiklarna sammanställas i grupper, någorlunda bildade efter priskurvornas riktning. Men i de sannolikhetsberäkningar, som anställts öfver grunden till varuprisens förändringar, har man icke velat nöja sig med en sådan varornas gruppering efter fallande och stigande pris, utan slagit alla artiklar tillsammans och för så väl stigande som fallande varupris tagit gemensamt medeltal. Det är sådana proportionstal mellan 4 stigande och 18 fallande varupris, som beskrifva den efter 1875 ständigt nedåtgående medelkurvan enligt Economist's tabell; det är ett sådant medeltal emellan stigande och fallande priskurvor, som träder oss till möte i den ofvan nämnda hamburgska prislistan med dess 100 prisnoteringar. Såsom vi redan sett, blir resultatet af den hamburgska prislistans medeltalssiffror mycket skiljaktigt från den engelska listans medeltal, och det förstnämnda synes visserligen icke egnadt att gifva något stöd åt antagandet af minskning i omsättningsmedlen.

Så vidt jag kan finna, ådagalägga dock dessa medeltalssiffror, den ena lika så väl som den andra, intet annat, än att den ekonomiska forskningen är på alldeles oriktig väg, när den söker att genom dylika experiment utröna prisförändringars orsaker.

Man har tvistat därom, huruvida vid dessa sammanställningar borde användas det aritmetiska medeltalet, eller det geometriska eller det s. k. harmoniska medeltalet, och måhända äro de båda sistnämnda teoretiskt riktigare än det förstnämnda, som dock för bekvämlighets skull vanligen användes. Men det kan vara tämligen likgiltigt, huru vid beräkningen förfares, och det kan vara likgiltigt, till hvilket resultat den leder, ty hela beräkningen af dessa medeltal är, åtminstone med det material som nu föreligger, föga annat eller mer än ett onyttigt lekverk, utan grund och utan mått och därför utan vetenskaplig betydelse. Enär bedrägligheten af dessa medeltalsiffror varder mest i ögonen fallande, just när de på detta sätt bildas af rent motsatta priskurvor, skall jag med några ord söka att närmare belysa deras vansklighet.

Om från det ena året eller årtiondet till det andra priset för artikeln kött stigit med tjugoprocent (100: 120) och priset å te fallit med tjugofem procent (100: 75), hvilken förnuftig mening kan det väl då ligga i den uträkningen, att båda artiklarna tillsammans fallit i pris med $(100: \sqrt[195]{2} = 97\frac{1}{2})$ 2,5 procent? Jo förklaringen af en sådan i sig själf ganska besynnerlig sats skall naturligtvis ligga däruti, att fallande och stigande pris betyda det samma som ökning eller minskning af guldets köpkraft, att det alltså är guldets köpkraft i förhållande till de båda varuslagen som genom medeltalsberäkningen uppmätes. Men en uträkning sådan som den nyss nämnda lär dock svårligen gillas af den, som vet sig förbruka 100 ₣ kött mot 1 ₣ te, ty han finner lätt, att, då ett ₣ kött stigit från 50 till 60 öre och ett ₣ te sjunkit från 4 till 3 kronor, varder den senare artikelns prisfall för honom och hans guldstyckes köpkraft af ringa betydelse i jämförelse med

den förra artikelns prisstegring. De båda varukvantiteterna, som under förra tidskiftet kostade honom tillsammans tagna 50 kr. + 4 kr., kosta under den följande perioden icke 2,5 % mindre eller 52,6 kr. utan 60 kr. + 3 kr. eller 16,6 % mera. Han får för 54 kr. i guld icke mera kött + te än förr utan tvärtom så mycket mindre, att guldets köpkraft har för honom icke stegrats med 2,5 % utan fallit med 14,4 %.

Vid en medeltalsberäkning öfver guldets köpkraft är det därför, så som häraf synes, ett fel och ett mycket betydligt fel att lemna ur räkningen varuartiklarnas omsättningskvantiteter, eller att, vid de hopsummerade medelprisens delning med artiklarnes antal, låta hvarje artikel räknas som en enhet, så att en hvar af dem lika mycket inverkar på slutresultatet, oberoende af deras relativa betydighet å marknaden. Artiklarna stenkol och kött taga omsättningsmedlen helt annorlunda i anspråk än artiklarna buffelhorn eller cochenille, och det är därför alldeles orimligt att låta det stegrade buffelhornspriset vid medeltalets bildande betyda lika mycket som det fallande stenkolspriset, eller att låta guldets minskade köpkraft i förhållande till kött i medeltalsberäkningen uppvägas af dess ökade köpkraft i förhållande till cochenille, hvilken sistnämnda artikels omsättning väl icke kräver en tiotusendel af det guld, som tages i anspråk för artikeln kött och skulle på dess prisbestämning inverka. Så länge man tillerkänner alla artiklar samma värde vid medeltalsberäkningen, är utrymme öppet för ett nästan obegränsadt godtycke, och priskurvornas utseende kommer då att bero på rent oberäkneliga tillfälligheter.

Men om det är nödvändigt att i alla dylika beräkningar öfver guldets köpkraft såsom en reglerande faktor medtaga de olika artiklarnas kvantitetsförhållanden, deras

relativa betydelse såsom föremål för omsättningen, så är det därvid icke nog att jämföra varukvantiteterna efter en eller annan hamns eller ett lands importlistor: därvid skulle åt sådana artiklar som buffelhorn, peppar, kaffe eller cacao, hvilkas konsumtionskvantiteter i sin helhet förtecknas i importlistan, tillerkännas en alltför stor betydelse i förhållande till sådana artiklar som kött, timmer, råg eller järn, af hvilkas konsumtionskvantitet den öfvervägande delen produceras inom landet. För ändamålet skulle erfordras en varustatistik, som hittills visserligen icke kunnat åstadkommas och som antagligen icke håller någonsin skall låta sig nöjaktigt framställa ¹.

* * *

Men äfven om nu det otroliga skulle inträffa, om, genom någon framtida fullkomning af det statistiska materialet, det blefve möjligt att på ett tillfredsställande sätt fullständigt uppmäta förändringarna i guldets köpkraft, och om det slutligen vid en sådan statistisk balansering af fallande varupris och stigande varupris skulle visa sig, att ettdera hade en bestämd öfvervigt, att guldets köpkraft verkligen stigit eller fallit i jämförelse med dess

¹ Så vidt jag vet, är matematikern *Drobisch* den förste och ende, som egnat tillbörlig uppmärksamhet åt ofvannämnda förberäkningarna af guldets köpkraft så väsentliga förutsättning. Han framställde sina anmärkningar uti en uppsats »Über Mittelgrössen und die Anwendbarkeit derselben auf die Berechnung des Steigens und Sinkens des Geldwerths» år 1871. Sedermera har visserligen *Laspeyres* uti en afhandling *Die Berechnung der mittleren Waarenpreissteigerung*, i *Hildebrands Jahrbücher* 1871, utfört en medeltalsberäkning med iakttagande af varornas importkvantiteter. Men han medgifver själf, att en dylik beräkning endast af importen icke kan utvisa hvarje varas omsättningskvantitet, — och för sådana undersökningar som skola utvisa, huruvida och i hvilken mån guldets köpkraft förändras i förhållande till omsättningsföremålen på det hela, är dock just en sådan beräkning oundgänglig.

köpkraft i en föregående period, — hvad vore i själfva verket därmed vunnet för den sannolikhetsberäkning, hvarom här är fråga, för upptäckandet af *orsaken* till förändringen?

Kan det ligga någon förnuftig mening i det påståendet. t. ex., att om guldets köpkraft stiger med 30 % i förhållande till hvete, hvars prisfall tydligt berott på öfverproduktion, men faller med 20 % i förhållande till vin, hvars prisstegring bevisligen kommit af drufskördens minskning, så skulle guldets köpkraft i förhållande till båda varorna icke blott hafva stigit med 5 %, utan stigit till följd af en ny, hemligt verkande orsak: minskning af guldmängden? Nej, sådant påstående vore alltför uppenbart orimlig. Eller skulle en sådan förklaring vara rimligare, därför att antalet artiklar med fallande och stigande pris, af hvilka medeltalet bildas, uppgår till ett eller annat hundra? Kan en hopsummering af 100 orsaker till prisförändring framtrolla en ny orsak af helt annan art? Nej, naturligtvis icke. Det ges endast en förutsättning, hvarunder en dylik slutsats af en dylik medeltalsberäkning vore tänkbar och rimlig, och den är, att man icke skulle kunna uppvisa någon annan antaglig grund för det prisfall, som träffat ett stort antal artiklar, och att på samma gång den prisstegring, som andra artiklar förete, kunde visas bero på undantagsförhållanden, hvilka hindrat dem att följa den allmänna tendensen till prisfall.

* * *

Något dylikt torde dock icke kunna sägas om de prisförändringar, hvartill vi för närvarande äro vitnen. Det lär väl knappt finnas någon af de prisnedsättningar, hvaröfver producenterna i våra dagar klaga, som ej kan hänföras till sådana rent naturliga och uppenbara orsaker,

hvilka alltid måste framkalla just denna verkan. Behöfver man väl för att förklara majsens, hvetets, risets, bomullens, sockrets, ullens, kvicksilfrets sjunkande pris tillgripa någon annan förklaring, än det ovedersägliga förhållandet, att nya produktionsområden öppnats för marknads efterfrågan af dessa varor, att de nytillkomna producenterna kunnat erbjuda sina alster mot lägre ersättning, och att konsumtionen af samma varor ännu icke vuxit upp till sådan intensitet, som motsvarar anbudet? Eller behöfver man för att förstå, hvarför guano eller cochenille eller ister och talg så betydligt sjunkit i pris, hänvisa på något annat förhållande, än att nya gödningsämnen, nya färgämnen och nya smörjämnen blifvit upptäckta, som småningom beröfvat dessa artiklars producenter det monopol de förut egde på marknads tillfredsställande? Eller är det icke, när man skall förklara järnets hastiga prisstegring under åren 1871—75 och dess lika starka och ihärdiga prisfall efter 1876, alldeles tillräckligt att hänvisa på den plötsligt och oerhördt stegrade efterfrågan för alla järnartiklar under det förra tidskiftet, och på den samtidigt oerhördt stegrade utvidgningen af all grufdrift och alla järnverk, hvarigenom vi nu kommit därhän, att så snart behofvet af järn aldrig så litet stiger, besvaras det genast af ökad anbud?

På samma sätt kan man ju lätt nog genomgå hela raden af de artiklar, hvilkas pris fallit, och öfverallt skall man finna en naturlig förklaringsgrund för företeelsen, med tillämpning af den gamla goda regeln, att prisen falla, när två säljare täfla om en köpare, likasom de stiga, när två köpare täfla om en säljare. Antingen har produktionen och anbudet af varan utvecklat sig starkare, än att konsumtionen och efterfrågan hunnit att följa den samma,

eller också har konsumtionen och efterfrågan å varan aftagit, under det att anbudet hållit sig stående. I alla de fall, där motsatta förhållanden egt rum, hafva prisen stigit: de franska vinerna, elfenbenet, arraken och rommen torde vara tillräckliga som exempel, huru det går när produktionen aftager, och å nästan samtliga animala födoämnen ser man, huru prisen stegras till följd däraf, att konsumtionens intensitet ökas starkare, än produktionen kan följa med. Men låt blott konserverings- och transportindustrierna ännu något mera utvecklas, därhän att Australiens och Amerikas kött- och smörproduktion omedelbart kan komma Europa till godo, och äfven å detta område skall troligen framträda en nedsättning af varuprisen, liknande den som nyss injagat förfäran hos den gamla världens spanmålsodlare. I ena som andra fallet skall prisnedsättningen bero på förhållanden, som alls intet hafva att skaffa med större eller mindre tillgång på omsättningsmedel.

* * *

Men, säger man, hur skall det då förklaras, att det prisfall, som vitsordas af undersökningarna, är, om icke allmänt, åtminstone utsträckt öfver hela stora varugrupper, att det träffat så många artiklar på en gång och fortfarit under så lång tid som ett årtionde, eller längre? Icke kan det väl bero på ett tillfälligt sammanträffande, att prisen på en gång falla för hvete och råg, för bly och järn, för salt och kalk, för ull och färgämnen, för bomull och stenkol? Det måste väl finnas någon djupare ligande, för alla artiklarna gemensam orsak därtill, att produktionens intensitet är starkare än konsumtionens. Och hur skall man förklara, att dessa låga priser så lång

tid hålla i sig eller att de oupphörligen falla? Efter vanliga ekonomiska lagar skulle väl den öfverproduktion, hvarom man nu talar, ganska snart motvägas däraf, att kapital och arbetskraft flyttade sig från mindre lönande näringar, eller däraf att de billiga prisen vidgade konsumenternas krets och sålunda bragte efterfrågan i jämnhöjd med anbudet.

Svaret å dessa frågor ligger nära tillhands, det är många gånger afgifvet, men det förlorar icke på att upprepas. Orsakerna till varuprisens förändringar äro lika så talrika som varorna själfva, lika så föränderliga och skiftande som de orts- och tidsförhållanden, under hvilka varorna produceras, utbjudas och efterfrågas. De kunna dock med hvarandra jämföras, sammanställas och grupperas efter vissa frändskaper, och en företeelse sådan som den, hvilken för närvarande oroar ett flertal producenter öfver hela världen, gifver särskild anledning till en sådan sammanställning och jämförelse. Det fins utan tvifvel en vidtomfattande grund till det vidtomfattande priset; eller med andra ord, det fins något gemensamt och likartadt i de orsaker, som samtidigt bestämt en mängd olika artiklars prisfall. Hvetet har blifvit billigare, därför att skördarna i Illinois, Bengalen och Victoria under helt nya transportvilkor täfla med skördarna i Sussex, Normandie och Podolien. Petroleum har blifvit billigare, därför att oljan från Baku lika lätt kommer oss tillhanda som oljan från Pennsylvanien. Bomullen, riset, ullen, saltet, kopparn, blyet hafva fallit i pris, därför att Suezkanalen förkortat färden till Indien, därför att oceanens vägar blifvit allt kortare och kortare för en med hvarje år tillväxande ångbåtsflotta, därför att nya järnvägar och ideligen nedsatta fraktkostnader förminska afstånden äfven mellan de från

hvarandra mest aflägsna produktions- och afsättningsorter. Andra varors pris hafva påverkats af den förändrade karaktär som varubyttet antagit, sedan direkthandeln allt mer trädt i depôt-handelns ställe, sedan de större mellanhänderna begynt få lemna rum för en internationel detaljhandel, sedan prisbestämningen icke längre så uteslutande beror på några få lager, hopade å vissa centralpunkter i Europa.

Det gemensamma och likartade i allt detta, det är utvecklingen af kommunikationerna. Aldrig har denna utveckling så omskapande inverkat på hela världshandeln som jüst under tidskiftet efter 1870, sedan Afrika genomskurits af Suezkanalen, Amerikas kontinent af tre stora järnvägar, Alperna af Gotthard- och Mont-Cenistunlarna och Indiens bördiga land af 16,000 kilometer nya järnvägar, sedan ångbåtsflottans transportförmåga öfverstigit segelflottans, sedan järnvägsfrakterna i Amerika och ångbåtsfrakterna från Amerika nedsatts med 50—70 %, och kommit just till den punkt, som för Illinois' åkerbrukare möjliggjort täflan i Liverpools hamn med hveteodlarna i England. Det fins naturligtvis äfven andra faktorer, som samtidigt verkat åt samma håll: de tekniska förbättringarna inom alla grenar af industrien, den ständiga utvecklingen af ångans och elektricitetens användning för varuproduktionen innebära alla samma nedsättning af produktionskostnaderna, samma stegring af produktionsmedlens intensitet. Men intet har dock kunnat öfva ett så vidtomfattande inflytande som just den förändring i samfärdselns vilkor, hvilken snart sagdt upphäft afstånden mellan kontinenterna och därmed ökat de för den vesterländska civilisationen tillgängliga produktionskrafterna i hittills oerhörd grad. Det ligger intet onaturligt däri, att en sådan revolution i

världshushållningens vilkor öfvar både vidsträckta och långvariga verkningar: den kan icke aflöpa med mindre, än att de producerade varornas bytesvärden minskas, att innehafvarne af produktionsmedlen, jord, byggnader, maskiner, lida mer eller mindre betydande nedsättning i sin hittillsvarande afkastning af de samma, och att slutligen till följd häraf mångenstädes och för många yrkesidkare inträder stillestånd i själfva produktionen.

Den hypotes, som söker förklaringen till varuprisens nuvarande förändringar i förhållandet mellan varumängd och guldmängd, är sålunda icke blott *obevislig*, emedan den saknar stödet af en i någon mån fullständig induktion; den är icke blott *otillräcklig*, när den ej på samma gång kan förklara både de fallande och de stigande varuprisen; den är slutligen äfven *obehöflig*, emedan det uppenbarligen finnes en annan, tillräckligt vidtomfattande förklaringsgrund för ett vidtomfattande prisfall. Och därmed störtar ock hela den pristeoretiska byggnad, som man velat uppföra på en bräcklig grund. Att den samma icke håller finner något stöd af de ekonomiska företeelser, som mera omedelbart skulle känneteckna brist på guld eller på omsättningsmedel, i fall sådan brist förekomme, har i det föregående blifvit tillräckligt visadt.

JÄRNVÄGSTARIFER OCH STATSFINANSER.

Sveriges officiella statistik: 24 a. Trafikstyrelsens underdåniga berättelse för 1886. Stockholm 1887.

Den ekonomiska komiténs betänkande N:r 1, angående möjligheten att bereda allmän fraktlindring vid Sveriges järnvägar. Stockholm 1886.

E. RINGBORG: Järnvägsfrågan 1886. Uppsatser samlade ur dagliga pressen. Norrköping 1886.

I.

I de länder, där staten tagit järnvägsbyggandet och järnvägsdriften i sin egen hand, har den ock öfvertagit fördelningen af de förmåner och de bördor, som detta samfärdsmedels åvägabringande och uppehållande medföra.

Förmånerna af dessa kommunikationsleder äro öfverallt ofantligt stora och delvis af sådan art, att de knappt kunna i siffror beräknas eller uttryckas. De medföra, genom arbets- och tidsbesparing, en allmän ökning af landets ekonomiska kraft, hvilken hastigt nog fördelas öfver hela samhället; och med skäl kan man därför påstå, att ingen samhällsmedlem står helt och hållet oberörd af detta transportmedels välsignelser. Däraf har man ock dragit den slutsatsen, att staten just för denna »allmänna nyttas» skull kan vara befogad att låta alla medborgare till samfärdsmedlets åstadkommande och upprätthållande bidraga. Vid denna slutsats är dock åtskilligt att iakttaga; den är giltig endast inom vissa gränser.

Ty äfvenså obestriddigt är det, att förmånerna af järnvägar i mycket olika grad komma samhällets olika delar och enskilda medlemmar till godo. Den allmänna förmånen af hela samfundets ekonomiska lyftning uppkommer först i andra hand såsom en följd af alla de förmåner, hvilka omedelbart tillfalla de landsträckor och de medborgare, som först, närmast och mest komma i tillfälle att begagna sig af järnvägarna. I Sverige voro under årtionden några få trakter af landet framför alla andra gynnade af järnvägslinier, och ännu i dag gifves det stora vidder af det vidsträckta riksområdet, som på långt när ej äro så mättade af järnvägsförbindelser, som »tidens kraf» och deras egna intressen skulle fordra. Det mindretal fastighetsegare och industriidkare, som råkat att få järnväg i sin omedelbara närhet, äro ojämförligt mera gynnade än det flertal, som ännu hafva långa vägar att färdas till stationen, och för alla dem, som i stigande fastighetsvärden fått järnvägsförbindelsens förmåner så att säga fixerade, hafva dessa en ojämförligt mycket större betydelse än för den lösa befolkning, hvilken af snabba kommunikationer endast drager tillfällig nytta.

Då nu en sådan ojämnhet i fördelningen af förmånerna är, i synnerhet i vårt land, nästan oundviklig, måste det ur synpunkten af jämlikhet och rättvisa vara så mycket mera angeläget, att fördelningen af bördorna för detta samfärdsmedels utveckling och upprätthållande motverkar denna ojämnhet eller åtminstone icke ökar den samma. Och den enda riktiga utvägen härför är, att de, som mest omedelbart draga nytta af transportmedlet, också få i möjligaste mån betala hvad det kostar. En fastighets- eller bruksegare, som utan egen uppoffring eller mot ett ringa särskildt bidrag fått en järnväg dragen förbi sin egendom,

har, äfven under förutsättning af den högsta vanliga järnvägsfrakt, sett sina transportkostnader nedsatta till hälften eller fjärdedelen af landsvägstransportens utgifter; han har vunnit vidsträcktare afsättningsområde och hämtar sina förnödenheter billigare från längre afstånd; han blir på en gång öfverlägsen alla de medtäflare, som icke åtnjuta samma fördelar. Hvad är billigare, än att han och alla de med honom likställda för allt detta betala, hvad det kostar att anskaffa och underhålla ett för dem så nyttigt samfärdsmedel, d. v. s. att järnvägsdriften anordnas så, att den må bära sig själf? Hvad skola dessa lyckligt lottades medtäflare och alla andra samfundsmedlemmar säga om de förres anspråk, ifall de sträckas ända därhän, att staten skall icke blott bjuda dem framför andra förmånen af järnvägsförbindelser, utan äfven bjuda de samma till så billigt pris, att transportmedlet icke bär sig, och att de mindre gynnade få ersätta förlusten på transporten?

Men hela den i senare tid allt lifligare vordna agitationen för »låga järnvägsfrakter» och emot statens anspråk på skälig afkastning af järnvägarna grundar sig ej på något annat än dylika högt drifna anspråk från ett mera gynnadt mindretal, att det mindre gynnade flertalet skall tvingas till uppoffringar till deras förmån. Denna agitation må begagna aldrig så vackert tal om den *allmänna rörelsens, näringarnas* ja t. o. m. *patriotismens* fordringar, dess yrkanden gå dock ytterst icke ut på något annat än beskattning, och för den, som ser längre än till ytan af tingen, måste det vara uppenbart, att i samma mån järnvägstransporten icke bär sina kostnader utan tillskyndar statsverket förluster, som genom beskattning skola betäckas, i samma mån är denna ett uttryck för mer eller mindre ojämn tvångsfördelning icke blott af samhällets förmåner utan af

dess bördor, en ojämnhet som det måste vara statsmakternas uppgift att förminska, icke att föröka. Men för en sådan utjämning gifves det icke något annat medel, än att så vidt möjligt är bringa järnvägstransporten att själf bära alla sina omkostnader. För ett land af Sveriges ekonomiska och finansiella vilkor och med dess stora skiljaktigheter mellan olika landsdelars naturliga förmåner är en dylik finansiell järnvägspolitik mer än annorstädes nödvändig.

* * *

Den svenska staten har under de trettio år som flutit, sedan statsjärnvägarna begynt trafikeras, i ganska stor utstäckning använt sin finansmakt, för att på alla samhällets medlemmar fördela kostnaden för ett samfärdsmedel, hvaraf förmånen ingalunda i samma mån allmänt kommit de skattdragande till godo. Den har hittills icke kunnat af dem, som omedelbart begagna järnvägarna, uttaga full godtgörelse för transportens kostnader, och skilnaden har den då måst hämta från de skattdragandes bidrag. Räkningen häröfver är mycket enkel och tillförlitlig och ställer sig sålunda¹:

---

¹ Se 1886 års revisorers berättelse om granskningen af Riksgäldskontorets räkenskaper sidd. 34—35. Siffran 165 millioner är här gifven efter afdrag af de till Riksgäldskontoret inbetalda annuiteter å statens lån till enskilda järnvägar, kr. 25,238,374, hvaraf ungefär 4,9 millioner torde få räknas som amortering.

Det är sant, att af ofvanstående 83,4 millioner kunna 32,2 millioner betraktas som kapitalförvärf genom amortering å de ursprungliga lånen. Men hvad detta förvärf är värdt, det beror af den tariffpolitik som hädanefter följes, och i närvarande stund synes det icke just vara af stort värde. I detta sammanhang bör därjämte iakttagas, att af statsverkets öfverskott, d. v. s. skattemedel, dessutom nedlagts betydliga belopp (endast efter 1871: 16 millioner kronor) i järnvägarnas nybyggnader m. m.

Vid utgången af 1885 hade svenska staten för annuiteter å de sedan 1855 för statsjärnvägarna upptagna lånen utgifvit.....	kr. 165,158,264
Af statsjärnvägarnas trafikinkomst hade till statsverket aflemnats.....	» 81,765,463
Återstoden.....	kr. 83,392,801

eller, i medeltal för de trettio åren 1856—1885, årligen nära 2,8 millioner, hade betalats af andra statsmedel, d. v. s. måst betäckas genom beskattning. Det är en stor del af andra artikelnas bevilning, som sålunda medtagits af kostnaden för järnvägsskuldens förräntning och amortering.

Dessa statsverkets bidrag till järnvägskostnaderna hafva naturligtvis icke varit alldeles lika stora för alla åren, men fördela sig dock tämligen jämnt: af trafikinkomsterna kunde under de första tio åren högst obetydligt inlemnas till statskassan, men annuiteterna voro då också mindre. De förra hafva sedermera ökats, men de senare i ungefär samma grad tillväxt. Annuiteterna utgjorde 1885 9,759,000¹ och inbetalda trafikmedel 7 millioner, så att af skattemedel det året utgingo 2,76 millioner. År 1886 voro annuiteterna 10,150,560 och inbetalda trafikmedel 5,700,000, så att af skattemedel utgingo 4,45 millioner. Amorteringen uppgick häraf 1885 till 1,6 millioner och 1886 till 1,5 millioner kronor.

I hvad mån denna utgiftspost hädanefter kommer att förändras, det beror å ena sidan af kapitalskuldens tillväxt,

¹ Enligt Stats-Utskottets betänkande Nr: 15 till 1886 års riksdag utgjorde:

1885 års ränte- o. amorteringsanslag å de fonderade lånen	kr. 11,839,558
hvarifrån böra afdragas kapital och räntebetalningar å de för de enskilda järnvägarna utgifna lån.....	» 2,080,641

Rest kr. 9,758,917

å andra sidan af det motsvarande järnvägskapitalets afkastningsförmåga. Här stå emot hvarandra tvänne betydande intressen, å ena sidan de ännu järnvägsfattiga landsdelarnas kraf på nätets snabba utveckling med ty åtföljande stegring af järnvägsskulden, å andra sidan de allt starkare anspråken på billigare frakter å redan bygda järnvägar, en fordran hvilken knappt kan betyda något annat än minskning af järnvägarnas behållna inkomst. Skulle båda dessa anspråk på en gång tillfredsställas, så ginge utan tvifvel det svenska statsverket en ganska svår och oviss framtid till möte.

De, som det oaktadt i senaste tid uppgjort ännu mer omfattande planer för *alla* svenska järnvägars inlösen af statsverket och en därmed i samband stäld allmän fraktnedsättning, hafva uppenbarligen icke haft en tanke för de finansiella problemens betydelse. De hafva icke insett att en sådan fråga i själfva verket är en djupt genomgripande skattefråga, att en dylik plan måste förr eller senare medföra skatteförhöjningar å alla håll och tillbaksättande af de flesta öfriga intressen, som statsmakterna hafva att främja, — framför allt järnvägsintressena.

*   *

I järnvägstrafikstyrelsens berättelse för 1886 finner man sex olika beräkningar öfver förhållandet mellan statsbanornas räntefordrande kapitalskuld och statsbanornas nettoafkastning. Kapitalskuldens beräknade summa växlar mellan 273,6 millioner kronor och 246,7 millioner kronor, och den beräknade räntefordrandet mellan 2,14 % och 2,59 %. Det finnes således siffror att välja på efter tycke och smak, om tycke och smak få hafva så stort spelrum i fråga om uppställningen af ett dylikt företags kapitalräkning.

Af samtliga dessa beräkningar torde den på samma gång enklaste, minst omtvistade och för järnvägarnas egen bokföring mest passande vara den, enligt hvilken netto-behållningen (= skilnaden mellan drifkostnad och brutto-intäkt) af trafiken jämföres med de trafikerade bandelarnas verkliga och bokförda anläggningskostnad. Enligt denna beräkning har afkastningen, som 1866 var 3,01 %, 1873 uppgått till 4,83 %, 1878 åter nedgått till 2,40 % och 1881 ånyo stigit till 3,94 %, sedermera varit i ständigt sjunkande och år 1886 utgjort allenast 2,41 %. Af denna nettobehållning har dock ofta en ganska stor del måst användas för järnvägens egen behof af utvidgning, så att de summor, som kunnat ingå till betalande af byggnadskapitalets ränta, aldrig öfverstigit 3,63 % och vanligen hållit sig omkring 2 %.

Härtill kommer nu, att utsigterna för den närmaste framtiden icke äro synnerligen egnade att ingifva hopp om förbättring af denna statsjärnvägarnas rentabilitet. Af nätets olika delar gäfvo år 1886

10,4 %	eller	248 km.	öfver	5 %	ränta.
27,9 %	»	689	»	mellan	5 och 2 % ränta.
28,0 %	»	695	»	»	2 och 1 % »
33,9 %	»	837	»	under	1 % eller förlust.

Och alldeles uppenbart är, att under de närmaste 10—20 åren kommer, i mån af norrländska stambanans fullbordan, antalet af dessa föga afkastande eller förlustbringande bansträckor att ökas snarare än minskas, under det de äldre och bättre bandelarnas rentabilitet synes hotad af en ny tariffpolitik.

* * *

Om de svenska statsjärnvägarna sålunda icke gifvit någon synnerligen tillfredsställande afkastning å det i de

samma nedlagda kapitalet, så har sådant berott på flera samverkande omständigheter. Det ligger naturligtvis mycket nära till hands att skjuta skulden på *förvaltningen*, och särskildt gifva de siffror, som utvisa förhållandet mellan driftkostnader och bruttoinkomst under sista femårsperioden, rikligt tillfälle till oförmånliga omdömen härutinnan. Den, som vederbörligen tager hänsyn till de vilkor, under hvilka denna förvaltning förrättar sitt arbete, lär dock ej kunna undgå att hufvudsakligen hänföra resultaten till orsaker, som det icke ligger inom förvaltningens förmåga att undanrödja.

Sverige eger icke och kan troligen aldrig erhålla någon sådan transitotrafik, som utgör så stor del af Tysklands, Belgiens, Österrikes järnvägars transportarbete; landets egen produktion af de stora massartiklarna, råvaror, födoämnen och industrialster, är i jämförelse med järnvägsnätets storlek synnerligen ringa, och befolkningens relativa fåtalighet gör, att äfven importartiklarna svårligen kunna bereda större fraktmängder, likasom persontrafiken på nätet i dess helhet måste vara ganska liten. Härtill kommer, att de talrika vattenlederna och halföns hafomslutna läge bereda tillfällen till en konkurrens med landtrafiken, som varder synnerligen känbar så väl för den långsgående bansträckningen som för tvärbanoerna. Mängden af fraktadt gods och fraktade personer jämförd med väglängderna, antalet person- och tonkilometer per bankilometer hafva alltid varit och äro ännu på nästan alla svenska banor synnerligen ringa, hälst om de jämföras med bantrafikens intensitet å dessa kontinentens järnvägar, hvilka man i andra hänseenden gärna vill efterlikna; och ingen administrativ konst kan i dessa förhållanden åstadkomma hastiga eller väsentliga förändringar.

Men person- och tonmängden bestämma bruttoinkomsten, under det att väglängden i väsentlig mån bestämmer drifutgiftens höjd och kapitalförräntningens storlek, och så kommer det sig, att i Sverige ett vidt utsträckt statsjärnbanenät endast med svårighet lär kunna bringas till vederbörlig afkastning. För att under sådana vilkor drifva en lönande transportindustri krävas åtminstone tvänne förutsättningar: den ena att utgifterna för underhåll, betjäning, tåganordning och stationer få hållas inom det mått, som tillhör just sådana sekundärbanor, till hvilka de svenska banorna efter sin trafikintensitet egentligen äro att hänföra; den andra, att tariferna få uteslutande anordnas i syfte att af trafiken uttaga så mycket, som den lämpligen kan tåla. Men ingendera af dessa förutsättningar har åtminstone hittills kunnat tillräckligt iakttagas vid de svenska statsbanorna.

Det ligger i naturen af sådana hufvudvägar, som staten bygt i vårt land, att de icke kunna inrättas med hufvudsyftet fästadt på ekonomien. De skola fylla uppgifter, som icke tåla, att utgifterna i allo rättas efter inkomsterna. Nattåg och snälltåg, om än så dyrbara och förlustbringande, måste uppehålla den snabbaste förbindelsen mellan utlandet och vår hufvudstad, våra handelscentra; dessa hufvudvägars anordnande på »tidsenligt» sätt, d. v. s. efter mönstret af de stora kontinentaljärnvägarna, är så att säga en kulturfråga, vid hvilken sparsamhetshänsyn få träda i andra rummet. Allmänheten ställer i smått som i stort på statens järnvägstrafik, på dess snabbhet, säkerhet, punktlighet helt andra anspråk än på enskilda järnvägar. Men allt sådant betingar tågutgifter, stationsutgifter, utgifter för banbevakning, banunderhåll, byggnadernas och materielens inrättning, som långt mera närma sig de kontinentala järnvägarnas vilkor, än de motsvara de inkomster, som vår egen

trafik kan inbringa. Likaså ställa sig i afseende å tjänstemäns och betjänings aflöning, pensioner m. m. anspråken helt annorlunda för statsjärnvägar än för enskilda järnvägar, som därutinnan hafva vida lättare att begränsa omkostnaderna efter tillgångarna.

Inom järnvägslitteraturen har under senaste tiden förts en mycket liflig strid därom, huruvida stats- eller privatförvaltning vore mera egnade för en ekonomisk skötsel af järnvägarna. Statsjärnvägarnas målsmän hafva därutinnan fullkomligt rätt, att det icke är svårare för staten än för enskilda bolag att få dugliga och redbara förvaltare, och att missbruk och slapphet i kontroll kunna insmyga sig vid bolagsförvaltning lika lätt som vid statsförvaltning. Men det är icke däri frågans kärnpunkt ligger. Hufvudfrågan är, hvilkendera administrationen har lättast att i järnvägens hela ekonomi upphålla och genomföra grundsatsen, att järnvägsdriften är en *affärsverksamhet*. Och den frågan är för ett sådant järnvägsnät som Sveriges af än större vikt än för de kontinentala järnvägarna.

I förbigående sagdt ligger just i denna genomgripande skilnad mellan statsjärnvägar och enskilda järnvägar ett moment, som för litet beaktats af dem, hvilka nyligen hos oss begynt med ifver påyrka de enskilda järnvägarnas öfvertagande af staten. Äfven under förutsättning af lika duglig administration å båda hållen, har den enskilda järnvägsindustrien, ur synpunkten af hushållning, så till vida ett företräde framför statsjärnvägarna, att den eger en större motståndskraft mot mer eller mindre obehöriga anspråk på transportmedlets utveckling, en större förmåga att låta denna utveckling försigtigt lämpas efter förmågan.

När man nu vill göra troligt, att järnvägar, som i enskildes hand gifvit en viss nettobehållning, skola bringa

staten samma eller kanske än större afkastning, begär man det stora felet att lemna ur räkningen dessa olika anspråk på stats- och privatjärnvägarnas utveckling och drift. En sådan missräkning egde rum år 1879 vid inköpet af Motala—Mjölby järnväg, hvilket exempel är lärorikt både för den varning det innebär och för det vitnesbörd det lemnat om statsbanesystemets ekonomiska vilkor¹. Samma missräkning skall uppstå vid hvarje förvandling af enskild järnväg till statsjärnväg; ty nästan oemotståndligt följer med predikatet »kunglig stats-» en föreställning om järnvägens skyldigheter mot allmänheten, som icke tager hänsyn till banornas olika individualitet.

På samma sätt förhåller sig med tariferna och deras afpassning efter trafikens förhållanden, deras inrättning i syfte att förvärfva järnvägen en tillräcklig ersätt-

¹ I Trafikstyrelsens utlåtande den 11 jan. 1879 upplystes, att ifrågavarande banas bruttoinkomster under åren 1874—78 utgjort i medeltal 343,000 kr., dess driftkostnader i medeltal 214,800 kr., och att således, med en utgiftsprocent af i medeltal 62,6 %, nettobehållningen utgjort 128,200 kr. Styrelsen anställde därefter en beräkning öfver de besparingar i förvaltnings- och bränsleutgifter, som kunnat göras, om förvaltningen legat i statens hand, och kom till det resultat, att utgifterna skulle hafva minskats med 30,000 kr., d. v. s. till 184,800 kr., hvilket gifver en utgiftsprocent af 53,9 % och en behållning af »nära 160,000 kronor».

Dessa beräkningar motsades då i utlåtande d. 28 jan. s. å. af Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, som hyste en helt annan föreställning om statsbanedriftens ekonomiska vilkor. Utslaget i tvisten synes nu vara gifvet af trafikstyrelsen själf, hvars berättelser utvisa, att sedan järnvägen blifvit inköpt och förvaltd af staten, utgiftsprocenten vid den samma utgjort: 1880: 76,49 % och 1880—85: i medeltal 72,91 %, 1886: 88,29 %. I stället för att nedgå till 184,800 hafva driftkostnaderna uppgått (1886) till 328,500 kr. pr år.

Trafikstyrelsen hade beräknat, att järnvägen skulle åtminstone före inträdet af 1890 gifva 5 % ränta å 6 millioner kronor eller en nettobehållning af 300,000 kronor. Den blef inköpt för 4 millioner och gaf i nettobehållning 1880: 78,527 kr., åren 1880—85 i medeltal: 102,432 kr. och 1886: 43,584 kr.

ning för transportmedlets samtliga kostnader. Det möter ingen svårighet att bringa trafikanterna till erkännande af de enskilda järnvägsföretagens rätt och pligt att för sitt transportarbete taga betaldt åtminstone så mycket, att utöfver driftkostnaden vinnes skälig ränta på det nedlagda kapitalet. De inse, att om denna rätt ej erkändes, skulle den enskilda företagsamheten aldrig befatta sig med järnvägsanläggning och att, särskildt i ett sådant land som Sverige, järnvägsförbindelsernas utveckling däraf skulle lida stort men. Trafikanterna likasom järnvägsstyrelserna hafva också mycket lätt att fatta, huru transportarbetets betalning, vid järnvägar likasom vid fartygstransport, landvägsforsling och vid annat mänskligt arbete, måste lämpas efter arbetets myckenhet och intensitet; det förundrar dem alldeles icke, att t. ex. den svaga trafiken på Bergslagens järnväg måste, för att någorlunda »bära sig», betinga högre fraktsatser pr ton och kilometer än den starkare trafiken på Gäfle—Dala järnväg.

Men så snart järnvägarna äro i statens hand, så hafva trafikanterna en stor benägenhet att förbise eller rent af förneka dessa enkla ekonomiska sanningar; de taga i stället fasta på järnvägarnas »allmännyttighet», den allmänna samfärdselns kraf på »lättnader», m. m. och tillgodogöra sig dessa halfva sanningar till förmån för yrkanden på tarifens nedsättning, hvilka taga minsta möjliga hänsyn till järnvägarnas rentabilitet. Vid vissa tillfällen kan denna benägenhet lätt upparbetas till anspråk på statsjärnvägarna, hvilkas tillfredsställande skulle alldeles omöjliggöra trafikens besörjande såsom affär. Under sista årtiondet har i de socialpolitiska teoriernas förlofvade land, Tyskland, tariff frågan på sådant sätt utvecklats, att man begynt allt mer på allvar ifrågasätta järnvägs-kommunikationernas

rätt att betraktas som industriella företag, allt starkare betona deras karaktär af offentlig inrättning, och naturligtvis hafva dessa teoretiska funderingar funnit gensvar äfven hos oss. De hafva nyligen blifvit med värme omfattade och förkunnade som obestridliga sanningar af en kunglig komité, hvilken icke ansett nödigt att undersöka, hvart deras tillämpning i vårt land skulle leda; och det kan icke slå fel, att denna uppfattning skall af allehanda anledningar vinna stor tillslutning från olika håll. Den skall för någon tid gifva en systematisk säkerhet och stadga åt de populära anspråken på »låga järnvägsfrakter».

Men »högt» och »lågt» äro i fråga om järnvägsfrakter, såsom i fråga om allt annat, relativa begrepp, och det är därför af stor vikt att tillse, huruvida man verkligen i det hänseendet haft särdeles mycket att ytterligare fordra af frakterna vid de svenska statsjärnvägarna.

* * *

Hvad man under nitälskan för låga järnvägsfrakter allt för gärna förbiser, det är, att det gifves mycket olika grader af trafikintensitet vid olika järnvägar, och att den tarif, som passar för och gifver skälig behållning vid en riklig trafik måste gifva helt andra resultat vid en trafik af ringa styrka och omfattning. Det är med transportindustrien som med all annan industri: ju mera omkostnaderna fördelas genom massproduktion, desto ringare ersättning kräver hvarje särskild produkt, desto billigare ställer sig det pris, som industrien behöfver för att löna sig. Järnvägar, hvilkas bäddar uppbära dubbla och tredubbla spår, hvilkas spår befaras af ett eller flera tåg i hvarje timme, hvilkas tåg äro sammansatta af så många

vagnar ett eller flera lokomotiv kunna draga, hvilkas vagnar äro fullastade så mycket de kunna bära och bära last både fram och tillbaka, hvilkas personal- och materialkraft sålunda komma till full användning, — de kunna med vinst för sig själfva lemna sina trafikanter helt andra vilkor, än sådana järnvägar, hvilkas materiel och personal äro endast ofullständigt sysselsatta med små och fåtaliga tåg, svagt lastade vagnar och ständigt återgående tomvagnar. Så vida frakterna skola blifva remunerativa, måste därför tarifens höjd lämpas efter trafikens. Det gifves här för inga ofelbara och vetenskapliga regler, förhållandet kan ej uttryckas i matematiska formler; men där skilnaden i trafikintensitet är synnerligen betydande, där kan man ock med tillförsigt säga, att tarifernas höjd måste vara olika, så vida det finansiela resultatet i bägge fallen skall blifva lika, och att där denna proportion ej iakttages, utan låga frakter uppehållas för en ringa trafik, där kan knappast någon förvaltningskonst hindra, att järnvägens nettobehållning varder svag.

Det kunde synas öfverflödigt att framhålla dessa elementära satser, hvilkas sanning hvarje industriidkare efter egen erfarenhet skall vara nödgad att erkänna; men en hvar som tagit kännedom om de tidningsartiklar, genom hvilka man under året 1886 sökt upphetsa den allmänna opinionen mot de svenska järnvägarnas »höga frakter», skall förstå, att det just är förbiseendet af denna enkla sanning, som möjliggjort en sådan agitation.

Man har utan vidare tillåtit sig att jämföra de svenska järnvägsfrakterna för spanmål t. ex. från Malmö till Östersund med de amerikanska järnvägsfrakterna från Chicago till New York och frågat, hvarför kunglig svenska trafikstyrelsen icke skulle kunna göra lika goda affärer på låga

frakter som de amerikanska järnvägarna. Svaret är mycket enkelt. På järnvägarna fraktades t. ex. 1884 endast i april månad ungefär lika mycket spannmål (238,000 ton) från Chicago till New York¹, som under *hela* året 1884 afsändes från alla svenska statsbanstationer tillsammans; mellan Chicago och New York fraktades under hela året 1884 ungefär lika mycket spannmål (44,5 millioner centner eller 1,895,000 ton) som hela Sverige skördade i årligt medeltal under åren 1875—84 och mera spannmål, än hela Skåne kunde exportera och hela Norrland importera på många år. Alla förutsättningar, under hvilka amerikanska tillfällighetsfrakter, om 1½ öre pr tonkilometer eller dylikt, kunna vara remunerativa², saknas fullständigt på de svenska statsbanorna, och alla dylika jämförelser äro därför fullkomligt värdelösa.

Det samma gäller om alla andra produkter, för hvilka under sist förflutna år yrkats betydande fraktlindringar. Vissa af de järnvägsfrakter, som svenska trafikanter begärt, kunna i Sverige omöjligen löna sig. Så förhåller det sig särskildt med den mycket omtalade undantagstarifen för svenska stenkol, hvilken förefallit en hel mängd näringsidkare såsom den allra naturligaste och riktigaste normaltarif för de flesta och största svenska produkter. Denna tarif är någorlunda öfverensstämmande med två af de lägsta tariferna i världen, den belgiska tarifklassen n:r 4 och specialtarifen n:r 14, af hvilka den förra allmänt gäller för råvaror och många födoämnen, den senare endast i vissa distrikt för stenkol; den svenska tarifen har till och med på afstånd under 200 kilom. betydligt lägre satser än

¹ Se Archiv für Eisenbahnwesen 1885 s. 602—5.

² Stundom har frakten nedtryckts till ½ öre pr tonkilometer; då fraktas dock äfven för dessa järnvägar med ohjälplig förlust.

någondera af dessa nämnda belgiska tarifer. Innan man häraf drager den slutsatsen, att hvad som kan gå an i Belgien, det kan ske äfven hos oss, må man dock besinna, att detta land, inom ett område så stort som Kopparbergs län, innesluter en folkmängd, som är en million större än Sveriges, och ett järnvägsnät, som motsvarar omkring $\frac{2}{3}$ af alla de svenska järnvägarnas längd: att industri, koltillgångar¹ och transitofart äro inom detta lilla område mångdubbelt starkare utvecklade än på Sveriges femton gånger större ytvidd; att till följd däraf antalet ton gods, som fraktas öfver det lilla landets järnvägar, är 7—10 gånger större än tontalet å de svenska statsjärnvägarna; att i Belgien just förekommer en sådan högt uppdrifven utveckling af banans, tågens, vagnarnas och personalens ekonomiska kraft, som icke ens tillnärmelsevis kan åstadkommas i Sverige, och att därför fraktsatser per tonkilometer, som i Belgien möjligen kunna tänkas bereda ett mer eller mindre tillräckligt öfverskott utöfver hela driftkostnaden, i Sverige knappt kunna gifva betäckning för tågutgifterna.

Men, säger man, om frakttaxorna bero af trafikintensiteten, så beror å andra sidan trafikintensiteten af frakttaxorna; nedsätt därför järnvägsfrakterna, och en trafik skall däraf uppstå, som gör frakterna lönande. För att stärka denna sats, hänvisar man gärna på postverket, hvars lysande föredöme af portonedsättning, portoförenkling och stegrad trafik skall uppmuntra järnvägarna att bereda sig

---

¹ Till belysning af förhållandena må endast anföras, att enligt *Neumann—Spallart* producerade 1882 *Belgien* 17,500,000 ton stenkol, *Sverige* 140,000 ton, *Belgien* 1,400,000 ton tackjärn, smidesjärn och stål, *Sverige* 749,000 ton. Af *Belgiens* hela handel var $\frac{2}{5}$ transitohandel, mest öfver järnvägar. I den belgiska tarifen äro de *högsta* fraktsatserna så väl för styckegods som vagnslaster motsvarande ungefär vår tarif 8.

ökade inkomster genom trafikens underlättande. Jämförelsen är egnad att slå an på den stora hopen, men en hvar som besinnar den väsentliga skillnaden mellan dessa bägge transportindustriens vilkor, inser lätt, att den icke är det ringaste bevisande. Och hvarje praktisk järnvägsman skall svara, att fraktnedsättningsars inverkan till ökning af trafiken är mycket begränsad, att äfven den lägsta frakt icke ensam förmår höja produktionen i järnvägens omnejd utöfver den ståndpunkt, som betingas af kapitaltillgång och naturliga afsättningsvilkor, och att, där frakterna redan förut äro för låga i förhållande till trafikintensiteten, en ytterligare nedsättning svårligen kan framkalla något annat än minskade järnvägsinkomster. Om man t. ex. till de praktiska män, som styra Pålsboda—Finspongs och Finspongs—Norsholms järnvägar ställer den frågan, hvarför de uppehålla en af de högsta tarifer, som vid svenska järnvägar förekomma, så skola de med rätta svara, att en trafik af 20—30,000 tonkilometer per bankilometer knappt lönar sig ens med denna höga frakt; om man åter uppmanar dem att tillämpa amerikanska eller belgiska fraktsatser, för att vinna ökad trafik och ökade inkomster, så skola de utan tvifvel genmäla: en sådan trafik, som i andra länder kunnat löna sig vid så låga frakter, d. v. s. en trafik å 4—700,000 tonkilometer på bankilometer, den skulle å våra banor ej kunna åstadkommas genom någon som helst fraktnedsättning, ja icke ens om man erbjöde sig att frakta godset för intet. Ty det finnes icke, och det skulle knappt på årtionden vid dessa banor kunna uppväxa industriella verk, som förbrukade och finge afsättning för sådana efter våra förhållanden oerhörda godsmängder. Såsom praktiska män skulle de utan betänkanda erkänna, att dylik tariffpolitik icke kunde leda till någon behållning på

transporten utan endast till förlust, att den möjligen skulle bereda vissa bruk och industriela verk tillfälliga fördelar, men att järnvägens egare icke kunde vara skyldiga att på sin bekostnad gifva sådana oberättigade förmåner. De skulle slutligen underätta oss, att den enda järnvägsförvaltaren, mot hvilken dylika anspråk med någon utsigt till framgång kunde yrkas, vore den svenska *staten*.

En statsjärnvägs förvaltning kunna nämligen trafikanterna saklöst förfölja med hvilka fraktanspråk som hälst: dess betänkligheter afvisas såsom byråkratisk småsinthet; dess beräkningar mötas med tal om oförmåga att fatta näringslifvets vilkor; dess hänvisning på statskassans fordringar besvaras med frågor, om järnvägarna då äro till för att beskatta allmänheten eller för att betjäna den samma. Man har tillräcklig erfarenhet af, att vädjandet till statens omsorg om trafikens underlättande icke varit fåfängt, och att hänsynen till skälig afkastning af statsjärnvägsnätet icke kunnat hindra statsförvaltningen att gå till det yttersta i fraktbillighet.

Ty sanna förhållandet är, att på det stora hela har den nu gällande svenska järnvägstarifen af 1880, med de ändringar som redan före slutet af 1885 däruti voro vidtagna, varit icke, såsom många troligen förestält sig, ovanligt och oskäligt hög, utan tvärtom en af de billigare järnvägstariferna i Europa¹. När man iakttagert, under

¹ Härmed skall icke vara förnekadt, att det finnes järnvägar, som hafva ännu lägre godstaxor än de svenska statsbanorna. Utom Belgien, om hvars särskilda förhållanden förut är taladt, hafva äfven de finska och i synnerhet de danska statsbanorna härutinnan försteget, och godstrafiken vid de danska statsbanorna är dock till och med mindre än de svenska. Så vida begreppet »Tarifmile» jämt motsvarar den danska eller preussiska milen (7,532 meter), synes af den senaste danska godstarifens bestämmelser framgå, att de två första styckegodsklasserna någorlunda motsvara våra tarifer 2 och 3, men att den

hvilka trafikvilkor i öfrigt järnvägar med sådana fraktsatser kunnat bära sig, kommer man osökt till den slutsatsen, att de svenska statsjärnvägarnas ringa afkastning väsentligen berott just därpå, att ersättningen för transportarbetet varit för knapp i förhållande till detta arbetes nödvändiga omkostnader.

Ingenting visar bättre, huru långt svenska staten sträckt sin omsorg om trafikanternas förnöjande med billiga frakter, än en jämförelse mellan vår statsbanetarif af 1880 och just den tarif, som i senare tid begynt framhållas såsom ett mönster för järnvägstaxor, såsom en förebild i afseende på enkelhet, rättvisa och prisbillighet, den s. k. allmänna tyska reformtarifen. Egentligen afsedd för de preussiska statsbanorna, men i sina hufvuddrag antagen vid en mängd andra tyska banor, är denna tarif särskildt lämpad för en sådan jämförelse, emedan den gått längst i dessa medgifvanden åt trafikanterna, som utgjort en så väsentlig hufvudpunkt i det stora Bismarckska statsbaneprogrammet. Den utvisar huru långt man i detta land kommit genom tillämpningen af hvad där kallas »gemein-

tredje är lägre än vår lägsta styckeagodsklass; att åter af de fyra vagnslastklasserna de tre första motsvara våra tarifer 8, 9 och 10, men att den fjärde, som gäller för det gröfsta godset, är 15 à 20 % lägre än vår tarif 10, eller närmare vår tarif för »svenska stenkol». Härvid bör dock märkas den följd af dessa godstaxor, att de jylländska statsbanornas utgiftsprocent uppgår till omkring 80, att nettointäkten pr kilometer stannar vid ännu mycket lägre belopp än för de svenska statsbanorna och icke räcker till att betäcka mer än 1,8 % ränta å järnvägskapitalet. De seeländska statsbanorna bära sig bättre, men endast genom en lifig persontrafik. Danmark är emellertid ett land, hvars järnvägsnät är färdigt, hvars finanser äro väl konsoliderade, och där proportionen mellan folkmängd, areal och järnvägssträckor är ojämförligt mycket fördelaktigare än i Sverige.

wirtschaftliche Tarif-prinzipien», i motsats till de privat-ekonomiska eller affärsmässiga tarifprinciper, som den nyare ekonomiska skolan vill ur järnvägspolitiken utdöma. Denna tarif är också tämligen lik de österrikiska statsbanornas reformtarif, men lägre än andra österrikiska tarifer, väsentligt lägre än tariferna i England, Italien, och lägre än de allmänna tariferna för flertalet af franska banor¹.

¹ Reformtarifen är antagen utom för de preussiska äfven vid de oldenburgska och sachsiska statsbanorna samt vid Main—Neckar- och Elsass—Lothringen-banorna. Vid de öfriga statsbanorna och alla privatbanorna begagnas reformtarifens formela tarifsysteem, men sträcksatser och expeditiionsgebühr äro i de flesta fall något, stundom betydligt högre.

I *Frankrike* skiljes mellan de lagligen fastställda maximaltariferna, de af bolagen tillämpade »tarifs généraux», som vanligen innehålla lägre fraktsatser, och de för särskilda fall eller för vissa varor tillämpade specialtariferna, som 1880 uppgingo till 1854. En jämförelse med de sist nämnda kan naturligtvis icke ifrågakomma, och det möter äfven stora svårigheter att noggrant angifva förhållandet mellan tariffs généraux och den tyska tarifen, i synnerhet därför att de förra icke göra någon skillnad mellan styckegods och vagnslaster. Så mycket ser man dock lätt, att af de 5 å 6 serierna i de franska allmänna tariferna, den första, med sträcksats af 16 centimer är betydligt högre än tyska styckegodstarifen och vår tarif I, att åter den sista, med sträcksatser vanligen af 8—4 centimer för tonkilometer, närmast motsvarar tyska Specialtarif I och våra tarifer 7 och 8.

I allmänhet äro de *engelska* järnvägarnas godstarifer högre än den tyska normaltarifens. Den i England för den starkaste koltrafiken använda frakten af $\frac{3}{8}$ pence pr tonmile motsvarar ungefär den tyska »Einpfennigtarifen» eller Specialtarifen III.

De exempel på ytterligt låga frakter, som kunna hämtas från sådana intensiva trafikleder som New York—Chicago, eller som vid konkurenstillfällen under kortare tider uppehållas på andra amerikanska linier, få ej anses utmärka den allmänna tarifnivån i *Förenta Staterna*. Denna är tvärtom ganska hög, ofta betydligt högre än de vanliga tariferna i Tyskland och Frankrike.

Italiens järnvägstaxor äro i allmänhet betydligt högre än Tysklands och utmärka sig särskildt genom sin fullkomliga brist på nedläggning för längre afstånd.

Rysslands tarifer äro mig icke bekanta, men de ryska järnvägarna äro, såsom de flesta institutioner i detta land, icke bundna af

Reformtarifen innehåller i afseende å godsfrakterna, hvilka det här främst gäller, utom vanliga bestämmelser om ilgods, paketpost, skrymmande gods m. m. d., först *en* klass för styckegods d. v. s. allt gods som afsändes i mindre kvantitet än 5,000 kilogram. Denna enda styckegodsklass motsvarar den svenska taxans tre styckegodstarifer, på sådant sätt likväl, att dess satser öfverensstämma med vår tarif n:r 2 intill afstånd af 100 km. (nio mil); hvar efter de alltmera närma sig till vår tarif n:r 1 för att vid afstånd af 500 km. betydligt öfverstiga denna tarif. Det är nu endast ett mindre antal transportföremål af högt värde, såsom kaffe, te, tran, vin, tråd, tågvirke m. m. d., som i Sverige hänföras till tarifen n:r 1 och således äro något högre tariferade än i Tyskland, men detta endast för de första nio milen.

Däremot äro alla de egentliga industrialstren och födoämnen såsom styckegods hänfödda till svenska taxans tarif 2 och således tariferade för afstånd intill 100 kilometer i båda länderna lika, men för längre afstånd betydligt, 25—30 %, lägre i Sverige än i Tyskland.

Och slutligen fins det en stor och mycket vigtig klass af varor, alla de egentliga råvarorna jämte gröfre järnvaror, spannmål, mjölk, fisk m. m. d., som, när de föras i mindre mängder än 5 ton, på de svenska järnvägarna fraktas efter tarif 3, hvilken gifver för afstånd intill 100 km. 10—20 % och för längre afstånd 20—30—40 % billi-

---

hänsyn till rentabilitet och goda finanser, hvarför de svårigen kunna i något fall tjäna till mönster.

Finlands senaste tarif af d. 15 oktober 1886 utvisar fraktsatser, som för afstånden intill 100 km. i allmänhet äro lägre än den svenska taxans; för längre afstånd äro satserna delvis högre, delvis lika med våra, utom för tarifen n:r 10, som är vida lägre. Men verkningarna af denna tarif hafva ännu ej blifvit pröfvade.

gare frakt, än för samma varor under samma vilkor erlägges enligt Tysklands styckegodstarif.

Denna skilnad är för ett land som Sverige, där detalj-trafiken är jämförelsevis så mycket mera betydande, af synnerlig vigt och innebär ur trafikanternas synpunkt en bestämd öfverlägsenhet öfver den tyska tarifen, huru mycket än de tyska teoretici må prisa dennas förmenta fördel af »rationel» enkelhet.

För hela vagnslaster om minst 5,000 intill 10,000 kg. har den tyska reformtarifen två tariffklasser A¹ och A², hvilkas fraktsatser, uttryckta i kronor pr ton (1,000 kg.) äro i nedanstående tabell sammanställda med svenska taxans 4 tarifer för vagnslaster om 5—8,000 kilogram.

Härvid är nu först att märka, att den svenska tarifen nr 4, den enda som nästan för alla afstånd är högre än

	Tyska Reformtarifen		Svenska järnvägstaxan				
	Kl. A ¹	Kl. A ²	Tar. 4	Tar. 5	Tar. 6	Tar. 7	Tar. 8
	i kronor för en ton (1000 kilogram)						
för 10 kilometer...	1,48	1,16	1,70	1,40	1,20	1,10	1,00
» 30 » ...	2,84	2,13	4,10	3,20	2,60	2,30	2,00
» 50 » ...	4,12	3,02	6,50	5,00	4,00	3,50	3,00
» 100 » ...	7,56	5,25	11,50	8,50	7,00	6,50	4,50
» 200 » ...	13,70	9,97	18,50	14,00	11,50	9,50	7,50
» 300 » ...	19,66	14,42	24,50	19,00	15,50	12,50	10,00
» 400 » ...	25,62	19,27	30,50	24,00	19,00	15,50	12,00
» 500 » ...	31,58	23,72	35,50	29,00	22,00	18,50	14,00
» 600 » ...	37,54	28,17	40,50	33,00	25,00	21,50	16,00
» 700 » ...	43,50	32,62	45,00	37,00	28,00	24,00	18,00
» 800 » ...	49,40	37,07	49,50	41,00	31,00	26,50	20,00
» 900 » ...	55,40	41,52	54,00	45,00	34,00	29,00	21,80
» 1000 » ...	61,38	45,97	58,50	49,00	37,00	31,50	23,50

den tyska tarifen A¹, i verkligheten icke tillämpas på något enda varuslag. Den synes kvarstå endast som en antikvitets i tabellen, ty i godsindelningen förekommer ingen hänvisning till den samma. Jämförelsen utvisar då, att enligt tyska vagnslastklassen A¹ fraktas billigare än i Sverige endast de mera dyrbara varuslag (kaffe, te, oljor, väfnader m. m.), som äro uppförda i den svenska tarifen 5, men billigare endast på afstånd intill 20—24 mil; sedermera begynner den svenska tarif 5 blifva betydligt billigare. Och flertalet af de varor som i Tyskland tariferas efter vagnslastklass A¹, befordras i Sverige efter tarif 6, hvilken allt igenom är mycket billigare än den tyska tarifen.

Efter vagnslastklassen A² fraktas i Tyskland — vid sändning af 5—10,000 kg. — ett stort antal varor af större betydelse för produktion och konsumtion och af lågt värde: råvaror såsom jord, sten, malm, kol, torf, födoämnen som rotfrukter, spanmål, fisk, halffabrikat såsom trävaror, järn, m. m. d. Men allra största delen af dessa varor fraktas i Sverige, vid sändning af 5—8,000 kilogram efter tarif 8, en del efter tarif 7 och endast några af de för trafiken minst betydande efter tarif 6. Fraktsatserna efter tarif 8 äro, såsom synes, samtliga, de efter tarif 7 från och med 200 kilometer, och de efter tarif 6 från 400 kilometer, lägre än fraktsatserna i motsvarande tyska vagnslastklass A².

Den tyska reformtarifen¹ har slutligen för alla vagnslastsändningar öfver 10 tons (10,000 kg.) vigt en särskild

¹ Reformtarifens fraktsatser sammansättas af dels ett s. k. fast *Expeditionsgebühr* (hvari den äfven i svenska godstaxan förekommande, fakultativa af- och pålastningsafgiften ej är inbegripen), hvilket för 1,000 kilogram utgår med 80 pf. å 2 mk, dels *sträcksatser*, som för hvarje kilometer utgöra:

För stycke gods 11 pfenninge = 9,79 öre; för vagnslaster i klassen A¹ 6,7 pf. = 5,96 öre, A² 5 pf. = 4,5 öre i klass B: 6 pf. = 5,34 öre;

tarifklass B, med fraktsatser, som för afstånd intill 9 mil (100 km.) närmast öfverensstämma med vår vagnstarif n:r 7, men sedan höja sig, så att de motsvara fraktsatserna i våra tarifer n:r 6, 5 och 4 alltefter afstånden och således äro i vissa fall högre, i andra lägre än de svenska fraktsatserna för motsvarande varor i samma kvantiteter. Men därjämte förekomma, såsom underafdelningar under denna klass B, tre specialtarifer N:o I, II, och III, till hvilka hänföres allt egentligen s. k. massgods: de stora för produktion och konsumtion och för hela järnvägstrafiken mest betydande artiklarna, hvilkas tarifiering därför i själfva verket är hufvudfrågan i all tarifpolitik och väsentligen bestämmer tarifens nivå. Äfven Sverige har två dylika massgodstarifer, n:r 9 och 10, hvilka redan därutinnan äro billigare än de tyska, att de få tillämpas vid sändning af minst 8,000 kilogram. Förhållandet mellan de tre tyska specialtariferna och de två svenska tariferna n:r 9 och 10 framgår af tabellen å följande sida.

Såsom lätt synes, är den lägsta af de tyska specialtariferna i det allra närmaste öfverensstämmande med den svenska tarifen 10, intill dess den förra med 300 kilometers afstånd begynner höja sig öfver den senares fraktsatser. De båda andra specialtariferna innehålla med ringa undantag vida högre fraktsatser än vår tarif n:r 9.

Till en fullständig jämförelse af dessa tarifer skulle emellertid erfordras en mycket noggrann redovisning för de

---

i Specialtarifen I: 4,5 pf. = 4 öre; i Spt II: 3,5 pf. = 3,11 öre; i Spt. III: 2,6 pf. = 2,31 öre och för afstånd öfver 100 km. 2,2 pf. = 1,96 öre allt för 1000 kilogram. Fraktsatserna äro här återgifna noga efter dessa förvandlingsgrunder. När, såsom det sker i tyska »Kilometeranzeiger», ojämna pfennigtal afrundas uppåt, blifva fraktsiffrorna något högre.

	Tyska taxans specialtarif			Svenska taxans	
	N:o I	N:o II	N:o III	Tarif 9	Tarif 10
	i kronor för ton (1,000 kilogram)				
för 10 kilometer.....	1,11	1,02	0,94	1,00	0,80
» 30 »	2,00	1,73	1,49	2,00	1,40
» 50 »	2,80	2,36	1,96	2,80	2,00
» 100 »	4,80	3,91	3,11	4,00	3,50
» 200 »	9,07	7,29	4,99	5,80	5,30
» 300 »	13,07	10,40	6,94	7,30	6,70
» 400 »	17,07	13,51	8,90	8,80	8,00
» 500 »	21,07	16,62	10,86	10,30	9,30
» 600 »	25,07	19,73	12,82	11,80	10,60
» 700 »	29,07	22,84	14,78	13,30	11,90
» 800 »	33,07	25,95	16,74	14,80	13,20
» 900 »	37,07	29,06	18,70	16,20	14,50
» 1000 »	41,07	32,17	20,66	17,60	15,80

olika varuslagens klassifikation i båda länderna, ty det är på godsindelningen som därvid allt beror. För tillfället kan dock vara nog att anföra följande.

De stora transportartiklarna grus, jord, lera, sand, slagg, oarbetad sten, murtegel, gärdsel och stör, som i Sverige helt och hållet fraktats efter tarif 10, betala med undantag allenast för afstånden 100—250 kilometer, lika låga eller ännu lägre frakter än samma varor i Tyskland, där de hänföras till specialtarif III. Vissa andra till tyska specialtarif III hänförliga artiklar såsom gödsel, dräneringsrör, märgel, taktegel, ben, rundtimmer, ved, syllar, tackjärn, malmer, torf, is, kalk, stenkol hafva i svenska taxan varit hänförda dels till tarif 9, dels till samma tarif med någon nedsättning för afstånd öfver 200 km., dels till tarif 10 för afstånd öfver 100 km., och till följd häraf varit på

kortare afstånd än 30 mil något högre tariferade än i Tyskland; hvaremot på längre afstånd de svenska frakterna för samma varor stått sig lägre, i vissa fall ända till 30 % Slutligen fins det några af artiklarna i specialtarifen III, såsom salt, potatis, rofvor, hvitbetor, cement, bark, träkol, för hvilka i Sverige beräkning af större vagnslaster ej varit medgifven utan som fraktats efter tarif 8, stundom efter tarif 7 och därför här för alla afstånd dragit högre frakt än i Tyskland.

Vi komma därefter till sådana artiklar som i tyska taxan hänföras till specialtarifen II. Dit höra bräder, plank, bjälkar, takspån m. fl. d. som i Sverige tariferats i n:r 9 och mestadels dragit lägre frakter än den i Tyskland *normala*¹; stål och järn, smidt eller valsadt, plåt, gröfre tråd, groft gjutgods m. m. som i Sverige *normalt* hänvisas till tarif 8, d. v. s. för hvilka den större vagnslastberäkningen uteslutits, och för hvilka därför frakten i Sverige varit intill ungefär 20 mil något högre, men för längre afstånd lägre än i Tyskland. Däremot äro sådana artiklar som kål, lök, hvitbetsmelass, humle, kli, tjära, beck, lump, lergods i Sverige tariferade till genomgående högre frakter, efter tarif 7, 6 eller 5; orsaken är i de flesta fall tydligen den, att dessa varor i vår landtrafik och i vår produktion spela en långt mindre betydande roll än i Tysklands.

Slutligen äro till specialtarifen I, hvars satser för de första 100 km. sammanfalla med tarif 8, därefter med tarif 7 intill 500 km., då de öfvergå i vår tarif 6, hänfödda spanmål och mjöl, sill, utländska träslag, snickeriarbeten, gröfre järnmanufaktur, tätt glas, alla hos oss hänfödda till

¹ För trävaror likasom för stenkol beviljas dock på vissa sträckor undantagsfrakter, som äro något lägre än de normala.

tarif 7 och således ungefär lika tariferade. Men där finnas ock t. ex. tobakstjälk, råsocker, bomull, finare järnmanufaktur, zink, bly m. m. som hos oss tariferas högre, efter tarif 5 och 6, äfven här tydligen med hänsyn till artiklarnas betydelse för vår trafik och produktion.

Det är således ett genomgående drag för den svenska frakttaxan af 1880, att hon för alla afstånd utöfver 100 eller 200 km., beviljar lägre, ofta betydligt lägre frakter än den tyska. Äfven för kortare afstånd än 100 km., äro i många, och för vår trafik viktiga fall, de svenska fraktsatserna lägre. När de ställa sig högre än de tyska, beror detta vanligen därpå, att artiklarna i fråga, såsom hvitbetor, tobakstjälk, råsocker, bly, bomull m. fl., hos oss icke äro föremål för samma intensiva landtrafik som i Tyskland.

Det är sant, att i Tyskland förekomma undantagsfrakter, genom hvilka för vissa artiklar och för vissa linier de nu nämnda tariferna kunna nedsättas. Särskildt torde detta gälla om de längre afstånden, för hvilka den tyska tarifens s. k. rationela konstruktion i praktiken måste visa sig ohållbar. Men äfven i Sverige har trafikstyrelsen rätt att för särskilda fall bevilja lindringar i den normala tarifen, d. v. s. undantagsfrakter, af intill 20 %; och har vår trafikstyrelse, såsom vi snart skola se, stundom begagnat denna rätt så, att lindringen uppgått till vida mera än 20 %.

För att ytterligare belysa i hvad mån den svenska järnvägstaxan af 1880 har förtjänt de stränga tillvitelser, som under sist förflutna året blifvit riktade mot dess »orimligt höga fraktsatser» eller dess »inkränkade system», — hvilket i förbigående sagdt är ett af de enklaste och lättfattligaste i Europa, — må här också i korthet nämnas något om järnvägsfrakter i Frankrike. Härtill utväljes

den senast antagna s. k. reformtarifen, faststald att gälla för den stora Östbanan d. 1 sept. 1884. Denna taxa lär nämligen anses som en förebild för öfriga tarifer, hvarom underhandlingar pågå mellan regeringen och bolagen; hon angifver den allmänna nivå, hvartill man i detta land efter långvariga agitationer för låga frakter, men också med nödig hänsyn till en långvarig erfarenhet om järnvägstrafik, ansett sig kunna nedbringa transportprisen.

För den vanliga godstransporten (*petite vitesse*) äro varorna indelade i sex olika serier, hvar och en med sina fraktsatser, bestämda dels genom en fast expeditionsavgift dels genom sträcksatser per kilometer efter en ganska starkt fallande skala¹. Dessa satser tillämpas på allt gods oberoende af kvantiteterna i hvarje sändning, vare sig de gå som styckegods eller i hela vagnslaster.

Men för en hel mängd varor, ungefär de samma som ingå i Tysklands tre specialtarifer, förekomma därjämte icke mindre än 28 olika specialtarifer, hvilka för det mesta tillämpas endast under förbehåll af 5 eller 10 tons last i hvar sändning, af långsammare och för järnvägen

---

¹ Tarifierna äro enligt det belgiska systemet uppgjorda så, att på hvarje sändning, oberoende af afstånden, beräknas dels inskrifnings- och expeditionsavgifter, lika för alla afstånd, af tillsammans 1,60 fr. för styckegods och 1,10 fr. för vagnslaster, allt per ton, dels sträcksatser som utgöra, t. ex. i serien 1 af normaltarifen, för 1—100 kilometer, 16 centimer för kilometern, för hvarje följande kilometer t. o. m. 300 kilometer 15 centimer och för hvarje kilometer därutöver 14 centimer — allt för ton (=1000 kgm). Inom serien 6 äro sträcksatserna för 1—25 km. 8 centimer; för hvarje följande kilometer t. o. m. 100 km. 4 centimer, för hvarje följande kilometer t. o. m. 300 km. 3,5 centimer och för hvarje kilometer därutöver 3 centimer.

I specialtarifernas 9 »barèmer» äro »*frais fixes*» de samma som för normaltarifens vagnslaster och sträcksatserna på samma sätt graderade, ehuru med något starkare minskning för längre afstånd, så att satserna i de lägsta barèmerna gå ned till 2,5 å 2 centimer för hvar kilometer utöver 2—300 km.

bekvämligare expedition och af mindre ansvar för järnvägen, och hvilkas fraktsatser, på lika sätt hopräknade af »frais fixes» och sträcksatser, äro grupperade i 9 särskilda barêmes (A—I).

Det skulle leda till allt för stor vidlyfthet att här genomgå hela godsindelningen eller att tabellariskt uppställa alla seriernas och barêmernas fraktsatser. Jag åtnöjer mig därför att sammanställa de samma för serien n:r 1 och serien n:r 6 samt för barêmes A, E, H och I, hvilka äro de viktigaste.

	S é r i e s		B a r ê m e s			
	N:o 1	N:o 6	A	E	H	I
	i kronor för ton (1000 kilogram)					
för 10 kilometer	2,30	1,73	1,58	1,36	1,22	1,08
» 30 "	4,61	2,81	3,16	2,41	1,98	1,62
» 50 "	6,91	3,31	4,75	3,13	2,41	2,05
» 100 "	12,67	4,75	8,71	4,57	3,49	2,95
» 200 "	23,47	7,27	14,47	7,45	5,29	4,39
» 300 "	34,27	9,97	18,79	9,25	6,73	5,83
» 400 "	44,35	11,95	23,11	11,05	8,17	7,27
» 500 "	55,15	14,11	27,43	12,49	9,61	8,71
» 600 "	66,95	16,27	31,75	13,93	11,05	10,15
» 700 "	77,75	18,43	36,07	15,37	12,49	11,59
» 800 "	88,55	20,59	40,39	16,81	13,93	13,03
» 900 "	99,35	22,75	44,71	18,25	15,37	14,47
» 1000 "	110,15	24,91	49,03	19,69	16,21	15,91

Om man nu jämför dessa fraktsatser med den svenska taxans, så skall man finna, att de sex serierna tämligen nog motsvara våra 8 första tariffklasser, med i allmänhet något starkare belastning för de första 50 kilometerna, därefter med något lindrigare, och i vissa serier med vida

mindre fallande skala än motsvarande svenska tariffklass utvisar. Af specialtarifernas barèmes motsvarar den första A, nästan fullkomligt vår tarif n:r 5, C vår tarif 7, E vår tarif 8, G vår tarif 9 samt H vår tarif n:r 10. Endast barëmen I har efter de första 50 km. något lägre satser än den lägsta af våra tarifer, men efter denna barême tariferas endast malmer och naturlig gödsel (Specialtarif 13 och 22). Huru i öfrigt de viktigare artiklarna särskildt äro efter olika barëmer tariferade, torde blifva tillfälle att längre fram närmare upplysa.

* * *

Af hvad sålunda är anfördt torde tillräckligt framgå, att hvad man än må säga om den svenska järnvägstaxan, är hennes allmänna nivå knappast högre än Tysklands och Frankrikes, i flera fall till och med betydligt lägre.

Trafiken i dessa länder har kunnat trifvas och utveckla sig under snart 50 år med frakter, som ända till sista årtiondet varit betydligt högre än de nuvarande, och näringarna få nu därstädes nöja sig med ungefär samma delvis t. o. m. högre frakter än Sverige haft efter 1880. Vid tarifreformer i dessa land fästes stort afseende å trafikanternas fordringar, men man förlorar icke håller ur sigte järnvägarnas kraf på skälig afkastning.

Hvad järnvägarnas afkastning beträffar, äro de båda anförda reformtariferna så jämförelsevis nya, delvis knappt genomförda, att man icke med säkerhet kan bedöma deras finansiela verkan. Men en omständighet är där vid lag icke att förglömma. Trafikintensiteten å den franska Östbanan var 1882, på ett nät af 2,667 km. längd, 504,000 tonkilometer pr bankilometer, bruttinkomsten 34,154 kr. pr bankilometer. Vid de preussiska och andra tyska stats-

banorna, som mestadels tillämpa samma tarif, var 1882 på ett nät af 25,777 km. längd den transporterade godsmängden 450,000 tonkilometer pr bankilometer och bruttoinkomsten 25,596 kr. pr bankilometer.

Det är på sådana banor, som tarifer af ofvananförlunda beskaffenhet kunna lemna en behållning, egnad att någorlunda väl betäcka icke blott driftkostnaden utan äfven skälig ränta å anläggningskapitalet. Men när liknande eller t. o. m. lägre tarifsatser tillämpas på ett järnvägsnät, hvars trafikintensitet betecknas af 90—100,000 tonkm. pr bankilometer och 8—9000 kr. bruttoinkomst pr bankilometer, då kan man väl vara berättigad till det påståendet, att denna tarifs nivå icke är rätt väl afpassad efter trafikintensiteten; att den redan före 1886, då ropet mot dess dryghet begynte, i själfva verket var ur finansiell synpunkt alltför knappt tilltagen; och att det vid sådana fraktsatser icke kunnat vara förvånande, om de svenska statsjärnvägarna ännu bereda statsverket en årlig utgift af 2,7 —4,4 millioner kronor. Att denna utgift icke blifvit ännu mycket större, att det ringa öfverskottet utöfver driftkostnaderna dock räcker till en jämförelsevis så stor ränta som $2\frac{1}{4}$ — $2\frac{3}{4}$ % å järnvägskapitalet, det beror därpå, att anläggningskostnaden för de svenska järnvägarna varit så synnerligen billig, att den icke uppgår till mer än hälften eller tredjedelen af de kontinentala järnvägarnas kapitalkulder.

När järnvägar först begynte byggas för statens räkning i Sverige, gjorde sig den åsigten ganska allmänt gällande, att företaget icke kunde »bära sig», att Sverige aldrig skulle kunna åstadkomma en trafik, som gäldade ens driftkost-

naden än mindre ränta på anläggningen, och att den stora riksjärnvägen därför endast kunde betraktas såsom andra offentliga inrättningar, till hvilka alla bidraga för det helas väl utan hänsyn därtill, att inrättningens förmåner varda ojämt fördelade. I full öfverensstämmelse härmed var man då ock ganska ense därom, att hela järnvägsföretaget måste hållas inom mycket måttliga gränser; idéns motståndare förespådde, att Sverige aldrig skulle kunna bära kostnaderna ens för de första stora linierna, och dess anhängare voro å andra sidan ifriga att lugna dessa farhågor genom försäkningar om en mycket långsam utveckling af järnvägsnätet.

Men i mån af järnvägstrafikens fortgång begynte det visa sig, att en remunerativ järnvägsdrift under vissa förutsättningar icke var alldeles omöjlig ens i vårt fattiga och glest befolkade land, och i mån af denna insigt förändrades föreställningarna om järnvägarnas natur. De begynte allt mera betraktas såsom industriella företag, af hvilka man kunde fordra och vänta en afkastning, och som äfven voro berättigade att af sina trafikanter utkräfvade full ersättning för de förmåner transportarbetet dem beredde. Upplifvad af denna föreställning begynte den enskilda företagsamheten taga järnvägarnas utveckling om hand; riksdagen själf hänvisade orterna att på denna väg få sitt behof af järnvägsförbindelser fylldt, och med mycken styrka betonades af riksdagen järnvägarnas egenskap af transportindustri. Härunder låg som en tyst eller uttalad förutsättning, att taxorna skulle lämpas efter omkostnaderna, och äfven beträffande statsbanorna gjorde sig vid midten af 1870-talet gällande den uppfattningen, att deras transportarbete borde så vidt möjligt af trafikanterna betalas, att statsverket icke borde för järnvägsaffärens uppehållande

betungas med större utgifter, än som vore alldeles nödvändigt. Riksdagen uppmuntrade då regeringen att vid frakttaxeringen taga hänsyn till järnvägens afkastning. Hur mycket ordades ej under den tiden — det var afskrifnings- och härordningsplanernas tid — om den värdefulla och räntebärande kapitaltillgång, statsverket redan egde och för hvarje ny amortering förvärfvade i sina järnvägar; och huru väsentligt bestämde icke denna affärs-mässiga uppfattning af järnvägsföretagen den snabba utvecklingen af både stats- och privatbanorna?

De enskilda järnvägar i vårt land, som varit med sparsamhet anlagda och fått under ett eller annat tiotal af år utveckla sin trafik, hafva också visat sig småningom kunna lemna en någorlunda tillfredsställande afkastning. Men villkoret härför har varit, dels, att driftkostnaderna genom enkla och billiga anordningar kunnat hållas inom mycket måttliga gränser, dels att trafikanterna tacksamt betalat de förmåner de vunnit och att taxorna fått anordnas så, som det för järnvägarerna bäst burit sig. Skulle åter en motsatt uppfattning af järnvägs-kommunikationernas rätt och pligt gentemot trafikanterna göra sig gällande i ett land sådant som Sverige, då är fara värdt, att alla de landsdelar, som ännu vänta på järnvägsförbindelser, få säga farväl åt alla sådana förhoppningar. Ty hvarken lär den enskilda företags-samheten känna sig hågad att bringa till stånd järnvägsföretag, som vore från begynnelsen och allt framgent dömda till att frakta utan nöjaktig ersättning; ej håller torde svenska staten mäktat att till alla orter utsträcka järnvägs-linier, af hvilka hvarje ny kilometer skulle bringa statskassan några tusen kronors årlig förlust.

För svenska staten själf hade det väl icke håller varit möjligt att så hastigt som skett fullborda de långa järn-

vägslinierna i Norrland och att företaga deras vidare fortsättning inom denna folk- och godsfattiga landsdel, utan under förutsättning, att afkastningen å nätets mera trafikerade delar skulle kunna småningom allt bättre betäcka den växande bristen å de svagare linierna, och att taxorna finge i någon mån lämpas efter olika liniers trafik. De grundsatser för tarifpolitiken, som under sista året hit införts från främmande länder, och som med stor ifver uppfångats af 1886 års ekonomiska komité, äro egnade att allvarligt hota dessa förutsättningar och därmed den norrländska järnvägens framtid. Ty man kan icke ostraffadt nedsätta fraktsatser, som redan förut äro så låga som den svenska tarifens, och på samma gång öka området för dessa fraktsatsers tillämpning. Resultatet däraf kan omöjligt blifva annat än betydliga förluster för statsverket; och det svenska statsverkets ställning är visserligen icke så fast, att den tål vid en årligen växande brist på vår järnvägsbudget.

II.

Genom nådigt bref i december månad 1885 blef järnvägstrafikstyrelsen, — enär »landtmannaprodukter, framför allt spannmål, sjunkit i pris, sedan frakttaxan för statens järnvägar senast bestämdes, och detta möjligen torde böra föranleda en nedsättning i fraktsatserna för berörda artiklar, och då med hänsyn till den betryckta ställning, hvori flera andra industrigrenar inom vårt land för närvarande arbeta, torde böra tagas i öfvervägande, huruvida icke äfven för några andra fraktföremål lindring i afgifter skulle kunna åstadkommas», — anbefald att härom skyndsamt

verkställa utredning och inkomma med underdånigt utlåtande.

För utförandet af detta uppdrag bemyndigades styrelsen, »på det att möjligast fullständiga utredning af alla på frågan inverkan omständigheter må erhållas, att efter eget val anmoda jordbrukare, industriidkare, målsmän för enskilda järnvägar och andra, hvilkas intressen af frågan beröras och af hvilka styrelsen ansåg sig kunna erhålla värdefulla upplysningar, att hälst muntligen inför styrelsen, eller eljest skriftligen, meddela dylika upplysningar».

Utfärdad i en tidpunkt, då ett tillfälligt öfverflöd af statsinkomster kunde gifva någon anledning att icke räkna så noga med en eller annan millions nettobehållning af statsjärnvägarna, intygade denna befallning tillika regeringens villighet att åt bekymrade näringsidkare bereda all den lättnad; som af förhållandena kunde anses påkallad. Förordnandet om en grundlig och allsidig utredning, före ärendets slutliga afgörande genom Kongl. Maj:t, äfvensom skrivelsens försigtiga ordalag, visade dock nog samt, att konungens rådgifvare icke förbisett de vanskligheter, som kunde vara förenade med en fraktlindring, hvilken skulle innebära ett slags ersättning från statens sida för ett minskadt pris å de fraktade varorna.

Härtill kom vidare, att i den snart därefter följande Kongl. propositionen om statsverkets inkomster och behof för 1887 inkomsten af statsjärnvägarna, särskildt med hänsyn till denna lindring, beräknades nedsatt med 14 % eller från 7 till 6 millioner. Statsutskottet tillstyrkte och riksdagen biföll en sådan beräkning, och motiveringen för detta bifall angaf tydligt nog, att fraktnedsättningen var i princip af riksdagen godkänd.

Det är i allmänhet vanskligt nog att bestämma, huru fraktnedsättningar skola på näringarna inverka, eller huru lågt de böra ställas för att motsvara »näringarnas behof». Dessa behof äro nämligen mycket skiftande, olika för snart sagt hvarje näringsidkare eller åtminstone för hvarje särskild ort. Lemnar man den enda fasta grund för tarifferingen som finnes, transportindustriens anspråk på fullgod ersättning för sina kostnader, för att bygga den samma utslutande å hänsynen till trafikanternas önskingar, så är fältet öppet för anspråk, som icke erkänna någon gräns, och som därtill ofta komma i strid med hvarandra.

Det kan t. ex. svårligen undvikas, att en fraktnedsättning, som gagnar exportörerna af svensk hafre, på samma gång främjar införseln långt in i landet af hvete från Indien och rågmjöl från Ryssland, till någon förargelse för producenterna af svensk råg och hvete. Det kan också mycket lätt hända, att en nedsättning af järnfrakter endast ökar anbudet af järnvaror på utländsk marknad, till skada för just de producenter, som redan förut känt sig lida af tryckta priser; och det saknas ej bevis för att dylika farhågor nu uppstått hos svenska järnverksegare¹. Det in-

¹ Såsom särdeles belysande för vanskligheten af det problem, som uppställles genom yrkandena på »låga frakter» må anföras följande i Aftonbladet för d. 21 dec. 1886 tryckta utdrag ur en skrivelse af d. 14 nov. 1886 från disponenten för en af våra större bruks-egendommar till trafikdirektören M. Hahr:

»Efter att hafva erhållit kännedom därom, att åtskilliga bruks-egare på ett möte i Örebro den 3 dennes uppsatt en inlaga till k. trafikstyrelsen med anhållan om en betydligare fraktnedsättning på träkol å statens järnvägar, vågar undertecknad framlägga sina farhågor för de olycksbringande följder, dylika stora rubbningar i de bestående förhållandena skulle medföra för en del andra järntillverkare, om än *vissa* däraf röntte en obestridlig fördel.

Om jag icke är illa underrättad, har såsom motiv för den nu begärda fraktnedsättningen för träkol anförts, att, om de redan för-

träffar i Sverige som annorstädes, att den ena utfartshamnen med ovilja betraktar de efter afstånden fallande frakter, som sätta den andra hamnen i stånd att med fördel

---

ut af åtskilliga bruksegare i östra Sverige begärda fraktnedsättningarna för malm och kalksten beviljades, så skulle därigenom möjligheten för andra att konkurrera i pris med de östra tillverkarne i betänklig grad störas, därest icke en motsvarande fraktlindring bereddessa dessa andra för träkol. Att så äfven är förhållandet torde ligga för öppen dag, men kan väl ett påtagligare bevis lemnas på det betänkliga och från statens sida orättvisa af så väl den ena som den andra af dessa fraktnedsättningar, och hvart skall det leda, om staten på sådant sätt låter sig ryckas hit och dit af enskilda parti-intressen?

Såsom känt är, användes vårt svenska järn i allmänhet i utlandet till vissa speciela ändamål. Eburu man genom de förbättrade metoderna i utlandet lärt sig tillverka ett billigare järn och stål, som i vissa fall kan ersätta det dyrare svenska, har dock äfven detta senare fått användning för nya ändamål, och i många fall är det därför endast konkurrensen mellan de svenska tillverkarne själfva, som nedbragt prisen till lägre belopp, än hvad den utländske köparen *eljest* kunnat betala. Det har också nu under åtskilliga år visat sig, att, i följd af denna mördande konkurrens, hvarje fraktlindring, som erhållits, i regel icke ökat producentens vinst, utan endast satt honom bättre i stånd att sänka sitt försäljningspris samt således i själfva verket blott kommit köparen till godo. En annan producent, som icke kommit i åtnjutande af samma fraktlindring, har då äfven nödgats nedsätta sitt pris, men måste därför anlita sin verkliga behållning. På detta sätt fortgår nedsättningen i pris, så länge den ene erhåller yttre fördelar och den andre mäktar fortsätta; men en gång blir denna förmåga slut, och den, som saknat dessa yttre fördelar, nödgas nedlägga sin tillverkning, såsom fallet redan varit med en mängd bruk, särskildt i Värmland, hvilka, redan sämre lottade genom dyra malmer, icke uppehållits genom fördelen att hafva statens järnvägar såsom till- och utfartsväg. Erhölle nu de östra bruknen bifall på sin framställning om fraktlindring för malm m. m., samt Örebroframställningen om fraktnedsättning för träkol äfven vinner önskad t afseende, så intaga dessa konkurrenter *sins emellan* snart blott samma ställning som förut: köparen får billigare pris och statens järnvägar mindre inkomst, men huru går det med de bruk, som hvarken komma i åtnjutande af den ena eller den andra fraktlindringen? Eburu lika berättigade till statens hjälp och lika väl delegare i statens egendom — järnvägarna — som de förre, blifva

bestå i konkurrensen: staden Norrköping för därutinnan alldeles samma klagomål, som gjort Manchester och Breslau så upproriska mot järnvägarnas naturliga fraktnedsättningar för långa afstånd.

Tills vidare hafva dock de flesta målsmän för näringarna däruti varit eniga, att de i alla stycken funnit de svenska järnvägsfrakterna »orimligt höga», otillfredsställande för trafikens behof, dödande för näringslivet. Man kan ej undra därpå. När näringsidkare blifva tillsporda, huruvida de känna något behof af den förmån, som fraktnedsättning innebär, så kan från *deras* synpunkt svaret ej gärna blifva annat än ett ljudligt och villigt ja. Då nu frågan var hållen så allmän som möjligt, så måste ock svaret antaga karaktären af en storartad opinionsyttring. Det enda hörbara missljudet i denna konsert har varit de enskilda järnvägarnas lika naturliga protester. Ty dem hotar fraktnedsättningen med ökade förluster. Men tills vidare har denna protest hållits tillbaka af den utsigt, som blifvit för de enskilda järnvägarna framställd, att staten skall hålla dem skadelösa genom ett allmänneligt järnvägsinköp, genom att sjelf öfvertaga de affärer, som hotas med ruin. Detta program har utarbetats, eller rättare sagt framkastats, af den ekonomiska komitén.

Enligt redogörelse, meddelad i Järnbanebladet n:r 10 för 1886, inkommo under det förflutna årets tio första månader till trafikstyrelsen icke mindre än 270 framställningar om fraktlindring, afseende ungefär 100 olika artiklar och nedsättningar växlande från 15 till 75 %. För-

---

de senare kanske genom dessa åtgärder ruinerade och se sig urständ-satta att fortfarande gifva sysselsättning och bröd åt de många tusenden, som varit nog olyckliga att icke hafva sitt hem och sitt arbete i närheten af statens järnvägar.»

fattaren af denna redogörelse beräknar, att samtliga dessa begärda nedsättningar skulle medföra en minskning af järnvägens inkomster med $3\frac{1}{2}$ million, eller omkr. 50 % af 1885 års nettobehållning. Det är ej uppgifvet, om samtliga dessa framställningar utgjort svar på de frågor, som trafikstyrelsen blifvit anbefald att ställa till trafikanterna; troligen voro flera af dem tillkomna genom enskilda initiativ.

Järnvägstrafikstyrelsen, som samtidigt varit utsatt för en storm af allehanda anmärkningar från olika håll, — till det mesta mycket orättvisa och ofta uttryckande hvarandra rent motsatta anspråk, — har härvid varit försatt i en synnerligen svår ställning. Den har knappast kunnat undgå att inse de finansiella vådorna af en allmän fraktnedsättning; men den har också känt svårigheten att ännu mera öka antalet af de undantagsfrakter för *särskilda fall*, hvarigenom den hittills kunnat någorlunda tillfredsställa de mest påträngande anspråken, utan att alltför mycket sätta netto-behållningen af järnvägstrafiken i fara.

Då har slutligen denna styrelse fattat ett raskt beslut och — i förväg för den utredning, Kongl. Maj:t anbefalt, och för den pröfning af styrelsens förslag han sig förbehållit, — förordnat om en allmän fraktnedsättning för icke mindre än 34 olika artiklar, att gälla under året 1887.

Enligt tredje punkten af den nämnda skrifvelse, som meddelade stadfästelse å järnvägsfrakttaxan af d. 15 okt. 1880, eger trafikstyrelsen att för *särskilda fall* bevilja nedsättning med högst tjugu procent uti de i gällande taxa bestämda fraktafgifter och därjämte att förändra godsindelningen i de fall, der nedsättningen pröfvas kunna på detta sätt lämpligare bestämmas.

Trafikstyrelsen har vid bestämmelserna om fraktlin-dring för året 1887 begagnat båda dessa utvägar. Den

har flyttat åtskilliga artiklar från högre tarif till lägre, från tarif 7 till 8, från 8 till 9 eller 10; den har för andra artiklar beviljat 10—20 % nedsättning å de normala afgifterna i den tarifklass, till hvilken de höra; den har slutligen för vissa artiklar förenat dessa båda lindringsformer, såsom då »preparerade gödningsämnen, is, kalk, malmer, tegelrör, sågspån» flyttas från tarif 8 eller 9 till 10 och därtill erhållit ytterligare lindring å satserna i tarif 10 med 10—20 %, hvarigenom nedsättningen i flera fall uppgår till 25—30 %.

Det viktigaste härvid är dock, att trafikstyrelsen beviljat dessa nedsättningar att gälla allmänt för hela statsbanenätet och under alla förhållanden lika för alla trafikanter.

*
*
*

Det må här lemnas aldeles oafgjordt, huruvida en sådan tillämpning af 1880 års bref varit befogad eller ej¹. Icke håller behöfver här den omtvistade principfrågan utredas, huruvida och i hvilken mån undantagsfrakter, eller nedsättningar för särskilda fall, kunna anses ur social och allmänt ekonomisk synpunkt nyttiga. Men när tariffrågan betraktas ur finansiell synpunkt, är det af synnerlig vikt att fasthålla den stora skilnaden mellan en fraktnedsättning för särskilda fall och en allmän fraktnedsättning, den

¹ Om den i nyss anförda bref af d. 15 nov. 1880 trafikstyrelsen medgifna befogenhet att nedsätta frakter med 20 % för särskilda fall verkligen innebär en rättighet af den omfattning som nu utöfvas, då är det klart, att trafikstyrelsen har mycket stor makt öfver järnvägarnas och därmed äfven statsverkets finanser, större t. o. m. än i andra brukar tillkomma regeringen. Ty då kan den lika väl flytta 200 som 34 artiklar, lika gärna från tarif 5 och 6 som från tarif 8 till tarif 10 och är lika berättigad att lindra med 75 % som med 25 %.

väsentligt olika inverkan som hvardera af dessa åtgärder utöfva på järnvägarnas ekonomi.

Fraktlindringar »för särskilda fall» skapa undantagsfrakter, som i de allra flesta händelser afse att för vissa tillfällena, af vissa befraktare, å vissa samfärdsleder tillvinna järnvägen en inkomst, hvilken den därförutan icke skulle erhålla. Likasom en fabrikant för en större leverans kan gå ut med priser, hvilka skulle vara alldeles ruinerande om de gälde för hans försäljning till kunder i allmänhet; likasom han understundom endast för att få en beställning, som gifver stadig och jämn sysselsättning åt eljest stillastående maskiner och overksamma arbetare, går ned till priser, som nått och jämt betäcka utgifterna, så måste äfven järnvägarna, så vida de eljest skola drifvas såsom affärsföretag, understundom lämpa sina pris efter förhållandena och efter de allmänna lagarna för den industriella produktionens rentabilitet. Ja, dessa regler för prisbestämningen gälla i ännu högre grad för järnvägarna än för andra industriella företag.

En järnväg går parallelt med en vattenled: för vanliga varor har styrelsen bestämt fraktsatser, som äro betydligt högre än vattenledens, och kan ändock med den samma konkurrera, så vidt det gäller afsändare hvilka företrädesvis begära den snabbare och punktligare befordran, som järnvägen erbjuder. Men det fins varor, som icke tåla vid höga frakter, och vid hvilkas befordring det är alldeles likgiltigt, om den sker några timmar eller dagar fortare, och dessa varor gå järnvägen förbi, sökande sig den billigare sjöleden. Då besinnar järnvägens styrelse, att de vagnar den forslar fram i hvart tåg gå med half eller fjärdedels last och dock draga samma kostnad, som om de vore fullastade; att om de finge full last, skulle

nästan hvarje öre pr tonkilometer vara ett tillskott till inkomsten utan att öka utgiften; och den bjuder afsändaren en fraktsats, som gör det för honom förmånligt att begagna järnväg.

På samma sätt finner järnvägsstyrelsen, hvilken lättad för järnvägens ekonomi det skulle vara, om de vagnar som gått fullastade i en riktning, men vanligen få vända tomma tillbaka, kunde vid återfärden erhålla last, och beviljar måhända under sådana förhållanden för afsändare, som rättar sig efter järnvägens bekvämlighet, sådana fraktsatser som eljest aldrig kunde ifrågakomma.

Eller det inträffar, att på en viss plats en stor industri kan komma till stånd, blott under förutsättning af en viss låg fraktsats till en annan plats, och då skänka en betydande trafik; järnvägens styrelse tager förhållandena i betraktande och finner, att ett sådant tillskott af trafik just på den trafikleden skulle öka inkomsterna utan att stegra utgifterna eller åtminstone öka de förra i högre grad än de senare; och i öfverensstämmelse med denna uträkning beviljar den en sådan fraktsats, som är för järnvägen remunerativ.

Då affärslifvets förhållanden äro så oändligt mångskiftande, skulle exemplen på dylika fraktlindringar för *särskilda fall* kunna göras mycket talrika; för de särskilda kategorierna af undantagsfrakter äro ock redan en hel mängd beteckningar tillskapade. Här må dock därom blott tilläggas, att det är alldeles samma uppskattning af järnvägens ekonomiska fördelar, som ligger till grund för den nedsättning af frakten på längre afstånd, den s. k. fallande fraktskalan, hvilken utmärker hvarje affärsmässigt anordnad järnvägstarif.

Men om man af ett eller annat skäl tillåter sig att på tarifens allmänna nivå, för alla fraktleder, för alla afsändare och alla afstånd tillämpa de fraktlindringar, som af ofvan nämnda eller andra skäl kunnat och bort medgifvas för särskilda fall, för vissa afsändare, vissa tillfällen och vissa sträckor, då byter åtgärden helt och hållet natur. En fraktnedsättning, som på ett håll är nödvändig för att gifva någon trafik, är finansielt obehöflig på delar af nätet där trafiken icke kunde taga andra vägar; en fraktsats som på en viss sträcka kan öka trafikens intensitet, därför att afsättningsförhållandena endast behöfva en ringa lättning för att medföra ökad produktion, den har på andra delar af nätet ingen annan verkan, än att samma mängder som förr fraktas mot lägre afgift d. v. s. med mindre inkomst för järnvägen. Var nu frakttarifens allmänna nivå förut sådan, att den knappt eller högst ofullständigt betäckte järnvägens allmänna och special-kostnader, så är det all möjlig utsigt för, att de speciela undantagsfrakternas utsträckning till hela nätet skall ytterligare minska den svaga afkastningen.

* * *

De *allmänna* nedsättningar trafikstyrelsen för 1887 medgifvit äro både till belopp och omfattning ganska betydande. De växla mellan 10 och 30 % och omfatta hufvudsakligen följande artiklar:

- a) *Spanmål* och mjöl, bönor, linser, foderännen, rotfrukter, som flyttats från tarif 7 till tarif 8.
- b) *Trävaror*: plank och bräder, hvarå medgifvits en lindrigare vigtberäkning, samt trämassa som lindrats med

10—20 % och ved, slanor och grufstötor, som flyttats från tarif 9 till tarif 10.

c) *Järn och stål*: smides, plåt m. m. som erhållit nedsättning med 10—20 %; bessemergöten, smältstycken och tackjärn, som flyttats från tarif 8 till tarif 9.

d) *Träkol*, som erhållit lindring af 10—20 %; *stenkol*, utländska, som genom särskild beräkning undfått ungefär samma nedsättning och *malmer*, som flyttats från tarif 9 till tarif 10 med ytterligare nedsättning af 10—20 %.

e) *Gödningsämnen*, torf, murtegel, tegelrör, jord, lera, mergel, kalk och is, som dels nedflyttats i lägre klass, dels erhållit 10—20 % lindring, dels båda delarna.

Af Trafikstyrelsens berättelse för år 1885 framgår, att de där uppräknade artiklarna: skogsprodukter, spanmål, järn, träkol, malmer, kalk, gödningsämnen, stenkol och rotfrukter, å hvilka den ifrågavarande nedsättningen hufvudsakligen vidtagits, gäfvo en fraktmängd af 1,600,872 ton eller 73,2 % af hela den fraktade godsmängden, och att den trafikinkomst, som nu närmast kan komma att af nedsättningen å dessa artiklar beröras, utgjorde omkring 5,696,000 kr. eller 49,1 % af hela godstrafikens inkomst. Den vidtagna fraktlindringen, som är allmän och icke motväges af någon fraktförhöjning å andra artiklar, är alltså utan tvifvel den mest betydande som i Sverige förekommit; det kan, i betraktande af alla förhållanden, ifrågasättas, om den i djärfhet har många motstycken i järnvägarnas historia.

Huru denna nedsättning kommer att på statsbanornas finansiella resultat under år 1887 inverka, låter sig för ögonblicket visserligen icke beräkna. Men om man hänvisar därå, att riksdagen för år 1887, med hänsyn till den förestående fraktlindringen, nedsatt beräkningen af trafikinkom-

komsten från 7 till 6 millioner, så får det icke håller förglömmas, att denna nedsättning af trafikinkomsten redan är anteciperad under 1886. Ty trafikinkomsten hade redan före den nu vidtagna fraktlindringen nedgått så, att trafikstyrelsen icke kunnat aflemna som behållning för det förflutna året mer än 5,7 millioner kronor i stället för de 7 millioner, som i 1886 års stat varit beräknade.

* * *

För att rätt åskådliggöra, hvilken storartad frikostighet mot trafikanterna härmed utöfvats, och huru långt Sverige i själfva verket kommit i »låga järnvägsfrakter», jämfördt med andra kulturländer, skall jag här nedan sammanställa några exempel hämtade från de olika gods-
slag, å hvilka nedsättningen beviljats.

Spannmål, alla slag i vagnslaster, transporteras numera till följande pris per ton (1,000 kilogram),

	Å Sveriges statsbanor minst 5 ton Tarif 8	Å tyska statsbanor		Å franska östbanan
		i laster om minst 5 ton Tarif A ²	i laster om minst 10 ton Specialt. I	i laster om minst 5 ton Barême E
i kronor för en ton (1,000 kilogram)				
för 10 kilometer.....	1,00	1,16	1,11	1,86
» 50 »	3,00	3,02	2,80	3,13
» 100 »	4,50	5,25	4,80	4,57
» 200 »	7,50	9,97	9,07	7,45
» 300 »	10,00	14,42	13,07	9,25
» 400 »	12,00	19,27	17,07	11,05
» 500 »	14,00	23,72	21,07	12,49

För spannmål som fraktas i 5-tonns vagnslaster är således frakten i Tyskland numera betydligt högre än i Sverige, och äfven med den stora nedsättning, som därstädes beviljas för 10-tonns vagnslaster, kommer befraktaren i flera fall på långt när ej till den svenska afsändarens förmånliga villkor. På franska östbanan äro frakterna för spannmål på afstånd intill 200 km. högre eller lika med de svenska, och på längre afstånd något, men ej särdeles mycket lägre.

Järn, smidt eller valsadt, järnvägsskenor, plåt och tråd, gröfre gjutgoods, rör o. d. tariferas numera sålunda i vagnslaster för ton:

	Å Sveriges statsbanor minst 5 ton	Å tyska statsbanorna		Å franska östbanan Barèmes ¹	
	Tarif 8, reducerad	minst 5 ton Tar. A ²	minst 10 ton Spec. II	C	E
	i kronor för en ton (1,000 kilogram)				
för 10 kilometer.....	0,90	1,16	1,02	1,36	1,36
» 50 »	2,70	3,02	2,36	3,67	3,13
» 100 »	3,60	5,25	3,91	6,55	4,57
» 200 »	6,00	9,97	7,29	9,43	7,45
» 300 »	8,00	14,42	10,40	12,31	9,25
» 400 »	9,60	19,27	13,51	15,19	11,05
» 500 »	11,20	23,72	16,62	18,17	12,49

¹ För stål- och järnvaror gäller Specialtarifen 14, enligt hvilken dessa varor efter sin beskaffenhet tariferas i fyra olika barèmes. De som enligt svenska taxans godsindelning upptagas i tarif 8 äro ungefär de samma som hänföras till barèmes C. och E.

Malmer, murtegel, tegelrör, kalk, is (utländska stenkol) tariferas i vagnslaster:

	Å Sveriges statsbanor minst 8 ton, Tar. 10 reducerad	Å tyska statsbanor minst 10 ton, Spt III	Å franska ostbanan Barêmes	Å belgiska statsbanan ¹	
			G. H. J.	a	b
i kronor för en ton (1,000 kilogram)					
för 10 kilom. ...	0,72 (0,80)	0,94	1,29—1,08	0,79	0,79
" 50 " ...	1,80 (2,00)	1,96	2,77—2,05	2,50	2,52
" 100 " ...	2,80 (3,50)	3,11	4,21—2,95	3,58	3,24
" 200 " ...	4,24	4,99	5,88—4,39	4,30	3,96
" 300 " ...	5,36	6,94	7,27—5,88	5,02	4,68
" 400 " ...	6,40	8,90	8,71—7,27	6,10	5,40
" 500 " ...	7,44	10,86	10,15—8,71	—	—

Samtliga dessa betydande transportartiklar fraktas således numera å svenska statsbanorna i de flesta fall billigare än å de stora kulturländernas banor. Våra nuvarande malm- och stenkolsfrakter äro för de första 100 kilometerna lägre än de belgiska, och det är endast för längre sträckor som vissa belgiska undantagsfrakter ställa sig lägre än våra.

Och dock har den svenska järnvägsstyrelsen sträckt sig ännu längre för vissa artiklar, som äro af särskild betydelse för landtmananäringarna. Jord, opreparerade gödningsämnen, pudrett, lera, sågspån och torf skola hädanefter fraktas i öfrigt efter samma nya tarif som malmer, men med ytterligare 10 % nedsättning för de första 99 kilometerna, så att satserna t. ex. för 10 och 50 km. blifva

¹ a) betyder här Tarifklassen 4, b) Specialtariferna 8 och 13 för järn- och zinkmalm, 14 och 16 för stenkol, alla gällande för vissa sträckor mellan grufvor och hamnar. För de flesta af dem äro afstånden korta, högst 200 km. Afstånd öfver 350 km. förekomma knappt i belgisk fraktfart.

0,64, 1,60 kr. per ton. För vissa af dessa artiklar tillkommer äfven den förmånen, att denna ytterligt låga frakt beräknas redan för vagnslaster af 5 ton. Sådana frakter på sådana vilkor skulle helt visst äfven i Belgien betraktas såsom orimliga.

* * *

Men allt detta oaktadt skola de svenska trafikanterna måhända icke finna sig tillfredsställda. Så snart näringarnas behof uppställas som den främsta bestämningsgrunden för tarifens nivå, så ligger det i förhållandenas egen natur, att det ena anspråket skall framkalla det andra, så att knappt någon fraktsats varder tillräcklig lågt. Dessa anspråk hafva fortfarande till ögonmärke en bestående svensk frakttaxa, som är ändå lägre än alla de nu omnämnda, *tariften för svenska stenkol*. Den går ända därhän i fraktens nedsättning, att redan vid 100 kilometer sträcksatsen är 2 öre, sedermera 1½ öre per tonkilometer; den beviljar på afstånd intill 200 km., för hela riket och för hvarje liten sändning af en vagnslast, från 5 ända till 40 % lägre frakt, än man i Belgien trott sig kunna medgifva på några få linier, under vilkor att hela tåg af 25 vagnar på en gång befraktas¹. Sådana fraktsatser finnas nu en gång upptagna i vår tarif, och man skall icke upphöra att förehålla vår trafikstyrelse, huru den lättnad, som genom dylika frakter för alla varuslag kunde beredas samfärdseln, nödvändigt skall »skapa trafik» och öka järnvägens inkomster.

Därvid bör anmärkas, att just den erfarenhet, som vunnits af tarifen för svenska stenkol, motsäger dylika anta-

¹ I några af de belgiska specialtariferna nedsättas frakterna, då sändningen utgör 100 eller 250 ton, så att »frais fixes» minskas med resp. 50 eller 75 centimer per ton.

ganden. Ty denna tarif infördes 1879 och har således egt gällande kraft i 8 år. Dess syfte var att bereda förmånliga vilkor för den skånska stenkolsindustrien, och det utlofvades, att tarifen skulle gifva denna nyttiga produktion en betydlig utveckling, som måste tillföra järnvägen stor trafik. Men trafikstyrelsens berättelser för alla dessa år utvisa, att resultatet af fraktnedsättningen har blifvit mycket ringa. Så har stenkollstillförseln t. ex. från Helsingborg—Hessleholm-banan, som redan 1878 utgjorde omkring 900 ton, efter 1880 växlat mellan 1,000 och 2,000 ton; den utgjorde 1885 1,600 ton. Ett- till tvåhundra vagnslaster är väl knappt mer än en dags trafik för en af dessa belgiska eller engelska kolbanor, å hvilka fraktsatserna dock knappt kunna hållas så låga som de svenska. Den skånska stenkolstrafiken har icke kunnat komma längre än att lemna omkring 2 % af statsbanans stenkolsfrakt, och detta fastän tarifen är så anordnad, att då en ton engelska stenkol kosta från Malmö till Motala (384 km.) 7,80 kr. och från Göteborg till Motala (328 km.) 6 kr., fraktas en ton skånska stenkol från Hessleholm till Motala (301 km.) för 4,70 kr.

Erfarenheten kommer att lära oss, huruvida de ytterligt låga frakter som nu senast medgifvits för de vid statsbanor boende afsändare af våra mest betydande massartiklar, skola förmå att uppdrifva deras produktion och afsättning till en hittills okänd höjd, eller om dessa nya specialtarifer likasom tarifen för svenska stenkol skola blifva ett för näringarna gagnlöst experiment. För statens järnvägar får detta nya försök naturligtvis vida större betydelse.

Så mycket är emellertid ganska visst, att inom kort skola flera enskilda järnvägar känna sig synnerligen fördelade af den konkurrens om trafiken, som statens järn-

vägar utan egen båtnad, men till deras skada, genom de nya fraktsatserna öppnat. Då skall föras mycket berättigadt tal om dessa frakters orimlighet, och mycket obefogadt tal om statens skyldighet att utlösa de förfördelade järnvägarnas egare, samt om dess pligt att öfvertaga alla enskilda järnvägar, för att kunna bereda alla trafikanter samma förmåner, som nu åtnjutas å statens järnvägar.

Då skall det likväl visa sig, att de nu vidtagna fraktnedsättningarna inneburit en nyttig och hälsosam lärdom, egnad att stäffa dylika planer på statens inledande i obetänksamma äfventyr. Man torde då hafva fått ögonen öppna för den sanningen, att statsförvaltningen icke håller i detta stycke alltid eger den motståndskraft mot obegränsade anspråk, som är nödig för att uppehålla järnvägarnas rentabilitet. Om och när det inträffar, att trafikbehållningarna nedgå till 5 mill. eller lägre, under det järnvägsannuiteterna öfverskrida 10 millioner, då skall man förstå, att det är en för svenska statsverket allvarsam sak att inlåta sig på en sådan »Verstaatlichung der Eisenbahnen», som skall betydligt öka statens skuldbörda och ännu starkare minska trafikens behållning.

Men om en sådan erfarenhet vinnes af den nu vidtagna provisoriska fraktnedsättningen, så kommer denna naturligtvis att ingå såsom en mycket betydande faktor i den utredning af fraktfrågan, hvilken trafikstyrelsen är ålagd att till Kongl. Maj:t afgifva. Således återstår för de missnöjda egarne af enskilda banor ännu den förhoppningen, att Kongl. Maj:t vid ärendets slutliga pröfning kan finna 1887 års af trafikstyrelsen beviljade fraktnedsättningar mindre förenliga med statsverkets skäligen anspråk på statsjärnvägarnas afkastning eller med en rättvis fördelning af järnvägarnas förmåner och bördor.

DEN NYA TYSKA HANDELSPOLITIKEN OCH DESS BETYDELSE FÖR DE NORDISKA LÄNDERNA.

Reichs-enquête über die Eisenindustrie; d:o über die Baumwollen-Leinen- und Jute-industrie. Berlin 1879.

Gesetzentwurf betreffend den Zolltarif des Deutschen Reichs v. 13 Apr. 1879.

Gesetz betreffend den Zolltarif des Deutschen Reichs v. 15 Juli 1879.

I.

Den genomgripande förändring, som 1879 vidtogs i tyska rikets tulltarif, har icke saknat praktisk betydelse för Sveriges, Norges och Danmarks exportintressen och har därtill såsom ett fullbordadt handelspolitiskt faktum utan tvifvel öfvat betydligt inflytande på åskådningssätt och sträfvanden inom våra egna landamären. En kortfattad framställning af denna reforms förutsättningar, utveckling och betydelse så väl för Tyskland som för grannländerna lär därför icke sakna intresse; den är så mycket mera lärorik, som denna tullpolitiska utveckling är typisk för den modernaste protektionismens skaplynn och förträffligt visar, hvad den samma egentligen innebär för de europeiska industrisamhällena.

Frihandeln har länge haft starka och djupa försänkningar i Tyskland, och särskildt inom det preussiska konungariket. Den upplysta och kraftfulla byråkrati, som efter freden i Wien påtog sig värfvet att uppfostra det vanmäktiga Preussen till en mäktig statsorganism, såg redan tidigt i det fria utbytet ett vilkor för folkets materiela

förkofran, och den bekanta lagen af den 26 maj 1818, som upphäfde de mångtaliga tullgränserna inom den preussiska monarkien, uppstälde äfven för tullsätserna gentemot utlandet en måttstock, hvilken för den tiden innebar en sannskyldig frihandelsradikalism och därför som ett föredöme åberopades af Englands dåvarande djärfvaste freetrader, mr Huskisson. När sedan, efter osägliga mödor och förvecklingar, Preussen lyckats förena Tysklands smärre stater till en *Zollverein*, hvilken dock först med Hannovers och Bremens inträde 1854 och 1856 kunde sägas vara fullständig, gjorde sig småningom äfven därinom den preussiska och nordtyska benägenheten för en friare tullagstiftning gällande gentemot de sydtyska staternas, i synnerhet Württembergs, utpräglade protektionism. Under den fortsatta kampen med Österrike, som af fruktan för Preussens växande inflytelse ville antingen spränga Tullförbundet eller själfvt däri inträda, hörde det, såsom sedermera blifvit upplyst, till de rent politiska schackdragen att genom Zollvereinstarifens nedsättning utestänga denne Preussens fruktade medtäflare och befästa det nordtyska inflytandet. Så blef den 1862 af Preussen afslutade handelstraktaten med Frankrike ett medel att fullständigt tillintetgöra Österrikes försök att upplösa Zollverein; då de sydtyska staterna på Österrikes inrådan i förstone vägrade att godkänna traktaten, möttes de af Preussen med en uppsägning af Zollvereinsförbundet, och inför denna eventualitet böjde sig slutligen äfven de starkaste af motståndarne, Württemberg och Bayern. Den från och med 1865 förnyade Zollverein erbjöd nu i sin på franska handelstraktaten grundade tulltarif, från hvilken alla transito-tullar och alla utförseltullar, utom en, voro aflägsnade, åt den internationela samfärdseln särdeles gynsamma vilkor, och i fråga om införsel-

tullarnas nedsättning hade Tyskland gått längre än de flesta af de stater, som med Frankrike uppgjort om sin tarif.¹

Den lyftning i handel och industri, hvilken under åren 1866—73 gaf sig tillkänna inom hela Tyskland, och som hvarken af 1866 eller 1870 års krigshändelser syntes lida det ringaste afbräck, innebar segrande vitsord för frihandelssystemets förfäktare, hvilka också under dessa år fullkomligt beherskade den allmänna meningen och snart hade invaggat sig själfva och andra i den fasta tron, att handelspolitikens grundregler nu vore en gång för alla befästa. Sin sålunda vunna öfvervigt begagnade de också för att kraftigt och verksamt utveckla det fria utbytets grundsatser. Zollvereinstarifen af år 1865 blef fyra gånger, åren 1866, 1868, 1870 och 1873, föremål för ganska betydande reduktioner, af hvilka några inneburo fullständigt upphäfvande af viktiga skyddstullar. I synnerhet den senaste af dessa åtgärder, borttagandet af all tull för tackjärn, stångjärn, stål, plåt, järntråd, järnvägsskenor och gröfre järnvaror, syntes ådagalägga, att frihandeln var rotfäst i den tyska lagstiftningen. Det mest betecknande låg måhända däri, att det var jordbruksintressets målsmän, som påyrkade och afgjorde denna radikala reform, och den bestämda motvilja, de därvid uttalade mot tullskyddet såsom försvårande landtmännens produktionsvilkor, syntes bebåda en stundande vidräkning äfven med öfriga skyddade industrigrenar.

Men det var den under åren 1871—73 inträdda svin-delartade höjningen af all produktion, som hade framkallat denna stämning och dessa beslut; det var den tyska järnindustriens oförmåga att genast kunna tillfredsställa det

¹ Huru betydligt lägre de af Zollverein antagna tullsätser voro än t. ex. de af Sverige år 1865 med Frankrike stipulerade, framgår af den jämförande tabell, som är intagen i 1863—65 års svenska tullkomités betänkande.

hastigt stegrade behovet af jordbruksredskap och järnvägs-skenor, som hos konsumenterna af järn och järnvaror hade väckt till lif det intresse, hvaraf en dylik tarifreform be-tingades. Med året 1873 inträdde vändpunkten i den eko-nomiska utvecklingen, och från detta ögonblick var det andra intressen, som fostrades och växte till makt.

Från och med den stora kris, som i maj 1873 bröt ut öfver Europa, steg månad efter månad, år efter år »pro-duktionens» kraf på bistånd och uppmuntran, och i samma mån industriens svårigheter ökade och utbredde sig, i samma mån växte antalet af dem, som yrkade ett ingri-pande från statens sida. Friheten, den oskattbara, som under årtionden hade fått i opinionen gälla såsom enda och högsta villkoret för all ekonomisk förkofran, hade efter 1872—73 års excesser förverkat förtroendet. Det blef nu, såsom alltid i Tyskland, i förstone de lärde förunnadt att uppsöka en ny och mera pålitlig ledstjärna för den all-männa välfärden. Vi minnas, huru under några år kateder-socialismen famlade efter den nya princip och de nya me-toder, som på alla områden af ekonomiskt lif skulle ersätta den s. k. Manchesterskolans utdömda system. Behållningen för vetenskapen af dessa lärdes mycket aktningvärda ana-lyser hade, ty värr, ej hunnit blifva mer än ett fullständigt virrvarr i begreppen; men frukten här af blef åter, för in-dustriidkare, statsmän, landtmän och annat praktiskt folk, en ökad frihet från respekt för den politiska ekonomiens begrepp och lärosatser. Det enda, som kunde anses i den pånyttfödda vetenskapen fullt erkändt, var att staten, såsom en högre och sedligare makt, måste öfvertaga ledningen af den ekonomiska utveckling, hvilken de fria individerna förfuskat, och från denna utgångspunkt kunde lätt nog dragas praktiskt användbara slutföljder i flere riktningar.

Sådana påkallades inom kort af lefvande intressen, hvilka blott behöfde vederbörligen grupperas, för att ernå politisk betydelse.

Af väsentlig vikt var det härvid först och främst, att under de ändade rika åren i synnerhet *en* näring, järnindustrien, hade växt ut till en förut okänd betydighet, att den samma nu, med nyss mångdubblad produktionsförmåga, hastigt befann sig inför en till hälften minskad afsättning, att organisationen i aktiebolag indragit stora och betydande samhällsklasser inom dess intresse-sfär, och framför allt att denna industris hufvuddistrikt, Rhenländerna, med sin täta befolkning sålunda blifvit en af de viktigaste härdarna för protektionistiska sträfvanen.

Vidare hade det nya tyska kejsardömet gifvit de syd-tyska staternas industriela intressen en högst betydande förstärkning genom annexionen af Elsass-Lothringen, inom hvilka Frankrikes tullsystem i mångfaldiga riktningar skapat och fostrat industrier, som i den tyska tulltarifen sågo ett hot mot sin tillvaro, och vid hvilkas anspråk man äfven af politiska skäl måste fästa stort afseende.

Mot det sålunda förenade vestra och sydvestra Tyskland, förstärkta af Sachsen och Schlesien, med sina järn- och textilindustrier, stodo nu fortfarande det norra och östra Tyskland med sina hamnar, sin handelskår och sina jordbruksintressen, betäckta af teoretiska frihandlare och frisinnade politici. Åren 1875—78 förgingo under förberedelser och skärmytslingar. Skyddstillarnas förkämpar organiserade sig i »Verbände» och »Centralkomitéer» och uppsökte sina motståndare i deras eget läger, i de ekonomiska kongresserna och handelsdagarna. De vunno några gånger betecknande majoriteter på ställen, där få år förut en protektionist skulle hafva blifvit utskrattad, och de modfaldes

icke däraf, att riksdagsmajoriteten 1876 och 1877 afslog, den ena gången förslaget att uppskjuta järntullarnas afskaffande, den andra gången regeringens proposition om införande af retorsionstullar mot Frankrikes exportpremier för järnvaror.

Det fordrades dock något mer än en industriel protektionism för att bryta frihandelns system ur sina fogar. Jordbruksintresset måste väckas till känsla af skyddets fördelar, och regeringen måste bringas till insigt om nödvändigheten af en ekonomisk systemförändring. Det förra syntes länge nog utförbart, men lyckades slutligen med hjälp af den oro och ovilja, som de år efter år förbättrade järnvägskommunikationerna, med de billiga frakterna för rysk och ungersk spanmål, väckte hos landtbefolkningen, och af den ännu mer lifliga ängslan för den amerikanska konkurrensens verkningar. Regeringens medverkan var dock hufvudvilkoret; men man sväfvade länge i ovisshet om den styrande viljans afsigter. Delbrücks afgang från sin post syntes väl innebära ett förebud om systemväxling; men rikskansleren förklarade uttryckligen i riksdagen, att mellan honom och den afgangne icke hade yppat sig någon som helst meningsskiljaktighet, och på hösten 1875 hade ju dessutom furst Bismarck i ett af sina tal bekant sig till frihandlarnes vanliga lärosatser, att man i tullpolitiken bör eftersträfvat stora inkomster af några få finansartiklar.

Afgörandet af de sväfvande frågorna framtvangs dock slutligen af de finansiella problemens oafvisliga fordringar. Frihandelns vänner och de frisinnade politici skulle därvid få erfara, huru fullkomligt de missräknat sig, då de antagit, att det fria utbytets och den allmänna konsumtionens kraf i hvarje fall måste stå öfver alla andra hänsyn för ett rikets välfärd och en statsmans politik.

Det var från och med våren 1878, som skydds-tullsträfvandet fick sin praktiska betydelse, därigenom att furst Bismarck förlänade det samma stödet af sin mäktiga vilja. Detta skedde dock först, sedan försöken att lösa den stora uppgiften af riks-finansernas ordnande upprepade gånger misslyckats; sedan tanken på en riksstämpelskatt pröfvats och förkastats; sedan rikskanslerens favoritförslag, tobaksmonopolet, mött ett synbarligen öfvervinneligt motstånd — inom pressen och i opinionen, i tobaksodlarnes, tobaksfabrikanternas och tobakshandlarnes mäktiga intresse, hos de liberala partierna af alla färger, liksom hos centrum inom riksdagen och slutligen hos de särskilda staternas finansministrar; sedan äfven förslaget om en måttlig förhöjning af den bestående tobaksskatten och tobakstullen i febr. 1878 af riksdagen förkastats; sedan det nationalliberala partiet otvetydigt gifvit tillkänna, att intet bifall till betydande förhöjning af riksinkomsterna vore från deras sida att vänta, förr än konstitutionela garantier erbjödes för riksparlamentets inflytande på styrelsen; sedan slutligen 1877—78 års statsbrist af riksdagen den 12 april blifvit utjämnad genom nedsättning af i regeringens ögon nödvändiga utgiftsposter och genom angripande af tillgängliga besparingar.

Det var just vid denna tidpunkt, som, under förre württembergiske statsministern friherre von Varnbülers ledning, inom riksdagen bildades ett nytt parti, »die volkswirtschaftliche Vereinigung», hvilket, ehuru i förstone bestående blott af 60 medlemmar, genast visade sig ega makt att genomskära alla öfriga partigrupperingar och snart gjorde sig till medelpunkt för de under tvänne år ständigt stegrade missnöjena och anspråken inom de industriela kretsarna.

Furst Bismarck gaf de första tecknen till benägenhet att gå dessa anspråk till mötes, då han på våren 1878 i Tyska Förbundsrådet väckte förslag om nedsättande af tvänne enquête-kommissioner, en för järn-industrien, en för bomulls- och linneindustrierna, med uppgift att undersöka dessa näringars ställning och behof. Då komitéerna i juli månad, ungefär samtidigt med den stora tobaks-enquête-kommissionen, begynte sina arbeten, hade emellertid rikskansleren genom skickligt begagnande af tillfälligheter begynt leda den politiska utvecklingen i en ny strömfåra. Riksdagens upplösning, efter attentaten på kejsaren, visade sig snart vara ett schackdrag af vidtgående betydelse, då de nya valen medförde, utom annat, en betydande förstärkning af skyddssystemets anhängare. Den politiska söndersplittring af partierna, som åvägabragtes genom det nya socialistlag-förslagets genomdrifvande under höstsessionen, bidrog utan tvifvel i sin mån att höja den ekonomiska partigrupperingens betydelse, och det behöfdes numera blott furst Bismarcks allt mera tydligt uttalade benägenhet för en förändring af hushållssystemet, för att flytta tyngdpunkterna inom representationen. Allt nog, den protektionistiska partigrupp, som i mars månad räknat allenast sextio ledamöter, hade vid höstsessionens slut växt ut till riksdagsmajoritet.

Den 17 oktober förenade sig 204 af riksdagens ledamöter om ett handelspolitiskt program, som i klarhet och bestämdhet lemnade intet öfrigt att önska. »Med hänsyn», hette det, »till de flesta grannländers handelspolitik, med erkännande af de för landets välstånd skadliga brister, som vidlåda den tyska tulltarifen, och med anledning af den kris, som trycker tysk industri och tyskt jordbruk, anse

vi en på sorgfällig pröfning och sakenlig jämkning stödd reform af tulltarifen erforderlig och äro beslutna att i nästa riksdagssession till en sådan medverka». Det var 36 konservative, 39 frikonservative, 27 nationalliberale och 87 af centrum jämte åtskilliga mindre partigrupper, som samlat sig kring detta ödesdigra program.

Förbindelsen mellan furst Bismarck och detta parti bragtes å väga genom en skrifvelse från exc. von Varnbüler, hvarå rikskansleren den 25 oktober gaf följande svar: »De frågor Eders Exc. framstält kan jag för närvarande endast besvara genom ett uttryck af min personliga åsigt. Så vidt det lyckas mig att göra denna gällande, ligger det helt visst i min afsigt att åvägabringa en omfattande revision af tulltarifen och närmast att underställa de förbundna regeringarna de därtill erforderliga förslag. Förarbetena härför äro redan satta i gång. Afslutandet af något handelsfördrag med konventionaltarif kan jag icke förorda, så länge ej frågan om revision af vår egen tariff funnit sin lösning.»

Förberedelserna för den nya tull- och handelspolitikens genomförande togo nu också en fart, som i sanning var förvånande. I afseende på de egentliga finanstullarna var arbetet undangjordt redan genom det möte mellan de tyska staternas finansministrar, som egt rum i Heidelberg d. 5—8 augusti, och hvarvid man enats om planen att genom direkta skatters förhöjande åt riket skaffa de inkomster, som behöfdes för att kunna minska de för de särskilda staterna tryckande matrikularbidragen. De bägge af Förbundsrådet tillsatta specialkommissionerna för järn- och textilindustrierna fullföljde under november månad i dagliga sessioner sina förhör med industriidkarne, och deras arbeten afslutades i december.

Men för åstadkommande af en systematisk aktion kräfdes en utvidgning af programmet, och denna gafs i en skrifvelse från rikskansleren till förbundsrådet af d. 12 november. Häri betonades, såsom alltid, i främsta rummet nödvändigheten att skaffa riket ökade inkomster genom finanstillar, men tillades därjämte: »Äfven den tyska industriens nuvarande läge och det med handelstraktaternas utlöpande hos grannstaterna och i Amerika framträdande sträfvandet att förhöja den inhemska produktionens skydd mot främmande täflan påkalla en noggrann undersökning af frågan, huruvida man ej bör åt fosterländska alster förbehålla försörjandet af den tyska marknaden och därigenom inverka på höjandet af den inhemska produktionen, äfvensom skaffa material för underhandlingars bedrivande, för att sedermera kunna försöka, huruvida ej på diplomatisk väg de skrankor må kunna undanrödjas, som skada våra exportintressen.» För detta ändamål föreslogs i skrifvelsen nedsättandet af en stor kommission, som skulle ega att underkasta hela tulltarifen en genomgripande revision.

Förbundsrådet beslöt den 12 december tillsättandet af denna »Tarifkommission», — dock med uteslutande af de fraser i rikskanslerens motivering, som häntydde på ökad skydd för den inhemska produktionen. Hvad frihandelspartiet sålunda vann på papperet, förlorade det dock i verkligheten, ty listan på de af de särskilda staterna utsedda 15 medlemmarne i kommissionen visade en afgjord öfvervigt (13 mot 2) för skyddssystemets anhängare. Exc. von Varnbüler blef kommissionens ordförande. Den i mer än tjugo år tillbakasatta württembergiska handelspolitiken hade sålunda återvunnit sin ställning och genom sin främste målsman fått främsta rummet i det tyska rikets rådslag om tulltarifen.

När Tulltarif-kommissionen den 27 december sammanträdde, hade den redan erhållit sin instruktion uti en ny skrifvelse från rikskansleren, det bekanta brevet af den 15 december. Det kan ej förvåna, att denna skrifvelse väckte uppseende öfver Europa och gjordes till föremål för ändlösa anfall i den tyska pressen; flera af dess utflygter på den politiska ekonomiens område framkallade en kritik, som kom att erinra om den akademiska ventilationen af afhandlingar »pro exercitio». Men det bör aldrig förloras ur sigte, att äfven i denna skrifvelse hufvudvigten uttryckligen lägges på något helt annat än skyddssystemet. »I första rummet står för mig intresset för den finansiella reformen», säger rikskansleren. Såsom flere gånger förut, betonar han, att »förutsättningen för denna reform är ökandet af de indirekta skatterna», men han tillägger nu: — »om möjligt, minskandet af de direkta». En nyhet i det nu framlagda programmet är likväl fordran på »allmän tullpligtighet». Det är nu ej längre, såsom under åren 1875—77, en intensivare beskattning af några få öfverflödsvaror som planen innebär, utan tullpligtighetens utsträckning till så stor mängd som möjligt af förbrukningsartiklar. Rikskansleren har öfvertygat sig därom, att en utsträckning af tullpligtigheten skall bereda statskassan betydande inkomster utan att vålla nämnvärda svårigheter för tullbehandling eller handelsrörelse.

Det är från denna nya finansiella grundsats man ledes öfver till programmets protektionistiska del. Märklig är själfva öfvergången: »så länge de flesta af de länder, å hvilka vår handel är anvisad, omgifva sig med tullskrankor och sträfva att öka de samma, synes det mig berättigadt och af nationens ekonomiska intresse påkalladt att vid tillgodoseendet af rikets finansiella behof *icke låta sig*

hållas tillbaka af oron för, att på samma gång de tyska produkterna skola erhålla ett *ringa* företräde framför de utländska». — Som man ser, är det här icke en hänförd protektionist, som uppställer handelspolitiska regler, utan en finansier, som delar med sig.

Därefter kommer en diatrib, som innehåller en ursäkt, snarare än ett försvar, för skyddssystemet, men förknippar denna ursäkt med ett vilkor, hvars uppfyllande helt visst skulle hafva ställt rikskansleren i frihandlarnes led. »Skyddstullar för enstaka industrigrenar», säger furst Bismarck, »verka, i synnerhet när de öfverskrida det af finansbehofven föreskrifna måttet, såsom ett privilegium, och möta från de icke skyddade näringarnas målsmän det motstånd, som hvarje privilegium framkallar. Men en sådan motvilja skall icke kunna träffa ett tullsystem, som, *inom gränser bestämda af det finansiela intresset*, förlänar *hela* den inhemska produktionen ett företräde framför den utländska. Ett sådant system skall på intet håll verka tryckande, emedan det fördelar sig likmässigt öfver alla nationens produktionsgrupper.» — Några rader längre fram antydes ock, att ett sådant system innebär tullar af 5 à 10 % af värdet.

Denna tanke var, som bekant, icke ny; men vi skola se, huru furst Bismarcks nya bundsförvandter visste att modifiera dylika afsigter, som ju i många fall hafva föga gemensamt med den praktiske protektionistens yrkanden.

Slutligen kommer dock furst Bismarck att tänka på hvad han kallar »det mindretal af befolkningen, som öfver hufvud icke producerar utan blott konsumerar och som genom ett skyddstullsystem *skenbart* förfördelas». Detta mindretal har efter hans åsigt intet att beklaga sig öfver, ty i själfva verket träffa skyddstullarna dem icke. Skrif-

velsens senare afdelning sysselsätter sig vidlyftigt med den mycket konstiga bevisningen för denna sats; man skulle helst vilja antaga, att rikskansleren åt dess redaktion endast egnat en mera flyktig uppmärksamhet.

Den stora Tarifkommissionen fullföljde oförtrutet i trenne månader sitt mödosamma värf, och redan den 13 april kunde den kejsrerliga regeringen för riksdagen framlägga ett fullständigt förslag till lag om tulltarifen.

Den allmänna tullpliktighet, som rikskansleren ifrågasatt, var här, om icke fullständigt, dock tämligen väl genomförd. Af förut tullfria artiklar, uppgående enligt 1875 års handelsstatistik till ett vid införseln antecknad värde af 2,853 millioner mark, var tull föreslagen för en införselkvantitet af 1,338 millioners värde under 95 tarifrubriker. De förnämsta af dessa förut tullfria artiklar voro: Petroleum, fett och talg, spanmål och skidfrukter, boskap och ladugårdsprodukter, järn, gröfre järnfabrikat och maskiner, trä och trävaror. Beräknade efter 1875 års införselkvantiteter, skulle dessa nya tullsatsar gifvit en ökad statsinkomst af 65 millioner mk. Förhöjning af förut bestående tullsatsar var föreslagen för 111 artikelrubriker, däraf med 15 % för 3 och med 25—50 % för 42 artiklar, med 66—100 % för 35 artiklar, med 140—200 % för 19 och med 233—400 % för 12 artiklar. Ingen af de bestående tullsatserna var borttagen, men nedsatta voro 7 obetydligare tullsatsar och bibehållna oförändrade 64.

En kortfattad öfversigt af tarifreformens karaktär gaf en af riksdagens mera moderata ledamöter, Oechelhäuser, i följande siffersammanställning: De 14 egentliga finansartiklarna: kaffe, kryddor, ris, te, viner, brännvin m. m. (tobak oräknad), som förut alla voro beskattade, drogo 1878 i aritmetiskt medeltal en tullsats af 26 mk, efter för-

slaget en tullsats af 38 mk pr 100 kilo, således en förhöjning med 48 %. Öfriga lifsmedel, de flesta oundärliga, i 26 artiklar, af hvilka 18 förut voro tullfria, drogo 1878 i medeltal en tullsats af 3,4 mk, efter förslaget, som beskattar dem alla, en tullsats af 8,1 mk, således en förhöjning med 139 %. Räämnen och halffabrikat (med undantag af garner), nämligen järn och metaller, droger, läder, oljor m. m., i 40 artiklar, af hvilka 31 förut tullfria, nu alla föreslagna till beskattning, höjas från i medeltal 1,8 till 5,4 mk pr 100 kilo, eller med 200 %. Garner i 32 positioner höjas från 13 till 22 mk, eller med 79 %. Af färdiga varor omfatta väfnaderna 28 positioner, som höjas från i medeltal 57 till 119 mk, således med 109 %, och öfriga helfabrikat, 51 artiklar, af hvilka 19 förut tullfria, höjas från 10,4 till 19,7 mk, eller med 90 %.

Icke lika väl genomfördes rikskanslerens program för tullbeskattningens jämlikhet, eller det fullt rättvisa tullskyddet för samtliga produktionsgrenar. Om man med ledning af de officiella varupris för de olika varuslagen, som den tyska handels- och tullstatistiken framlägger, öfverskådar de olika tullsatsernas förhållande till de tullbeskattade artiklarnas värde, så visar sig, att förslaget innebar följande tämligen ojämna anbud af skydd: nämligen för

A. *Lifsmedel:*

Kött, smör, ost	11—15 % ¹ förut	3—7,5 %
Honing, humla	5—8 %	» 3—4 %
Ister	12,5 %	» fritt
Stärkelse, sago	12,5 %	» »
Spanmål	2,5—7 %	» »

¹ Sammanställningen afser naturligtvis medeltal för de särskilda grupper, som innehållas i hvar och en af de upptagna rubrikerna. För vissa enstaka artiklar i hvarje grupp kan därför tullsatsen stå i vida större eller mindre förhållande till värdet.

Mjöl och bröd.....	6,5—8,5 %	förut	fritt
Kreatur.....	2—6 %	»	» ¹
Ägg.....	3,7 %	»	»
<i>B. Råvaror och halffabrikat:</i>			
Garner: bomulls	8—18 %	»	8—3 %
ylle	1,3—11,5 %	»	0,50—9,2 %
linne	2,6—9 %	»	1,3—6 %
Silke	0,40—0,90 %	»	0,46 %
Sulläder	10 %	»	5 %
Soda(calcinerad), kolsyr. natron	13,8 %	»	8 %
Köppartråd, -stänger ...	7 %	»	5,2 %
Droger och färger	3,3—7,4 %	»	fria
Oljor på fat, fett.....	4,9—8 %	»	»
Takskiffer, kautschuk, pappersmassa	2—3 %	»	»
Trävaror, oarbetade; horn, rör, bark.....	2—4,1 %	»	»
Bly, tenn	1,5—8 %	»	»
Tackjärn; stångjärn, järn- bleck, -tråd m. m. ...	15—25 %	»	»
<i>C. Helfabrikat:</i>			
Väfnader: bomulls	31—44 %	»	16—33 %
ylle.....	9—68 %	»	5—27 %
linne	4—8—13—17 %	»	2—5—13—17 %
jute	17 %	»	7 %
siden.....	8—10 %	»	4—5 %
Korta varor (galanteri-, quincaillerie-, fina järn-, metall- etc.) ...	20 %	»	15 %
Lädervaror (skomakare-, sadelmakare-, kårdu- an- etc.).....	2,5—5 %	»	1,7—3 %

¹ Svinkreatur drogo förut omkring 3 % tull.

Vaxduksvaror.....	8—12 %	föret	3—5 %
Kautschuksvaror.....	5—7,5 %	»	3—5 %
Såpa, tvål, ljus.....	10—18 %	»	6—7,5 %
Papper och pappersarbeten.....	9,5—15 %	»	5—7 %
Musikaliska instrument.....	6,8 %	»	2—7 %
Koppararbeten.....	8—10 %	»	7—8 %
Möbler, finare trä- och korgarbeten	7—15 %	»	4—12 %
Glasvaror: hvitt ihåligt; taffel-, fönster-; färgadt.....	14—18 %	»	7—14 %
Porslin, fajans.....	13—15 %	»	9—12 %
Krukmakararbeten.....	27 %	»	20 %
Buteljglas.....	11 %	»	fritt
Tegel, kakel, rör, m. m. (lergods)	6 %	»	»
Gröfre trä- och korgarbeten.....	14 %	»	»
Maskiner (af trä eller järn), loko- motiv, järnvägsvagnar.....	6—8 %	»	»
Järnvaror, grofva; bly och zink- varor, grofva.....	7,5—12 %	»	»
Papp, omslagspapper.....	3—10 %	»	»
Strå-, bast-, borstbindarvaror.....	2,6—4 %	»	»

Hvad som härvid främst faller i ögonen är, att i fråga om tullsatsernas förhållande till varuvärdet tvänne produktions-grupper, järn- och textilindustrierna, hade fått sig tillerkänt ett skydd vida öfverstigande det mått, som furst Bismarck syntes hafva uppstått som regel för tariff-reformen, och två, tre eller flere gånger högre än öfriga näringars skydd. De tullsatser, som inom öfriga grupper öfverstege 10 % af varuvärdet, träffade i allmänhet endast sådana varor, som kunde hänföras till den finare konsumtionen, och föllo således mera inom lyxtullarnas kategori. Undantager man dessa, visar det sig, att det föreslagna skyddet i allmänhet höll sig inom gränserna af 5, högst 10 %, och på det hela kunde därför den nya tariffen visser-

ligen icke sägas vara prohibitiv. I jämförelse med För-
enta Staternas och Rysslands var den samma särdeles mode-
rat, i de flesta fall beredde den något mindre skydd än
Frankrikes tarif conventionel, Österrikes och Italiens nya
tarif général eller Sveriges bestående tulltaxa.

Men betydelsen af en reform, sådan som den för tyska
riksdagen föreslagna, får naturligtvis vida mindre mätas
efter den nya tarifens förhållande till andra länders tull-
lagstiftning än efter de förändringar, den innebar i landets
egna produktionsvilkor. Och därutinnan var reformen,
såsom af de meddelade siffrorna framgår, tillräckligt ge-
nomgripande. Förhöjningen af skyddet var så allmänt
genomförd, att hela industriens område däraf berördes,
och hvad viktigast var: den träffade i synnerhet sådana alster
af inhemsk tillverkning som voro oundgängliga förnöden-
heter för landets flesta invånare, hvaraf följde att äfven
hela den inhemska förbrukningen träffades af reformens
verkningar. Tullsatserna för tackjärn, stångjärn, grofva
järnvaror, gröfre träarbeten, tegel och kakel, buteljglas,
papp, bastvaror, oarbetade trävaror, oljor på fat, droger
och färger, hvilka förut alla voro tullfria, måste ur denna syn-
punkt anses vida mera anmärkningsvärda och för reformen
karakteristiska än tullförhöjningarna för de redan förut
mer eller mindre tullbeskattade artiklar, som mindre all-
mänt förbrukas. Och i främsta rummet fick reformen sin
ekonomiska och politiska betydelse däraf, att i dess system
intagits tullsatser för de oundgängligaste lifsförnödenhe-
terna, spanmål, mjöl, bröd, kött, kreatur och ladugårds-
produkter. Det må af detta skäl tillåtas oss att först redo-
göra för denna del af tarifen och dess behandling inom
riksdagen.

II.

I 26:te kapitlet af sitt *Nationale System der politischen Oekonomie* uttalar den tyska protektionismens störste målsman, Friedrich List, följande sats: »Enligt vårt system kan ingenstädes vara fråga om utförsel förbud och utförseltullar, kan införseln af urprodukter belastas allenast med finansstullar, aldrig med tullar till skydd för jordbrukets alster; enligt det samma skola vidare i manufakturstater hufvudsakligen de heta zonernas lyxprodukter, men icke de allmänna lifsförnödenheterna, spanmål, slagtboskap o. d., vara föremål för finansstullar». För List, hvars system helt och hållet hvilade på en dyrkan af »manufaktur»-kraften, var denna uppfattning fullkomligt följdriktig; han kunde icke gilla någon användning af »douanens» häfstång, som i någon mån kunde förminska manufakturkraftens utveckling. Och härmed utsade han ock obestriddligen en för hvarje verklig protektionist giltig sanning.

Men den praktiska politikens män hafva ju ej rätt att följa teoriernas bud — vore de än protektionistiska —, allrahelst om teorierna, såsom i detta fall, befinnas vara för trånga för att inrymma tillräckligt mått af politiska maktmedel. Manufakturintressenas förfäktare hafva också ofta, då förhållandena det betingat, gjort våld på dessa intressen, för att i ett vidsträcktare program: »skydd för det nationela arbetet» kunna med sig förena kämpar, som eljest skulle vara deras motståndare. När det i Frankrike 1859 på allvar sattes i fråga att borttaga spanmålstullarna, var det fyra betydande industri-idkare, som trädde i spetsen för en liffig agitation mot regeringens syften, och deras

öppet uttalade skäl för sådan verksamhet var; att upphäfvandet af skyddet för jordbruket måste draga efter sig nedsättning i de öfriga näringarnas skydd. När det under åren 1877 och 1878 i Tyskland blef på allvar fråga om reaktion mot 1865—73 års tarif, var det också ett vilkor för en dylik politik, att järn- och väfnadsindustriernas målsmän genom ett anbud af skydd för jordbrukets alster kunde med sig förena jorddrottarne i den tyska riksdagen och landtbefolkningens opinion.

Förutsättningen för en sådan kombination var gifven dels genom den minskning i jordbruksalstrens afsättning, som följde af en i allmänhet försvagad konsumtionsförmåga hos befolkningen, dels och i synnerhet genom den växande konkurrensen ej blott från Öst-Europa utan äfven från den amerikanska kontinenten, hvilken senare väl i ej ringa mån berodde på den storartade utveckling, som jordbruket i de Förenta staterna ernått efter 1873—75 års industriela kris. Den tyske jordbrukaren anmärkte med förfäran, att 1878 års goda skörd gaf mindre behållning än 1877 års dåliga skörd; han fann förklaringen i en obehörig »öfverimport» och trodde sig se Amerikas majsält och prärier hota Europa med en ständigt växande öfversvämning. Det blef snart en rotad öfvertygelse, att de pris, som under trycket af konkurrensen från Rysslands och Amerikas extensiva kultur kunde framtvingas, skulle ruinera hela Tysklands landtbefolkning och omöjliggöra all odling af Tysklands jord. Man kan ej fullständigare och enklare återgifva denna de uppskrämda landtmännens tankegång än genom anförande af hvad en »ostpreussisk Landwirth» i agitationens lifligaste skede nedskref till eget försvar och andras öfvertygande.

»Mitt gods», säger denne författare, »ligger i en af Ostpreussens mest gynnade trakter, dess areal omfattar 2,500

morgen åker och äng och 500 morgen skog. Egendomens skuld uppgår till omkring 120 mark per morgen — ett belopp, som sammanfaller med medeltalet för den tyska jordens skuldsättning —, dess räntor och assuranser till 17,700 mark, dess utskylder till 3,400 mark. Min bokföring visar mig nu, att jag för min råg, som är godsets förnämsta produkt, måste hafva 13,75 mark per 100 kilo, för att kunna betala räntor, utskylder, arbetskostnader och min familjs anspråklösa utgifter. Stiger priset öfver denna höjd, så kan jag använda något på jordförbättringar. Sjuncker det åter därunder, måste jag inskränka mig. I mitt enkla hushåll finnes intet att indraga. Jag måste då nedsätta omkostnaderna för jordbruket. Men sjunker rågpri-set, såsom nu varit fallet, till 11,25 mark eller ännu lägre, så råkar jag rent af i trångmål. Låna kan jag icke; det är ju här ej fråga om en öfvergående förlägenhet, som bättre är kunna afhjälpa. Jag måste göra mig beredd på, att denna oerhörda olycka skall i all framtid fortfa-ra. Tyvärr kan jag icke göra vidare inskränkningar i mina omkostnader utan en nedsättning af arbetslönerna, som drager mina arbetare med i fördärfvet. Jag har måst afskeda de daglönare, som användts för jordförbättringar, minska lifvets nödtorft för de öfriga. De låga rågpri-serna gå så-lunda ut öfver jordarbetaren i främsta rummet. Handlande och handtverkare i närmaste stad träffas därnäst af en minskad afsättning till mig och andra jordegare, som inskränka sin förbrukning.»

Nu invänder man: »Hvarför kan då ej den tyske jordbrukaren ordna sin produktion så, att han kan framställa rågen till lika billigt pris som den amerikanske, hvilken ju har att lägga den långväga frakten på sin vara?» Svaret härpå finner vår författare i de kända och för alla skydds-

sökande näringsgrenar gemensamma betraktelserna öfver det tyska klimatets och den tyska jordmånens underlägsenhet, de tyska arbetslönernas och det tyska kapitalets dyrhet i jämförelse med jordmån, klimat, arbetslöner och kapitalränta i Ryssland, Ungern och Amerika. Han medgifver dock, att allt detta oaktadt en ytterligare utveckling af det tyska jordbruket utan tvifvel skulle kunna i viss mån återställa jämvigten mellan det tyska och t. ex. det amerikanska jordbrukets existensvilkor. Men, tillägger han, och denna betraktelse är karakteristisk: »Man må dessutom ej glömma, att den amerikanske jordbrukaren har sin jord nästan för intet, att jorden i flere andra länder är nästan skuldfri, och att däremot den tyska jorden är behäftad med en betydande skuldbörda, hvilken räntor måste inräknas i produktionskostnaderna. Kan denna ränta ej gäldas af afkastningen, då komma auktionerna, då gå de nuvarande egarne från sina gårdar, då löpa jordhypoteksinnehafvarne fara för sina räntor. Agrarierna i Tyskland hafva i årtal sträfvat efter en »reduktion» af jordegendomens skuldbörda; något sådant kan staten ej medgifva, men staten kan och måste förhindra en sådan reduktion af jordvärdet, som skulle medföra de nuvarande jordegarnes ruin, och det enda medlet härtill är — en skyddstull, som varaktigt uppehåller jordbruksalstrens pris.»

Officielt fick denna tankegång sitt uttryck i den stora Tarifkommissionens af regeringen godkända motiv till den nya tulltarifens nionde position, där det heter: »Frågan om ändamålsenligheten af att återföra de före 1865 bestående tullar på jordbrukets alster finner sitt svar i den iakttagelsen, att det inhemska jordbruket, under trycket af den vida utöfver förbrukningens behof uppdrifna införseln af spannmål, icke längre förmår lemna den penningafkastning,

som motsvarar de i produktionen nedlagda kapital och arbete. Det sista årtiondets erfarenhet bevisar, att det icke blott är de, med hänsyn till tidigare gynsam afkastning, måhända i oskäligen grad uppdrifna inköps- och arrende-prisen för jordegendomarna, som varit hinderliga för vinnande af skälig jordränta, utan att i än högre grad den genom naturliga och konstlade lättnader i produktion och kommunikationer gynnade tillförseln från utlandet nödgat prisen till en återgång. En vidare fortgång i denna riktning medför fara för allvarliga rubbningar i jordegendomens och jordbruksnäringens stabilitet och ingifver bekymmer för, att den inhemska marknadens förseende och prisens bestämmande skall blifva beroende af utlandet.» Motiven uttalade därefter den förhoppningen, att tullsatsen, afsedda »att motväga utlandets gynsamare produktionsvilkor», skola åstadkomma ett »lämpligare förhållande mellan jordbruksalstrens pris och de på dem nedlagda kostnader»; förklara likväl, att man ej kan antaga, att genom en dylik måttlig tullsats konsumenternas intresse skulle i oskäligen mån skadas, och betona framförallt: »Hvarje farhåga måste anses vara utesluten, att tullsatsen skulle komma att blifva märkbar i en motsvarande eller ännu högre stegring af brödprisen». De tillägga slutligen: »Skulle en sådan befarad förhöjning af prisen inträda, så skulle den säkerligen uppvägas af en motsvarande ökning i den inländska produktionen, och de arbetande klasserna skulle få riklig ersättning genom den därpå uppkommande efterfrågan af arbetskrafter och motsvarande stegring i arbetslönerna».

Det var klart, att tullförhöjningarnas motståndare icke skulle underlåta att taga fasta på yrkanden af anförda innehåll och söka räkna ut, hvad de i verkligheten innebure.

Var det meningen att genom spanmåls- och kreaturstullar uppehålla jordränta och arrenden, som under de rika åren drifvits till onaturlig höjd, eller att rädda från undergång de jordegare, i hvilkas produktionskostnader ingick en oskäligen hypoteksränta, så kunde man ju lika gärna gå in på agrariernas yrkan om en skuldreduktion. En sådan åtgärd vore i hvarje fall säkrare, ty hvilken spanmålstill man än ville sätta, kunde en sådan ju ej ställa jordbrukaren utom beroende af skördens växlingar och de prisfall som däraf vållades. Vore det uppgiften att motväga de fördelar, som de af naturen mer gynnade spanmålsproducenterna i Ungern, Ryssland och Amerika hade framför den tyske jordbrukaren, eller att förskaffa denne ett spanmålpris, som utestängde all utländsk täflan och förbehöll tysk marknad åt tysk produktion, så vore det uppenbart, att en fast tullsats af 1 mark alls ické fylde sitt ändamål. Rågpriset hade ju under åren 1872—77 växlat mellan 21 och 17 mk; de hade dock ej hindrat den tyska marknaden att förse sig med utländsk spanmål eller inneburit tillräcklig uppmuntran för utvidgning af Tysklands rågproduktion. Ett tillägg af en eller en half mark till de under 1878—79 gällande ytterst låga pris af 13 à 11 mark skulle således ej innebära någon som hälst trygghet för den tyske spanmålsproducenten. Men hvarje sådan tullsats, hur stor eller liten den än vore, skulle falla konsumenten till last genom fördyrande af hans oundgängliga lifsförnödenheter, och äfven om det blott gälde ett tillfälligt afhjälpande af ovanlig förlägenhet för jordbrukets idkare, måste man rygga tillbaka för att ålägga den »fattige mannen» en börda, eller för att minska de utsigter till ett lättare lifsuppehälle, som de tryckta spanmålpriset för honom medförde.

Det låg naturligtvis i detta svar en princip, som i vanliga fall icke är så lätt att afvisa, som plägar vara fruktsam på kraftfulla politiska slagord, och som därigenom egnar sig till att väcka sociala klasstrider och gifva de ekonomiska frågorna storartade dimensioner.

Skyddstullarnas målsmän, regeringen, agrarierna och industriidkarne, kunde icke håller undgå att se faran af detta vädjande till den stora massans lidelser, och de läto sig därför angeläget vara att så mycket som möjligt försvaga verkan af det tal frihandlarne förde, om den »fattige mannens» betungande. De drefvos sålunda oupphörligen öfver till satsar och yrkanden, som onekligen togo sig bättre ut i debattens hetta än inför den lugne och opartiske granskaren. I tidningsartiklar och stridsskrifter, i riksdagsmäns och ministrars anföranden användes här, såsom i liknande fall så många gånger förut, fullt så mycken konst på att bevisa konsumenterna, huru deras förbrukningsartiklar icke kunde genom skyddstullarna höjas i pris, som på att öfvertyga dem om nödvändigheten att genom skyddstullar höja priset för samma artiklar. Så frågade man, huruvida väl praktiskt folk ville tro på något så orimligt, som att en tullförhöjning af 50 pf. på en centner hvete eller järn skulle kunna tagas ut vid försäljningen af en hästsko eller en brödbulle, då tullsatsen, fördelad på dessa detaljhandelns varor, utgjorde en tiondedel eller mindre af en pfennig. Man framdrog priskuranter på råg och korn och ådagalade, att de vanliga och dagliga växlingarna i dessa varors börspris alldeles uppslukade de prisskilnader, som kunde uppstå genom höjning eller sänkning i spanmålstullen. Man gjorde »Brodstudien», företedde prof på hveteskorpor af lika vigt med 10 till 50 proc. skilnad i pris från olika bagarebödar i samma stad, och sporde

leende, om ej sålunda erfarenheten sloge teorien ur brädet och ådagalade, att tullsatserna ej kunde hafva något med brödpriserna och den menige mans förbrukning att skaffa.

Exempel, sådana som de anförda kunna mångfaldigas i det oändliga, och väl är att märka, att dessa satser alls icke äro egendomliga för skyddstullarnas förfäktare; de förekomma lika ofta hos ifrare för sannskyldiga finanstillar, då dessa vilja ådagalägga, att de indirekta skatterna alls intet betyda för folket. Argumentet är dock intet annat än en tillämpning af Protagoras' konststycke, då denne visade, att snabblöparen aldrig kan komma fram till Athen, eftersom han först måste tillryggalägga halfva vägen, därförut hälften af denna hälft och så vidare i oändlighet. Men liksom snabblöparen, sofisten till trots, springer fram till sitt mål, så är den enkla vederläggningen af ifrågasvarande satser, att tullafgiften dock ingår till vederbörande, och att den från något håll måste tagas ut, vare sig nu från bagaren eller brödätaren, handlanden eller importören, hästegaren eller smeden. Att bördan på längden alltid skall vältas öfver på de sista konsumenterna, följer helt enkelt däraf, att dessa hafva minsta förmåga att afvärja henne.

Likaså tydligt är det, att när man, från tullsats i allmänhet och från tullafgifterna till staten, vänder sig till skyddstullar och deras åsyftade verkan i andra hand eller på de inhemska varornas pris, så är spørsmålet om denna verkan helt enkelt en begreppsfråga. Om skyddstullen gäller, oberoende af all bevisning och all erfarenhet, att *om* den skyddar producenten, så fördyrar den hans produkt, alldeles som det utan allt bevis är klart, att om en triangel uppritas, så uppritas en tresidig figur. Vare sig det gäller att öka en varas för ögonblicket gällande pris eller förekomma dess ytterligare nedsättning, vare sig fråga är om

att hindra konkurrens af lika god vara, som bjudes till bättre pris, eller af bättre vara, som drager lika pris med den inhemska, så afser ju skyddet, hur man än må förkläda det, alltid och allestädès bestämmandet af en varas pris genom införandet af en annan faktor än tillgång och efterfrågan. Men det pris som säljaren får är alltid lika med det pris hans närmaste köpare erlägger; ingen producent kan för sin vara få ett öre, som icke någon konsument af samma vara betalar. Skyddet för produktionen och varans fördyrande för konsumtionen äro blott olika sidor af samma sak, och man kan ej tala om det förra utan att på samma gång mena det senare.

Visserligen anfördes häremot i den tyska riksdagen, såsom så många gånger förr i dylika debatter, att tullen och skyddet skulle betalas icke af den inhemske konsumenten, utan af den främmande exportören, hvilken finge afstå något af sin oskäligen vinst till den tyska statskassan. Men man besinnade därvid icke, att i denna tanke ligger en själfmotsägelse. Ty om det understundom inträffar, att det blir den utländske säljaren som får betala tullafgiften, så innebär detta helt enkelt, att han slår af på sitt försäljningspris till den inhemske importören så mycket som erfordras till statens förnöjande, på det att hans vara på vederbörande marknad må kunna få samma afsättning som före tullsatsens åläggande. Men detta vill ju säga, att priset för varan icke blir å denna marknad förhöjdt, och däraf följer ju åter, att tullen i samma mån icke håller fyller sin uppgift — att skydda. På samma sätt förhåller sig med den vanliga invändningen, att, om blott skydd vinnes för inhemsk produktion, skall genom den inhemska konkurrensen priset på varan nedtryckas till eller under det som gäller å världsmarknaden. Det är obestridligt,

att sådan verkan kan uppstå af tullskyddet, men lika obestridligt är att, så vida tullskyddet just afsåg att uppehålla ett visst för produktionen *oundgängligt* pris för en vara, så har i det antagna fallet dess verkan tillintetgjort dess syfte, och tullsatsen har upphört — att skydda.

Den sanningen, att tullskyddet fördyrar varorna för den inhemska konsumtionen, är utan allt tvifvel axiomatisk. Dess förnekande kan icke hafva sin grund i något annat än brist i tankeförmågan eller i afsigten att besvärja och afleda ett missnöje. Det fans naturligtvis icke håller i den tyska riksdagen någon möjlig utväg att komma ut ur det dilemma, som Delbrück under debatten så riktigt framstälde till sina motståndare: »det ena eller det andra, antingen blir spanmålen genom denna tullsats dyrare, då inträder för jordbrukaren en vinst, eller ock blir spanmålen, såsom man försäkrar oss, icke dyrare, — ja då, M. H., är för jordbrukaren platt intet vunnet med denna tullsats».

Med denna ovederläggliga sanning har dock frihandlaren icke kommit längre än till bevisningens öfversats; och för att vinna undersatsen i sin syllogism kan han visserligen ej lita på definitioner och abstrakta begrepp. Tvistens kärnpunkt ligger i frågorna: är det rätt, är det klokt, är det ändamålsenligt att till producentens förmån fördyra hans produkter? Och af tyska riksdagens förhandlingar framgår tydligt, att i själfva verket kände dess majoritet ingen skygghet eller motvilja för ett fördyrande ens af de oundärligaste lifsmedlen. För att nu ej tala om de högvälborne ifranne — hvilkas anföranden närmast erinrade om lord Castlereaghs bekanta ord: »jag begriper ej, hvad man menar med folkets nöd, när hvetepriset står högre än någonsin förr» —, voro jordbruksintressets målsmän ganska allmänt, äfven de moderate som förut fört frihandels talan,

denna gång genomträngda af den öfvertygelsen, att jordbrukets utomordentliga nöd kräfde utomordentliga hjälpmedel, där man icke finge räkna så noga med omkostnaderna. Det låg ju också logik i deras sats, att när nu en gång samtliga industrier blifvit anvisade att söka sin räddning genom skydd, skulle det vara höjden af obillighet, em jordbruksnäringen ensam uteslötes från dess förmåner. De betänkligheter som kunde hämtas däraf, att jordbrukets alster utgjorde nödvändighetsvaror för den stora massan af befolkningen, afvisade de lättast med den bekanta satsen: »gif oss väl betaldt för våra produkter, och vi skola gifva arbetaren penningar nog att köpa lifsmedel». Man må icke glömma, att, huru klart det än må uträknas och bevisas, att den krona, som utgifves för att återgå som skänk, aldrig återkommer förökad men ofta förminskad, har nämnda sats dock under vissa förhållanden en förunderlig bevisningskraft just för arbetarnes sinnen. Det visade sig ganska snart, att de frikostiga löften, som gäfvos om det allmänna skyddets välsignelserika inverkan på alla näringars idkare, förtogo inflytandet af de varningsord, som riktades till konsumenterna. Målsmännen för »den fattige mannens rätt» kunde denna gång icke finna det gehör hos den utom riksdagen stående befolkningen, hvilket de såsom »liberale» eljest voro vana att erhålla. Först när skyddet för jordbrukets alster kom i öppen strid med andra näringars omedelbara intressen, framträdde från dessas sida ett motstånd af mera allvarlig art.

Bland de näringsintressenter, som kände sig berörda af de föreslagna spanmålstillarna, voro i främsta rummet *mjölvarne* och *malttillverkarne*. Mjölvarindustrierna i Westphalen och i Sachsen anförde i talrika petitioner till riksdagen, att spanmålstillarna skulle hindra införsel af ungerskt,

rumäniskt och böhmiskt hvete, hvilket vore oundärligt för deras storartade tillverkning af mjöl, hvaraf exporten i synnerhet till Belgien och England vore särdeles liffig. Så vida tullsatserna ej skulle vålla en fullständig ruin för de stora kvarnverken, erfordrades åtminstone en betydlig drawback (af 150 %) för den utförda produkten, och denna utan identitetsintyg.

Ännu liffigare protesterade mälterierna i Syd- och Vest-Tyskland mot det förhållande mellan korn- och malttullar, som regeringen föreslagit: 0,50 mk tull för korn och 1,20 mk för malt. Då de utländska mälterierna hade en bestämd öfvervigt öfver de inhemska, erfordrades till de senares skydd en tullsats af minst 2,50 mk pr 100 kilo. Annorlunda tedde sig däremot samma förhållande för Tysklands mäktiga och vidt utgrenade *bryggareintresse*, som genom ännu talrikare petitioner till riksdagen sökte ådagalägga, att det nya systemet skulle bringa fördärf öfver en af landets naturligaste näringar. De anförde å sin sida, att då af 130 vigt-enheter korn vunnos 100 vigt-enheter malt, vore den efter korntullen (50 pf.) riktigt afpassade malttullen allenast 70 pf., i stället för de af regeringen föreslagna 120 pf., hvilka åt maltfabrikationen förunnade ett obehörigt skydd, som ovilkorligen måste skada de dessutom af den föreslagna förhöjningen i ölskatten hotade bryggerierna. Den ifrågasatta förhöjningen i tull på öl kunde så mycket mindre ersätta denna förlust, som de tyska bryggerierna alldeles icke behöfde skydd på inhemsk marknad, hvilken de beherskade, men däremot med sin export af omkring 1 million kilogr. måste betydligt lida af produktionsvilkorens fördyrande. Ännu närmare berördes samma intresse af *humletullen*, hvilken regeringen ville höja från 10 till 20 mk. Under det nämligen den befarade förhöj-

ningen i maltpriset var af mindre betydelse för just de största och viktigaste bryggerierna, hvilka vanligen hade egna mälterier, träffades de däremot alla af en tullsats å humle, hvilken för de bättre sorterna väl endast utgjorde 3 à 5 %, men för de sämre 50—75 % af värdet. Man frågade från detta håll med en viss skärpa, hvartill en tullförhöjning skulle gagna, som icke kunde inbringa statskassan mer än 150,000 mk, och som väl måste anses obefhöffig för humlekulturens uppmuntran, då Tyskland, med en produktion af 480,000 centner humle, en inhemsk konsumtion af 360,000 ctr och en import af allenast 20 à 30,000 ctr, redan var i stånd ej allenast att försörja eget behof utan äfven att väsentligen bestämma den utländska marknaden, och då den lilla kvantitet, som infördes, hufvudsakligen bestod af sådan vara, som för vissa ändamål oundgängligen behöfdes och i Tyskland icke kunde åstadkommas. Det orubbliga svaret var, att jordbrukets alla grenar påkallade ett verksamt skydd.

Vidare framställes vid behandlingen af tarifpositionerna »Anis, koriander, fenkol och kummin», för hvilka »med hänsyn till artiklarnas höga värde» och deras »ringa användning» upptagits en tullsats af 3 mk pr 100 kilo, den anmärkningen, att i Tyskland och i synnerhet kring Leipzig en rätt betydande och omfångsrik *oljeslageriindustri* uppväxt, hvilken för sitt behof af råvara vore ovilkorligen beroende af rysk anis och holländsk kummin, emedan dessa frösorтер lemnade betydligt mera och bättre olja än de tyska. Denna industri borde väl motsvara den protektionistiska majoritetens fordringar, då den fullständigt och uteslutande fylde den inre marknads behof och därtill i följd af en utmärkt teknik och insigtsfull ledning förvärfvat betydande afsättning på världsmarknaden. Värdet af

dess produkter skattades för Leipzigs område allenast till 6 à 7 millioner mark, och den föreslagna tullsatsen på råvaran betydde ett ökande af dessa oljors produktionskostnad med 60 pf. ända till 4 mk pr 100 kilo.

På samma sätt anfördes vid positionen: »Raps- och roffrö», — 100 kilo: 30 pf., — att ett fördyrande af denna artikel måste vara högst menligt för hela Tysklands oljeindustri, hvars tillverkningskvantitet uppginge till 225 millioner kilo, hvaraf utfördes 80 mill. kilo, och hvari raps- och roffrö hufvudsakligen inginge som fabrikationsmaterial. Verkan häraf, yttrade hr Karsten, inskränker sig ej allenast därtill, att en liflig export väsentligen undergräfvades och att för oljeindustrien beredas stora olägenheter; i betydlig mån träffar denna tullsats äfven jordbruket själf. Oljeproduktionens affall, raps-kakan, är för jordbrukaren en vigtig artikel, och hvarje förtyngande af denna industris vilkor länder således afnämaren af denna biprodukt till förfång. Den tillverkade rofoljan är ju likaså en för jordbrukaren ej mindre än för järnvägar och fabriker vigtig förbrukningsartikel, och en noggrann uträkning torde ådagalägga, att den fördel, som möjligen några få jordbrukare vinna af skyddet för raps- och roffrö-odling, skall ernås endast på bekostnad af jordbrukarnes flertal.» Huru litet sådana beräkningar voro afpassade för majoritetens begrepp, visar sig dock däraf att, då två bland de mest framstående agrarierna, i motsats till hr Karsten, föreslogo tullsatsens höjning från 30 pf. till 1 mk, var detta amendement mycket nära att vinna riksdagens godkännande.¹

¹ Ännu ett exempel på omedelbar konflikt mellan näringsintresen må här anföras: Vid tullen på ägg, 3 mk för 100 kilogram, anförde Delbrück, som föreslog återställande af tullfrihet för dessa varor: »Jag ledes vid detta förslag af hänsynet till åtskilliga rätt betydande fabrikationsgrenar. För att gifva eder en föreställning om

Den svåraste kampen hade dock agrarierna att bestå med intressenterna uti Tysklands *spannmålshandel*. Sjöstäderna vid östersjökusten med Königsberg, Danzig och Stettin i spetsen, de många små af- och urlastningsplatserna inuti landet, med spannmålshandelns stora centralpunkt Berlin som målsman, reste sig samstämmigt emot en åtgärd, som syntes hota att delvis förminska, delvis rent af tillintetgöra deras viktigaste näringsgren, — efter deras uppfattning lika väl som andra förtjent af statsmaktens skydd. Tysklands spannmålshandel omfattade, sade de, icke blott en införsel af 49 mill. ctr, utan en utförsel af 22 mill. ctr, och den särskilda beskaffenheten af denna spanmälsomsättning gifve dessutom obestridligen en ökad vikt åt de betänkligheter, som i allmänhet kunde framställas mot hvarje inskränkning i denna omsättnings fria rörelse:

---

sakens betydelse tillåter jag mig anföra följande, som från vederbörande fabrik i Passau blifvit mig meddeladt. Denna fabrik förarbetar årligen 128,000 kilogr. ägg, hvilka till öfvervägande största delen hämtas från Österrike. Därpå förarbetas 20 % till skeppsproviant o. d., 80 % för industriella ändamål, för fotografiska atelierer, för läderfabriker, för portföljindustrien m. fl. Genom en tull som den föreslagna skulle 100 kilogr. ägghvita fördyras med 5 mk, 100 kil. äggula med 6 mk, 100 kil. albumin med 34 mk, — hvaremot den anomalien i tarifen förekommer, att *albumin* själf införes tullfritt. Jag anför dock ej detta blott för att påvisa denna senare oegentlighet i tarifen, utan för att lägga vikt på den skada som medelbarligen tillfogas de industrier, hvilka afse framställande af albuminpapper, läder, guldlistor, portföljer. Tillverkningen af äggalbumin, som härvid är den viktigaste artikeln, skall i Tyskland upphöra och flytta till Österrike, men införseln af ägg, som hufvudsakligen afser denna fabrikation skall då ock upphöra och statskassan skall icke heller hafva någon fördel af tullsatsen.» Svaret härpå af regeringskommissarien Tiedemann lydde, att till Tyskland infördes för närvarande 772,000 ctr ägg, under det blott 708,000 ctr utfördes, hvaraf ju framginge, att hönsafveln måste höjas inom Tyskland. — Äggen fingo sin vederbörande tullsats utan votering.

»Vore vår spannmålshandel, sade dessa intressenter, endast af sådan art, att en viss mängd utländsk spannmål tillfördes den inhemska marknaden och en viss mängd inhemska spannmål exporterades till utlandet, så inskränkte sig utan tvifvel verkningarna å denna handel af de föreslagna tullsatserna till en mer eller mindre betydande omgång vid tullbehandlingen. Men nu har vår spannmålshandel, till följd af Tysklands belägenhet i Europas midt och vid gränsen af tvänne stater, som årligen kasta en stor kvantitet spannmål på världsmarknaden, utvecklats på ett alldeles egendomligt sätt. Den vida största delen af den spannmål, som vi införa från Ryssland, Österrike, Rumänien, föra vi åter ut till andra länder, i synnerhet England. Königsberg hade 1877 från Ryssland och Polen en införsel af 11,264,000 centner, hvaraf nästan alltsammans åter utfördes till England (4 mill. centner), till Holland, Frankrike, Norge, Sverige och Italien. Danzig införde samma år 7,760,000 centner till största delen från Ryssland, Stettin, 6,320,000 centner dels från Ryssland, dels från Galizien, Ungern och Rumänien, och för bägge dessa städer uppgår exporten till i det närmaste samma belopp.»

»Vore nu vidare denna in- och utförsel endast en transitörörelse, skulle visserligen, då de ifrågavarande tullsatserna ej afse transitovaror, vårt intresse föga af de samma beröras. Men vår spannmålshandel är icke en transitörörelse, den är en verklig spannmålsförädlings-industri. Den spannmål, som till våra hamnar på järnväg eller sjöledes införes, upplägges här i magasin ej blott till förvaring utan till en för dess säljbarhet mycket väsentlig bearbetning. Det ryska hvetet måste, såsom i sig själf ganska orent, i de tyska magasinen sorgfälligt rensas med tillhjälp af komplicerade maskiner, dess sämre kvaliteter blandas med bättre

tyskt hvete, eller ock tvärtom, till vinnande af en medelgod vara, för hvilken i utlandet visat sig stor begärighet. Likaså består det öfver Östersjön utgående »hvita hvetet» till hälften af preussiskt, till hälften af polskt hvete, och på samma sätt behandlas äfven den från vårt inland oss tillförda rågen. Det för vår spanmålshandel viktiga, säger Stettins »Kaufmannschaft», är att ständigt kunna erbjuda våra skotska, engelska, skandinaviska kunder en vara af konstant medelgod beskaffenhet, och, vid de olika skördeförhållandena under olika år, vore det omöjligt att med säkerhet vinna detta resultat, om vår tillförsel hämtades allenast från ett land eller en provins; vi äro därför sedan lång tid tillbaka hänvisade därtill att från flera olika länder hämta vårt förråd, för att efter behof lämpa den blandning af olika sorters spanmål, som ensam förvissar om en genomsnittskvalitet för vårt allmänt kända röda Stettinerhvete. Efter 1876 och 1877 års skörd måste våra spanmålshandlare hämta stora kvantiteter godt och torrt hvete från Rumänien och Ryssland, för att göra det sämre och våta inländska hvetet dugligt för export. De kunde köpa och exportera så mycket mera af det senare, ju mer af det förra stod att erhålla. Under detta år är tvärtom vårt eget hvete af god kvalitet, men allena för sig alltför dyrt för den utländske säljaren.»

»Under sådana förhållanden vore det för vår rörelse liktydigt med fullständig ruin, om vi ålades att för den af oss till återutförsel införda spanmål erlægga en tullsats, äfven så måttlig som den nu föreslagna. En tullsats af 1 mk à 50 pf pr 100 kilo motsvarar för en lastad järnvägsvagn 50 à 100 mk, och denna förhöjning i vår kostnad motsvarar frakten för 50 mil, kan således sägas innebära ungefär det samma som att med 50 mil inskränka den rayon,

inom hvilken det för oss lönar sig att till återutförelse införa spannmålen. Ett fördyrande för oss med 3, 5 à 10 % af den vara, vi utföra till främmande land, skulle göra det för Tysklands spannmålshandel omöjligt att uthärda konkurrensen med dess medtäflare på dessa marknader. Den stora handelns vinst är redan så minim, att den räknas i vida mindre belopp än denna tullsats, och följden af den föreslagna åtgärden vore sålunda helt enkelt den, att den tyska spannmålshandeln ovilkorligen komme att försvinna och lemna rum för en motsvarande handel från Rysslands egna hamnar, hvilka redan länge arbetat på att rycka marknaden ur våra händer.»

När spannmålstillarna första gången i riksdagen behandlades, föreföll det, som om majoriteten och regeringen helt enkelt velat underkänna och förbise dessa klagomål. Furst Bismarck själf afvisade de framställda farhågorna för sjöstädernas ödeläggande och transito-handelns bortledande såsom fullkomligt grundlösa och obefogade, och de bittra ord som i riksdagen och inom pressen fälles om de stora sjöstädernas kosmopolitiska egoism, om handelns obehöriga vinster, om skadligheten af handeln i gemen och den stora sjöhandeln i synnerhet, buro vitne därom, att här kände sig det agrariska partiet inför en motståndare af mera fruktansvärd betydelse. Sammankallandet, midt under dessa frågor behandling, af de stora städernas ombud till en »Städtetag» i Berlin och dessa ombuds enhälliga petition till riksdagen om spannmålstillarnas förkastande gaf ökad skärpa åt motsatsen mellan partierna. Representanterna för dessa genstörtiga intressen beskyldes för afsigten att på olagliga vägar uppväcka en kamp mellan städer och landsbygd, och då i samma dagar Berlins öfverborgmästare och ordföranden i »Städtetag», v. Forckenbeck, på grund

af sin ställning till riksdagens majoritet, afsade sig presidiet i riksdagen (d. 20 maj), erhöll spänningen en verklig elakartad karaktär. Man kunde vänta, att den stämning, som i dessa dagar gjorde sig gällande hos majoriteten, skulle leda till underkännande af minoritetens alla anspråk; ty i den ekonomiska partistriden ingick från detta ögonblick, och sedan med presidentombytet de konservativa och ultramontanerna fått ärendenas ledning i sin hand, en allt mera utpräglad politisk brytning, under hvilken tvisten mellan frihandel och protektionism blef af än hetsigare lidelser förbittrad.

Styrkan af de handelsintressen, som här stodo på spel, var dock sådan, att det icke gick för sig att lemna dem utan all uppmärksamhet. Östersjökustens städer vunno småningom på sin sida ett betydande antal af kringliggande provinsers jordbruksrepresentanter, som icke kunde sluta ögonen till för sitt beroende af handelsplatsernas välgång, och när det en gång var afgjort, att spanmålstullen skulle beviljas, kastade sig frihandelspartiet öfver på deras sida, som genom administrativa lättnader ville bereda exporthandeln den för den samma nödiga frihet från förtullning af dess införda förråd. Det var Delbrück, som här liksom i andra punkter lät sig angeläget vara att vid den stora systemförändringen åtminstone rädda hvad räddas kunde af redan bestående näringslif. Hans amendement rönt visserligen vid andra läsningen bestämdt motstånd så väl af framstående medlemmar inom majoriteten, som ock af Förbundsregeringens fullmäktige och af rikskanslern själf, hvilken ånyo helt kärft förklarade, att rikets finansbehof icke medgafve någon afkortning på den tribut, hvilken den utländska spanmålen borde erlägga, såsom fallet blefve, om spanmålshandlande finge tullfritt införa den spanmål de ville åter

utföra. Men omedelbart efter hans uttalande beviljades dock med stor majoritet hänvisning till Tarifkommissionen af detta Delbrücks amendement, och vid tredje läsningen antogs en lagparagraf närmast motsvarande Delbrücks förslag, som innehöll medgifvande för Förbundsrådet att tillåta införd spannmåls uppläggande i privat nederlag utan administrativ kontroll samt tullfrihet för den uti utförd »blandad» spannmål ingående del af införd utländsk spannmål.

Man måste skänka sitt erkännande åt den måtta och försigtighet, som gjort sig gällande hos Förbundsregeringen, då den undvek att i sin sträfvan för det »nationela arbetets» och särskildt jordröntans, skyddande och förkofran, mot reformen uppkalla flera näringsintressen än de nu nämnda. Systemet, konsekvent utfördt, hade utan tvifvel fordrat åtskilliga tullsatser, som saknades i regeringens förslag, framför allt skyddstull för hudar, ull, hampa och lin. Motiverna till tarifförslaget yttra dock helt kort, att dessa artiklar kunna anses som oundgängliga råvaror för den inhemska näringsfliten och icke i tillräcklig mängd inom landet framalstras. Genom förslag om skyddstullsatser för dessa råvaror skulle väl ock enigheten inom de allierades läger från början hafva lidit betydligt afbräck, ty det hade varit hardt när omöjligt att skaffa de exporterande läder-, ylle- och linne-industrierna ersättning för råvarans fördyrande. Men otvifvelaktigt var det för kommissionen en vansklig grund att beträda, då den åberopade den inhemska produktionens oförmåga att fylla behovet af dessa råvaror; samma skäl gälde ju *mot* de flesta af regeringen föreslagna skyddstullarna, och ingenting är ju för öfrigt ur skyddssystemets synpunkt riktigare än att skydda den produktion, som är för svag, på det att den må varda tillräckligt stark att fylla landets behof.

Också felades det icke starka uttryck af missnöje med regeringens förslag såväl från talrika petitionärer, som från illa disciplinerade ledamöter af majoriteten, hvilka i främsta rummet ömmade för jordbrukets intressen. Jordbruksföreningarna från Schlesien, Sachsen, Baden, Hessen, Pommern, Ost- och Vestpreussen, samt flere andra rikets delar fordrade i synnerhet för lin och ull samma tullsatser som för öfriga jordbruksalster, och en talare, Frih. v. Ow, kunde väl icke utan skäl i riksdagen framhålla, att, då man icke dragit i betänkande att fördyra tackjärnet, råvaran inom järnindustrien, med 15 à 20 proc. tull, — under det att half- och helfabrikaten i samma industri skyddades blott med 12 à 6 proc. tullsatser, vore det orimligt att endast för linne-industriens fördel lemna åsido det jordbrukets intresse, hvilket kräfde skydd för en så vigtig produkt som linet, hälst som nämnda industri i det föreliggande tarifförslaget fick sig erbjudet väsentligen ökad skydd för flera af sina alster.

»Hvad betydde det väl för linne- och hampspinnerierna och väfverierna, hvilkas produkter hade ett värde af 200, 280 till 600 mk pr 100 kilo (trådspetsar ända till 44,000 mk pr 100 kilo), om rå hampa och rått lin, med värde af 100 à 70 mk pr 100 kilo, belades med en tull af en eller annan procent? Naturligtvis lika litet som det enligt kommissionens egen mening för halfsidenväfverierna i Krefeld eller bomullsfabrikerna i Meerane kunde anses ödeläggande, att tullen höjdes på deras råvara, finare bomullsgarn. Och hvad ville det säga, att linproduktionen inom Tyskland ej vore tillräcklig för landets behof? Jo att den minskats just till följd af den vansinniga frihandeln, som lemnat denna fosterländska näringsgren att förgås i konkurrensen med det irländska linet och den amerikanska bomullen,

men att den nu, då rikskansleren invigt en ny tingens ordning, åter skulle komma till heders, ånyo blifva hvad den för ett århundrade sedan var, om blott den tyske producenten genom tullskydd värnades mot medtäflare.» I fråga om ull kunde samme talare likaså åberopa, att om någon landtmannanäring i Tyskland behöfde skyddets uppmuntran, vore det väl fårskötseln, hvilken aftagit så, att på tio år antalet får pr 100 inv. nedgått från 70 till 61, att om åter någon industri kunde anmodas att dela med sig åt landtmannen, vore det väl ylleindustrien, hvilken i den nya tarifen blifvit tillgodosedd med fördubblade och tredubblade skyddstullar.

Att dessa och flere andra, från majoritetens och regeringsförslagets ståndpunkt oemotsägliga och fullt följdriktiga, argument icke hade bättre verkan, än att regeringens förslag vid andra läsningen den 19 maj och den 4 juli med stor majoritet antogos, och således samtliga dessa jordbruksalster ändock lemnades utan skydd, torde väl endast kunna anses som bevis på, att majoriteten lät sig bestämma af troligen riktiga taktiska beräkningar. Icke otvetydigt lät dock en och annan förstå, att hvad som ej skett nu, kunde ske nästa gång, när systemet komme till sin fulländning. — Åtminstone i afseende på artikeln lin blef denna profetia, så som vi strax skola se, redan några veckor efter denna debatt vederbörligen uppfylld.

Däremot visade det sig strax från början, att i fråga om spanmålstillarna anbudet från regeringens sida var för litet. Den föreslagna tullsatsen af 1 mk pr 100 kilo (7,5 öre pr L q) för *hvete* och *hafre* kunde, i synnerhet för det senare sädeslaget, ur skyddssynpunkt låta höra sig; men om tullsatsen 50 pf. för råg (3,7 öre pr L q) kunde visserligen med skäl sägas: »er ist für den Spass zu viel und

für den Ernst zu wenig». För den, som ville lugna brödkonsumenterna passade det sig förträffligt att hänvisa på dessa 3 à 4 öre pr L α och fråga, hur man kunde tro, att de skulle kunna tagas ut ur en skorpa, då hundratal sådana gingo på lispundet. Men under det man sålunda blandade korten för »den armen Mann», begynte jordbrukarne själfva blifva varse, att för så liten vinst var besväret för stort. Råginförseeln var ju dock den olägenhet, hvaröfver klagan egentligen fördes, och om en tull af 50 pf. å denna vara kunde för statskassan hafva någon betydenhet, om den ålade rågkonsumenten en föga nämnvärd tunga, — för rågproducenten var den dock uppenbarligen i samma mån föga löftesrik.

Så begynte redan vid tarifförslagets första framläggande en agitation, hvars betydelse framträdde så väl i generaldebatten som i synnerhet vid andra läsningen af järntullspositionerna, då v. Wedell-Malchow framlade ett amendement om dessa tullars nedsättning till hälften, hufvudsakligen grundadt på den omständigheten, att spanmålstullen blifvit satt så lågt. Förbundsradets kommissarie inledde också sitt anförande om de agrariska tullsatserna med den betecknande anmärkningen, att det vore vida lättare att försvara regeringens förslag emot dem, som förkastade alla tullsatser för lifsförnödenheter, än emot dem, som funne de nu ifrågasatta tullsatserna allt för ringa. Frihandelsmännen å sin sida hänvisade triumferande på spänningen inom de förbundnes läger, och det nyssnämnda af v. Wedell-Malchow framlagda förslaget, att nedsätta tackjärnstullen från 1 mk till 50 pf., vann också från den protektionistiska majoriteten ett tjugotal röster. Det är, såsom betecknande för den invecklade situationen och för intresseförbundet vid den stora systemväxlingen, särdeles lärorikt att följa

de beräkningar och yrkanden, som till riksdagen framställdes i en stor petition af »der deutsche Landwirthschafts-rath», undertecknad af samme v. Wedell-Malchow.

Under erinran, att Landwirthschafts-rath redan den 20 februari till förbundsrådet inlemnad en »Denkschrift», hvare det uttalat sig för en skatte- och tullpolitik, åsyftande att genom en förhöjning af de indirekta skatterna åstadkomma en nedsättning af de direkta, men förbehållit sig, att, »om hittills tullfria artiklar därvid skulle belastas med måttliga tullsatser, äfven jordbrukets intressen skulle varda lika tillgodosedda», uttalar nu Landwirthschafts-rath sitt gillande af de föreslagna förhöjningarna i ölskatten, samt i tullen på kaffe, öl, vin, te, kryddor och petroleum, yttrar några betänkligheter mot den höga accisafgiften på inhemsk tobak och fortsätter därefter:

»Vidare äro åtskilliga såsom konsumtionsartiklar för jordbruket ganska viktiga industriella fabrikat i det nya tarifförslaget belagda med tullsatser, hvilka måste hafva till följd en ganska betydlig förhöjning i samma artiklars pris inom landet». Såsom sådana uppräknas följande hittills tullfria varor:

Tackjärn, hvarå skyddstullen beräknades utgöra af värdet	20 %
Stångjärn, hjulbandsjärn	» » 15,62 %
Plogjärn, hörn och vinkeljärn	» » 16,67 %
Plåtar och oförtent bleck	» » 25 å 15,79 %
Förtent bleck	» » 11,36 %
Järntråd	» » 10,71 %
Grofva järnvaror, gjutna, smidda	» » 12,10,71 å 9,37 %
Lokomobiler	» » 7,27 %
Maskiner af trä, gjutjärn eller smidt järn	» » 6,94 å 5,36 %

samt följande för jordbruket oundgängliga hjälpmedel och förbrukningsartiklar, hvarå tullsatserna i de flesta fall skulle fördubblas:

Grofva lädervaror, för hvilka skyddet beräknades utgöra af värdet	5,13 %
Läder	» 10 %
Säckväf	» 11—5,13 %

Kopparvaror, för hvilka skyddet beräknades utgöra af värdet	9,33—8,33 %
Yllevaror	» 9—68,8 %
Linnevaror	» 4—30 %
Bomullsvaror	» 32—44 %
Krukmakargods	» 26—67 %

O. S. V.

»Inför alla dessa tullsatser frågar sig jordbrukaren, såsom konsument af alla de sålunda fördyrade artiklarna, med rätta hvilken ersättning riksregeringen tilltänkt honom för de ökade utgifterna. Vi finna då i tulltarifen råvarorna ull, lin (hvarmed jute konkurrerar), hudar och skinn *tullfria*, under det en annan råvara, tackjärn, drager tull af 20 %. Om principen »skydd för det nationela arbetet» skall finna sitt uttryck i tullpositionerna, så måste lin, ull och hudar hafva högre skyddstull än tackjärnet; ty oafsedt därifrån, att vinsten å dessa produkter icke såsom vid tackjärnets beror blott på konjunktur och beräkning utan äfven på kreaturens hälsa och Herrans väderlek, så fordras för erhållande af de samma ett vida större mått af arbete, kapital, skatt och driftkostnad än för frambringande af tackjärn.»

»Visserligen bjuder den nya tarifven som ersättning en hel rad af införseltullar på jordbrukets alster, men dessa ega icke, såsom vid industrifabrikaten, karaktären af skyddstullar, utan äro med få undantag allenast registreringsafgifter, hvilka ju efter regeringens åsigt icke äro egnade att kännbart höja priset å ifrågavarande produkter». Med undantag för smör, ister, ost, kött, för hvilka de utgöra 15—12 %; samt humle, hafre, hvete, oxar, ungnöt och linolja. som erhålla 8—5 % skydd, utgöra afgifterna för alla sädesslag, skögs- och ladugårdsprodukter mellan 4 och 1 %. Den högsta af dessa satser når knappt upp till de lägsta af dem, som beviljats järn- och textil-

industrierna. Öfver värdet för jordbruket af humletullen äro åsigterna mycket delade. Påfallande äro olikheterna mellan tarifsatserna för de olika sädesslagen, och oljefrukterna hafva erhållit skydd af allenast 1 à 2 %. Framför allt söker man förgäfvos någon förklaring öfver den märkliga omständigheten, att regeringen, då den afsåg ett skydd för sädesodlingen, icke åt den fattigare jordens produkt, rågen, unnat åtminstone samma tullskydd som åt den rikare jordens alster, hvetet, eller hvarför den sydtyska hvetejorden skulle anses mera i behof af skydd än den nordtyska högslätten.»

»Men till och med en likställighet mellan jordbruks- och industriprodukternas tullsatser skulle i själfva verket icke lemna de bägge näringsgrenarnas idkare samma fördelar. Såsom redan i vår inlaga af d. 20 febr. utförligen visats, kommer, till följd af sättet för jordbruksalstrens framställande, af produktionsområdets omfång och fördelning, samt af produkternas omsättning på marknaden genom ett oändligt antal mellanhänder, inflytandet af en skyddstull för dessa varor att blifva ganska ojämnt verkande på deras pris. Helt annorlunda kraftigt verkar skyddstullen för de varor, som framställas i stora fabriker med deras lätta och mäktiga utvägar till samfärd inverkan på marknaden.»

Slutsatsen af dessa reflexioner var den nämnda anhållan om nedsättning till hälften af de flesta föreslagna skyddstullarna för industriprodukter, men i synnerhet lämpligare bestämning af jordbrukets skydd. — Äfven under förutsättning af sådan jämkning ville der Landwirthschafts-rath konstatera, »att det tyska jordbruket genom den nya tulltarifen alltid måste komma att lida betydande skada. Det skulle i synnerhet komma till korta på uppgörelsen,

om, efter föregående erfarenheter att sluta, den lagstiftande makten möjligen framdeles, i följd af missväxter inom landet och af stegrade brödpris, skulle finna sig föranlåten att tillfälligtvis och ensidigt upphäffa jordbrukets skyddstullar, en eventualitet, hvaremot ingen garanti kunde gifvas, — och sålunda lemna jordbrukaren att utan ersättning låta sig nöja med den af skyddstullarna framkallade förhöjningen i hans förbrukningsartiklars pris.»

Det ofvananförda, som för öfrigt till sitt hufvudinnehåll återkommer i otaliga petitioner och anföranden af jordbrukets målsmän, må vara nog för att antyda spänningen inom de sammankopplade intressenas eget läger, och visa, huru nära den ena — den viktigaste — parten därinom måtte hafva varit att se sakerna från en för regeringens afsigter vådlig synpunkt. Man märker farans betydighet äfven på uttalanden från flere af industri-skyddets målsmän. Då det under andra läsningen af tackjärnstullen gälde att mot v. Wedell-Malchows amendement försvara regeringens förslag, yttrade hr Stumm, järnindustriernas förnämsta kämpe, till sina motståndare bland landtmännen: »Eder beräkning visar, att återinförandet af järntullarna skulle vålla jordegarna i Tyskland en årlig kostnad af 2 millioner mk. Nå, men hvad betyder väl denna siffra? Om jag skulle göra upp en moträkning och säga eder, hvad spanmålstillarna betyda för industrien, så skulle jag komma till belopp, som visst icke skulle stanna vid två millioner, utan förete helt andra siffror för dessa industriens nya bördor» . . . . . »så vida man öfver hufvud kan tala om en börda» tillade talaren, rättande sig själf, då han af frihandelsvännernas högljudda munterhet märkte sig hafva kommit in på osäker och farlig mark. Han fortsatte därefter: »Jag är öfvertygad, att hvarken jord-

bruk eller industri betungas af dessa ömsesidiga skyddstullar. Jag menar, att de produktiva näringarna icke skola strida om sådana saker utan ställa sig på grundvalen af den i Frankrike gällande grundsatsen: »när det går den enskilde väl, så går det ock det hela väl». — Slutligen utbrast han till svar vid frihandlarnes förnyade tillrop: »Mina herrar, jag tror, att vi hafva allt skäl att gentemot den koalition, som består mellan de kosmopolitiska frihandlarne och den stora internationela handelns ensidiga intressen, sammansluta alla öfriga näringsintressen — och de äro dock den stora majoriteten i landet — för att anfälla och slutligen besegra detta förbund.» Efter att hafva betonat vigten af tackjärnstullens beviljande till 1 mk, enligt regeringens förslag, och med förtrytelse afvisat den befarade förebräelsen för en köpslagan mellan de stridiga intresserna¹ sammanfattade han sålunda sin mening: frågan är helt enkelt den, om industrien genom dessa höga skyddstullar blir i stånd att bära en tull på råg af 1 mk pr 100 kilo (100 % mer än regeringen föreslagit), och då säger jag helt enkelt, att det för industrien och dess arbetare är af större betydighet att få ökad arbetsförtjänst än att något dyrare betala sina lifsmedel.

I dessa ord af järnindustriens främste målsman låg kompromissen. Vid voteringen d. 16 maj beviljades järntullarna efter regeringens förslag. När spannmålstullen

---

¹ Det var härom herr Flügge i sessionen d. 23 maj under husets stora munterhet yttrade: »Ja enhvar af er, mina herrar, som varit här bakom kulisserna under behandlingen af järntullarna, har nog liksom jag sett »die ehrlichen Makler» gå omkring med sina anbud: »ger ni 1 mk för rågen, så ger jag hela järntullen»; »förkasta Wedells amendement, så ger jag rågen» o. s. v., ja, m. h., man tvekade ju emellanåt, om man var vid Leipzigerstrasse eller vid Burgstrasse?» (Munterhet.)

därefter d. 23 maj kom till andra läsningen, framstälde v. Mirbach sitt amendement om rågtullens förhöjning till 1 mk, och det föll visserligen, men med en minoritet af 161 röster mot 173. Det var klart, att till den tredje läsningen, då både järntullar och spannmålstullar skulle definitivt bestämmas, måste en uppgörelse träffas, för att ej hela tarifförslagets öde skulle bringas i fara. Rikskansleren hade personligen ingripit i afgörande af denna sväfvande fråga genom offentliggörandet af sitt bref till baierske grefve v. Thüngen, hvare han beklagade, att de agrariska tullarna, emot hans personliga önskan, blifvit så lågt satta, och tydligen uppmuntrade till lämplig förhöjning. Vid tredje läsningen d. 11 juli blef ock v. Mirbachs amendement om rågtullens fördubbling antaget med 186 röster mot 160. Samma dag blef friherre v. Ows amendement om 1 mk tull för lin antaget med *en* rösts majoritet.

En af de märkligaste företeelserna i den stora skyddstullscoalitionen var det liffiga intresse för den tyska skogskulturens skydd, som mer än något annat synes hafva bestämt de store godsegarnes ekonomiska politik och jämte skyddet för hästafveln var föremålet för deras ifrigaste bemödanden. Regeringen gick dessa önskingar till mötes med förslag om tullsatser för råa och arbetade trävaror, hvilka till ett belopp af 10 och 25 pfenn. pr 100 kilo. för de förra och 3 mk för de senare i allmänhet ansågos uppgå blott till 3 à 4 % af värdet. De förhållanden som framkallat detta anspråk skildras i regeringsförslagets motiv liksom af tariffkommissionens majoritet på följande sätt. Tysklands skogskultur intager en alldeles egendomlig ställning i Europa. Den eger ej denna

extensiva och devasterande karaktär, som i Ryssland, Österrike och Sverige riktar intresset på utförsel och gör hvarje skydd obehöfligt: den är icke häller af så ringa betydelse som i Holland eller England, där den ej kan göra det ringaste anspråk på att försörja den inhemska marknaden. Af Tysklands jord är ej mindre än 26 % bevuxen med skog, hvars kultur står på höjdpunkten af sin tids fordringar: dess skogsbestånd äro fullt tillräckliga för att med byggnadstimmer, virke och ved förse den inhemska konsumtionen, — så att endast en måttlig tillförsel från utlandet, särskildt i händelse af stegrad förbrukning, synes *lämplig*. I stället för en sådan tingens riktiga och lämpliga ordning hade emellertid under senaste år, efter regeringens mening, högst onaturliga och skadliga förhållanden inträdt, därutinnan att införsel-öfverskottet af trävaror från 1864 till 1873 oupphörligen stigit från 8 mill. ända till 58 mill. centner och sedermera årligen växlat mellan 53 och 36 mill. Visserligen vore orsaken härtill ej uteslutande att söka i trävarornas tullfrihet; men den samma bildade dock en af de faktorer, som bestämde den tyska skogskulturens ogynsamma läge. Det låg för öppen dag, att den förödande skogshushållning som för närvarande bedrefves i länder, där skogen egde en stor utsträckning och där det gälde att till hvarje pris skaffa afsättning för en nästan värdelös produkt, icke kunde lemna den tyska rationela skogshushållningen någon möjlighet till konkurrens. Ungerns och Galiziens trävaror trängde sig ju redan in uti Westphalen och Rhenländerna, och Sveriges, ej sällan fullt färdigarbetade, långt in i hjärtat af Tyskland. Härå berodde nu i främsta rummet den sedan länge märkbara minskningen i de tyska statsskogarnas afkastning, liksom i de privata skogsegarnes inkomster af sin skogs-

mark. Då nu skogsegarnes näring omöjligen kunde såsom annan industri lämpas efter tillfälliga förhållanden, utan i hvarje fall en minskning i skogens afkastning blefve en ohjälplig förlust för egaren, syntes här mindre än någonsin konsumentens intresse af billiga träpriser kunna göra en obegränsad utländsk konkurrens berättigad. Härjämte lades stor vikt på den omständigheten, att Tysklands skogslagstiftning flerstädes så starkt begränsade skogsegarens rätt att genom ökad afverkning betäcka en tillfällig pris-skilnad, hvadan staten ur denna synpunkt ensamt borde anses skyldig att genom prisens uppehållande skydda skogsegaren mot förluster.

Skogskulturens vänner hafva i alla länder och i alla tider varit angelägna att påkalla statsmaktens ingripande till skogens skydd mot afverkning, och frihandelns målsmän hafva vanligen uppburit förebråelser för sin obenägenhet att förhindra den afverkning, som framkallas af stegrade träpriser. Det var eget nog att under den debatt, som i detta ämne pågick inom tyska riksdagen, höra skyddets och skogskulturens målsmän klaga öfver att afverkningen afstannat å den tyska skogsmarken och begära statens medverkan till en prisförhöjning, som kunde göra afverkningen lönande, under det frihandlarne deremot varnade för vådorna af afverkningens ökande.

Den omständigheten, att skogsegendomen i Tyskland till mer än hälften tillhör de enskilda staterna, kommuner och stiftelser, och att af återstoden de viktigaste skogsbestånden, och nästan allt som kan lemna virke till afsalu, ligger under de stora riddaregodsen, måste naturligtvis för tariffkommissionens och riksdagens minoritet innebära en väsentlig anledning att motsätta sig de föreslagna tull-satserna. Med fog kunde de hänvisa därå, att så vida

verkligen trätullarna skulle medföra åsyftad påföljd eller prisförhöjning för den inhemska trävaran, innebure de en subvention till statskassorna och företrädesvis till de för-mögnaste godsegarne, erlagd af konsumenter i alla sam-hällsklasser. Till dem vore att räkna i främsta rummet den stora och talrika landtbefolkning, som i Tyskland icke eger virke till husbehof, och kunde därför med skäl be-tviflas, att de föreslagna tullarna tjänade landtbrukaren i allmänhet till nytta. Ville man åter i fråga om trävarorna, liksom om spannmålen, göra gällande, att prisförhöjningen ej skulle träffa den stora massa af befolkningen, som i sista hand konsumerade arbetadt trä af alla slag, utan en-dast mellanhänderna, så måste ju subventionen till ifråga-varande skogsegare betalas af en hel stor klass af industri-idkare, hvilkas intressen väl förtjänade regeringens om-vårdnad, af byggmästare, snickare, tunnbindare, svarfvare och trävaruhandlare, af hvilka i synnerhet de komme att lida, som hufvudsakligen arbetade för export. Ett be-tydande antal petitioner till riksdagen vitnade om det lifliga missnöje, hvarmed dessa intresse-grupper betraktade de bestämda tullsatserna. Så erinrades därom, att i Han-nover, Verden, Lippe-Detmold och i allmänhet hela nord-vestra Tyskland arbetades lifligt för utlandet. Denna äfven i mindre städer och byar bedrifna industri exporterade sina produkter till England, Brasilien, La Platastaterna, Valparaiso, m. fl. orter och var uteslutande hänvisad på bearbetning af infördt utländskt virke i synnerhet å s. k. Rigaer-kron eller ryskt virke af bästa sort. Hvad åter be-träffade de utländska virkessorterna af sämre kvalitet, som till ytterst låga priser hämtades från Sverige, Norge och Finland, och hvarå tullsatsen uppgick till en rätt hög pro-cent af varans värde, vore de af stor vigt för en mängd

industrier såsom material för emballage, liksom för bärgverken och stenkolsgrufvorna såsom ämne för grufstolpar och för järnvägarna till syllar. Med dessa intressenter förenade slutligen äfven de tyska trämassfabrikanterna sina protester mot träprisens förhöjning.

Framför andra klagade dock äfven här de stora sjöstäderna öfver det menliga inflytande som trävarutullarna måste komma att utöfva mindre genom den i siffror beräknelige prisförhöjningen, än genom de oberäknelige svårigheterna och omgångarna för handeln, särskildt för transithandeln från Östersjö- och Nordsjökusten. Enligt de upplysningar, som lemnats från dessa städers handelskärer, är deras trävaruhandel liksom handeln med spanmål till väsentlig del en reexport af från utlandet infördt men i hamnarna sorteradt, omhugget, hyfladt eller skuret virke. De länder inom Europa, som för denna Tysklands handel hafva största betydelse, äro Österrike—Ungern, Ryssland, Finland, Sverige och Norge. Från Österrike kommer virket på järnbanor, från Ryssland genom floderna som utmynna vid Tysklands Östersjöhamnar, från Sverige och Norge sjöledes till Östersjö- och Nordsjökusten. Återutförseln sker sjöledes och hälften af exporten går från Östersjöhamnarna, hufvudsakligen Danzig, Memel och Stettin. Det var i synnerhet dessa hamnar, hvilkas export af polskt och ryskt virke går till England, som kände sig mest hotade af den föreslagna åtgärden. Vår handel, sade de, är redan utsatt för den lifligaste konkurrens från alla träexporterande länder; äfven den minsta försämring af våra produktions- och handelsvilkor måste för oss vara kännbar och i flera fall ödeläggande. Hvad denna utsigt betydde för Danzig och Memel, framginge tydligast däraf, att af alla 1877 utgående fartyg voro i den förra hamnen

68 % och i den senare 80 % lastade med trävaror, mestadels införda till återutförsel, att Danzigs årliga trävaruimport uppskattades till bortåt 1 million kubikmeter — hufvudsakligen afsedda för export — och att tullsatsen för denna import allena skulle med $\frac{1}{2}$ million mark tynga denna stads handel på utlandet, om hvars omfattning gafs en föreställning därutinnan, att arbetslönerna i trävaruhandeln uppgingo till 2 mill. mark och frakterna till $4\frac{1}{2}$ mill. mark. Då nu större delen af handelsfartygen voro inrättade enkom för trävaruförsel, visade sig ock, huru väsentlig frågan härom var för hela rederirörelsen vid Nordtysklands kuster. Man framlade vidare beräkningar öfver de kostnader utöfver tullsatsen, som själfva tullbehandlingen af de till Tyskland importerade 65 millioner centner måste ådraga så väl tullverket som de handlande, huru det runda virke, som på floder och kanaler nedföres till Danzig, Memel och Stettin, passerar ryska gränsen på våren ofta i tjogtals stora flottar hvarje dag, huru den lag-enliga uppmätningen af en sådan flotte måste kräfva i medeltal 5 arbetare under två dagar, utom nödig bevakande tullbetjäning, hvartill komme tidsförlust af från 2 till 10 dagar, alltsammans uppskattadt till fullt lika stort penningvärde som själfva den erlagda tullsatsen.¹

Om de sålunda förebragta anmärkningar yttrade regeringen i motiven till sitt tarifförslag, att det ej kunde bestridas, att viktiga intressen här voro i fråga. »Men»,

¹ Af handelskamrarnas berättelser från sjöstäderna Danzig, Königsberg, Lübeck, Kiel under åren 1880—85, framgår, att de farhågor som uttalades för den tyska såväl spanmåls- som trävaruhandels bestånd och utveckling i ej ringa mån besannats. Värst har dock spanmålshandeln lidit. I trävaror har omsättningen rubbats, men i sjöstädernas närhet hafva däremot uppväxt nya sågverk och hyflingsverkstäder.

menar majoriteten, »i hvarje fall måste ju vid uppskattningen af hvarandra motstridande intressen äfven deras ömsesidiga vikt tagas i betraktande, och utan tvifvel äro den inhemska skogsproduktionens intressen de vida öfvervägande. Den för handeln egendomliga rörligheten sätter den samma vida bättre i stånd att rätta sig efter förändrade förhållanden än skogsegaren, som ej förmår att under nu bestående förhållanden draga någon ränta af sin egendom.»

När trävarutullarna i riksdagen handlades, beherskade redan agrarierna fältet så uteslutande, att den af regeringen fälda skiljedomen emellan vederbörande intressen icke med någon utsigt till framgång kunde anfäktas. När grefve v. Frankenberg sammanfattade sitt försvar för trävarutullarna i orden: »Tysklands skogar hafva ett värde af 10 milliarder; ett fall i trävarornas pris med 50 % skulle således vara den mest kolossala skada för nationalförmögenheten som kunde tänkas»!, hälsades han med bravorop. Sjästädernas målsmän Rickert och Delbrück kunde vid andra läsningen ej genomdrifva något af de amendement, hvarmed de sökt att åtminstone minska de värsta olägenheterna af de föreslagna åtgärderna.

Lika enig och fast i sin öfvertygelse var den af de stora godsegarne bestämda och ledda majoriteten i fråga om ett litet bihang till dessa tullsatser, tullen å ekbark, hvilken skulle förekomma priset på en af ekskogens förnämsta produkter och sålunda utgöra skydd för denna gren af skogskulturen. Förgäfves protesterade här flere framstående ledamöter af själfva protektionistpartiet mot ett fördyrande af en för läderindustrien ytterst viktig råvara, förgäfves förebragtes petitioner från alla delar af Tyskland, hvari garfvarne sökte visa, att hela deras näring vore ödelagd, om de i tider sådana som de nuvarande förhindrades

att förse sig med ett oundgängligt produktionsmaterial; förgäfvos ville äfven ifriga protektionister från industriens läger visa, att den rätta vägen till befrämjande af afsättning för tysk ekbark vore att stödja och uppmuntra garfveri-industrien och att fördelen för garfvarne af de utlovade lädertullarna tillintetgjordes genom en tullsats på garfämnet, som ytterligt försvårade deras produktion. Godegarne ville icke veta af några omvägar för skogsprodukternas prisförhöjning, och sedan v. Kardorff visat, huru ekbarkens låga pris skulle medföra först ekskogens försummande och trädens nedhuggande, därefter fuktighetens förminskande och landets uttorkande, slutligen vårflodernas förökande och hela landets öfversvämmande, kunde det inför en majoritet, som behjärtade fosterlandets välfärd, ej blifva fråga om något undseende för garfware-intresset.

Den för Sverige och Norge viktigaste frågan under trävarudebatten väcktes af Rickert från Danzig, som begärde upplysning af regeringen, huruvida det verkligen vore meningen, att den högre tullsatsen 3 mk, under positionen d. »blott hyflade trävaror» skulle gälla äfven för maskinhyflade bräder och läkter, hvilka i betydande mängd infördes i synnerhet från Norge och förut ansetts likställda med oarbetadt trä. Tullsatsen 3 mk skulle för dessa hyflade bräder komma att utgöra 25 à 30 % af värdet och innebure en väsentlig förhöjning i prisen för byggnads-material. Regeringskommissarien svarade, att dylika bräder efter hans uppfattning antagligen skulle hänföras under den högre tullsatsen, och majoritetens talare understödde på det lifligaste denna uppfattning, hvilken också bekräftats vid lagens tillämpning.

III.

De bägge enquêtekommisioner, som på rikskanslerens förslag af tyska förbundsrådet den 25 juni och den 1 juli tillsattes, hade till uppdrag, den ena »att undersöka den tyska järnindustriens tillstånd, särskildt med hänsyn till verkningarna af det 1873 beslutade och 1877 genomförda upphäfvandet af järntullarna», den andra »att undersöka de tyska bomulls-, linne- och jute-industriernas ställning, särskildt med hänsyn till de nya förhållanden, som uppkommit genom Elsass-Lothringens inträde inom det tyska tullområdet.»

Bägge dessa kommissioner åstadkommo underverk i fråga om arbetets praktiska anordning och snabba utförande. De utfärdade genast till intressenter och fabrikanter hvardera ett häfte omsorgsfullt utarbetade »Fragebogen», innehållande omkring ett hundratal frågor rörande alla möjliga sådana förhållanden, som för vederbörande industrier kunde hafva någon betydelse. Sedan svar härå i oktober månad ingått, sammanträdde de bägge kommissionerna till anställande af förhör med ett antal särskildt utvalda fabrikanter, handlande m. m., för järnenquêten uppgående till 46, för textilenquêten till 121. Resultatet af deras arbeten framlades dels i sammanfattande »Berichte», dels i vidlyftiga stenografiska protokoll öfver enquêten, med bilagor af statistiskt material, alltsammans utgörande, utom tabellbilagor, omkring 2000 tätt tryckta sidor, och färdigt under månaderna november 1878—mars 1879.

Jämte detta onekligen dyrbara material hade tyska riksdagen, till ledning för sitt omdöme öfver industriens ställning och behof, att taga hänsyn till 1,408 petitioner

från vederbörande intressenter, hvilkas önsknings- och åsigter ofta gingo åt alldeles motsatta håll. Det är från dessa källor samt ur riksdagsdebatterna man har att hämta den tillförlitligaste ledningen för omdömet om den tyska tarifreformen. Allmänhetens intresse för denna fråga bevitnas dessutom af en tidnings- och tidskriftslitteratur, hvars alster kunnat räknas i tusental. Vi skola bemöda oss att sammantränga vår framställning till det allra väsentligaste.

* * *

Järn-enquête-kommissionen förklarade, att samtliga tillgängliga upplysningar ådagalagt den tyska järnindustriens kända betryck, hvilket, alltefter den plötsliga och exempellösa lyftningen under åren 1872—74, varit i ständigt tilltagande. Endast få, genom sina naturliga produktionsvilkor särdeles gynnade verk voro numera i stånd att utöfver ränta å de i anläggningarna fastlästa kapital bereda sina egare någon vinst; ett mindre antal nådde jämt och nätt upp till skälig ränta; det stora flertalet arbetade utan finansiell framgång eller rent af med förlust.

Kommissionen hänförde i främsta rummet detta förhållande till det stora och häftiga omslag, som under senaste år inträdt i afsättningsvilkoren och konsumtionen. Intill 1869, säger kommissionen, höll den tyska järnindustrien tämligen jämna steg med den inhemska förbrukningen, hvilken 1869 skattades till 29 millioner centner, under det järntillverkningen uppgick till 28,2 mill. centner. Ett alldeles nytt förhållande inträdde, då från och med 1871 den inhemska förbrukningen plötsligen stegrades så, att den, från att 1866—69 utgöra i medeltal 66

skålpund pr invånare, året 1873 tog i anspråk 144,7 skålpund pr invånare. Följden häraf var först, att, oaktadt den inhemska järntillverkningen — det nyförvärfvade Elsass-Lothringen inräknadt — år 1873 uppgick till 43 mill. ctr., måste för behofvens tillfredsställande anlitas en import af 14,8 mill. ctr. Därmed inträdde emellertid reaktionen: förbrukningen gick ånyo nedåt intill 79 skålpund pr invånare 1877, och den inhemska tillverkningen uppnådde under åren 1874—77 i medeltal allenast 38 mill. ctr. — Ännu betydelsefullare voro ryckningarna i prisförhållandena för denna industri, då spegel- och bessemertackjärn, som 1869 betingade 88 mark och år 1873 ej mindre än 171 à 188 mark, åter nedgått, år 1877, till 69 mark; då stångjärnet vid samma tider såldes för resp. 161 à 202, 285 à 352 och 123 à 148 mark och då stålskenor, som år 1861 stodo till 240 à 271, år 1873 bragts upp till 369 à 390, men 1877 sjunkit ända ned till 140 à 171 mark.

Den märkliga omständigheten, att, trots ett sådant prisfall å järnindustriens produkter, den inhemska produktionen dock i så jämförelsevis ringa mån aftagit sedan året 1873, denna omständighet hade inför kommissionen förklarats hufvudsakligen däraf, att de industriela verkens egare — i synnerhet sådana som hämtade råmaterial ur egna grufvor — omöjlig kunde utan fullständig ruin inskränka sin produktion, att de därför föredrogo att, om äfven med någon förlust, fortfarande producera för export till utlandet hvad de, till följd af utländsk konkurrens å inhemska marknad, icke kunde afsätta hemma. Tillika var naturligtvis af sakförståndige framhållet, hurusom ett billigt afseende på arbetarebefolkningens öde tvingade järnverksegarne att fortsätta äfven en förlustbringande tillverkning. För öfrigt fäste inför komitén de sakförstån-

dige uppmärksamheten därå, att öfverproduktionen vore en allmän företeelse inom hela världen, att en inskränkning af Tysklands tillverkning således icke skulle hafva någon påföljd af ökade pris å den inhemska marknaden, utan endast bereda ett större utrymme för de oerhörda kvantiteter af järnprodukter, som främmande länder hade att bjuda. Till stöd för denna sin uppfattning hänvisade de naturligtvis på de billigare produktionskostnaderna i England och de billigare transportkostnaderna därifrån, i synnerhet till ost- och nordkusterna af Tyskland, hvar öfver allt vidlyftiga beräkningar framlades. Genom förbättringar i tillverkningsmetoderna stode härutinnan intet att hjälpa för de tyska järnverken, enär de redan befunno sig på höjdpunkten af sin tids teknik och i hvarje fall numera skulle sakna förmåga af de uppoffringar, som erfordrades för att tillgodogöra sig ifrågakommande större förbättringar i tekniken. Minskningen i driftkostnader vore redan bragt till det yttersta och likaså nedsättningen i arbetslönerna, hvilken ej kunde fortgå till »hungerlöner». Om man härtill fogar hänvisningen å utlandets, d. v. s. Rysslands, Österrikes och Frankrikes höga tullsatser för tyskt järn, klagan öfver den i Frankrikes *acquits-à-caution* medgifna utförselpremie för franska fabrikat, den tyska industrien till men, och talet om nödvändigheten att låta det främmande *järnet* till statskassan erlægga en afgift motsvarande den inhemska *järnproduktionens* bidrag till statsutgifterna, så hafva vi i korthet återgifvit de väsentligaste skäl, som föranledde de tillkallade sakförståndiges pluralitet, att såsom förutsättning för en erforderlig prisförhöjning å järnprodukterna och såsom kompensation för utlandets gynsammare produktionsvilkor, begära skyddstullar af:

0,50	till	1	mark	för	tackjärn,
2	»	3,50	»	»	stångjärn,
2	»	3	»	»	gjutgods,
6	»	8	»	»	järnbleck,
4	»	8	»	»	maskiner, allt pr 100 kilo.

Det är en anmärkningsvärd omständighet, att i hela detta program alldeles icke var frågan om en sådan industriens »uppfostran», som fordom vanligen förespeglats såsom ändamålet med och den naturliga följderna af måttliga skyddstullar, de där, sedan de gjort sitt gagn, framdeles skola försvinna. De sakförståndige lofvade sig numera intet sådant: de yrkade och bekände öppet, att den tyska järnindustrien icke *kan* och icke vill ytterligare nedsätta sina produktionskostnader; de begärde ett öfverpris, hvartill industrien ansåg sig hafva rätt, helt enkelt på grund däraf att den fans till. Det visades, att den billiga sjöfrakten från England till Nordsjö- och Östersjöhamnarna, af 7 mark, gjorde det för hela östra och en stor del af norra Tysklands gjuterier och andra järnvarufabriker förmånligare att förse sig med engelskt järn än med westphaliskt-rhenskt, som drog en järnvägsfrakt af 17 mark; och däraf drog majoriteten af de sakförståndige den slutsatsen, att, då ej den tyska fraktkostnaden kunde tillräckligt nedsättas, så måste den engelska frakten motvägas af en tysk tullsats. Och om det också är en obestriddlig sanning, menade desse sakförståndige, att införseln af utländska järnfabrikat under senare år icke varit i tilltagande utan tvärtom i aftagande, så hindrar detta icke den tyska produktionen att begära aflägsnande af den konkurrens som ännu, om ock i minskad grad, består; ty den tyska produktionen har under de senare åren

inrättat sig på större fot och kan nu, då den är i stånd att tillfredsställa hela den inre konsumtionens behof, hafva anspråk på att vara ensam om denna uppgift.

Kommissionen kunde nu med full befogenhet vitsorda, att de 46 sakförstående nästan enhälligt förklarar järntullarnas återinförande nödvändigt, några som ett vilkor för den tyska industriens existens, andra såsom »det enda medlet att förbättra dess sorgliga läge och därigenom leda Tysklands allmänna ekonomiska förhållanden in i nya banor». Men det var för den samma af stor vigt att tillika kunna intyga, att »äfvén från konsumenternas sida det vida öfvervägande flertalet, till och med under förutsättning att deras fabrikationsmaterial blefve fördyradt, ansett järntullen nödvändig, emedan af en förbättring i järnindustrien med tillförsigt väntades en gynsam återverkan på alla öfriga produktionsgrenar, jordbruket inbegripet». När man genomgår den digra protokollsvolym, som kommissionen framlagt, och där oupphörligen, äfvén från betydande exportörer af järn och järnvaror, på den stående frågan »Fordert die Fortexistenz der deutschen Eisenindustrie die Wiedereinführung der Eisenzölle?» träffar samma genmäle »Ja» och »Ja, entschieden», så gifver denna enstämmighet onekligen intrycket af en mäktig solidaritet mellan denna industris särskilda intressen. Det är till och med bland järnvägsdirektörer och jordbrukare endast två, som taga sig friheten att något sväfva på målet eller rent af draga i tvifvel järntullarnas fördelaktiga verkan åtminstone på deras näringsgrenar. Tankegången hos de exportörer af järn och järnvaror, som afgifvit dylika svar, var antingen bestämd af medlidande med de mest nödställda grenarna af järnindustrien, masugnarna och stångjärnssmiderna, eller ock uppstälde de sin räkning så-

lunda: »vi hafva själfva afsättning både hemma och i utlandet; erhålla vi nu å vår sida skyddstull för våra produkter, så att dessa inom landet betinga högre pris, så hjälper oss detta att i utlandet sälja våra varor till samma låga pris som förr eller kanske än lägre, oaktadt förhöjningen i priset å vårt råmaterial». Samtliga uppstälde de dock tillika fordran på tullrestitutioner vid utförseln, helst efter det belgiska systemet.

Frihandlarne hade sin egen tolkning af denna enstämmighet. De hänvisade därå, att valet af de till förhör kallade sakförståndige var af kommissionen gjordt med god urskiljning, att flertalet vore direkt intresserade i förhöjningen, 21 egare af »Hochofen» och 8 Bessemerstålfabrikanter; att de 4 målsmännen för den lilla järnindustrien tillika vore egare af Hochofen och sålunda jäfviga, såsom själfva tillverkare af sina halffabrikat; att maskinverkstäderna representerades allenast af två lokomotivfabrikanter, en brobryggare och en fabrikant från Elsass; att af de två järnvägsdirektörerna den, som bestämdt yttarat sig för järntullarna, representerade en järnbana löpande i järndistrikt; och att den målsman för jordbruket, som egentligen varmt förordade järntullarna, var — exc. von Varnbülers förvaltare. De anmärkte, att det stora antalet gjuterier, liksom skeppsvarfven, saknade egentlig och opartisk målsman inför kommissionen; att de små bleckslagerierna, knif-, lås-, ankar-, hof-, och spiksmidena, som räknade 146,000 verkstäder med 307,000 arbetare, samt det antal »Kleinbetriebe», 8,613 med 149,580 arbetare, som sysslade med maskin- och redskapstillverkning, så föga fått göra sig gällande vid sidan af storindustriens idkare, hvilkas arbetareantal var betydligt mindre. De frågade, hvarför så stort afseende blifvit fäst vid önskningsfrågan

ställda af gasrörs- och vattenledningsfabrikanter, utan att ens någon fråga framstälts till ledarne af gas- och vattenledningsbolagen, hvilkas intressen kommo i olöslig motsats till de förres; hvarför icke med fabrikanterna af bro- och byggnadsjárn blifvit konfronterade arkitekter och ingenjörer, som af dessa varors pris äro beroende. De kunde i afseende å järnvägarnas ställning till tullen för järnvägsskenor åberopa hr Büchtemanns uttalande inför enquêtekommisionen (sid. 188), då han efter att hafva beräknat de tyska järnvägarnas årsbehof af skenor och tillbehör till 4,200,000 ctr, och det genom tullen vållade öfverpriset till 1 mark pr ctr, yttrade: »skulle det nu vara riktigt, att en del af de stora tyska järnverkens svårigheter kastades öfver på de tyska järnvägarna? Dessa sennares finansiela läge synes mig vara af väsentlig betydighet äfven för den tyska järnindustrien. Vi blifva vid högre järnpris endast förhindrade att konsumera så mycket skenor, som af vårt eget intresse skulle påkallas».

* * *

De industriela intressen, som inför kommissionen icke kommit till meningsyttring, hade emellertid sin väg öppen till riksdagen. Där förekommo ett stort antal petitioner från allehanda järnindustrier, men endast ett mindre tal var dock riktadt mot de föreslagna tullsatserna. En mängd intressenter i Remscheider-industrien, med tillverkning af filar, värjklingsor, hyflar, saxar, sågar, borrar m. m., förklarade sig icke behöfva skyddstull utan förökad utförsel, och undanbådo sig därför tullsats på sina råvaror, järn och stål; men Remscheids Stadtverordneten-Verein afgaf däremot en petition, som i samma näringars namn, utan

protest mot tackjärnstullen, endast yrkade förhöjning af skyddstullen för egna artiklar från 6 till 15 mark. Några hundra petitionärer från kretsen Hagen [Richters valkrets] begärde väl i den lilla järnindustriens intresse afslag å all förhöjning af järntullarna; men en stor del af kretsens fabrikanter förenade sig med petitionärer från Barmen om yrkanden i motsatt riktning. Handelskammaren i Solingen önskade, att de för korsettfabrikation och skärindustri nödiga råvarorna järnbleck och ståltråd måtte lemnas tullfria. Tillverkare af blecklådor för emballage önskade tullfrihet för järnbleck eller fördubbling af tullen för bleckvaror. Fem järnverksegare i Itzehoe begärde tullfrihet för tackjärn, och »der Verein deutscher Eisengiesereien» i Osnabrück, samt flera handelskamrar, påyrkade antingen försäkran om tullfrihet för det tackjärn, som infördes till gjuteriers behof, eller tullens restitution vid export af gjutgods. Med handelskamrarna till Limburg och Hannover förenade sig ock slutligen en petition från 12 betydande järnverk i Aachener-distriktet i uttalandet af den åsigten, att de föreslagna järntullarna voro allt för högt tilltagna. Slutligen må såsom för Sverige märklig anföras petitionen (N:o 1539) af »die deutsche Gesellschaft für Hufbeschlagmaterial», som anhöll, att det för dem oundgängliga råmaterialet, svenskt valsadt träkolsjärn, måtte få tullfritt införas, eller att eventuelt drawback måtte beviljas för dylikt järn vid exporten af fabrikat; en liknande petition af 17 hofslagarefirmor i Kassel och Schmalkalden, och en petition (N:o 2630) af firman Couleaux et C:o i Elsass, tillverkare af filar, sågär och poletrade vapen, yrkade tullfri införsel af »Roheisen», emedan de, som sysselsatte 500 arbetare, omöjligen kunde undvara svenskt tack- och stångjärn.

De exporterande järnindustriernas egen uppfattning har därför, af de officiela dokumenten att döma, på det hela icke varit obenägen mot tackjärnstullens och öfriga järntullars återinförande, alltid likväl under uttrycklig förutsättning, att för dem själfva i någon form bereddes tillfälle att tillgodonjuta tullfrihet vid införsel, eller tullrestitution vid återutförsel, för den till reexport införda råvaran. Därom innehöllo samtliga exportindustriernas uttalanden det bestämdaste förbehåll. Regeringen lugnade de farhågor, som härutinnan möjligen kunde förefinnas, genom ett i debatten den 15 maj afgifvet löfte, att de tull-lindringar, som för exportindustrierna kunde vara af nöden, skulle dem beredas allra minst i samma utsträckning, som före 1877 egde rum, då på grund af bestämmelserna i 1867 års »Vereinigungsvertrag» det var gjuterier, hamrar och valsverk medgifvet, att från egna under tullkontroll stående privatnederlag tullfritt uttaga »Roheisen» och »Brucheisen» mot förbindelse att varan i förädlad form åter utföra. Denna förklaring afgafs på interpellation af Delbrück, som tillika lyckades få införd i tulltaxan en särskild uttrycklig bestämmelse om rätt att tullfritt införa alla till byggnad, reparation och utrustning af fartyg afsedda materialier och utensilier (Zollgesetz: § 5, mom. 10).

Hvad därefter möjligen kunde återstå af exportindustriernas betänkligheter affärdades af hr Stumm med följande förklaring: »jag skiljer mellan den exportindustri, som arbetar med någon om ock ringa fördel, och den som afgjort arbetar med förlust, antingen för sig själf eller för de bakom den samma stående industrigrenar, masugnar och valsverk. Den sistnämnda exportindustrien är icke sund, förtjänar intet afseende och kan gärna försvinna».

För öfrigt var det uppenbarligen i riksdagens debatt om järntullarna icke på allvar fråga om något annat än det större eller mindre beloppet af de samma; deras återinförande syntes nästan från alla håll, utom af några få obevekliga frihandlare, hafva ansetts ovilkorligen påkalladt af hänsyn till de stora järnverkens exceptionelt tryckta läge. Beslutet skulle troligen hafva fattats utan nämnvärd motsägelse, om järnindustriens målsmän yrkat samma måttliga tullsats, som under 1878 af dem allmänt begärdes, och ännu i början af 1879 ansågs tillräcklig, eller 50 pf. pr 100 kilo för tackjärn — den viktigaste positionen. Men med skyddstulls-koalitionens styrka växte anspråken; regeringen föreslog, till stor öfverraskning för de flesta, tullsatsen 1 mark pr 100 kilo för tackjärn, samt därefter afpassade: 2,50 mk för stångjärn, järnvägsskenor m. m., 3 à 5 mk för plåt och tråd, 2,50, 3 à 6 för groft gjutjärn: och Stumm förklarade i riksdagen, att upptäckten af den nya fosfor-renings-metoden i Cleveland-distriktet fullständigt förändrat situationen och nödvändiggjorde det högre skyddet för Tysklands järnindustri. Afgörandet berodde på agrarierna, och kompromissen med dess vilkor hafva vi redan skildrat.

IV.

Om järnindustrien hänfört sitt betryck hufvudsakligen till järntullarnas plötsliga borttagande 1877, och om 1879 års tarif således därutinnan kan anses som en reaktion mot en allt för hänsynslöst framdrifven frihandelspolitik, hade däremot textil-, d. v. s. egentligen spinneri-, industriernas anspråk sin anledning förnämligast i en rent politisk tilldragelse, annexionen af Elsass. Denna utvidg-

ning af det tyska tullområdet hade förökad den inhemska textilindustriens produktionskrafter med 1,500,000 garnspindlar och 30,000 väfstolar, — hvilka förut knappt egt den ringaste afsättning på Tyskland, — samt tillfört de tyska industriidkarnes krets ett stort antal fabrikanter, som fostrats i den franska tull-lagstiftningens skola och nu trodde sig se sin forna marknad stängd genom den franska tarifens höga satser för deras finare garner. »Skydd för vårt finspinneri mot Englands öfvermakt», blef dessa elsassiska fabrikanter lösen, och häri instämde i synnerhet de sydtyska spinnarne, under anförande, att utan uppmuntran åt finspinneriet skulle den elsassiska industrien vända sig till produktion af de gröfre garnnummer, som hittills varit den tyska industriens egentliga föremål, och sålunda för den senare fördärfva den inhemska marknaden. Det var hufvudsakligen med hänsyn till denna befarade eller redan förefintliga förskjutning af produktionsförhållandena, som enquêtekommissionen verkställde sin undersökning.

Utrymmet tillåter ej en redogörelse för denna ytterst intressanta enquête, om hvars opartiskhet icke från något håll framställdes tvifvelsmål, men som för de flesta grenarna af tysk textilindustri snarare vederlade än bekräftade påståendena om deras oförmåga att uthärda världsmarknadens konkurrens. Den reducerade i fråga om bomullsgarnsindustrien, som var enquêteens hufvudföremål, farhågorna för Elsass-spinnerienas undergång till ett minimum; visade, att deras förmåga af täflan var så stor, att ej ens deras export till Frankrike blifvit af detta lands tulltarif väsentligen förhindrad, att den successiva minskning af finspinneriet, hvaröfver klagan hörts, hade i Elsass inträdt ännu under den franska regimen och väsentligen berodde på smakens fordringar; att det nya tillskott af

fabrikat, som från Elsass kastats in på den tyska garnmarknaden, icke kunde anslås till mer än 25 % af hela den elsassiska produktionen. Den uppvisade, att de tyska spinneriernas betryck, som inträdt från 1876, berott på den allmänna minskningen af all konsumtion, men att bomullspriserna, liksom i någon mån äfven arbetslönerna, följt garnprisernas nedgående; den ådagalade, att den utländska konkurrensen på tysk marknad varit i ständigt nedgående, då importen utgjort af förbrukningen 1859: 47 %; 1861: 31 %; 1867: 22 %; 1873: 19 %; 1877: 17 %; och afslutade sina i allmänhet mycket försigtigt affattade yttranden häröfver med de orden: »tillvaron af en varaktig förskjutning i konkurrensförhållandena till skada för den tyska industrien kan man icke med nödvändighet af dessa förhållanden härleda».

Kommissionen lemnade slutligen en sammanfattning af de önsknningar om högre tullskydd, som vederbörande intressenter framställt, men frånsade sig all befogenhet att yttra någon egen mening om det ena eller det andra förslagets ändamålsenlighet.

Samtliga dessa intressenters förslag afsågo, hvad den viktigaste artikeln, *bomullsgarn*, beträffade, införandet af en graderad skala för tullsatserna å den samma. Den tyska tulltarifen hade sedan 1865 för bomullsgarn haft blott tre satsar, nämligen:

för en- o. tvåtrådigt dubleradt garn, oblekt	.....	100 kil. 12 mk
»	»	» bl. el. färgadt
		» 24 »
» tre- och flertrådigt, alla slag, tråd	....	» 36 » ¹ .

¹ Till jämförelse må nämnas, att *svenska* tulltarifen upptager efter samma vikt- och myntberäkning:

för bomullsgarn, enkelt o. dubleradt, ofärgadt	.....	100 kil. 16,85 mk.
»	»	» färgadt el. tryckt
		» 33,70 »
bomullstråd	.....	» 45,00 »

Ingen ifrågasatte förhöjning i dessa satser för de gröfre garnsorter, hvilkas tillverkning utgör hufvudmassan af den preussiska, sachsiska och sydtyska garnindustrien; från flera fabrikanter framlades t. o. m. förslag att för numren under 16 eller 20 nedsätta tullen till hälften. Däremot åstundades allmänt förhöjning för nummer öfver 20, äfvensom tillägg i tullen för dubleradt garn. De sydtyska fabrikanterna, hvilkas förslag en tid vann stort anhang, ville dock ej gå längre än till en tregradig skala, gående från 12 och 15 till 24 och 27 mk för oblekt, enkelt och dubleradt garn öfver n:r 45; från 24 till 36 mk för färgadt d:o och från 36 till 48 mark för flertrådigt, samt från 36 till 84 mk för sytråd. För de elsassiska fabrikanterna åter var denna skala alltför lindrig. De uppgjorde och framlemnade genom Dollfuss ett förslag, grundadt på en fast tullsats af 10 mark pr 100 kilo, afsedd att i förhållande till England kompensera de högre frakt- m. fl. kostnader, som efter deras utsago drabba den tyska fabrikanten för anskaffande af själfva bomulls-råvaran; samt en rörlig tullsats, beräknad att utgöra 10 % af de för olika nummer olika produktionskostnaderna. Denna skala fortgick i tio grader från graden n:r 1—25 med 12 mk till n:r 111—125 med 80 mark, och öfver n:r 125 med 92 mk, allt för oblekt, enkelt garn, samt begärde för dubleradt garn tillägg af 20 % för alla grader.

Den stora tariffkommissionen, hvartill enquêtekommisionens arbete af förbundsrådet öfverlemnades, och i hvilken hr v. Varnbüler förde presidiet, hyste tydligen om textilindustriernas ställning och behof en föreställning, som vida mera närmade sig till de elsassiska spinneri-intressenternas åskådning. Man läser i dess motiv en helt annan tankegång än den, som ledt undersöknings-

kommissionen till att företrädesvis hänvisa på naturliga orsaker till industriens tillfälliga betryck. Utgående från en bestämd öfvertygelse, att den engelska konkurrensen hotade att tillintetgöra den tyska garnindustrien, och att dennas intresse fordrade att tillgodose finspinneriet med ett högre skydd, förordade tariffkommissionen på det lifligaste tullsatsernas gradering. I främsta rummet hänvisade emellertid denna kommission i fråga om garntullarnas gradering på det ur beskattningssynpunkt oegentliga förhållandet, att tullsatsen t. ex. för n:r 10 utgjorde 30 % af produktionskostnaderna och 7,5 % af försäljningspriset, men för n:r 60 allenast 6 % af de förra och 3 % af det senare, och för n:r 140 ej mer än resp. 2,7 % och 1,1 %. Denna olägenhet, gemensam för alla vigttullsats, kan ju ock icke annorledes försvaras än därmed, att tullsats afpassade efter varornas värde eller produktionskostnad i allmänhet möta ytterst stora betänkligheter ur synpunkten af själfva tullbehandlingens säkerhet. Man har emellertid uti det system för vigttullarnas gradering efter varans finhet, vikt e. d., som för garn och väfnader i åtskilliga länder redan tillämpats, vunnit en åtminstone någorlunda antaglig utväg att för dessa alster lämpa så väl beskattning som skydd efter varuvärdet, och tariffkommissionen fann ingen betänklighet att tillstyrka, det tyska förbundsrådet ej håller svårighet att föreslå en öfvergång till detta system. Det till riksdagen öfverlemnade förslaget innehöll, med jämkning emellan de olika intressenternas anspråk, en femgradig skala, utgående för oblekt garn från 12 mk för n:r 1—19, och stigande med 6 mk för hvar grad t. o. m. n:r 79, samt med olika sats för enkelt och dubleradt garn, så att i alla grader satsen å det dublerade garnet ökas med 3 mk. För färgadt och blekt

stego satserna från 24—48 mk. Riksdagen antog förslaget i dess helhet endast med en liten jämkning å nummer-talet i första graden.

Då tariffkommissionen och sedermera riksregeringen, oaktadt sina uttalade varma sympatier för den elsassiska finspinneriindustrien, icke på långt när tillfredsstälde de elsassiska fabrikanternas önskingar och därmed ock i riksdagen utsatte sig för dessas förebråelser att i själfva verket föga hafva afhjälpt de verkliga behofven, så berodde sådant uteslutande på undseende för ett annat missnöje, som vid undersökningskommissionens förhandlingar hade visat sig hotande nog. Tariffkommissionen nödgades själf erkänna, att hufvudsvårigheten vid garntullarnas höjande framstod i den verkan det kunde befaras utöfva på väfnadsindustrien, och ehuru hon trodde, att dennas farhågor voro öfverdrifna, och att väfvarne själfva icke tillräckligt besinnat fördelen af att få åt sig uppfostrad en blomstrandende finspinneriindustri, kunde hon ej för sig fördölja, att den stora exporten af bomullsvaror (omkr. 15 mill. kilogr. årligen) möjligen skulle kunna hafva någon olägenhet af välviljan mot spinnerietablissemanten. Huru mycken betydelse denna intressekamp dock verkligen egt, bevisas bäst just däraf, att skyddssystemets ifrigaste förkämpar inom tariffkommissionen, om ock med beklagande, måste stanna vid de jämförelsevis låga garntullsatsen, som också slutligen antogos.

Det är i själfva verket af det allra största intresse att närmare taga kännedom om den opposition mot det industriella skyddet, som här reste sig inom industriens eget område.

Så framhåller inför enquétekommissionen en hr Jacoby, köpman och fabrikant i Berlin, huru väsentligen

olika en förhöjning i garntullen måste verka för de etablissement, som förena väfveri med spinneri, och för dem, som endast sysselsätta sig med väfnad. De förra arbeta redan nu under vida fördelaktigare vilkor än de senare: de kunna lättare efter behof förse sig med råmateriale för sina väfnader, lättare undvika kastningarna i garnmarknadens priser och hafva till större delen en lönande afättning äfven af sina garnfabrikat. De senare äro redan nu i konkurrensen med de förra dem underlägsna och af dem i viss mån beroende. Införas nu högre tullar för vissa garnnummer och just för de nummer, som för de finare väfnaderna erfordras, så skärpes naturligtvis än mera detta beroende: den vinst, som de kombinerade etablissementen kunna hämta af de konstigt höjda garnprisen, utfaller till direkt förlust för väfverierna och gör för de flesta af dem konkurrensen rent af omöjlig. Följden där-af blir antingen, att de väfverier, som ej äro förenade med spinnerier, måste gå under, eller ock att de tvingas anlägga spinnerier, hvaraf åter tydligen följer en direkt ökning af konkurrensen inom denna industri, hvilken man ju icke *vill* framkalla.

Sanningen af denna anmärkning bekräftas inom själfva enquëten äfven däraf, att de väfveriidkare, som emot garntullarnas förhöjning icke gjorde väsentliga invändningar, nästan undantagslöst befunnos tillika vara egare af spinnerier. Så lär i allmänhet hafva varit förhållandet med de elsassiska väfvarne, hvilka förklarade sig ense med sina landsmäns högre fordringar på garntullar; så i väsentlig mån äfven med väfvarne från Sydtyskland, som visade sig nöjda med den lägre tregradiga skalan för garntullarna. För de öfriga väfvarne framstälde sig nästan alltid frågan i en helt annan dager. För fabrikanterna af färgade och

tryckta väfnader i Canstat, i Leutersdorf och Gladbach synes det uppenbart, att en förhöjning i garnprisen för något af numren under 40 skulle utöfva den skadligaste verkan på deras starkt för export arbetande industrier. Hr Homberger, målsman för handväfvarne i Oberhessen, och likaså målsmännen för väfverierna i preussiska Lausitz förklara sig väl oberörda af tullförhöjning å garn, men endast så vida den ej träffar nummer under 22 eller 30, hvilka de förarbeta. Strumpväfvarne i Chemnitz frukta likaså endast för den tullförhöjning, som kan ifrågakomma för nummer under 40; därofvän liggande garnsorter tillhöra ej deras fabrikation. För damast- och piquéväfverierna i Zeitz och finväfverierna i Plauen framstår åter hvarje förhöjning af garntullen som en fara, hälst vid den inom landet herskande öfverproduktionen exporten för dessa industrier vore af största betydighet. Det württembergiska korsettväfveriet begagnar förnämligast engelskt dubleradt garn af n:r 40—60 och anser en förhöjning i priset å detta material fullständigt tillintetgöra en export, som blott till Amerika afsatt för 2—4 mill. mk. En af de inom denna industri sysselsatta fabrikanter uttalar väl ej så stark farhåga för dess intressen, men gör däremot gällande, att straminväfveriet, som begagnar tvinnadt engelskt garn till n:r 48, icke kan tåla någon som hälst förhöjning i tullsatserna å dessa nummer. Velvetfabrikanterna i Linden m. fl. st. anse sig likaledes vara ovilkorligen hänvisade på engelskt garn och genom fördyrande af det samma utsatta för stora vanskligheter i konkurrensen inom utlandet.

Den i våra dagar så högt uppdrifna industrien för tillverkning af s. k. half-ylle-, half-linne-, half-sidenvor, samtliga blandade med bomullsgarn, var inom enquêten

tämligen starkt representerad. Tvänne målsmän för »Zanella-väfverier» i Elberfeld och »Orleansväfverier» i Zittau förklarade sig väl icke ega fog till anmärkning vid en lindrigare garntullarnas förhöjning; — men så mycket lifligare protester framställdes däremot af den storartade möbeltygsfabrikationen i Chemnitz med 1500 mekaniska väfstolar och 5000 arbetare, och hvars tillverkning hufvudsakligen afser världsmarknaden; af strumpväfnadsindustrien sammastädes, som sysselsätter 80—100,000 arbetare och öfver hela världen afsätter sina produkter till värde af omkr. 36 millioner mk årligen; af klädningstygsväfverierna i Glauchau — Meeraner-distriktet, där 3,500 mekaniska och 30,000 handväfstolar sysselsättas hufvudsakligen för export; och i synnerhet af de betydande halfsidenväfnadsindustrierna i Elberfeld och Crefeld, som sysselsätta öfver 35,000 handväfstolar, afsätta mer än två tredjedelar af sin tillverkning i utlandet och nödvändigt måste hämta sitt råmaterial, dubleradt bomullsgarn, från England. Hr Seyffardt beräknade, att endast Crefelds handelskammaredistrikt skulle på de föreslagna bomullsgarnstullarna förlora 300,000 mk, utan möjlighet att få dem ersatta genom ökad skyddstull på sina fabrikat. Lika afgjort förklarade hr Tillmans, representant för band-, list- och kordongindustrien i Barmen, hvilken förarbetar mer än 8 mill. kilogr. bomullsgarn af olika nummer och för 70 % däraf är nödgad använda engelskt fabrikat, att en förhöjning i priset å detta garn skulle medföra ruin för denna industri, som i utlandet afsätter tre fjärdedelar af sin tillverkning.

De anmärkningar, som sålunda från betydande industrigrenar riktades mot den åstundade förhöjningen i garn-tullen möttes redan inom undersökningskommissionen af kalkyler, som skulle öfverbevisa dessa industrier, att deras

farhågor icke vore tillräckligt grundade. De öfverslag, som sålunda uppgjordes, ville ådagalägga, att den föreslagna förhöjningen i garnprisen icke kunde i finväfnadsindustriernas samlade produktionskostnad betyda mer än en ökning af 1 eller $\frac{1}{2}$ %. Utom att vederbörande industriens målsmän härutinnan gjorde insaga mot själfva beräkningarna, hade de naturligtvis alltid till hands det svaret, att en tillökning äfven af en ringa procentandel måste under trycket af stark konkurrens å den utländska marknaden, i synnerhet under nu rådande förhållanden, vara ytterst känbar och ofta nog omöjliggöra hela exportindustrien.

Om det redan i fråga om bomullsspinnerierna kunde uppstå någon tvekan, huruvida det mycket öfverklagade betrycket verkligen var beroende af tulltarifens bestämmelser och en oemotståndlig utländsk konkurrens, så trädde det vid undersökningen rörande bomullsväfnadsindustrien ännu tydligare i dagen, att de svårigheter, hvarmed den samma hade att kämpa, knappast kunde genom tullsatsen undanrödjas. Införseln af bomullsväfnader hade under åren 1871—77 varit tämligen stadig vid omkring 50,000 ctr eller 20 % af utförselns medeltal, och erkändes det från alla sidor, att på den inhemska marknaden fans för kattuner, vanlig shirting och öfver hufvud alla artiklar för den stora massans förbrukning alls ingen utländsk konkurrens, sedan, äfven efter senaste (1865, 1868 och 1872) nedsättningar i tullsatserna, det vid upprepade försök visat sig, att engelsk vara ej kunnat i godhet, smak och billighet täfla i synnerhet med den sydtyska. Däremot förekom införsel af fin shirting, »spanish cloth», moleskins och engelska s. k. curtain nets eller gardintyg, — allt

för det mesta till vidare förädling i hvitvaru- och gardin-fabrikerna i Berlin och Sachsen, — äfvensom af finare klara eller öppna väfnader, tyll, spetsar och s. k. trimnings till bearbetning för Sachsens konfektions- och brodér-industrier. »Dessa artiklar hämtas från utlandet endast af det skälet, att de inom landet ej tillverkas, och något egentligt tryck, på den inhemska produktionen utöfva de därför icke», säger enquêtekommisionen.

De svårigheter, hvaröfver väfnadsindustrien klagat, och som berott på ett prisfall för i synnerhet de gröfre väfnaderna, hvilket på långt när icke motsvarats af minskning i produktionskostnader och garnpris, kunde därför, efter så väl fabrikanternas som enquêtekommisionens mening, icke tillskrifvas annat än dels, ehuru i mindre mån, en återgång i konsumtionen, hvilken framträd i synnerhet för kattuner och andra gröfre varor för den arbetande befolkningen, dels i en inre öfverproduktion, hvilken efter fabrikanternas mening väsentligen berott på Elsass-väfveriernas starka konkurrens på tysk marknad.

Likasom för väfverierna förefans äfven för de högst betydande tyska förädlingsindustrier, som afsågo tryckning, färgning, blekning och appretur af väfnader, äfvensom färgning af garn, alldeles ingen nämnvärd utländsk konkurrens; uppkomna svårigheter hänfördes alla af intressenterna till den allmänna stockningen i affärerna och till konkurrensen från Elsass, och samtliga dessa industrigrenar lade hufvudvigten på bibehållandet af de vilkor, hvarigenom deras betydande export underlättades, — i synnerhet på vissa speciela traktatsbestämmelser gentemot Österrike.

En följd af nu antydda förhållanden blef, att från väfverierna och de öfriga förädlingsindustrierna inför kom-

missionen föga förspordes af begär efter högre skydd för deras produktion. Flertalet af det gamla Tysklands fabrikanter förklarade sig tillfredsställda med bestående tullsats, några förordade till och med nedsättning. Förslag till tullförhöjning hade emellertid blifvit under den föregående agitationen utarbetadt af »Centralverband deutscher Industrieller» och till detta anknöto Elsass-fabrikerna en vidlyftigt motiveradt tarif, hvilken dels skulle åt väfveriidkarne bereda kompenstation för de högre garntullarna, dels införa äfven för väfnaderna en efter franskt mönster uppgjord tullskala med tre grader efter vigt och två grader efter täthet och fortlöpande från 60 mk till 260 mk, med olika tillägg för blekta, färgade och fasonerade väfnader. Dessa förslag, ehuru i sig själfva ganska intressanta, kunna här förbigås, då däraf ganska litet vann tarifkommissionens och regeringens godkännande.

Efter 1865 och 1872 voro tullsatserna för bomulls-wäfnader, som förut utan åtskilnad utgjorde 300 mk pr 100 kilo, bestämda i tre grupper:

- a) för oblekta och blekta täta väfnader..... 60 mk.
- b) för färgade och tryckta täta, samt oblekta öppna 96 »
- c) för blekta öppna, såsom tyll, musslin m. m. 156 »¹

Tarifkommissionen och regeringen fann ej skäl att häruti göra sådan förändring, som föreslagits af de elsassiska fabrikanterna, men gick i visst hänseende vida längre, i det satserna för dessa tre grupper, som det hette med hänsyn

¹ Den svenska tulltaxans satser utgöra pr 100 kilogr.

för tyll.....	280 mk
för andra öppna väfnad. (gaz, halffinon: musslin, nettelduk m. m.)	196 mk
för täta väfnader, oblekta och ofärgade.....	56 mk
» » blekta eller färgade.....	101 mk
» » tryckta eller pressade.....	123 mk

hvarjämte lägre satser gälla för bokbindarecloth, segelduk samt filter och parkum, felb och plys.

till garntullarnas förhöjning, jämkades till resp. 80, 120 och 200 mk. eller med omkring 33 % förhöjning, hvarförutom på yrkande af blekerierna de blekta täta väfnaderna af riksdagen uppflyttades till andra klassen samt oblekta gardintyg till tredje klassen, hvarjämte för spetsar sattes en högre sats af 250 mk. Som man ser, erhöilo härigenom i synnerhet de gröfre oblekta och blekta väfnaderna en tillökning i skydd, som var särdeles betydande och så mycket anmärkningsvärdare, som fabrikanterna själfva ej synas hafva känt något behof af den samma, och som skyddet för dessa varor redan var ganska högt.¹

Riksdagen antog utan svårighet och endast med några mindre förändringar hvad sålunda blifvit föreslaget.

* * *

Den tyska linne-industrien, säger enquêtekommisionen, var, så länge handffiten kunde beherska marknaden, i ett blomstrande tillstånd och försåg ej blott landet sjelft med dess behof utan exporterade alster till alla jordens länder. Men England införde maskiner i denna industri, och Tyskland envisades allt för länge att bibehålla spinnrocken och handväfstolen. Dess afsättning på världsmarknaden hade därför alldeles öfverflyglats af Englands. Handspinningen

¹ En på fabrikanternas uppgifter grundad sammanställning af de gamla tullsatsernas förhållande till väfnadernas försäljningsvärde och produktionskostnader, meddelad af enquêtekommisionen, utvisar att skyddet utgjorde för

oblekta täta väfnader, glatt katun, kaliko, kretonne m. fl.....af försäljningsv. 20 à 32 %, af produkt. kostn. 75 à 100 %			
oblekta öppnaväfnader.....	"	30 %	" 120 %
gardiner.....	"	11—23 %	" 25—51 %
jacconnet, organdis	"	6—8 %	" 23—25 %

hade nästan upphört, men handväfstolarna, som 1861 voro 119,000, utgjorde 1875 136,000 — allt inom det gamla tullområdet. Elsass hade tillfört 3,000 spindlar, omkring 2,000 mekaniska och 10,000 hand-väfstolar. Linneindustriens rentabilitet var lysande under 1860-talets bomullskris, men hade, sedan denna upphört, åter begynt lida, hufvudsakligen genom bomulls- och juteväfnadernas intrång å området för dess afsättning, — i senaste tid äfven af den allmänna affärsställningen. Siffrorna för införseln af så väl väfnader som garn utvisade ingen tillväxt, snarare ett aftagande under de senaste åren, och den utländska konkurrensen inom denna industri kom nästan uteslutande från Belgien och Böhmen, hvars tullfria import af oblekt linne — på grund af traktatsbestämmelser — utgjorde föremål för samtliga väfnadsfabrikanters ifriga klagan. Ett framstående drag var, att man inom denna industri icke gjorde sig någon förhoppning om utveckling af finspinneriet. Det oaktadt gingo alla tarifförslag ut på en omreglering af tullsatserna till högre skydd för finare garn och väfnader.

Den sedan 1865 bestämda tullsatsen för linnegarn var:

för ofärgadt pr 100 kilo.....	3 mk
för färgadt tryckt och blekt.....	10 mk

hvarvid anmärktes, liksom vid bomullsgarnet, att tullen som för n:r 6—16 utgjorde 2—3 % af priset och 10—6 % af produktionskostnaden, sedermera gradvis minskades, så att det för n:r 60—100 utgjorde resp. 0,83—0,46 % och 2,25—1,05 %. Man fordrade nu en gradering från n:r 5 eller 8 upp till n:r 30, 40 eller 50; några ville därvid gå till högst 18 mk, andra åter till 12 mk, och ett par förslag afsågo fördubbling af tullsatsen äfven för de lägsta numren. För blekt garn begärdes blott en grads förhöjning. En af dessa graderingar med skalan 3, 6, 9, 12 mk var

uppgjord som kompromiss mellan 25 spinnare och 25 väf-
vare, men af förhandlingarna inför enquêtekommisionen
framgick tydligt, att väfvarne i allmänhet funno hvarje för-
höjning af garntullen menlig för sin industri och betraktade
de föreslagna förhöjningarna som en stor uppoffring.¹

Tullsatserna för linneväfnad voro efter 1865 likaledes
ganska enkla och måttliga:

för säckväf och segelduk..... 4 mk
» lärft, bolstervar och buldan ofärgadt, otryckt, oblekt 24 mk
» » » » » färgadt, tryckt, blekt..... 60 mk,
hvilka satsers förhållande till de mångfaldigt olika väf-
nader, som härunder inbegripas, visat sig vara ytterst väx-
lande, men för de gröfre sorterna utgjort i allmänhet
10—20 % af priset och 25—90 %, ja t. o. m. 174 % af
produktionskostnaderna.

Åtskilliga förslag till reglering af dessa satsers fram-
ställdes inför enquêtekommisionen, samtliga afseende en
gradering efter antalet af trådar, antingen i ränningen
ensam eller i ränning och inslag tillsammans, på en yta af
1, 2 eller 4 kv. centimeter. Det viktigaste af dessa var
uppgjort af Delius i Bielefeld och afsåg för de gröfre
tygerna en högst betydlig nedsättning, men däremot för
de finare en väsentlig förhöjning. Skalan skulle löpa från
3 mk till 16, 24, 36, 60 och 100, samt för de färgade och
tryckta varorna från 36 till 60, 100, 200 mk och lemna

¹ En hr Wauer, väfware och president i Herrnhuts handelskammare,
förklarar inför kommissionen, att en förhöjning af linnegarnstullarna
skulle för väfverierna vara obetingadt skadlig, emedan denskulle medföra
linnevarornas ytterligare utträngande af bomullsvaror, minska afsätt-
ningen inom landet och fullständigt tillintetgöra exporten. En hr
Pinkus förklarar, att åtminstone hvarje förhöjning af garntullen, som
öfverstege 100 %, skulle vara för väfveriernas export mycket skadlig.

väfvarne ett gradvis stigande skydd med 3, 13, 18, 30, 48 och 88 % af produktionskostnaden.

Det yppade sig dock äfven på detta område mot linneindustriens anspråk motstånd af rent industriel natur. Å åtskilliga orter inom Tyskland, i synnerhet inom Berlin och Sachsen, hade i senare tid uppblomstrat en industri för förfärdigande af skjortveck, kragar, manchetter, m. m., hvars betydelse icke var ringa, då den i Berlin ensamt sysselsatte 8,000 arbetare med en produktion af 10 millioner mk värde, hufvudsakligen afsedd för export. Denna industri behöfde ovilkorligen irländskt lärft af finaste kvalitet och hade upprepade gånger misslyckats i försöken att använda tyskt fabrikat. Dess konsumtion af lärft beräknades till 35,000 stycken, för hvilka kostnaden genom tullens förhöjning till 100 mk skulle ökas med 300,000 mk., en oersättlig minskning i denna exporterande industris vinst. Man gjorde gällande, att det här var fråga om existensvilkoren för en talrik och nödstäld kvinlig arbetarepersonal. I de till riksdagen från Berlin inlemnade petitionerna voro denna industris svårigheter ännu lifligare framhållna.

Tarifkommissionen, som fann yrkandena på ökad skydd för så väl linnegarn som linneväfnader väl berättigade, förklarade dock, att dels de exporterande väfnads- och konfektions-industriernas betänkligheter, dels farhågan för att ett fördyrande af linnevarorna skulle befordra deras utträngande af bomullsfabrikat, måste begränsa tullförhöjningen å så väl garn som väfnader af linne. För ofärgadt, oblekt garn accepterades en gradering af 3, 6, 9, 12 mk; för blekt och färgadt 10 och 15 mk. I afseende å väfnaderna föreslogs direkt förhöjning vid både blekta och oblekta, ofärgade och färgade endast för de finare

sorters lärft, dräll, damast, som hålla öfver 160 trådar i ränning och inslag på en yta af 4 kv.-cm: resp. 36 och 100 mk.¹

Riksdagens utskott fann det af regeringen föreslagna skydd vara allt för ringa, insköt för oblekt linnegarn ännu en grad, hvarigenom tullen betydligt ökades för de gröfre numren, graderade tullsatserna för blekt och färgad: 12, 15, 20 mk, samt höjde tullsatserna för finare lärft, damast etc. till 60 mk för oblekta, 120 mk för blekta, och utsträckte detta skydd till all väfnad med öfver 120 trådar på 4 kv.-cm.² Trots de upprepade protesterna från konfektionsindustrierna antogs dessa satser af riksdagens majoritet.

* * *

Samma öde hade ylletullarna. Regeringen hade utan särskild enquête hänvisat dessa direkt till tariffkommissionen, som icke inlät sig på någon särdeles vidlyftig undersökning af ylleindustriens behof af skydd, utan allenast med hänsyn till grannländernas tarifer förordade en förhöjning i tullen för kardgarn,³ dubbleradt och färgadt (från 3 till 10 à 24 mk), samt af finansiela skäl tillstyrkte en

¹ För de gröfre linnevarorna åvägabragtes förhöjning genom en ny klassificering af vissa förut som säckväf till 3 mk förtullade gröfre linne- och juteväfnader. Som säckduk förtullades förut linne, som höll under 46 trådar i ränning och inslag på 4 kv.-cm.; trådantalet nedsattes nu till under 17 trådar med tull af 5 mark. Väfnader som höllo 17—40 trådar skulle betala 10 mk, och de med 40—160 den gamla satsen 24 mk.

² Svenska tulltaxan har ännu högre tullsatser:

för oblekt garn pr 100 kilo.....	22,50 mk
» blekt eller färgadt	45,00 »
» finare lärfter m. m.....	168 »

³ Det hårda kamgarnet bibehölls vid sin förra tullsats uttryckligen med hänsyn till de exporterande band-, list- och kordongindustrierna i Barmen m. fl. städer.

ändamålsenlig ökning af tullen för spetsar, schalar, filter och mattor äfvensom en omreglering af tullsatserna för vanliga ylletyg och kläden. Enligt förut gällande tulltarif skildes nämligen mellan (otryckta) ovalkade och valkade ylleveraror, med tullsats för de förra af 120, de senare af 60 mk pr 100 kilo. Nu föreslogs en indelning efter tygets tjocklek med 150 mk för finare tyg under $\frac{1}{3}$ millimeter, och 100 mk för tyg af 1 mm. tjocklek och däröfver. Härigenom skulle i de flesta fall de ovalkade ylletygen få en förhöjning af 20 %, och de valkade en förhöjning, de gröfre af $66\frac{2}{3}$ %, de finare af 150 %.

Riksdagen biföll kardgarntullens förändring utan att lyssna till de lifiga protester, som däremot inlades af ylleschalfabrikerna i Apolda och hela den exporterande finare ylleväfnads- och konfektionsindustrien i Berlin. Men i fråga om skyddet för ylleväfnaderna var riksdagen vida djärfvare än regeringen. Utskottet kom efter långa öfverläggningar till den slutsatsen, att den af regeringen förordade klassificering af väfnaderna efter tjockleken icke vore tekniskt användbar och icke håller egnad att fullt rättvist gradera tullsatsen efter värdet. Men utskottet kunde icke håller godkänna någon annan klassifikationsgrund, vare sig efter vikt eller efter beredningssätt, ville sålunda ej återgå till skilnaden mellan valkade och ovalkade tyger, utan sammanförde dem alla under en enda position med gemensam tullsats af 120 mk. Detta betydde nu för samtliga valkade kläden en förhöjning af 100 %, men å andra sidan bibehållande af den gamla tullsatsen för de ovalkade. Häremot upphäufde fabrikanterna af orleans, tibet, cachemir, popeline o. d. tyger bestämd protest, under åberopande af kardgarnets fördyrande genom högre tull, och vid tullsatsens andra läsning framställdes af Richter (Meissen) ett amendement om tull-

satsens bestämmande till 135 mk. Regeringskommisarien motsatte sig detta förslag och begärde bifall till regeringens klassifikation, men möttes af förebråelser därför, att man ej fått någon enquête öfver ylleindustrien. Delbrück erinrade, att ungefär $\frac{3}{4}$ af de under denna position nu hänförda väfnader vore valkade och sålunda skulle få på en gång 125 % högre tull, och att en stor del af dessa kläden vore af så ringa värde, att tullen komme att däraf utgöra öfver 40 %. Men majoriteten lyssnade åter till v. Kardorff, som lugnade den med erinran, att då man ej lopp större fara än att fördyra de fördömliga shoddy-tygerna, kunde denna tullsats anses som en välgerning för befolkningen. Hufvudmassan af ylleväfnader (alla de otryckta) uppfördes sålunda till tull af 135 mk pr 100 kilo.¹ Tillika bestämdes af riksdagen tull af 3 mk för hittills tullfria, »otryckta filter».

Ett ytterligare exempel på riksdagens benägenhet att, vida frikostigare än regeringen ämnat, tillgodose de skyddsökande näringsintressena, när blott den rätta stämningen kunde åstadkommas, företedde behandlingen af *lädertullarna*.

I Tyskland hade, liksom i Sverige, garfverierna under de senaste åren högt klagat öfver den konkurrens, som uppstått från de transatlantiska länderna, och i den agitation, som gått ut på skydd för »läderindustrien», hade därför sulläderfabrikanternas intresse utgjort den egentliga drifkraften. Man hade där, liksom här, klagat öfver en införsel af läder, som från 4,211 ctr (1864) och 23,600 ctr (1869) stigit (1875—77) till i medeltal 108,000 ctr, hvaraf 70 %

¹ Den svenska tullsatsen för »ylleväfnader, andra slag» är ännu högre: pr 100 kilo 196.

utgjorts af amerikanskt och australiskt läder, levererad till priser, med hvilka den inhemska tillverkningen omöjligen kunnat täfla, och som därtill för hvart år förbättrats i kvalitet. Under sådana förhållanden yrkades af garfvarne en förhöjning i tullsatsen för gröfre läder från 12 mk till 50 à 72 mk pr 100 kilo (från 4 till 18 $\frac{1}{2}$ à 27 öre pr R). »Der Central-Verband der deutschen Lederindustriellen» vågade dock ej framställa så vidtgående fordringar, utan begärde en tullsats för sulläder af 24 mk, dock med en differentialtull för hemlockslädet af 40 mk.

Vid öfvervägandet af sålunda framställda anspråk fann regeringen snart nog, att den tyska läderindustrien i sin helhet hade intressen, hvilka med sulläderfabrikanternas längst gående fordran svårligen kunde förenas. Tysklands export af läder uppgick 1878 till ett värde af 49 millioner mk och af lädervaror till 53 millioner mk; införseln åter af läder endast till 14 millioner mk. Exporten hade sålunda redan efter siffrorna att döma, ett intresse, som svårligen kunde förbises. Logarfferierna räknade ej mer än 12,000 verkstäder med 42,000 arbetare, hela den öfriga läderindustrien 288,000 fabriker med 465,000 arbetare, och det var obestridligt, att en stor del af dessa fabriker hade ett starkt intresse mot lädrets fördyrande. Också hette det i regeringens tarifförslag helt kort, att sulläderfabrikanternas längst gående fordringar icke kunde, i strid med läderfabrikationens intresse, beviljas. Lika litet kunde regeringen förorda en differentiell behandling af det transatlantiska lädet: den fann det omöjligt att bestämma någon säker skilnad mellan europeiskt och utom-europeiskt läder och förkastade alldeles tanken på att för det införda lädet fordra bevis om produktionsorten. Den af regeringen förordade tullförhöjningen stannade därför vid 24 mk pr 100 kilo för det gröfre läd-

ret, motsvarande ett skydd af omkring 8 % af försäljningsvärdet, och föreslogos i öfrigt förhöjningar med 20—60 % för finare skinn och läder (40 mk), handskar, samt lädervaror af alla slag.

Med detta regeringens förslag ville dock garfveriindustrien ingalunda låta sig nöja. Riksdagen fick från alla delar af riket mottaga petitioner, som i de bjärtaste färger utmålade denna industrigrens betryck och det landsfördärfliga hemlockslädrets skadliga inflytande både på producenter och konsumenter. Samtliga dessa petitioner afsågo en tullsats för sulläder af 72 mark. Under påtryckningen af dessa yrkanden ville riksdagens utskott finna en medelväg genom att för pos. 21 a) och b) föreslå 18 och 36 mk¹ stället för 24 och 40 mk¹, men till pos. b) flytta artikeln »sulläder, garfvadt med annat ämne än ekbark», hvarmed åsyftades högre skydd mot »hemlockslädet». Vid närmare besinnande fann dock utskottet, att regeringen haft rätt i sin åsigt, att någon säker och hållbar skilnad ej kunde uppställas mellan läder garfvadt med ekbark och annat läder. Det upplystes, att en sådan skilnad väl kunde iakttagas i fråga om det med hemlocksbark garfvade lädet, men också att det äkta hemlockslädet i själfva verket spelade en mycket ringa roll inom industrien, att största delen af det transatlantiska lädet bereddes med helt andra ämnen, såsom mymosa, valonea, dividi, katechu m. m., och att sålunda garfvadt läder icke kunde från ekbarkslädet särskiljas. Det återstod då intet annat än att, till stillandet

¹ Positionen 21 a) lydde: »Läder alla slag, med undantag af det under b) nämnda; ofärgadt, svart färgadt, logarfvadt läder; färgadt juftläder; pergament; stöfvelskaft».

Positionen 21 b) lydde: »Brüssel- och danskt handskskinn; karduana, marokin, saffian; färgadt läder med undantag af det under a) nämnda; lackeradt läder».

af garfvarnes klagan, flytta *allt sulläder* tillsammans med handsk-läder och marokin under tullsatsen 36 mk. I riksdagen höjde sig visserligen röster emot en så egendomlig klassifikation, som uppenbarligen gaf sullädet ett opropor-tionerligt skydd, uppgående till omkring 18 % af det ame-rikanska lädrets värde. Man hänvisade därå, att Tyskland skulle sålunda mer än något annat land skydda denna ar-tikel, som i Österrikes nya tarif drager allenast 16 mk, i Schweiz 6,40 mk, i Belgien och Italien 12 mk och efter den senast föreslagna franska tarifen blott 8 mk; man åbe-ropade de petitioner mot hvarje förhöjning i lädertullarna som ingått från skomakeri- och sadelmakeriindustrierna; man sökte visa, att de framställda farhågorna för garfveri-ernas undergång vore oberättigade. Dessa argument be-tydde dock för riksdagens majoritet litet gentemot den lilla anmärkningen, att garfverierna, såsom afnämare af ekbark, hade ett visst samband med jordbrukets intressen, och den föreslagna högre satsen blef med stor röstöfvervigt antagen. Det var under den rådande stämningen mest förvånande, att förhöjningen stannade vid denna gräns.

* * *

Lika lärorik är behandlingen af tullsatserna för *oljor*. Under frihandelssystemet hade dessa, dels i den allmänna konsumtionens, dels i de på oljeförbrukning hänvisade indu-striernas intresse, blifvit flera gånger modifierade därhän, att så väl petroleum och öfriga mineral-oljor som äfven (allt sedan 1851) »denaturerad» eller till industribehof af-sedd bom-(oliv)-olja samt palm- och kokosnötolja voro tull-fria, hvaremot oljor i flaskor och på krus samt vanlig oliv-olja på fat drogo en tull af 5 mk, öfriga oljor på fat endast 3 mk. — Vid den nya tarifens uppgörande var det natur-

ligt, att ur finansiell synpunkt skulle i främsta rummet *petroleum* och öfriga mineraloljor förekomma till beskattning. En sats af 6 mk pr 100 kilo (beräknad att inbringa omkr. 16,500,000 mk) föreslogs af regeringen och beviljades efter en liflig strid, hvilken dock icke hade något med skyddssystemet att skaffa och därför icke hör hit. Likaså var det betydelselöst, att satsen å oljor på flaskor och krus höjdes från 5 till 20 mk (den var före 1865 24 mk), samt att för samtliga s. k. matoljor på fat tullen höjdes från 3 eller 5 till 8 mk, — åtgärder som icke väsentligen berörde den tyska industrien, som därtill hufvudsakligen träffade de förmögnes konsumtion och därför också ej kunde beräknas lemna mer än 300,000 mk i statsinkomst. Hufvudvigten låg på behandlingen af såväl denaturerad bomolja, som de s. k. fasta: palmkärne-, palm- och kokosnötoljor samt »olja andra slag»: hufvudsakligen rof-, lin-, hamp- och bomullsfrö-olja, hvilka dels utslutande dels i öfvervägande grad finna sin användning för tekniska ändamål. Det var nämligen den oupphörligt ökade industriella förbrukningen af dessa vegetabiliska oljor som gjort, att priset å de samma kunnat under senaste årtionden hållas uppe och till och med stegras, trots deras nästan fullständiga utträngande från belysningskonsumtionen. Med maskinarbetets utveckling hade smörjoljorna blifvit af en viss betydelse för samtliga industrier, i några såsom tygvalkning, turkisk rödfärgning, ull- och läderberedning, färg-, fernisse-, vaxduks-beredning, polering m. fl. äro de ytterst viktiga hjälpmedel, i ljus-, såp- och tvålfabrikationen en hufvudingrediens.

Hänsynen till alla dessa industriers kraf kunde så mycket lättare göra sig gällande i fråga om den för tekniskt bruk afsedda denaturerade oliv- eller bomoljan, som den samma

hvarken kunde framställas af inhemskt råämne eller lätteligen blifva föremål för inhemsk förädling, enär råämnet ej tål transport till Tyskland. Den gällande tullfriheten för denna artikel fick utan gensaga bestå. Hvad öfriga oljor däremot beträffade, kom man inom tariffkommissionen till den slutsatsen, att den inhemska oljeslageriindustrien kräfde ett ökad skydd. De förut medgifna nedsättningarna hade, menade man, beredt allt för öppen väg för ökad införsel, som under åren 1857—77 tredubblats, under det oljefabrikernas antal aftagit. Utom det allmängiltiga syftet af en viss industrigrens understödjande och afseendet å de af oljeslagerierna framställda yrkanden, hade regeringen härvid att åberopa det stora jordbruksintresse, som fäste sig vid oljeslageriernas utveckling. Jordbruket producerar råämnet till de viktigaste af ifrågavarande oljor, jordbruket är afnämare af denna fabrikations affall, oljekakor. Nu kunde det visserligen ej nekas, att Tyskland för närvarande redan producerar mera oljekakor, än dess jordbruk konsumerar, och att dess utförsel däraf är större än dess införsel, men motiven till tarifen affärda detta faktum med ett antagande, att en ytterligare ökad tillverkning af olja och oljekakor inom landet troligen skulle stegra den väl-signelserika användningen inom jordbruket af dessa affall, emedan en ökad tillgång borde nedsätta priset. Det var för öfrigt klart, att den tull, som föreslagits å de viktigaste råämnena, roffrö och rapsfrö, och hvilken, som vi sett, ej kunnat undgå att uppväcka motstånd just hos oljeslagerierna, skulle, för att ej allt för mycket stöta de sistnämnda smålsmän, påkalla motsvarande förhöjning i skyddet för deras produkter. Regeringen föreslog därför tullsatsens stegring med $33\frac{1}{3}$ % till 4 mk, — hvilket skydd skulle motsvara 6 % af varans värde.

Då öfriga oljefrön lemnats tullfria, och då oljornas användning inom industrien i allmänhet icke är af så stor betydelse, att ett måttligt fördyrande af de samma genast faller de olika näringarnas idkare i ögonen som en olägenhet, förspordes också jämförelsevis ringa motstånd mot den sålunda föreslagna positionen. Men när man tillika föreslog beskattandet af de hittills tullfria palm- och kokos-oljorna med 2 mk, reste sig genast häremot stearin- och tvål-fabrikernas intressc. Stearinfabrikanterna anförde, att regeringens förslag skulle medföra motsatsen af »skydd åt det nationela arbetet» för deras hufvudsakligen till export arbetande industri, hvilken redan till följd af konkurrensen å världsmarknaden var stadd i starkt nedgående; att palm-oljan icke är föremål för tillverkning inom Tyskland; att den för vissa stearinljussorter är oundgänglig och måste från transoceaniska länder med stor risk och omkostnad inköpas; att tullsatsens förhöjning skulle med 4 mk per 100 kilo fördyra stearinljusen och försvåra den stora exporten till England och Östersjöländerna. Under debatten inom riksdagen blefvo dessa rent industriela intressen starkt framhållna af tvänne till de moderata protektionisterna hänförliga representanter, som föreslogo bibehållandet af tullfrihet för både kokosnöt- och palm-olja¹. De understöddes af Delbrück, men bemöttes af regeringens kommissarie hufvudsakligen därmed, att tvål- och stearinfabrikanterna borde nöja sig med den ersättning de kunde få genom skyddstullar å egna produkter, och att de ej borde miss-

¹ Palmolja (fast) framställes af den köttiga delen af palmfrukten, hvilken icke tål transport, och kan således icke blifva föremål för europeisk industri. Däremot tillverkas i Tyskland flytande olja af palmkärnor, som tåla transport: denna var inbegripen i positionen a) 4 med tullsats af 4 mk. Kokosnötolja framställes af kokosnötens skal och är föremål för tysk industri.

unna kokosnötoljans fabrikanter någon fördel. Huru denna intressemäkling kunde hafva slutat, må vara ovisst, då de bättre skälen onekligen synas hafva funnits på deras sida, som ville bibehålla tullfrihet för ett viktigt råämne. Men v. Kardorff gjorde slag i saken med följande argument: »Det handlar här om oljor, som konkurrera med våra inhemska animaliska fettämnen, hvilka produceras af jordbrukaren, och det är därför i jordbrukets intresse att de ej lemnas tullfria.» Det var nu visserligen obestridligt, att kokosnöt- och palm-olja alldeles icke kunna ersättas af talg eller ister och således ej konkurrera med dessa, men stämningen var med dessa ord anslagen; i den omedelbart därpå följande voteringen segrade regeringens förslag, och de så skickligt brännmärkta oljorna fingo sin tullsats.

Men för tvål-, såp- och stearin-fabrikationen var det icke nog med fördyrandet af kokosnöt- och palm-olja; den fick efter regeringens förslag äfven — liksom flere andra industrier — taga på sig tullen för talg: 2 mk pr 100 kilo eller $2\frac{1}{2}\%$ af värdet, hvilken tullsats motiverades dels af oljornas tullförhöjning, dels och i synnerhet af jordbruksintressets kraf, enär införseln af denna vara något tilltagit och utgjorde 7 mill. kilo årligen. Ersättning för industriernas därigenom ökade produktionskostnader skulle bestå i den föreslagna fördubblingen i tull för stearin, palmitin, paraffin från 3 mk till 6 mk, för tvål från 5 till 10 mk, samt förhöjning för ljus från 9 till 15 mk. Men härmed ansågo sig nu stearin- och stearinljusfabrikanterna icke vederbörligen tillgodosedda. De räknade ut, att tullsatsen för talg skulle fördyra produktionen af stearin med 4,75 mk pr 100 kilo, så att af skyddstullen, 6 mk, skulle återstå allenast 1,25 mk i stället för det förra skyddet af 3 mk. De hade begärt, som andra, ett ökadat skydd, och de

hade blifvit mötta med en tarif, som skadade deras viktigaste produktion: tillverkningen af stearinmassan. Det var sålunda klart, att icke blott deras konkurrens på utländsk marknad genom de nya tullsatserna blefve omöjliggjord; äfven på inhemsk marknad blef det numera allt svårare att möta konkurrensen från Hollands och Englands tillverkare af stearin; det återstode intet annat än att inskränka fabrikationen till själfva ljusstöpningen och åt utlänningen öfverlemna tillverkningen af halffabrikaten. Regeringskommisariens svar å denna klagan från deras målsman inom riksdagen innefattade blott en hänvisning på utsigten, att talgpriset troligen ej skulle höjas genom tullsatsen, samt på intresset hos de stearinljusfabrikanter, som ej själfva tillverkade sin stearinmassa, — och äfven denna gång ledo stearinfabrikanterna ett nederlag.

På de kemiskt-tekniska fabrikatens område möttes, måhända mer än annorstädes, hvarandra motstridiga, rent industriela intressen, och där icke, såsom i fråga om lim, gelatin och blåsyradt kali, utslaget gafs af landtmännens benägenhet att understödja de fabriker, som direkt voro afnämare af affall efter boskap, måste regeringen och riksdagen med mycken försigtighet jämkja mellan de oförenliga fordringar, som framställes å ena sidan från fabrikanter af alun, ætznatron, pottaska, klorkalk, boktryckssvärta och framför allt kalcinerad soda, å andra sidan af fabrikerne för tillverkning af alizarin, anilin- och ultramarin-färger, af såp-, glas- och pappersfabrikerne, af boktryckerier, färgeri- och bleknings-industrierna, för hvilka ifrågasvarande ämnen voro råämnen eller hjälpmedel. I några få fall, såsom i fråga om ætznatron, kommo de senare till någon lindring, för det mesta utverkade de förra en be-

tydlig förhöjning, och det var endast med svårighet regeringen kunde afvärja förhöjning med 100 % af tullen för kalcinerad soda, den viktigaste af alla dessa artiklar. Trots ifrig agitation fingo sodafabrikanterna nöja sig med en förhöjning från 1,50 till 2,50 mark, eller med $66\frac{2}{3}\%$, hvilken dock redan af de motstående industrierna förklarades undergräfvad deras storartade afsättning på utlandet.

Det skulle trötta mina läsare och allt för mycket taga utrymmet i anspråk att genomgå hela raden af de tullförhöjningar, den tyska tarifreformen medfört. De skäl, som anfördes till stöd för skyddets förökande, voro öfverallt de samma: i främsta rummet nödvändigheten att för vederbörande industri, så vidt den på inhemsk marknad hade sin afsättning, uti höjda pris för dess produkter skaffa vederlag för prisförhöjningen å dess råvaror, maskiner och hjälpmedel, för öfrigt hänsynet till grannländernas tullsatser och till de senare årens importsiffror. Variationerna å detta tema, likasom å motståndarnes argument, äro af underordnad intresse.

Vi förbigå likaledes de mindre modifikationer, som vid en och annan tullsats, hufvudsakligen af Delbrück, genomdrefs till afvärjande af svårare olägenheter för bestående industrier¹, så ock de lifliga strider, som fördes om tiden för tullsaternas tillämpning [*das Sperrgesetz*] och om de konstitutionella villkoren för hela tarifens antagande. Något utförligare ordande tarfvas ej håller om registreringsavgiften å samtliga in- och utgående varor, enär den samma efter riksdagens beslut blifvit så ytterligt be-

¹ Därtill må räknas, att vid tredje läsningen äfven för trävaruimporten medgafs rätten till *privat-nederlag* utan tullkontroll.

gränsad, att den hvarken kunde sägas hafva någon betydelse som skyddstull, ej håller som finanstull — den beräknades äfven af majoritetens ledare skola lemna på det hela allenast 300,000 (sic) mark, hvilka antogos icke ens betäcka den genom den noggrannare tullbehandlingen vållade ökning i administrationskostnad, — utan endast som ett »statistisches Gebühr», afsedt att tillhålla importörer och exportörer att egna större noggrannhet åt sina för handelsstatistiken erforderliga uppgifter. Af de viktigare med tarifreformen sammanhängande frågorna återstår då endast hvad som innehölls i den bekanta § 5, den så kallade »Kampfzoll-paragraf.» — Furst Bismarcks program af den 15 december vädjade icke blott till patriotismen hos alla dem, som hade någon utsigt att af tulltarifen få skydd för sitt nationela arbete, det uppkallade äfven ett energiskt folk till kamp för sitt nationela arbetes erkännande i främmande land, och vapen för sådan krigföring begärde förbundsregeringen i tariflagens 5:te paragraf, enligt hvilken det borde tillkomma regeringen rätt att med 100 % förhöja tullsatserna för varor kommande från länder, hvilka *antin-gen* behandla tyska fartyg eller varor af tyskt ursprung mindre gynsamt än andra länders fartyg och varor, *eller* belasta tyska fabrikat med betydligt högre införseltull, än den som för motsvarande varor uppbäres vid införsel till Tyskland.

Det faller lätt i ögonen, hvilken vidsträckt befogenhet en sålunda utmätt rättighet skulle lägga i den tyska regeringens hand. Men anmärkte genast, att i synnerhet den sistnämnda eventualiteten lätt kunde medföra tullkrig mot närgränsande stater, då den t. ex. hade tillämplighet vid alla de fall, där en främmande stat belägger med tull, om ock ringa, en vara som i Tyskland händelsevis är tull-

fri, och att det sålunda kunde bero på ett penndrag af regeringen att till skada för Tysklands egen handel och industri afbryta de viktigaste förbindelser med utlandet. Också rönt denna del af paragrafen afgjordt motstånd i riksdagen, den förkastades enhälligt af utskottet och försvarades i debatten endast af vice-kanslern. Riksdagen medgaf blott tullförhöjning med 50 % gentemot länder, som behandla Tyskland mindre gynsamt än andra nationer, och därmed har, som man lätt finner, äfven i Tyskland den förut i handelstraktaterna inryckta klausulen »du traitement de la nation la plus favorisée» blifvit intagen som en fordran i den autonoma tullagstiftning, hvilken synes alltmera komma att träda i traktatsystemets ställe.

V.

I tyska riksdagens debatter återopades ett yttrande af ordföranden i järn-enquêtekommissionen d:r Serlo, som gått därpå ut, att de ökade tullsatserna i sig själfva komme att hvarken gagna eller skada vederbörande industrier, men att de skulle ingjuta hopp och tillit hos industriidkarne och sålunda befordra näringarnas trefnad och samhällets lugn.

Att dylika psykiska affekter åstadkommits af det stora reformarbetet, lär ingen kunna bestrida, som följt agitationens utveckling, och, om reformers välsignelse skall mätas efter de förhoppningar de uppväcka, har helt visst den, som under året 1879 genomfördes i det tyska riket, varit en af de välsignelserrikaste. Emellertid vill det synas, som om näring för industriell lifaktighet nu skulle tillföras Tyskland liksom Europa i allmänhet från ett annat håll,

och om den gryning, vi redan tro oss skönja, verkliga bådard en ny dag af allmänt återvaknande affärsverksamhet, skola de nya faktorer, som därmed införas i industriens värld, vanskliggöra allt omdöme öfver tarifens betydelse, likasom det, om med Glasgowprisernas stegring den tyska järnindustriens »Nothstand» af sig själf upphör, skall varda omöjligt att afgöra, huruvida den tyska tarifens tullsats, i sin mycket omtalade egenskap af Nothstands-Zölle, varit behöfliga och utöfvat åsyftad verkan¹. Jag inlåter mig icke håller på de ständigt omtvistade frågorna om tulltarifens verkan och betydelse såsom ett uppfostringsmedel för ett svagt och gryende näringslif, anmärkande blott, att denna synpunkt, förr så allmän, denna gång varit mycket undanskjuten i de tyska protektionisternas program. Den framhölls nästan endast i fråga om finspinneri-industriens uppmuntran och vid några svaga ansträngningar för befordran af den ädlare tyska konstindustrien. Agitationen var denna gång mer än någonsin koncentrerad i den patriotiska doktrinen: »skydd för det nationela arbetet» — som ett helt. Lösen därtill var gifven genom furst Bismarcks ofvan anförda program af den 15 december 1878.

Furst Bismarck yttrade, som vi sett, i denna skrifvelse, att »skyddstull för enstaka industrigrenar verkar som ett

¹ Då detta nedskrefs, märktes redan förkänningar till den lyftning i affärlifvet, som utmärkte åren 1880—82 och hvilken också mycket riktigt medförde en hastig stegring af den tyska produktionen i alla riktningar, eldad som den tillika var af spekulationen på skyddets förmåner. Men det skulle ej dröja länge förr än reaktionen kom, och med det samma upptäckten, att skyddstullarna framkallat den konstlade »öfverproduktion», om hvilken under de senare åren både tyske kejsaren i ett trontal och furst Bismarck i åtskilliga anföranden hafva talat. Botemedlet mot denna naturliga frukt af skyddssystemet har det tyska rikets regering sökt i åtskilliga anordningar såsom exportpremier, kolonisation, m. m., hvilkas ekonomiska betydelse först efter någon tid kan rätt uppskattas.

privilegium», men att »ett tullsystem, som skyddar hela den inhemska produktionen, icke skall möta det motstånd, som hvarje privilegium framkallar.» Denna vändning af skydds-teorin är helt visst praktisk i en tid, som blifvit känslig för jämlikhet och skygg för företrädesrättigheter: den dämpar afunden och lugnar de rättsinnade genom att lofva alla samma fördelar, och betryggar sålunda framgången af kloka statsmäns politik.

Idéen får dock naturligtvis icke fattas eller utföras annorledes än med betydliga jämkningar; ty tänkt i sin fullkomning innebär den helt enkelt en själfmotsägelse. Skyddet är till sitt syfte och väsen ett privilegium på viss produktionsvinst; oah liksom andra privilegier, så snart de utsträckas till *alla*, upphöra att vara privilegier, så upphör skyddet att vara skydd, när det till alla utsträcker. Om tulltaxan kunde så skickligt anordnas, att hvarje samhällets medlem i öfverpris för egen arbetsprodukt finge igen jämt upp hvad han utbetalt för andras i hans förbrukning ingående produkter, då hade väl alla fått lika privilegier, men uppenbarligen vore därmed intet annat åstadkommet, än att alla produkters pris blifvit satta i högre siffertal. Om alla medlemmar af ett samhälle tvingas att laget rundt betala hvarandra 10 % högre pris för sins emellan utbytta tjänster, har ju tydligen vid slutliqviden ingen däraf blifvit rikare, men alla så mycket fattigare, som denna liqvid befinnes hafva kostat i — expenser. Denna skydds-rättsvisans fullkomning kan emellertid, till lycka för skyddsintressena, aldrig uppnås: det måste inom hvarje samhälle finnas ett större eller mindre antal medlemmar, som omöjligen kunna få någon fördel af tulltaxan och som därför alltid blifva det stora skyddsförbundets ständigt och ensidigt betalande ledamöter. Ju större

detta antal kan hållas, desto mer betydande varder samman-skottet, desto större också förmånen för de öfriga; ju mindre de gynnade näringarnas krets, desto kraftigare det åt dem tillerkända skydd. Häraf följer åter, att en statsman som vid uppgörandet af sitt system låter sig i främsta rummet bestämmas af rättvisans fordringar, eller en lagstiftande församling, som nödgas att binda så många intressen som möjligt tillsammans, löpa stor fara att i samma mån motverka det uppgifna syftemålet att skydda.

Detta förhållande träder oss tämligen tydligt till mötes, om vi kasta en blick på den nya tyska tulltarifen i dess helhet, på reformarbetet såsom ett system af för och med hvarandra arbetande intressen. Det får icke förbises, att hvarje tysk näringsgren, som vunnit det nya skydd eller den ökning däraf, som dess idkare fordrat, eller något därunder, har till gengäld måst unna samma förmån, större eller mindre, åt hundratals andra näringar. Under striden mot den gemensamma fienden, det fria utbytet, glädde sig de kämpande åt hvarje förstärkning af sina leder, gåfvo hvarandra löften om segrerns gyllene lön och lugnade sig själfva och andra med försäkran, att det begärda skyddet skulle betalas af ingen, eller på sin höjd af den hatade utläningen. Enhvar tänkte blott på sitt kredit i uppgörelsen, på det med 10, 20, 50 % förhöjda priset för egna produkter och hade icke tid eller lust att beräkna uppgörelsens debet, som dock för hvar och en blef med hvarje ny tillträdande medlem af förbundet förökadt. Allt var förträffligt och löftesrikt, så länge man ville sluta ögon och öron till för det hvardagliga axiomet, att produktions vinst ligger icke i brutto- utan i nettointkomsten, och att den senare uppstår efter afdrag från den förra af produktionskostnaden. Men då nu obestridligen hvarje

producent tillika är konsument och, under förutsättning att skyddet allestädes medför den därmed åsyftade verkan, såsom sådan ej kan undgå ödet att i sin tur betala det högre pris, hvaråt tillverkarne af hans egna förbrukningsartiklar hafva sin glädje; då fördyrandet af hans konsumtion obestriddligen är det samma som ökandet af hans produktionskostnad, lär det väl, vid närmare besinning, ej kunna undgå vederbörande intressenters uppmärksamhet, att skyddet som system innebär något helt annat, än hvad hvarje tullsats, tagen för sig, i förstone synt utlofva. Det kan visst ej länge döljas, att hvad man förehaft har varit — en ömsesidig beskattning; och litet hvar af intressenterna har då fullt fog att uppkasta den fråga, som furst Bismarck tillämpade på traktatsunderhandlingar: »qui trompe-t-on ici?»

Det var naturligtvis omöjligt att öfver tarifens verkningar i detta hänseende uppgöra fullständiga beräkningar: kombinationerna af vinster och förluster måste varda i verkligheten oändligt växlande för olika trakter af landet eller för rent individuella förhållanden.

Första ögonkastet på tarifen visar emellertid, att reformens ifrigaste politiska förkämpar, jordbrukarne, ännu icke befunno sig bland de bäst lottade både därför att deras skydd, af undseende för den allmänna konsumtionen, måst sättas särdeles lågt,¹ och därför att de, såsom producer center af förnödenhetsvaror, löpa fara att någon gång se

---

¹ Hvad härutinnan kunde fela blef dock i sinom tid afhjälpt, då år 1885 de agrariska tullarna synnerligen för spannmål på en gång fördubblades eller tredubblades och trävarutullarna likaså betydligt förhöjdes. Erfarenheten visade här, att sedan det första steget en gång är taget på denna bana, kommer det andra lätt efter. Ett tredje steg föreslås 1887.

de dyrt förvärfvade tullsatserna under trycket af hårda tider skoningslöst indragna.

Men liksom den tyske jordbrukaren ganska snart började att med v. Wedell-Malchow allvarligen fråga sig, huruvida ej den nya tarifen i själfva verket bringade honom ren förlust, med sina 2—8 % skyddstullar för hans flesta alster emot 10—50—100 ja 200 % förhöjning i tullsatserna å hans alldagliga förbrukningsartiklar, som man beskattat med 10—50 % eller mera af värdet, så stälde sig samma beräkning lika tvifvelaktig för en ej ringa del af den egentliga industriens idkare, för det stora antal nämligen, som i egen skyddstull fått ersättning endast för det genom nya tullar ökade priset på deras närmaste råvaror eller halffabrikat, och som sålunda själfva fått vidkännas prisstegringen å lifsmedel, beklädnadspersedlar och annan till lifvets nödtorft eller behag hörande förbrukning, eller å industriens allmänna hjälpmedel och verktyg.

Återstodo då endast ett mindre antal näringsidkare, hvilka, själfva tillverkare af råvaror eller halffabrikat, för dessa varor erhållit ett mera betydande skydd, såsom i främsta rummet tackjärns- och stångjärns-tillverkarne samt garnspinnerierna. Äfven för dessa fick dock tullsatsens verkan icke på långt när mätas efter tarifpositionernas siffertal, — så vida nämligen i kalkylen vederbörligt afscende fästes på det anspråk, som i deras likasom alla andra industrier arbetaren hade att framställa på löneförhöjning, fullt motsvarande den honom genom tarifen tillämnade ökning af samtliga lefnadskostnader.

Skulle åter denna sistnämnda omständighet af vederbörande näringsidkare alldeles uteslutas ur räkningen; skulle de stora godsegare, som vid tarifens tillämpning hade att afyttra tusental scheffel hvete eller tiotusental

festmeter timmer, eller de kolossala järnverksbolag, hvilkas afsättning mättes i hundratusental centner, hämta ökad in-
tägt af en konstlad prisstegring å dessa varor, utan att
genom högre löner betäcka sina arbetare för de ökade
lefnadskostnaderna, då var det klart, att så länge dylik
kapitalvinst ej af ökad inhemsk täflan trycktes tillbaka,
kunde den betydligt öfverstiga de uppoffringar för högre
lefnadskostnad, som tarifen ålade en hvar af dessa drift-
herrar för egen person. Men då skulle ju ock tarifrefor-
mens motståndare hafva haft rätt i sitt påstående, att den
samma endast var ett konstgrepp för att hjälpa eller rikta
några tusental drifherrar och kapitalister på bekostnad,
ej blott af de icke näringsidkande klasserna i samhället,
utan äfven af deras egna arbetare.

Frihandlarne, dessa oförbätterliga teoretici, påstå näm-
ligen, att tullskyddet visserligen kan öka varornas pris
inom landet, men icke på samma gång varornas förbruk-
ning på det hela, således — i synnerhet när det om-
fattar en större del af näringslivet på en gång och icke
blott enstaka industrier — ej håller öka varornas produk-
tion och därå beroende efterfrågan af arbetskraft. Tull-
skyddet kan därför, säga de, ingalunda anses som ett säkert
medel att höja arbetslönen, hvars storlek, efter deras åsigt,
beror icke på arbetsgifvarnes goda eller onda vilja, utan
på förhållandet mellan tillgång och efterfrågan å arbets-
kraft. Men den nya tyska vetenskapen har ju utdömt
dessa hårdhjärtade teorier, hvilka, i det ekonomiska lifvet
seende naturfenomen i stället för yttringar af fri och sed-
lig mänsklighet, hänföra alla sina beräkningar till egois-
mens förhatliga driffjädrar; och den unga tyska veten-
skapens nya läror hafva ju bekräftats af den tyska järn-
och textilindustriens målsmän, som med handen på hjärtat

lofvat arbetarne allt hvad de behöfva, och med sedlig förtrytelse afvisat misstanken om tillämpligheten å deras förhållanden af »das eiserne Lohngesetz». Vi tro gärna deras goda afsigter, men, om de fullbordas, måste det, efter hvad ofvan är sagdt, ifrågasättas, huruvida just ur rent ekonomisk synpunkt, ens för de mest gynnade näringarna, hela denna tarifreform, med dess oberäkneliga gåfvor och gengåfvor, varit värd de oerhörda ansträngningar, dess framfödande kostat den tyska nationen.

Det enda, som kunde innebära någon garanti för att »det nationela arbetets skydd» icke helt och hållet blefve en chimère, att systemet åtminstone åt en eller annan näringsidkare förskaffade reela förmåner utöfver hans egna uppoffringar, var den omständigheten, att det, som vi nyss antydde, äfven i Tyskland måste finnas ett större eller mindre antal samhällsmedlemmar, som tarifen ålade uppoffringar utan någon som hälst motsvarande, vare sig medelbar eller omedelbar, förmån.

Till dessa förfördelade voro, som vanligt, att räkna alla de, som, utan sysselsättning i industri eller jordbruk, lefva af räntor, pensioner eller fasta löneinkomster, och främst alla ämbets- och tjänstemän hos staten, kommuner eller korporationer. Den ersättning genom löneförhöjningar, hvarom furst Bismarck i ett obehagadt ögonblick från ministerbänken gaf dessa intressenter en antydning, lär väl för de flesta så mycket säkrare uteblifva, som tyska riket nu har andra och viktigare finansiella uppgifter att fylla, och som det icke håller förspors, att riksdagens majoritet tagit dessa s. k. »tärande» samhällsmedlemmars egoistiska intresse i någon som hälst beräkning.

Likaså måste ju hela den del af befolkningen, som egnar sitt arbete åt omsättningen med utlänningen, expor-

terande så väl som importerande köpmän och skeppsredare jämte all den vid dessa yrken fästade personal, genom de nya tullsatserna lida större eller mindre olägenhet och förlust, utan utsigt till ersättning af statsmakterna. Riksdagens majoritet sköt med så mycket lättare hjärta deras intresse åt sidan, som det tydligen ingick i dess tankegång, att handelns arbete icke är något egentligt eller produktivt arbete, och man tröstade dessa klagande med en hänvisning till utvägen att taga skadan igen i förändrad verksamhet.

Samma öde hotade äfven åtskilliga vid tarifens uppgörande undanskjutna eller bortglömda industrier, såsom ullproducenter, stenkolsindustri, grufindustri, järnvägskommunikationer m. fl., m. fl., hvilka samtliga fingo, utan ersättning i skyddstullar för eget arbete, deltaga i omkostnaderna för de öfrigas skydd. För dessa näringar återstod ju dock hoppet om ersättning genom återverkan af den ökade liflighet i all annan inhemsk produktion, som skyddet skulle framkalla.

Sådan förhoppning kunde däremot icke omedelbart bjudas de näringsidkare, hvilka hufvudsakligen eller utslutande arbetade för export till utlandet, och dessa kunde därför svårligen anse sig hämta annat än skada af de vidtagna tullförhöjningarna. Man kan tvista om befogenheten af deras ofta uttalade färhågor för de repressalier, den tyska lagstiftningen skulle framkalla från främmande makter; ty när Frankrike, Österrike, Italien, Ryssland eller Sverige höja sina tullsatser för tyska manufakturvaror, kunna sådana åtgärder visserligen icke ensamt tillskrifvas begäret att hämnas för det tyska rikets tulltaxa, ej håller kan någon förvissning gifvas därom, att sådana förhöjningar skulle inställas af undseende för ett frihandelsvänligt Tysk-

land. Men hvad ingen kan bestrida är, att hvarje förhöjning i priset inom Tyskland för de råvaror, som tyska industrier förarbeta för export, försvarar produktionsvilkoren för samma industrier, och att härför icke kan beredas dem någon som helst ersättning i ökad pris för deras produkter å världsmarknaden, öfver hvilken icke ens furst Bismarck kan råda.

Vi hafva i den föregående framställningen anfört några af de viktigaste exemplen på denna reformens verkan. Det visar sig af vederbörande industriidkares egna uttalanden och petitioner, att nästan på hvarenda punkt af systemet samma svårigheter i större eller mindre grad framträdde. Man hade icke kunnat skydda spanmåls- och fröproducenterna utan att oroa mjölnare, malttillverkare, bryggare eller oljeslagare, icke håller egarne af Tysklands hög- och låg-skogsparker, utan att betunga snickare, svarfvare, eller möbeltillverkare, som i utlandet funnit en lönande marknad, eller väcka allvarliga farhågor hos en skyddssökande garfvare-industri, som hastigt fann sig träffad i sina exportintressen. Man hade ej kunnat bjuda de stora masugnarna och maskinverkstäderna en tryggare existens, utan att åtminstone i någon mån minska fördelarna för tillverkare af allehanda finare och gröfre järn- och stålvaror, hvilkas utförsel dock uppgick till mer än 7 millioner kilogram. Det behöfdes ej mera än en ganska måttlig gradering af tullsatserna å bomullsgarn för att Crefelds och Elberfelds halfsidenväfvare, Gladbach-distriktets kattunväfvare och tryckare, strumpväfvarne i Erzgebirge och möbeltygsfabrikerna i Chemnitz, Würtembergs korsettfabriker, damast och piquéväfverierna i Zeitz och Plauen, velvetfabrikerna i Linden och klädningstygfabrikerna i Meeraner-distriktet — alla exporterande industrier — skulle

förklara sin existens satt i fara, och åberopa sina tusentals arbetares rätt att behålla sitt dagliga bröd. Förhöjning i tullen å finare shirting och å irländskt linne var för Tysklands förmögnare klasser en lyxtull, men en betydlig råämnestull för Sachsens och Berlins högt uppdrifna konfektionsindustrier; silkestullen gagnade fem silkesspinnerier, men skadade hela sammets-fabrikationen och snörmakeri-industrien. Mot yllegarnstullarna protesterade strumpväfvarne i Apolda och de förnämsta tillverkarne af halfvilletyger, schalar och kläden i Berlin så väl som i Sachsen och Schlesien; mot tullen på alabaster och mjölkglas lampfabrikerna i Berlin; mot sullädertullen en exporterande skomakeri- och sadelmakeri-industri, hvars intressen, erkända af regeringen, tillbakasattes af riksdagen; mot olje- och talgtullarna tvål- och stearinfabrikerna; mot tullen på soda hela raden af andra kemiska fabriker, färgtillverkare, glas-, pappers- och tvålfabrikanter — o. s. v., hela tarifen och hela industriens rika organism igenom. I ett land sådant som Tyskland, hvars export af helfabrikat är den största näst Englands och Frankrikes och 1873 uppgick till värde af 7—800 millioner mark eller 400 millioner mera än importen af samma varor, kunde de från dessa håll uttalade farhågor ej sakna allvarliga grunder. Det låg i sakens natur, att reformens verkan, så vida den för de skyddade näringarna innebure åsyftade prislehöjningar, på samma gång skulle hota de ifrågavarande industrierna med en dessa förhöjningar motsvarande uppoffring, och till följd däraf med inskränkning i dessa grenar af nationel produktion.¹

---

¹ Att de farhågor som under 1879 års strider uttalades af ofvannämnda industriens målsmän, icke voro ogrundade, synes erfarenheten under 1880-talet hafva intygat. Åtminstone visa uttalanden från in-

Det var också med hänsyn till detta i Tyskland högt utvecklade näringslif, som Delbrück i debatten den 2 maj 1879 sammanfattade sina anmärkningar mot tarifförslaget sålunda, att »till fördel för vissa industrigrenars framtida utveckling, för hvilken ingen människa kan gå i borgen, till fromma för en visserligen ej omöjlig, men i hvarje fall blott *möjlig* utveckling, stora, bestående och reela intressen blifvit satta på spel». För dessa och dylika argument hade tarifens försvarare oföränderligen samma svar: »de exporterande industriernas rätt sträcker sig endast så långt, som den ej kommer i strid med de för inländsk förbrukning arbetande näringarnas intressen».

Denna numera ofta uttalade, stundom ända till motvilja stegrade, ringaktning för exportindustrierna, det frigjorda internationela utbytets egna barn, har af nyare tiders förhållanden allt mera blifvit protektionismen påtvungen och bildar ett betecknande, men något förvridet drag i dess moderna skaplyne. Det är ej längre det stora, samlade manufakturintresset, som finner sitt uttryck i ett skyddssystem, hvilket å ena sidan ställer sig fiendtligt och förtryckande mot en del, stundom den större och nästan alltid den ädlare och mest konstfärdiga delen af industrierna, å andra sidan på samtliga manufakturer lägger bördan af skyddstullar för jordbrukets lifsmedels- och råämnesprodukter. Teorien, som i Lists dagar och ännu hos Carey egde en viss vetenskaplig konsekvens och helgjutenhet, har sålunda allt mera kommit i strid med sina bästa förutsättningar; — men i stället motsvarar systemet måhända bättre än förr vissa tillfälligt praktiska syften.

Industridistriktens handelskamrar, att hel-fabrikatens tillverkare tämligen allmänt och ljudeligen knota öfver de svårigheter som dem bereds genom fördyrandet af half-fabrikat och råämnen.¹

Det var sålunda t. ex. en hugnande visshet, att åtminstone ledaren af det stora förbundet för ömsesidigt understöd genom ömsesidig beskattning gick hem med en verklig behållning, att rikskansleren själf vann sitt stora syfte att betrygga rikets finansiella självständighet. Beräkningarna öfver den nya tarifens finansiella resultat kunde naturligtvis icke vara annat än approximativa, men den af Benda, Delbrück och Karsten senast framlagda, som syntes hafva vunnit största erkännande, utvisade följande siffror för förhöjningarna i statens inkomster af

skyddstullsatserna:

för jordbrukets produkter	omkr. 24,000,000 mk
för skogskulturens »	» 3,800,000 »
för järn- o. metallindustriens prod. »	» 6,600,000 »
för textilindustriernas »	» 5,800,000 »
för andra industriens »	» 3,400,000 »
hvar till ytterligare komma de hufvudsakligen med den protektionistiska majoritetens tillhjälp genomdrifna <i>finanstullarna</i> å petroleum, kaffe, tobak m. m.	27,500,000 »
samt den begärda förhöjningen i tobaksaccisen	omkr. 30,000,000 »
eller tillsammans omkring 100 millioner. ¹	

¹ Dessa beräkningar blefvo naturligtvis icke i allo och icke genast förverkligade, men på det hela utvisade de dock riktigt nog tullförhöjningens karaktär och finansiella resultat. Förhöjningen i spanmåls- och timmertullarna 1885 gaf naturligtvis ännu större öfvervigt åt dessa tullsatser.

Tyska rikets inkomster af tullar tillväxte på följande sätt under finansåren (juli - juli):

1878—79	mark	114,716,000
1879—80	»	141,864,000
1880—81	»	182,222,000

Detta var hvad som för tillfället behöfdes till att återställa jämvigten i en budget, lika känslig för de stora behofven till rikets försvarsväsen som för det obehagliga beroendet af partikulärstaternas finanser. Det var detta mål furst Bismarck hade eftersträfvat allt sedan 1875, och till hvars ernående forna bundsförvandter inom riksdagen under allahanda förevändningar vägrat honom sin medverkan. Den politiska konst rikskansleren utvecklade för att, dessa partiers bistånd förutan, vinna sitt syfte, är i de

1881—82	Mark	196,926,000
1882—83	›	209,220,000
1883—84	›	208,258,000
1884—85	›	231,298,000
1885—86	›	235,005,000.

Huru *tullbeskattningens* system genom 1879—85 års reformer förändrats torde tydligast framgå af följande jämförelser mellan de viktigaste artiklarnas afkastning 1878 och 1886:

	Tullinkomsten utgjorde:					
	i millioner Mark.		i proc. af hela tullinkomsten.		i pfennig per invånare.	
	1878	1886	1878	1886	1878	1886
För Spanmål	—	30,194	—	12,20	—	64,9
För Kreatur	2,054	6,413	1,80	2,6	4,7	13,8
För Sill	2,166	3,338	1,90	1,40	5,0	7,3
För Kaffe, Te, Vin, Kryddor, Sydfrukter	52,144	71,498	45,94	28,75	120	153,4
För Tobak	19,035	35,585	17,00	14,30	44	76
För Tackjärn	—	1,695	—	0,70	—	3,6
För Trävaror	—	6,926	—	2,80	—	14,9
För Bomullsgarn	2,512	5,269	2,3	2,1	5,8	11,3

Af hela tullinkomsten utgjorde sålunda den afgift, som inflöt för nödvändighetsvarorna: spanmål, kreatur, sill, tackjärn och trävaror år 1886 icke mindre än 19,70 %, år 1878 blott 3,70 %, under det att procenten för de egentliga lyxtullarna nedgått från 62,94 % (1878) till 43,05 % (1886).

parlamentariska häfderna ensam stående. Den strategiska planen att genom vädjande till de privata intressen, som för tillfället beherskade landets stämning, upplösa och omgestalta de motsträfviga politiska partierna, var däraf den lättare delen; det beundransvärda låg i den taktiska anordningen och sammanhållningen af kombinationer, hvilka oupphörigen hotade att upplösa sig själfva. Det märkligaste af allt var själfva slutscenen, då den praktiske statsmannen med en snabb parad kastade undan den stöt, som de forna motståndarne och nyblifna vännerna trodde sig hafva riktat mot hjärtpunkten af hans enhetspolitik: då han själf accepterade v. Franckensteins förslag till fördelning på partikulärstaterna af tullinkomsternas öfverskott, under förklaring att, när blott riket erhöle sin nödortf, vore frågan om rätta formen för öfverskottets disposition en fråga om skilnaden mellan bonnet blanc och blanc bonnet.

* * *

Den tyska tarifreformen bör därför, med hänsyn till sina verkningar, i väsentlig mån betraktas som ett politiskt instrument och såsom sådant bedömas. Men därvid måste tagas i betraktande alla de politiska förhållanden, som för den ledande statsmannen varit bestämmande, och af hvilka antagligen de viktigaste först af kommande händelser få sin förklaring. Dessa frågor ligga för öfrigt utom vår uppgift, och vi anmärka blott, att man i hvarje fall icke kan med fog förebrå furst Bismarck för att hafva med machiavellisk konst offrat frihandeln för finanstullarna. Såsom praktisk statsman har han aldrig besvurit några handelspolitiska dogmer, och af hans anföranden från åren 1878—79 framgår tydligt, hurusom han i denna afgörande politiska kris varit lycklig nog att kunna känna sig per-

sonligen genomträngd och bestämd af den agrariska protektionismens tankegång och lärosatser. Den politiska situationen var för öfrigt sådan, att ett ej ringa antal af landets och riksdagens frihandlare i afgörandets ögonblick funno sig böra för det finansiella behofvets och den allt bestämmande rikspolitikens skull gifva sin röst för tarifen.

•V.

De tre nordiska ländernas utförsel till Tyskland af sådana varor, hvilkas afsättning genom nya eller förhöjda skyddstullsatser kan antagas hafva blifvit i större eller mindre mån försvärad, utgjorde:

Sveriges 1877:

Järn, tack-, stång-, platt; plåtar, smält- stycken	ctr	280,107	af hela utförseln (4,397,082)	6,37 %
Järn, järnvägsskenor, spik, manufaktur- smide, tråd	»	26,789	» » »	(1,054,067) 2,57 %
Spanmål: hafre, korn	kubf.	95,115	» » »	(16,423,429) 0,58 %
» råg, hvete	»	100,420	» » »	(568,432) 17,6 %
Trävaror: bjälkar, brä- der	»	7,590,329	» » »	(144,775,300) 5,2 %
Trävaror: arbetade värde kr.	231,755	»	» » »	(2,547,000) 9 %
Tändstickor	ctr.	74,477	» » »	(196,887) 38 %
Trämassa	»	10,000	» » »	(144,639) 7,5 %
Papper	»	61,200	» » »	(939,300) 6,5 %

förutom några fåga nämnvärda manufakturvaror etc.

Norges 1877:

Träläst .....

reg.tons	59,961	af hela utförseln (830,508)	7,2 %
----------	--------	-----------------------------	-------

Danmarks 1877:

Lefvande djur	stn.	403,880	af hela utförseln (516,946)	78,1 %
Smör	tdr.	9,747	» » »	(117,742) 8,3 %
Talg	℔	39,586	» » »	(74,444) 53,1 %
Sulläder	℔	28,679	» » »	(71,735) 40 %

Ägg	tjog	12,157	af hela utförseln (944,369)	1,28 %
Spanmål	tdr.	211,819	» » » (1,115,434)	19 %
Mjöl och mjölfabrik.	ctr.	14,270	» » » (1,528,120)	0,9 %
Öl	potter	530,000	» » » (972,000)	54,5 %
Papper, pappersmassa	⌘	460,582	» » » (786,051)	58,5 %
Tändstickor och fint snickararbete	⌘	1,001,520	» » » (1,104,578)	90,5 %
Manufakturvaror	⌘	148,234	» » » (2,102,652)	70,5 %
Järn, stål o. järnvaror	ctr.	9,401	» » » (96,731)	10,4 %

Häraf framgår, att, åtminstone hvad Sverige och Norge beträffar, betydelsen af den tyska tulltarifens förändring är på det hela tämligen ringa. Af Sveriges exportvaror är det endast tändstickor samt hvete och råg, hvaraf någon betydande del gått till Tyskland; af öfriga artiklar, liksom af Norges hela utförsel, tager Tyskland åtminstone icke större andel än 10 procent. Äfven om rikskanslerens teori, att importtullen faller den utländske exportören till last, vore lika riktig som den för det finansiela förvärfssinnet är tilltalande, skulle Sveriges och Norges nya tribut till den tyska statskassan icke komma att uppgå till särdeles betydande belopp. Men man torde med fog kunna antaga, att dylik beskattning i ganska få fall skall träffa vare sig den svenske eller den norske exportören. Hvad järnet beträffar, är Sveriges andel i denna införsel till Tyskland hufvudsakligen inskränkt till sådant kvalitetsjärn, som knappt annorstädes står att erhålla och som för tysk förädlingsindustri är oundgängligt; de tyska konsumenterna hade själfva inför enquétekommisionen upprepade gånger vitsordat, att tullsatsens höjning å denna vara ovillkorligen fölle dem själfva till last, och det torde därför ej vara skäl att härutinnan befara någon nämnvärd stockning i en afsättning, som 1879 redan var af andra skäl nedtvingad till ett minimum. Likaså torde de svenska tändstickornas erkänt utmärkta kvalitet betrygga fabrikanterna mot allt

för svår känning af en tullsats, hvilken för öfrigt ej uppgick till mer än 4 % af värdet.¹ Annorlunda ställer sig förhållandet med den hufvudsakligen från Norge drifna utførseln af hyflade bräder och läkter, äfvensom af svenska byggnadsinventarier, som hade fått stor marknad i Tyskland. Men som den nya tullsatsen för denna artikel, efter sakkunnigas omdöme, helt enkelt lär vara prohibitiv, torde däraf väl uppstå stor olägenhet för de tyska konsumenterna, äfvensom något besvär för de svenska och norska

¹ Ofvanstående, som nedskrefs 1879, synes icke hafva blifvit vederlagdt af den erfarenhet som vunnits under tillämpningen af den nya tyska handelspolitiken.

Värdet af *Sveriges* utførsel till Tyskland utgjorde enligt svensk statistik:

1879	13,4 mill. kr.
1880	17,1 » »
1881	20,6 » »
1882	18,3 » »
1883	18,5 » »
1884	18,1 » »
1885	19,1 » »

Värdet af *Sveriges* och *Norges* inførsel (im freien Verkehr) till Tyskland utgjorde enligt tysk statistik:

1880	23 mill. mark.
1881	25,6 » »
1882	28,6 » »
1883	27,5 » »
1884	31,4 » »
1885	31,7 » »

Af våra konsulers rapporter, synnerligen från Hamburg, Lübeck, Stettin, inhämtas ock, att afsättningen af svenskt kvalitetsjärn, svenska och norska trävaror, särskildt sågade och huggna, på det hela icke lidit så betydligt afbräck genom tullsatserna, som i förstone befarades. Och som förklaring därtill angifves alltid de svenska järn- och trävarornas beskaffenhet. Icke ens 1885 års tre- och fyrdubbling af trävarutullarna har kunnat hindra, att ännu 1886 svenska trävaruimporten ökades både till Lübeck och Hamburg. Ännu märkligare är, att trots den betydliga tullsats af 10 mk per 100 kilo, som 1884 sattes å tändstickor, de svenska tändstickorna dock i stigande mängd införas till Tyskland.

producenterna att skaffa sin vara ingång på ny marknad, men för den tyska statskassan ingen vinning, åtminstone på vår bekostnad.

Om den tyska tulltarifens verkliga inflytande åtminstone på Sveriges och Norges handel och näringslif icke får anses särdeles betydande, har den dock redan framkallat och skall antagligen fortfarande uppehålla yrkandet på en »reciprok» behandling af Tysklands handel på Sverige. Reciprocitetens princip har hela det yttre utseendet af rättvisa och klokhet, men icke alla torde vid dess förordande besinna, hvad den samma i hvarje fall verkligen innebär.

Vid sådana fall, då tvänne länders producenter täfla om afsättning på hvarandras inhemska marknad, kan det lätt nog hända, att en förhöjning i det ena landets tulltarif rubbar bestående jämvigt i konkurrensens vilkor, och om det andra landet då höjer sina tullsatser till samma belopp, har det därmed åtminstone vunnit det ändamålet att åt sina producenter inom samma näringsgrenar bereda en fördel, motsvarande den som tillkommit deras medtäflare, hvad nu ock vederbörande konsumenter må hafva att invända mot en dylik för dem ovälkommen slutföljd af ett främmande lands åtgöranden. Det är sådana förhållanden, som äro i fråga vid tullsaternas utjämning i Tyskland t. ex. med hänsyn till Österrikes tarif för järn-, bomulls- och linnevaror, eller Frankrikes och Belgiens för hattar, glasvaror, papper, lädervaror, järnfabrikat eller salt. Men i denna mening kan någon tillämpning af reciprocitet mellan Sverige och Norge å ena sidan och Tyskland å den andra knappast ifrågakomma, af det enkla skälet att dylik ömsesidig täflan mellan tyska producenter och svenska och norska knapp finnes till. De norska eller svenska produ-

centerna af trävaror, de svenska exportörerna af tackjärn, stångjärn, plattjärn och plåt, trävaror eller tändstickor hafva icke på inhemsk marknad haft och kunna icke häller få någon nämnvärd kännning af konkurrens med utländska medtäflare, allra minst tyska, och den olägenhet, de möjligen kunna förnimma af den tyska tarifens nya tullsatser för deras varor, kunna Sveriges och Norges lagstiftare omöjligen afhjälpa genom någon som helst förhöjning i våra tullsatser för samma varor. Det förhåller sig på samma sätt med fabrikanterna af det till Tyskland utförda papper, emedan de papperssorter, som från Tyskland hit införas äro af helt annan och finare kvalitet än det trämasse- och annat gröfre papper, som härifrån till Tyskland utföres, till det mesta från fabriker särskildt för sådant ändamål inrättade.

Reciprocitetens princip tillämpad af Sverige eller Norge mot Tyskland kan således icke afse att förhjälpa just de af den tyska tulltarifen hotade svenska och norska producenterna till någon fördel; tvärtom skulle dess genomförande för dem obestriddigen verka som sten på börda. Dess syfte kan nämligen aldrig vara annat än högre tullbeskattning af de varor, som Tyskland inför till oss, och af dessa varor äro ifrågavarande exportörer icke producenter, utan endast konsumenter. De svenskar och norrmän, som från och med 1880 lida någon minskning i sin afsättning på Tyskland af trä och järn, tändstickor och hafre, papper och trämassa, kunna naturligtvis icke för sin förlust få någon ersättning utan endast ökad tunga genom tullsatser mot Tyskland, som höja kostnaden för deras förbrukning af råg eller hvetemjöl, yxor eller knifvar, skodon eller remtyg, yllestrumpor eller bomullsskjortor, maskiner eller vagnar. Utan tvifvel vore de berättigade att se en hård ironi

uti en dylik konsekvens af den tyske rikskanslerens mot dem riktade handelspolitik.

Men man kan tänka sig en annan tillämpning af reciprocitetens grundsats, lydande så här: Då Tyskland ökat sina tullsatser icke blott för lifsmedel och råämnen utan äfven, och ännu mer, för alla alster af fabriks- och handtverksnäringar, så varder häraf en följd, att all öfverproduktion icke blott Tysklands egen, som genom skyddstullarna framkallas, utan äfven öfriga länders, som genom de tyska tullarna afstängts från denna marknad, skall söka sig en väg till mindre skyddade d. v. s. mindre afstängda marknader. Världsproduktionen är enligt detta åskådningsätt ett haf eller en stor flod, som ständigt hotar att »öfversvämma» de länder, hvilka icke förstå att genom tullskydd afvärja flödet, och så snart som det ena landet genom att höja sitt skydd drifver produktionsvägen ifrån sig, störtar sig denna mot andra länder, hvilka då genast äro nödgade att »förstärka dammarna».

Tillämpad å ifrågavarande fall skulle således denna reciprocitetens princip innebära, att de nordiska länderna, för att mot samma fara ega lika värn, böra resa sina skyddsmurar lika högt som Tyskland uppfört sina, eller att Sveriges tulltaxa bör jämkas efter den tyska tulltarifen. Denna fordran framkallar jämförelsen mellan vederbörande länders tullsatser å artiklar, som för vår inhemska produktion äro af någon som helst betydighet. En sådan jämförelse mellan Tysklands och Sveriges tulltaxor är särskildt af stort intresse.¹

¹ Svenska tulltaxan har efter 1879 undergått åtskilliga förändringar, synnerligen i samband med franska handelstraktaten, men de hafva icke varit betydande. I tyska tulltarifen af 1879 hafva större förändringar vidtagits under 1885, då utom de agrariska tullsatserna äfven fabriktullarna för sidenvaror och linnevaror förhöjdes.

Först må då anmärkas, att de i den tyska tarifen förekommande skyddstullsätser på de hos oss tullfria artiklarna hafre, smältstycken, stångjärn, rundvirke, bräder, hyfladt och sågadt trä sakna all vigt såsom föredöme för länder, där importen för förbrukning af nämnda artiklar är utan betydelse och där skyddstull å de samma därför icke af någon producent påkallas. Samma är förhållandet med tullen å tändstickor, hvilkas import visst aldrig kan blifva för Sveriges fabriker menlig, men för hvilka vi ändock redan ega en skyddstull — t. o. m. betydligt högre än den som infördes i 1879 års tyska tarif.

Af de i den tyska tulltarifen förekommande skyddstullsätser, hvilka i nämnvärd mån öfverstiga den svenska tulltaxans motsvarande positioner,¹ och som för någon af våra näringar kunde hafva betydelse, äro i främsta rummet att nämna de agrariska tullarna: för hvete, råg, korn, mjöl alla slag, ister, talg, fläsk, smör, samt hästar, nötboskap, får, svin, fjäderfä, ägg m. m., alla hos oss tullfria; vidare de särdeles viktiga tullarna för järnvägsskenor, plåtar, vinkeljärn m. m. — för alla maskiner af vare sig trä, järn eller andra metaller, för lokomotiv och lokobiler, för järn och koppartråd, kardor och kardbeslag, för hela den stora grupp af varor, som svenska tulltaxan hänför till verktyg, såsom filar, sågar, liar, yxor, hammare, städ, verktygssaxar m. m.; slutligen tågvirke, kemiska glas och glas-

¹ Jämförelsen mellan den tyska tulltaxan å ena sidan och de norska och danska å den andra, visar att de sistnämnda likasom den svenska i flera och viktiga fall hafva högre skyddstullsätser än den tyska, om ock ej alltid så höga som den svenska. Bägge komma de däremot den tyska tarifen närmare än den svenska i fråga om beskattning af lifsmedel, industriella råvaror, halfabrikat och hjälpämnen samt verktyg: Norge genom sina spanmåls-, mjöl-, gryn- och ost-tullar, Danmark i synnerhet genom tullarna på stångjärn, järnvägsskenor m. m., trävaror, maskiner och verktyg.

takpännor, boktryckstilar och boktrycksfärg; soda, alun och pottaska; — samtliga dessa varor i Sverige tullfria.

Vidare förekomma tullsatserna för: linnespetsar; bomullsspetsar; finare yllefilter, ylleschalduk; helsidenvaror, halfsidenvaror, d:o med metalltråd; färgad juteväfnad; manshattar af silkesfelb; hårarbeten; gröfre läderarbeten; ljus, talg-; paraplyer af bomull, ylle, linne; strumpor, siden-; snörmakeriarbeten af silke och halfsilke; snickarearbeten, finare, möbler; väfnader: ylle-, finaste, spetsar, siden; väggur i foder; glas, grönt, ihåligt; samt slutligen *sulläder*, som i den nya tyska tarifen höjts till 32 öre för 1 kg., under det svenska tulltaxan (1886) blott har 24 öre.

Slutligen erbjuder också den tyska tarifen vida högre tullsatser än den svenska för bomullsgarn, ofärgadt och färgadt, öfver n:r 60, men som dylikt bomullsgarn icke är och svårligen kan varda föremål för nämnvärd tillverkning i Sverige, skulle dylika tullsatser för oss endast hafva betydelse af lyxtullar. Äfven för bomullsväfnaderna har den nya tarifen medfört förhöjningar, hvilka för några få rubriker bragt de tyska tullsatserna öfver de svenska, men för de flesta och viktigaste artiklarna under denna grupp äro de bägge tariferna nu i det närmaste lika.

Endast mindre skilnad förefinnes äfven mellan de båda tarifernas tullsatser för: läderarbeten, finare; ljus, stearin-; järn- och stålarbeten; papperstapeter; sadelmakarearbeten; speglar och lampetter; arbetade trävaror, fanérskifvor; snickarearbeten, gröfre; tvål, parfymrad; gevär; synålar; sämskadt eller hvitgarfvadt läder.

De flesta öfriga skyddstullar äro i den svenska tulltaxan högre, ofta betydligt högre än i den tyska; en detaljerad jämförelse af de i någon mån viktiga tullsatserna visar, att de svenska öfverstiga de tyska med:

- 200 % och därutöver: för Album; Bokpermar; Bomullsvadd; Fernissa, olje-; Färglådor;
 Garn, linne- till n:r 20; Garn, ylle-, angora eller alpacca, ofärgadt;
 Horn, arbetadt i skifvor; d:o arbetadt till annat än knappar;
 Järnkedjor, finare; Knifvar, penn-;
 Koppar- och metalltråd, pläterad, förgylt, försilfrad;
 Kakel; Krukmakarearbeten, glaserade, oglaserade; Käppar;
 Lack; Lim; Olja, oliv-, denaturerad; Pälsverk, beredda; Rörarbeten, gröfre;
 Svarfvarearbeten, gröfre;
 Tennarbeten, olackerade; Yllefiltar, grofva, otryckta, ofärgade;
 Väfnader: jute, ofärgad;
- 100—200 %: för Bokbindarearbeten; Bleckslagarearbeten; Borstbindarearbeten; Brefkuvert, olimmade; Bläck- och Bläckpulver;
 Garn, ylle (utom angora och alpacca); ofärgadt;
 Glas, spegel-, råa oslipade; Glasflusser: Guldarbeten;
 Handskar; Handskskinn; Hattar,¹ af halm, strå, bast, omonterade; Hornknappar;
 Järnvaror: saxar, polerade; rakknifvar; smärre spik;
 Korgarbeten; Koppararbeten; Nålar (utom synålar);
 Oljor: feta: rof-, lin-;
 Papper: makulatur- och annat groft; glacer-, guld- eller silfver-; Portföljer-; Papp- och pappersarbeten;
 Skomakarearbeten;
 Sköldpaddsarbeten; Svarfvarearbeten, fina;
 Väfnader, linne: gröfre; d:o vattentäta, med kautschuk;
 Ättika.

¹ Hattar af filt, ull, felb förtullas i Sverige efter stycketal, i Tyskland efter vikt, men enligt de beräkningar öfver stycketal pr skålpund, som i petitioner meddelats, blir den svenska tullen i flere fall högre, i andra fall lägre än den tyska.

- 50—100 %: för Blanksmörja, skovax; Benarbeten; Blyertspennor; Bleckslagarearbeten, lackerade; Blyarbeten; Brefkuvert, limmade;
 Garn: bomulls-, enkelt, oblekt och blekt, färgadt och ofärgadt under n:r 17;
 Glas: spegel-, folieradt, större;
 Hudar och skinn (ej pålsverk) — utom suläder och hvitgarfvadt eller sämskadt;
 Järnvaror: saxar, opolerade; knifvar, tälj-, sjömans-, gröfre arbets-;
 Krita, malen;
 Paraplyer af siden; Porslin, äkta;
 Snörmakarearbeten af linne, ylle, bomull;
 Väfnader: ylle- (andra slag än filter och mattor), gröfre, otryckta; bomulls- tyll-;
- 10—50 %: för Chokolad; Socker; Glas, ihåligt, med slipade proppar; spegelglas, slipadt, folieradt; fönster-, oslipadt, smärre;
 Hattar, af strå, halm, bast och fruntimmershattar: monterade;
 Korkar, skurna, sulor;
 Maltdrycker;
 Parfymer innehållande alkohol; Papper: tryck-, skrif-; Porslin, oäkta;
 Strumpor af linne, bomull, ylle, otryckta;
 Strumpstickor; Stärkelse; Tvål, gröfre;
 Väfnader af hår och tagel.

Som man häraf lätt finner, skulle, i fråga om tullsatsernas *förhöjning*, en efterbildning i Sverige af den tyska tulltarifen icke innebära stort annat än högre beskattning dels af ett mindre antal lyxvaror, dels af *lifsmedel*, dels af de för all industri oundgängliga råvaror, *hjälpämnen* och *maskiner* eller *verktyg*.

Förhållandet är helt enkelt, att Sverige för närvarande eger en tulltarif, som är nära nog typisk för en rent industriel protektionism. Den skyddar ännu våra flesta hus- och handslöjder, våra textilindustrier, våra finare järn- och metallmanufaktur, de flesta konfektions- och konstindustrier, handtverk såväl som fabriker för tillverkning af

nästan samtliga den inhemska förbrukningens artiklar, dels genom tullsatser, hvilka, som är visadt, ej obetydligt öfverstiga den tyska tarifens nyvunna skydd, dels genom en nästan systematiskt genomförd frihet från den börda, hvarmed tullsatser å födoämnen, råvaror, industriela hjälpämnen, verktyg och maskiner i många andra länder betunga näringslivets alla grenar. Om här skulle vara något att ur en eller annan synpunkt förbättra genom tullsatsers nedsättning eller förhöjning, torde dock särskildt den svenska industriens målsmän hafva mera varning än föredöme att hämta af den, i Tyskland genomförda reformen. Ty äfven om en eller annan gren af svensk industri kunde anse sig berättigad till nytt eller ökad skydd, torde sådan förmån för några få varda allt för dyrt köpt, om den efter tyskt mönster vunnes genom och i samband med ett försvärande af villkoren för *all* industriel produktion, genom nya eller ökade tullsatser å lifsmedel, råämnen, maskiner, verktyg och halffabrikat.

Om någonting skulle kunna upplysa de svenska industriidkarne om den rätta halten af det *nya system*, som nu allt ifrigare i Sverige förordas under ständigt åberopande af Tysklands och furst Bismarcks auktoritet, så är det väl just den utveckling som systemet fått i detta land efter 1879. Sedan därstädes motståndet mot de nya ekonomiska grundsatserna blifvit brutet genom industriidkares och agrariers förbund, så visade det sig snart, hvilken af dessa förbundna var den starkaste, och industriens målsmän hafva saknat kraften till motstånd mot sina agrariska vänners ständigt växande anspråk. Sedan det blifvit fastslaget, att

staten har rätt och pligt att skydda och garantera kapitalets och producentens ränta och vinst, har jordegarnes anspråk på skydd för jordröntan icke behöft erkänna någon gräns. Den anspråkslösa »ledande» tullsatsen af »1 mark för 100 kilogr. råg», utbyttes inom 6 år mot en tullsats af 3 mark, och redan 1887 framlades af regeringen förslag om den sammans förhöjning till 6 mark — med öfriga tullsatser för jordbrukets alster lämpade därefter. Skyddet för skogsegarnes »skogsränta» blef år 1885 med lika litet krus helt enkelt tredubbladt och fyrdubbladt. Skyddet för den tyska ullproduktionen kommer antagligen efter, hvad yllefabrikanterna än må säga mot prisetförhöjningen å denna industriens råvara. I ena som andra fallet kan hvarje klagomål öfver stegring af industriens produktionskostnad affärdas med en hänvisning å innehafvarnes af den fasta egendomen ovilkorliga rätt till bibehållande af sin ränta.

Men enär nu beskattningen af lifsförnödenheterna omedelbart träffar industriens arbetare, och som detta element i den tyska samhällskroppen är både anspråksfullt, oroligt och mäktigt, måste det samma efter systemets grundsatser tillgodoses genom en socialpolitisk lagstiftning, som garanterar åt arbetaren hans arbetes skäligen lön, lika väl som åt jordegaren hans fastighets skäligen ränta. Regeringens förslag om arbetarnes försäkring mot allt slags invaliditet äro blott de första stegen på denna bana, och kostnaden för denna försäkring lägger denna lagstiftning till större eller mindre del å »industrien», d. v. s. arbetsgifvarne, samt staten, d. v. s. samtliga skattdragande. Vi stå ännu vid de första stadierna af detta storartade dubbelexperiment såsom häpnade åskådare. Hvad man ser är vidsträckta förbindelser, stora löften, lifliga förhoppningar, växande anspråk å alla håll; förbindelser och löften gifvas af indu-

strien och staten, anspråk och förhoppningar äro förbehållna åt jordegare och kroppsarbetare. Men tillika förspörjes det af icke otvetydiga tecken, att intressenas harmoni icke är större under dessa den »sedliga och kristliga» statskonstens anordningar än under den fria utvecklingens förkättrade och förhånade välde, och man är starkt frestad till den misstanken, att både löften och förhoppningar, både förbindelser och anspråk skola visa sig på längden ohållbara, därför att de sakna förnuftig och naturlig begränsning.

**FRANKRIKES TULLTARIF OCH DE EUROPEISKA
HANDELSTRAKTATERNA
1871—1882.**

Omhvälfningen i den europeiska handels- och tullpolitiken, som varit ett af de mest framstående dragen i 1870-talets politiska och ekonomiska historia, har tagit sin begynnelse såsom en reaktion mot de franska handelsraktaterna. Det låg i sakens natur, att den modernaste protektionismens förkämpar, inom såväl som utom Frankrike, skulle sätta till sitt ögonmärke att tillintetgöra det bälverk, som dessa traktater hade upprest emot alla hastiga och starka förändringar i staternas tullbeskattning.

Det var redan en vigtig omständighet, att det system af kommersiela traktater, som utgått från Frankrikes och Englands handels- och sjöfartstraktat af 1860, hade i följd af 1870 års krigshändelser förlorat stödet af Frankrikes politiska maktställning. Likasom åtskilliga andra af Napoleon III:s skapelser fick äfven denna röna någon återverkan af upphofsmanens undergång. Men systemet var ju byggt icke blott på en enväldsherskares dekretter utan på ömsesidiga intressen hos en mängd olika stater, och ensam för sig skulle väl därför icke den politiska omstörtningen hafva utöfvat någon verkan på de handelspolitiska förbindelserna. I förstone såg det också ut, som om traktatsystemet och det därigenom tryggade friare utbytet mellan nationerna skulle få ega orubbadt bestånd.

Men 1870-talet hade fått till sin uppgift att läka såren efter två oerhörda krig och att konsolidera en af de väldigaste statsbildningar, som den nyare historien skådat. Båda uppgifterna kräfva stora statsinkomster, och stora statsinkomster vinnas lättast genom tullbeskattning. Slutligen tillkom mot årtiondets slut en ekonomisk kris af den mest vidtutseende art, som, lika träffande både industri och jordbruksnäring, föranledde mäktiga ekonomiska intressen att åt tulltariferna egna synnerlig uppmärksamhet och att af dem kräfva allahanda välgärningar.

Under samverkan af dessa omständigheter framträdde nästan samtidigt öfver hela Europa, icke blott i Frankrike utan i Tyskland, Österrike, Italien, Schweiz, Spanien, Sverige, för att icke nämna Ryssland, en mer eller mindre oemotståndlig sträfvan att höja tullbeskattningen dels till fyllande af stora skattebehof, dels till förnöjande af mäktiga skyddsintressen, och öfverallt där handelstraktaterna stodo denna sträfvan i vägen blefvo de föremål för anfall. Traktatsystemet kom i upplösningstillstånd, och det syntes under några år, som om hela Europa skulle falla tillbaka icke blott i de autonoma tarifernas anarki, utan rent af i ett allmänt ekonomiskt krigstillstånd. Lyckligtvis har åtminstone delvis och för någon tid känslan af intressenas internationela gemensamhet kunnat göra sig gällande emot de ekonomiska åskådningssätt, som icke ser annat än intressenas nationela motsättning. Året 1882 betecknar i och med det franska traktatsystemets partiela förnyelse en hvilopunkt i utvecklingen; men ännu är det långt ifrån visst, att därifrån kan utgå något som liknar sig till en europeisk fred på det ekonomiska området.

I.

Det första allvarliga anfallet mot det napoleonska tull- och handelssystemet förekom redan 1871 i själfva Frankrike och var en omedelbar följd af den napoleonska politikens stora nederlag. Det var ominöst nog, att den styrelsemakt, som under årtionden utöfvats af Napoleon och Rouher, nu var i händerna på Thiers och Pouyer-Quertier, deras starkaste motståndare från 1860 och 1868, men det var likväl icke, åtminstone i första hand, handelspolitik utan snarare finanspolitik, som dessa den franska protektionismens heroer drefvo, när de föreslogo 1871 års nationalförsamling att bestämma tullsatsen å de viktigaste råämnena af ända till — 20 % af värdet.

För fyllandet af 1871 års statsbrist erfordrades 371 mill. francs, och Thiers begärde, utom annat, dels 53 millioner i högre tull å kaffe och socker — hvilket af nationalförsamlingen utan tvekan och med tillägg beviljades —; dels en måttlig utförseltull på alla varor, beräknad till 15 mill. — hvilken lika afgjordt förkastades —; dels en kajafgift 1 fr. pr tonneau (5 mill. fr.) — hvilken utan hinder af traktaterna genast kunde utgå, och beviljades —; dels rättighet att, i mån af medgifvanden från traktatsmakterna, på främmande fartyg och de i dem införda laster lägga en »surtaxe d'entrepôt et de pavillon» — såväl till franska handelsmarinens skydd som till vinnande af 15 mill. francs. Slutligen kräde han en fast tullsats af 20 % ad valorem för silke, ull, bomull, lin, hampa, jute, förut alla tullfria, äfvensom å hudar, trävaror, oljefrön, frukter och färgämnen, — allt under förbehåll af fullt motsvarande förhöjning i tullsatsen för de fabrikat, som af dessa råvaror i Frankrike

tillverkades, samt af tullrestitutioner vid den förädlade varans utförsel.

Det var minst 165 millioner Thiers med dessa råämnestullar ville vinna åt statskassan, och han förklarade sig gång efter annan fullkomligt oförmögen att på något annat sätt fylla denna brist. Men onekligen låg också bakom de samma ett handelspolitiskt program — dels i det af Thiers själf mycket starkt betonade skyddet för Frankrikes ull- och linproduktion, dels och i synnerhet däruti, att åtgärden ovilkorligen förutsatte handelstraktaternas uppsägning och en revision af hela konventionstarifen, hvarvid tillfället var öppnadt till en fullständig återgång från den samma. Icke desto mindre var det till Thiers' och Pouyer-Quertiers öfverraskning just från manufakturintresset, som det kraftigaste motståndet reste sig mot denna kombinerade finans- och skyddspolitik. Dels hade de liberala idéerna ännu stor makt öfver sinnena, dels var det för industriidkarne en allt för vanskligh beräkning att — just i det ögonblick då Frankrikes industri behöfde all lättnad för att kunna hämta åter en förlorad afsättning — medgifva råämnenas fördyrande endast i hopp om ersättning genom höjda fabrikattullar. Nationalförsamlingens utskott underkastade också förslaget en skarp kritik och uttalade i synnerhet sitt ogillande af restitutionssystemet, på samma gång det, med stöd af inhämtade yttranden från vederbörande intressenter, förklarade, att den ifrågasatta tullen å industriens råämnen skulle innebära en stor fara för samtliga franska manufakturer.

Nationalförsamlingen var emellertid, oaktadt protesterna icke blott från frihandelsmännen utan äfven från Thiers' gamla protektionistiska bundsförvandter, af rent politiska skäl nära att gifva efter för presidentens vältaliga enträgenhet,

då Lucien Brun den 19 januari 1872 i talarestolen uppträdde med en af ett stort antal framstående industriidkare undertecknad förklaring, att Frankrikes handels- och manufakturidkare vore beredda att till undvikande af råämnestullarna åtaga sig en skatt å sin näring för fyllande af statskassans behof. Under intrycket häraf voterade nationalförsamlingen en dagordning, som, utan att godkänna principen i regeringens förslag, återförvisade tariffpositionerna till ett nytt utskott, och som bekant var denna frågas utgång nära att vålla en politisk systemväxling. Thiers afsade sig dagen därpå presidentskapet, och det var först efter en uttrycklig anhållan från nationalförsamlingen som han återtog dess utöfning.

Det utskott, som nu tog tarifförslaget under ompröfning, visade sig i princip lika fiendtligt mot det samma som dess föregångare, och det var tydligen endast för att gå den ännu outhärlige presidentens personliga önskan till mötes som utskottet, under den starkaste motivering för afslag, slutligen tillstyrkte en modifierad tillämpning af råämnestarifen, afsedd att bereda en tillgång af 93 mill. francs, dock med högst betydliga inskränkningar i de föreslagna restitutionerna för reexport. Men när frågan nu återkom till nationalförsamlingen, framträdde, sedan det blifvit tydligt, att politisk hänsyn skulle framtvunga ett principiellt bifall till Thièrs' yrkanden, i afgörandets ögonblick den viktigaste frågan af alla: den om lagens tillämpning. Traktaterna med England, med Belgien, med Österrike och med de flesta andra europeiska stater förhindrade intill utgången af den tid, för hvilken hvardera gälde, tillämpningen af den nya tarifen å de från det ena eller andra landet införda råämnena. Man beräknade emellertid ännu, att af 93 millioner francs skulle 42 millioner francs genast

kunna uttagas af varor importerade från länder, med hvilka ingen traktat var afslutad, 18 millioner när de först utlöpande traktaterna, med England och Belgien, upphörde, och 33 millioner först efter de öfriga traktaternas utlöpande. Men kunde man väl förutsätta, att Frankrike skulle t. ex. efter upphörandet af traktaten med England ålägga detta lands varor en högre tull, än som träffade liknande varor införda från Tyskland, Schweiz eller Italien; kunde man, äfven med den lifligaste önskan om återgång till forna tiders tullsystem, ur rent politisk synpunkt våga bryta de under senaste tjugu år gällande grundregler för de internationela förbindelserna med mäktiga grannar och t. ex. på England och Belgien tillämpa differentialsystemet? Utskottet uttalade öppet, att sådant ej kunde komma i fråga, och nationalförsamlingen var tydligen ej håller benägen för ett dylikt politiskt äfventyr.

Det visade sig ock snart, att den franska industriens eget intresse här gick hand i hand med de internationela förbindelsernas: såsom målsman för detta framträdde Pouyer Quartier (nu ej längre medlem af ministären) med ett amendement, som i själfva verket innebar en suspension af hela den lag, man stod i begrepp att antaga. Han föreslog, att ingen af tarifpositionerna för råämnena skulle få tillämpning, förrän motsvarande kompenstationstullar blifvit lagda å utländska fabrikat tillverkade af liknande ämnen, — en ur den inhemska industriens synpunkt fullkomligt berättigad fordran. Men då denna tullförhöjning å fabrikaten, för att vara verksam såsom kompenserande skyddstull, måste vara generel och således ej kunde inträda förr än efter den sista traktatens upphörande, var ock råämnestullarnas tillämpning därmed till samma termin uppskjuten. Thiers accepterade dock detta amendement.

Då nu nationalförsamlingen d. 26 juli 1872 antog den sålunda till sin verkan begränsade tarifen, gaf den därmed visserligen åt statskassan en ganska ringa kvot af de summor, presidenten under långa månaders häftiga debatter begärt, men den godkände dock en för honom dyrbar princip, och den gaf uppslaget till, hvad som var ännu viktigare, — nya traktatförhandlingar.

Till samma mål ledde behandlingen af regeringens förslag om en surtaxe d'entrepôt et de pavillon. Nationalförsamlingen, genomträngd af stora sympatier för den franska marinen, gick härutinnan betydligt längre än regeringen; utskottet förordade bifall till en surtaxe de pavillon af $\frac{3}{4}$ à 2 fr. pr 100 kilogr. för varor införda i främmande fartyg och till ökning af bestående surtaxe d'entrepôt ända till 3 fr. pr 100 kilogr. för sådana utom-europeiska varor, som infördes från europeisk hamn; men det föreslog tillika att till skeppsbyggeriets fromma återställa förut afskaffade ganska betydliga tullsatser (8 à 10 % af värdet) för införda färdiga fartyg samt upphäfvande af tullfriheten för skeppsinventarier. »Dessa åtgärder», sade mr Ancel, »skola återgifva åt våra skeppsvarf en liflighet, som skall komma våra arbetare till godo, och vi skola sålunda undvika att vara utländingen skattskyldiga för förnyandet och underhållet af våra fartyg, på samma gång som vår stora handelsmarin skall upprätthållas som örlogsmarinens praktiska skola.» Trots lifliga motsägelser från åtskilliga håll vunno dock samtliga dessa förslag en betydande majoritet i nationalförsamlingen. Man ifrågasatte väl uppskof med bestämmelsernas genomförande ända till upphörandet af samtliga traktaterna; men detta amendement förkastades, och hela lagen antogs den 30 januari 1872, naturligtvis under förutsättning att dess bestämmelser endast

i mån af traktatsförpligtelsernas successiva undanrödjande skulle träda i kraft. Men således förutsatte äfven denna lag traktaternas uppsägning och nya traktatförhandlingar.

Redan under förberedelserna för 1871 års tarifförslag hade presidenten varit betänkt på förverkligandet af sin favoritidé: — att genom upphäfvande eller modifikation af 1860-talets traktatsystem förskaffa Frankrike större frihet i förfogandet öfver sin tulltarif. Hans afsigt var emellertid att om möjligt vinna detta mål genom vänlig öfverenskommelse om nya traktatsbestämmelser, hvilka bättre än de af 1860 skulle motsvara den protektionistiska handelspolitikens anspråk. Han hade redan den 17 juli 1871 öppnat diplomatisk skriftväxling med London-kabinettet för att erhålla dess medgifvande såväl till de för hans finanssystem erforderliga råämnestullarna och en därefter lämpad tullförhöjning å motsvarande fabrikat, som äfven till ett ökande därutöfver med 3 à 5 % i synnerhet af det skydd, som de franska väfnadsindustrierna åtnjutit. Från engelska regeringens sida mötte icke häller i början något allvarligt motstånd emot dessa förslag i hvad de afsågo förhöjningen af råämnestullarna till vinnande af statsinkomster, och under förutsättning att lika behandling vederfores samma varor af icke-engelskt ursprung. Men när däremot fråga uppstod om högre skydd för de franska spinnerierna och väfverierna, reste sig i England en så stark opinionsyttring emot en dylik reaktionär traktatspolitik, att engelska regeringen ej kunde eller ville tillmötesgå Thiers' önskningsar. Sålunda var för genomdrifvande af Thiers' politik ingen annan utväg möjlig än traktatens uppsägande.

Den 20 januari 1872, samma dag då Thiers besvarat nationalförsamlingens negativa votum öfver råämnestarifen med sin afskedsansökan, väcktes också i nationalförsamlingen motion om uppsägande af traktaten med England och revision af konventionstarifen. Striden härom fördes med häftighet, då frihandelns vänner i en sådan åtgärd sågo ett farligt hot mot det bestående systemet, och det var äfven nu uttryckligen endast såsom eftergift för Thiers' personliga önskan, församlingen den 2 februari bemyndigade regeringen att vid lämplig tidpunkt uppsäga traktaterna med England och Belgien, hvarvid dock tillades, att »konventionstariferna skola ega gällande kraft till dess nationalförsamlingen voterar ny tarif».

Den engelska regeringens afgjorda obenägenhet att på de af Thiers föreslagna grunder afsluta ny traktat föranledde den franska regeringen att ganska snart begagna sig af denna rätt. Den 15 mars 1872 uppsades genom franske ambassadören den fransk-engelska traktaten att tilländagå innan 12 månader, så vida ej under tiden nya bestämmelser trädte i dess ställe. Den 28 mars uppsades den fransk-belgiska traktaten — och under flera månader hvilade alla underhandlingar.

Dermed var uppslaget gifvet till den stora tioåriga striden om traktatsystemets fortvaro.

Lagen den 26 juli om råämnestullarna gaf emellertid anledning till förnyande af förhandlingarna med England, hvilket Thiers ännu hoppades kunna förmå till en ny traktat, egnad att tjäna som grundval för uppgörelserna med öfriga makter. Visserligen blef ock den 5 november 1872 en traktat afslutad, hvori England, mot erhållande af några nya fördelar, medgaf tillämpningen af råämnens- och fabrikattullarna, naturligtvis dock under för-

utsättning, att de samma komme att gälla för alla andra nationer. Men i verkligheten var härmed intet annat vunnet för Thiers än godkännandet af en princip, ty det ofvannämnda amendementet till lagen af den 26 juli hade medfört, att tillämpningen af tullsatserna i hvarje fall ej kunde ifrågakomma förr än flera år efter den gamla engelska traktatens utlöpande. Kort därefter afslöts äfven med Belgien en ny traktat af den 5 februari 1873. Bägge traktaterna förelades nationalförsamlingen till godkännande, bägge väckte å alla håll stort missnöje; — men innan de förekommo till behandling, hade Thiers den 24 maj 1873 upphört att regera.

Tillämpningen af den surtaxe d'entrepôt et de pavillon, som Thiers redan den 30 januari 1872 af nationalförsamlingen utverkat, berodde eget nog hvarken på England eller Belgien utan på Österrike, hvares kommersiela intressen voro föga eller intet af den samma berörda. Det var nämligen genom en lag af den 19 maj 1866, som förut bestående surtaxe de pavillon blifvit definitivt upphäfd och detta skydd för den franska marinen försvunnit, men denna rent franska lags bestämmelser hade blifvit inryckta i en någon tid därefter med Österrike afslutad handels- och sjöfartstraktat och därigenom stälts under helgden af en internationel förbindelse. Det var att hoppas, att denna makt icke skulle göra svårigheter vid en modifikation af traktaten, som knappast berörde den sammans intressen, hälst som Thiers erbjöd särskilda medgifvanden för Österrikes Medelhafsfart. Men i denna fråga uppträdde som mellankommande part ingen mindre än furst Bismarck, hvilken i en depesch af den 26 april 1872 till Österrikiska regeringen yttrade: »Österrike är det enda land, hvilket genom traktat fått sig direkt tillförsäkrad den frihet från surtaxe de pa-

villon, som, förut dekreterad genom fransk lag af den 19 maj 1866, nu blifvit genom lagen af den 30 januari upphäfd. Alla de nationer, som i Frankrike hafva rätt att påyrka behandling som den mest gynnade nation — och Tyskland hör till dem —, äro således ej försäkrade om att från den surtaxe de pavillon, som skall utgå för de i främmande fartyg till fransk hamn införda varor, vara befriade längre, än denna traktatsförbindelse mellan Frankrike och Österrike fortfar. Tysklands skeppsredare och handlande äro därför i högsta grad intresserade af dessa bestämmelsers upprätthållande.» Och därefter fortsatte kansleren, den tiden ännu inspirerad af Delbrücks ekonomiska åsigt: »Ehuru det kan antagas, att de intressen, som uppstått af vidsträcktare handelsförbindelser, skola återvinna tillräcklig kraft att motväga den franska styrelsens nuvarande reaktionära tendenser, är det dock klart, att återställandet af en frihandelspolitik i Frankrike skulle betydligt hindras och fördröjas, om den nu rådande idériktningen lyckades förmå regeringen att upplifva det forna systemet. Ty de sålunda återuppbygda tullskrankorna skulle framkalla och själfva få sitt stöd i nya industriela intressen, hvilka sedan i tullskrankornas nedrifvande och i återgång till handelsfrihet skulle se en fara för sin tillvaro och öka motståndet emot en friare politik. Alla europeiska stater hafva således ett gemensamt intresse däruti, att de förut med Frankrike slutna handelstraktaterna behålla sin kraft, till dess att opinionen i Frankrike genomgått det nuvarande skedet af benägenhet för en protektionistisk politik.» Och till denna reklamation lyssnade furst Andrassy. Österrike afslog bestämdt Thiers' anmodan att i detta stycke återgifva Frankrike dess handlingsfrihet. Man kan lätt föreställa sig, huru presidenten häruti endast skulle

se ett tydligt vittnesbörd om dylika förbindelsers förödmjukande och skadliga karaktär.

Hvad Frankrike sålunda ernått genom Thiers' energiska sträfvan att förändra sitt lands handelspolitik var de tvänne lagarna af den 30 januari och den 26 juli 1872, af hvilka den ena, till följd af Österrikes motstånd, icke kunde genomföras, den andra, som skulle bereda en inkomst af 93 millioner, likaledes — på grund af traktaternas bestämmelser — hittills ej gifvit statskassan mer än 1 à 2 millioner; samt därtill tvänne nya traktater, hvilka med missnöje betraktades af hela representationen.

Mac Mahons regering, som icke kände sig bunden af Thiers' ekonomiska antipatier, var icke håller benägen att fortsätta en politik, som syntes lofva allt utom framgång, och för att bereda en lämplig reträtt, hänsköt den genast hela frågan om tarif- och traktatspolitiken till utlåtande af den nyss ombildade »Conseil supérieur de l'agriculture, du commerce et de l'industrie». Här saknades visserligen icke vänner af Thiers' protektionistiska politik, men, när man afsåg från alla personliga hänsyn, var dock under nuvarande förhållanden tullbeskattningen af råämnena ett allt för uppenbart felgrepp för att kunna längre försvaras, och Conseil supérieur var snart färdig med en enstämmig tillstyrkan, att lagen af den 26 juli 1872 måtte upphävas, hvarmed ock skulle följa afslag å de på den samma byggda traktaterna med England och Belgien. I fråga åter om lagen af den 30 januari visade sig väl i Conseil supérieur samma benägenhet som förut i nationalförsamlingen att tillmötesgå den betryckta handelsmarinens önsknings; men man hade under 1872 års förhandlingar fått klart för sig, att den politiska situationen svårligen lät sig med dessa anspråk förena. Ej blott Österrike, utan Tyskland, Sverige

och Norge, Nederländerna, Belgien, Italien och Portugal åtnjoto tills vidare traktatmässig frihet från all surtaxe de pavillon; England hade nyligen fått ett löfte därom, som ej kunde så lätt ryggas; Förenata staterna, som ej åtnjoto den samma, hade emot franska fartyg tillgripit repressalier, hvilka voro för handeln särdeles betungande. Med hänsyn till alla dessa omständigheter blef man snart ense därom, att för marinens skyddande eller understöd måste andra åtgärder tillgripas än det gamla handelssystemets skiljaktiga behandling af främmande fartyg, och Conseil supérieur tillstyrkte därför upphäfvande äfven af denna tariflag. Stödd på dessa uttalanden inledde regeringen skyndsamt nya underhandlingar med England och Belgien och afslöt den 23 juli 1873 tvänne nya traktater, som till den 30 juni och den 10 augusti 1877 prolongerade 1860—1861 års konventioner, med klausulen om behandling som den mest gynnade nation samt med frihet för dessa stater från all surtaxe de pavillon och med åtskilliga jämkningar i den franska tarifen till förmån för engelska mineraloljor. Den 29 juli antog nationalförsamlingen nästan utan diskussion regeringens förslag: hon upphäfdde 1872 års lagar om surtaxe de pavillon och tull på råämnen, hon förkastade Thiers' traktater med England och Belgien och godkände traktaterna af den 23 juli 1873. För en tid af 4 år voro sålunda handelsförhållandena mellan dessa stater och därmed inom Europa åter ordnade.

Denna tidrymd af 4 år var emellertid intet annat än en under dåvarande politiska förhållanden nödtvungen vapenhvila mellan frihandlare och protektionister, mellan anhängare af traktatspolitiken och kämparne för en autonom tarif. Och när de ånyo vid traktatsperiodens utgång möttes till strid, hade verkningarna af 1873—75 års all-

männa kris gjort sig tillräckligt kända äfven i Frankrike, för att där mäktigt förstärka deras led, som önskade en återgång till högre skyddstullar.

II.

För att rätt förstå den följande framställningen, måste man fasthålla, att Frankrike vid denna tid egde tvänne tulltarifer: den ena »le tarif conventionel» gällande för varor producerade i och införda från¹ länder, med hvilka Frankrike ingått särskild handelskonvention, den andra »le tarif général» gällande på grund af lag för samtliga öfriga i Frankrike införda varor. Tarif général innehöll ännu 34 införselbud, bland annat för färgextrakt, tvål, fönsterglas, buteljer, bomullsgarn, ullgarn, tyll, de flesta bomulls- och ylleväfnader, flera sidenväfnader, handskar, en mängd lädersorter och läderarbeten, fajanser, knifsmidsarbeten, de flesta järn-, stål- och metallarbeten, svarfvarerarbeten, m. fl.; för de flesta öfriga manufakturalster funnos där tullsatser uppgående till öfver 30 ja ända till 50 à 70 % af värdet.² Tarif conventionel grundlades genom

¹ Sådan var den allmänna bestämmelsen. Genom konventionen med Schweiz hade dock Frankrike förbundit sig att för de flesta varor, bland andra *järn*, icke fordra bevis om produktionsorten, och i öfrigt voro de svårigheter, som kunde uppstå i fråga om åtskilliga varors nationalitet, undanröjda genom tämligen liberala administrativa förfoganden. Likaså gälde ganska liberala bestämmelser i afseende på vilkoren för att en vara skulle anses införd *från* ett konventionsland. Se härom »Tarif officiel des Douanes de France. Paris 1877».

² Före 1848 voro förbuden i tarif général ännu talrikare, och manufakturkyddet ännu högre, hvarjämte då bestod ett helt system af betydande skyddstullar för jordbrukets och boskapsskötselns produkter. Genom en serie af författningar blef dock tarif général under 1850-talet väsentligen modifierad och i synnerhet rensad från tullsats-

den bekanta traktaten med England af den 23 januari 1860, hvilken bestämde tullskyddets maximigräns till 30 % af varuvärdet, och hade sedan genom tid efter annan med England och andra länder afslutade konventioner utvecklats därhän, att för de flesta manufakturalster tullsatserna bragts ned till och under 10 % af värdet. För järn utgjorde de dock äfven efter tarif conventionel 20 à 35 %, för bomulls- och linneväfnader 10, 15 à 18 %, för knifsmedsarbeten 15 %, för fajanser 25 % o. s. v. Tarif conventionel var sålunda sammanfattningen af de undantag från tarif général, som tid efter annan medgifvits vissa med Frankrike handlande folk, och småningom hade denna undantagstarif blifvit af vida större betydelse än den tarif, som utgjorde laglig norm för Frankrikes tullsatser. Häfstången för denna utveckling hade varit den i hvarje handelstraktat intagna klausul, som ömsesidigt tillförsäkrade »behandling som den mest gynnade nation»: hvarje nedsättning af franska tullsatser som medgifvits en ny tillträdande konventionsmakt — och hvarje sådan hade naturligtvis haft några särskilda önskingar att uppställa — hade derigenom kommit de äldre kontrahenterna till godo, och hade på sådant sätt nedsättningarna på samma gång ökat området för de tullsatser, tarif conventionel omfattade, och antalet af de stater, å hvilkas produkter den var tillämplig. Men undantagen från tarif général gälde naturligtvis icke längre än den eller de konventioner, som för hvarje position stadgat detta

serna å råämnen och födoämnen, så att det för jordbruksalster förut bestående skyddet redan 1860 nästan fullständigt borttagits genom rent autonom tullagstiftning och ej fans kvar i då gällande tarif général. Det återstod då blott att kufva manufakturintressenas starka motstånd mot det fria utbytet, och den kejsrerliga regeringen tillgrep, när den parlamentariska majoriteten visade sig öhandterlig, utvägen att genom afhandling med främmande makt bestämma tullsatserna, hvarmed den gaf upphof till tarif conventionel.

undantag: tarif conventionnel stod och föll med konventionerna, och när den föll, stod tarif général orubbad kvar såsom Frankrikes lagliga tulltaxa. Tarif conventionnel behöfde emellertid ej falla på en gång, den kunde tillintetgöras småningom, på samma sätt som den småningom uppstått; allt berodde därvid, såsom vi längre fram skola få se, på den ordning hvori traktaterna förfölle.

De stater som åtnjöto tarif conventionnel voro 1873, sedan de engelska och belgiska traktaterna förnyats, följande: England, Belgien, Turkiet, Italien, Schweiz, Österrike, Sverige och Norge, Nederländerna och Portugal; och skulle de med dem under åren 1860—66 samt 1873 avslutade konventioner utlöpa:

för England den 30 juni 1877, för Schweiz den 24 november 1876, för Belgien den 10 augusti 1877, för Österrike den 1 januari 1877, för Nederländerna den 10 augusti 1877, för Sverige och Norge den 22 mars 1877, för Italien den 19 juli 1876, för Portugal den 15 juli 1879.

Tyskland, hvärs konvention med Frankrike bar datum af den 20 augusti 1862, löstes genom kriget 1870 från alla sina däruti ingångna förbindelser, och Frankfurterfreden återställde icke konventionens bestämmelser i hvad de afsågo tulltarifernas satser. Men den upptog däremot från den samma, åtminstone delvis, den viktiga bestämmelsen om ömsesidig behandling som den mest gynnade nation ¹

¹ Frankfurterfreden af den 10 maj 1871 innehåller i art. 11, att de båda nationerna ömsesidigt skola unna hvarandra hvarje förmån i afseende å tullsatser och handel som endera medgifvit eller medgifver någon af följande makter: England, Belgien, Nederländerna, Schweiz, Österrike och Ryssland. Märkvärdigt nog var det icke Tyskland utan Frankrike som hade betingat sig detta fredsvilkor. Bismarck föreslog en förnyelse af 1862 års traktat på 10 år, men Jules

och gaf således åt denna en för alla tider — d. v. s. åtminstone intill nästa krig — bindande kraft. Tyskland och Frankrike äro numerä i sitt ömsesidiga förhållande fullkomligt fria att förfoga öfver sina respektiva tulltarifer, men Frankrike kan icke åt England, Belgien, Nederländerna, Schweiz, Österrike eller Ryssland bevilja en nedsättning i tullsatser eller en förmån för handeln som ej tillika kommer Tyskland till godo och tvärtom. Utan konvention åtnjuter Tyskland förmånen af Frankrikes tarif conventionnel så länge och så vidt den gäller för någon af dessa nationer, och om det skulle falla Tyskland in att för någon eller några nationer tillämpa strängare bestämmelser i afseende å varuinförsel än som gälla för någon af de nyss nämnda staterna, kunna i kraft af fredsslutet dessa strängare vilkor dock icke gälla för Frankrike. De bägge nationerna äro sålunda fastkedjade vid hvarandra genom bestämmelser som verksamt förhindra den mest effektiva formen af ett inbördes tullkrig, eller differentiell behandling,

---

Favre och Thiers fordrade, att alla tarifbestämmelser skulle utgå och öfverenskommelsen inskränkas till stipulationer om ömsesidig behandling som vissa andra nationer. Thiers leddes därvid af sin protektionistiska obenägenhet mot tariftraktater, och det var sålunda hans skuld, att Frankrike för *alltid* fastkedjades vid Tyskland genom en bestämmelse, öfver hvilken de franska protektionisterna sedermera bittert klagat. Men ännu egendomligare är, att då det i traktaten stipulerades lika behandling med de ofvannämnda sex nationerna, och icke med den »mest gynnade nation», så skedde detta på tillskyndan af Jules Favre, hvilken vid denna tid svärmade för en närmare sammanslutning, politisk och ekonomisk, mellan den »latinska racens» folk, hvarför Frankrike efter hans plan borde förbehålla sig fria händer att bevilja Italien och Spanien gynsammare vilkor än Tyskland. Utgången af dessa beräkningar blef nu den, att Italien och Spanien varit de nationer, med hvilka Frankrike haft svårast att sluta någon som hälst traktat, och att Tyskland 1883 och 1885 kunnat bevilja Italien och Spanien förmåner, hvilka icke nödvändigt behöfva tillgodokomma Frankrike.

och för hela det internationela handelssystemets utveckling har denna Frankfurterfredens bestämmelse en utomordentligt stor betydelse.¹

De franska handelstraktaternas system skilde sig från det, hvarunder Tysklands och Frankrikes handelsförhållanden sålunda äro ordnade, icke blott därigenom, att det var gällande för viss tid eller beroende på uppsägning, utan äfven däruti, att det, utom den ömsesidiga förbindelsen att behandla hvarandra som den mest gynnade nation, innebar traktatsmässig fastställelse af vissa tullsatser å ömse sidor. Frankrikes tarif conventionnel motsvarades i konventionsstaterna af maximisatser för tullbeskattning af flera eller färre artiklar.

Kring kärnan af de franska traktaterna, hvilka till en början alla voro tariftraktater, hade under loppet af 1860-talet grupperat sig ett helt system af internationela förbindelser mellan Europas flesta stater. Det blef för dem alla en nödvändighet att tillförsäkra sig hos hvarandra den likställighet, som kunde anses hotad genom de åt Frankrike förunnade förmåner, och där ej redan förut bestod någon traktat om behandling som den mest gynnade nation, blef dess förvärfvande en nödvändighet. Äfven de stater, hvilka med bevarande af sin tarifautonomi höllo sig från all omedelbar traktatsförbindelse med Frankrike, såsom Spanien, Holland, Danmark, kommo, genom aftal med andra konventionsstater om behandling som den mest gynnade nation, i åtnjutande af de tullindringar, som af de franska traktaterna blifvit en följd, och bildade sålunda de yttersta länkarna i systemet. Det var för öfrigt endast en

---

¹ Konventionen med Turkiet af den 1 oktober 1861 innefattade äfven endast klausulen »du traitement de la nation la plus favorisée» men gäller till ett år efter uppsägning.

del af de konventionsstaterna sins emellan slutna öfverenskommelser som inneburo nya speciela stipulationer om tullsatserna och sålunda voro verkliga tariftraktater. Sådana voro de som slötos mellan Italien och Österrike (1867), Österrike och Tyskland (1868), Italien och Schweiz (1868), Belgien och Italien (1863), Belgien och Schweiz (1862), Tyskland och Schweiz (1869). Allenast försäkran om ömsesidig behandling som den mest gynnade nation innehöllo traktaterna mellan England och Tyskland (1865), Tyskland och Italien (1865), England och Belgien (1862), Belgien och Österrike (1867), England och Italien (1863), England och Österrike (1865) samt Österrike och Sverige—Norge (1873). Men så länge som enhvar af dessa stater genom tariftraktat med Frankrike eller annan makt hade en eller flera af sina tulltarifpositioner bundna, gälde naturligtvis denna förbindelse äfven i förhållande till de öfriga, hvilka fått försäkran om behandling som den mest gynnade nation.

*   *   *

Detta de franska handelstraktaternas system hade utan tvifvel mäktigt befordrat det fria utbytets befastande och utveckling i Europa. För frihandelns anhängare hade det haft sin betydelse icke blott däruti, att det åt hvarje land skaffade en för viss tid garanterad utländsk marknad för dess produkter, icke håller blott däruti, att det medförde ömsesidiga nedsättningar i tariferna, som till följd af klausulen »du traitement de la nation la plus favorisée» vanligen sträckte sin verkan till nationernas hela internationela samfärdsel, utan äfven därutinnan att det stälde sig som en skyddsmur mot de sträfvanden efter ökad skydd, som inom hvarje land kunde tid efter annan göra sig gällande

till tulltarifens förhöjning. Ur de tvänne senare synpunkterna hade det åter för det fria utbytets motståndare varit en nagel i ögat. Hvad dessa mot det samma haft att anföra hade dock under en lång tid varit utan verkan; men omständigheterna hade nu så fogat, att, just vid tiden för systemets förnyande, de svaga sidor det onekligen egde inbjödo dess fiender till förnyade anfall och lättare segrar.

Sålunda hade ju obestriddligen i traktaternas stadgande om tullsatsernas belopp förefunnits ett band på de kontraherande staternas frihet, som under vissa förhållanden kunnat blifva af mycket ömtålig natur. I länder som behöfde ökade statsinkomster hände det lätt, att dylika förbindelser kommo i strid med det rent finansiela intresset, och vid en sådan konflikt, hvaruti nationalkänslan så lätt uppeldades, blef begäret efter själfbestämmningsrätt ofta starkare än andra intressen. Frankrike själf var, som vi sett, af sådan anledning åren 1871—72 nära att bryta sönder det verk, som det under föregående decennium hopfogat. I Italien, i Österrike, i Schweiz ådagalade liknande företeelser under åren 1874—78, att när skyddssystemets anhängare fingo statsfinansernas intresse på sin sida, bidrog traktatsystemet snarast till att öka verkan af deras allmänna vädjande till den nationela själfständighetskänslan.

Det var vidare af vigt, att när kejsar Napoleon genom traktaten med England och öfriga makter bestämde Frankrikes handelspolitik, skedde detta visserligen i uttaladt syfte att just genom sänkandet af Frankrikes egna tullsatser befordra den inhemska konsumtionens intressen och gynna den franska industriens egen utveckling, men alltid under förutsättning därjämte af betydande fördelar för Frankrikes export. För att vinna det understöd af allmänna opinionen, som för franska folkets suverän vid prerogativens

utöfvande var så nödvändigt, kräfdes det något mera än förkunnandet af en för mängden svårfattlig ekonomisk princip; det behöfdes en synbar och påtaglig vinst, som kunde hos vissa intressenter framkalla ett lifligt bifall, egnadt att öfverrösta andras lifliga missnöjen. Det var när Frankrike halföppnade sin marknad och sina hamnar för engelska och tyska garner och väfnader, för engelskt, svenskt och belgiskt järn, för Österrikes stålarbeten och lädervaror, för engelska och norska fraktfartyg, icke nog med de fördelar som därigenom bereddes åt franska köpmän eller konsumenter af allehanda varor: det var nödvändigt att därjämte kunna visa, huru andra nationer på samma gång, och i gengäld för Frankrikes tullnedsättningar, mer eller mindre öppnat sin marknad för franska näringsalster. Det var också ingalunda små medgifvanden de franska underhandlarne visste att vid denna tid utverka: där förekommo för *viner*, Frankrikes förnämsta utförselvara, nedsättningar i Tyskland från 45 à 60 fr. till 30 och sedermera till 15 fr., i Österrike från 65 till 30 fr., i Sverige från 47 à 34 till 23 fr., i Norge från 96 à 94 till 29 fr., i Schweiz från 30 till 3,50 fr.; för *sidenväfnader* i Tyskland från 8,25 till 3,75 fr., i Sverige från 2,50 à 19,5 till 1,60 à 4,81 fr. o. s. v. för att ej nämna de mångfaldiga nedsättningarna i de flesta konventionsländerna å bomulls- och linnevaror, kläden, ylleyger, metallarbeten, hattar, handskar, band, modevaror och »articles de Paris» af alla slag. När man uppgjorde med stater, som redan förut så mycket reducerat sin tulltaxa, att föga fans att därutinnan begära, så blefvo i stället, såsom i Schweiz, till gengäld för åtnjutandet af Frankrikes tarif conventionnel betingade medgifvanden af litterär, artistisk och industriel eganderätt l. d. När så föll sig, utverkade man till och med, såsom af Sverige, sådana för-

måner för franska produkter, som verkliga inneburo ett uteslutande privilegium för Frankrike. Med ett ord hela systemet berodde på *reciprocitet* i egentligaste mening, på en sådan exportintressenas reciprocitet, som lätt kunde anses innebära, att den ena statens tullsatser väsentligen berodde af höjden å den andra statens tulltarif. För dem som räknade på systemets vidare utveckling var det också klart, att den samma borde fullföljas genom ytterligare ömsesidiga nedsättningar i de traktatmässiga tullsatserna.

Men om nu å ett eller annat håll ett bakslag inträdde: om en eller annan konventionsmakt vid traktatstidens slut lät sig angeläget vara att förhöja i stället för att nedsätta tullsatserna å de för Frankrike viktiga produkterna, å siden, vin och lyxartiklar, hvad hade då Frankrike att göra? För frihandelns vänner var svaret gifvet: det är ju egentligen ej för andras skull utan för sin egen skull som ett land modererar sina skydds- eller finanstullar, och däruti att andra länder tillfoga sig ondt genom höga tullar ligger intet skäl att till egen skada följa deras exempel. Men man kom icke så i en handvändning till rätta med det allmänna föreställningssättet. Sedan det under årtal varit framhållet och betonadt, att traktaterna inneburit ett utbyte af tullnedsättningar, kunde man icke så lätt arbeta bort den tanken, att reciprocitetens princip äfven fordrade tullförhöjningar som vedergällning för tullförhöjningar. Och därtill måste ju äfven komma att, då traktaterna med sina tullnedsättningar skaffat frihandeln ett kraftigt stöd i vissa industrier, hvilkas speciela exportintressen genom dem gynnades, så blefve, i mån af de främmande makternas tullförhöjningar å franska produkter, dessa industriernas intresse i samma mån mindre lifligt fästadt vid traktatsystemets upprätthållande.

Vi skola i det följande se, huru yrkandena å nationel själfbestämmingsrätt öfver tulltarifen och å reciprocitet i tullsatzernas bestämmande, så väl i Frankrike som annorstädes, växte ut till en verklig fara för traktaternas bestånd eller förnyande, huru skyddsystemets anhängare bemäktigade sig dessa under vissa förhållanden starka positioner, för att därifrån rikta sina anfall mot den frihandels-stabilitet, som hittills varit dem till hinder.

* * *

Ännu år 1874 var tänkesättet i Frankrike så gynnsamt stämndt för utvecklingen af den fria handeln och traktatsförbindelserna med främmande makter, att regeringen kunde den 1 april med Ryssland afsluta en handels- och sjöfarts-traktat, hufvudsakligen innefattande klausulen om ömse-sidig behandling som den mest gynnade nation, och vinna representationens godkännande däraf, ehuru genom den samma åt Ryssland förunnades åtnjutande af Frankrikes tarif conventionnel utan att däremot å Rysslands sida med-gafs någon som hälst nedsättning i detta lands ytterst höga skyddstullar eller annan förmån för Frankrikes export. Rysslands import hade förut, äfven sedan år 1857 en handelstraktat afslutats, i Frankrike varit behandlad, liksom Förenta Staternas, Spaniens och flera länders, efter tarif général, och dess sjöfart varit belagd med surtaxe de pavillon, så länge sådan i Frankrike uppburits: dess import till Frankrike bestod mestadels i råvaror såsom hudar, skinn och spanmål och af fabrikat blott i repslagarearbeten, tuldador, läderarbeten och linnevaror, allt uppgående till värde af 120 millioner francs, under det Frankrikes export till Ryssland var begränsad till 40 millioner francs. Den enda gengäld, Frankrike erhöll för sitt medgifvande af friare

import, var en reglering af konsulatsförhållandena och af bestämmelserna om franska i Ryssland affidna undersåtars kvarlåtenskap. Traktaten var sålunda en tillämpning af Sir Robert Peels och frihandelsmännens grundsats, att medgifvande af friare utbyte bör ske för det importerande landets egen fördel och utan fordran af reciprocitet i detta hänseende.

År 1875 beslöt visserligen franska nationalförsamlingen, att de gällande handelstraktaterna skulle uppsägas; men detta skedde ännu icke i tillkännagifven afsigt att däri- genom bereda återgång till en mera restriktiv tulltarif eller upphäfvande af traktatsförbindelserna, utan uttryck- ligen endast för att förskaffa Frankrike friare händer vid de underhandlingar som borde företagas om nya traktater. Regeringen erbjöd också snart därefter de främmande mak- terna förlängning af traktaten intill den 10 augusti 1877, till hvilken tid den belgiska traktaten skulle utlöpa och då man antog, att underhandlingarna med samtliga makter borde hafva ledt till nya öfverenskommelser. Det synes vid denna tid hafva varit en, nog allmän föreställning, att hvad härvid skulle eftersträfvast var en nedsättning och visserligen icke en förhöjning i tarifsatserna, och att liksom tarif conven- tionnel nu var ett undantag från den gamla tarif général, så borde först tarif conventionnel genom lag förvandlas till tarif général och sedan genom nedprutning af dess tull- sätser bildas en ny tarif conventionnel.

Den 7 april 1875 riktade handels- och åkerbruksmini- stern (då vicomte de Meaux) till samtliga franska handels- och manufakturkamrar, med anledning af traktaternas snart förestående utlöpande, en rundskrifvelse, hvori de upp- manades att afgifva sitt yttrande öfver följande frågor:

1. Hvilka nedsättningar eller förhöjningar böra vidtagas vid en förestående revision af Frankrikes tulltarif?
2. Böra värdetullar eller specifika (vigt- och mått-) tullar företrädesvis användas?
3. Kan en förändring af tulltarifen åvägbringa förhöjning af statsinkomsterna?
4. Är konventions-systemet att föredraga framför tillämpningen utan konvention af en genom lag fastställd tarif général?

Svar å dessa spörsmål ingingo från 55 handelskamrar och 24 manufakturkamrar. Dessa inlät sig äfven på frågan om verkan af 1860-talets konventions-system, och ett stort antal, i synnerhet de som representerade sjöstäder och vindistrikt, ville på dess räkning skriva alla de framsteg som sedan 1860 försports i Frankrikes ekonomiska utveckling. Alla voro emellertid eniga därom, att de icke hade någon tanke på en återgång från den tarif som genom konventionerna kommit till stånd: äfven de som voro mest fiendligt stämda mot konventionspolitiken framhöllo »otillräckligheten af den inhemska marknaden och nödvändigheten af export för franska produkter» som afgörande skäl för ett »principielt vidhållande af nu bestående tullsatser och de af dem beroende fördelar å utländsk marknad.»

Hvad i öfrigt beträffade den viktiga frågan, huruvida konventioner borde vidare avslutas, var det väl ett mindre antal, 14, som, ehuru de förordade bibehållande af den då gällande konventionstarifen, afstyrkte alla konventionsaftal med främmande makter om vissa tullsatser. Dessa anförde som skäl för sina åsichter, att konventionerna alltför mycket bunde Frankrikes ekonomiska handelsfrihet: de omöjliggjorde sådana modifikationer af tarifen, som vid vissa tillfällen och för vissa industrier kunde vara ända-

målsenliga: de förhindrade de tullförhöjningar, som kunde vara af statens finansiella behof påkallade: de förminskade representationens makt öfver tulltarifen, i det de gjorde tullsatserna hufvudsakligen beroende af regeringens förhandlingar med främmande makter, och de bidroge slutligen till tarifens förändring i frihandelsriktning, i det hvarje ny konvention medförde ny nedsättning af tullsatserna, som genom tillämpning af klausulen om behandling som den mest gynnade nation utsträcktes till samtliga konventionsmakter.

De allra flesta (62) handels- och manufakturkamrarna kommo dock till en motsatt åsigt, väsentligen på grund af den tankegång, som af Paris' handelskammare uttrycktes sålunda: »konventionerna tillförsäkra handel och industrien stadga, hvaraf de äro i behof för att kunna begynna och föra till slut betydande företag, utan att utsättas för de oberäkneliga hinder, som kunna uppstå genom täta förändringar i sådana tulltarifer, hvilka genom helt och hållet inre lagstiftning bestämmas»; hvarjämte de framhöllo den obestriddiga sanningen, att konventionerna i synnerhet måste anses gynnsamma för de industrielt mest utvecklade länderna, till hvilka med skäl Frankrike kunde hänföras. Den erfarenhet som vunnits, när Förenta Staterna på en gång genom en hastig öfvergång till en prohibitiv tulltaxa utestängde den franska industrien från sin marknad, syntes för de flesta ådagalägga vigten af att, så vidt möjligt, genom konventioner betrygga de franska manufakturaltrens afsättning å utländsk marknad. Däremot syntes eget nog alla vara eniga om, att ur konventionerna borde försvinna klausulen om hvarje makts behandling som den mest gynnade nation, en försäkran, hvilken de samtliga betraktade såsom ledande till allt för stor rubbning i tull-

tariften och såsom icke förenlig med den princip af reciprocitet, hvilken ju skulle ligga till grund för konventionssystemet.

Det anmärktes redan af Conseil supérieur, till hvilken dessa uttalanden öfverlemnades, att om den nämnda klausulen ur handelskamrarnas synpunkt kunde vara öfverflödig, måste den däremot ur de kontraherande staternas synpunkt vara ett oeftergifligt vilkor för hvarje tariffkonvention. Det torde också för hvar och en som ur allmän synpunkt öfverväger dessa frågor vara klart, att klausulen om behandling som den mest gynnade nation är själfva kärnpunkten i konventionssystemet och att däri ligger den ekonomiskt-folkrättsliga princip, som i hela detta system har den mest varaktiga betydelsen. Frankrike kom, såsom vi skola finna, ganska snart att själfv erfara vigten af dess bibehållande.

Handelskamrarnas yttrande öfver denna och öfriga punkter öfverlemnades til »Conseil supérieur de l'agriculture, du commerce et de l'industrie»¹⁾ som under handelsministrarnas ordförandeskap sammanträdde den 23 mars 1876 och i fyra månader sysselsatte sig med öfvervägande af de frågor, som med tulltarifens revision och konventionernas förnyande egde samband. Här företogs en fullständig »enquête», vid hvilken hördes målsmännen för Frankrikes flesta industrier, för åkerbruk och handel, och hvar under visserligen förekommo framställningar om nytt eller högre skydd för vissa näringsgrenar, men i allmänhet från

¹⁾ Denna institution var, efter senaste omorganisation af den 6 och 7 juni 1873, delad i tre afdelningar, för åkerbruk, handel och industri. Däri deltog å ämbetets vägnar Franska bankens guvernör och åtta »chefs de service» från handels-, finans-, utrikes-, marin- och allmänna arbetenas departement och dessutom af handelsministern utsedda 27 deputerade, 11 målsmän för åkerbruk, bankväsen och industri samt presidenterna för de förnämsta handelskamrarna.

industriens sida ännu gjorde sig gällande allenast en försigtig omsorg om bibehållande af bestående ordning.

Sammanställningen af Conseil supérieur gaf emellertid frihandelns vänner i Frankrike icke stora utsigter att se förverkligade de förhoppningar, de å sin sida fäst vid den åsyftade omarbetningen af tarif général, och det resultat hvartill dess arbeten ledde var också för dem föga tillfredsställande. Deras första och viktigaste yrkande, borttagande eller nedsättning af den tullsats å stenkol (12 cent. pr 100 kil. eller 6 % ad valorem) som ännu gälde äfven efter tarif conventionnel, hade icke vunnit något afseende. Conseil supérieur yttrade därom helt enkelt, att man ej kunde tänka på att höja tarifen för stenkol, »industriens bröd», och i diskussionen anfördes som afgörande skäl för dess bibehållande, att den åt staten gaf en inkomst af 10 mill. fr. Icke håller de dryga tullsatserna å järn voro föreslagna till nedsättning. Tillika anmärkte frihandlarne med bitterhet, att Conseil supérieur ansett sig göra nog, då den icke förordade de höga skyddstullar (af 20 à 50 %) som sodafabrikerna begärt emot införseln af vissa förut tullfria kemiska fabrikat, men i stället föreslagit hälften af hvad dessa begärt, uppgående till 10 % af värdet, oaktadt här var fråga om hjälpmedel viktiga för all annan industri; likaledes att den för de förut tullfria oljefröna, — hvilkas betydelse för industrien framgick däraf att den årliga införseln däraf utgjorde 400 mill. kilo, — på yrkande af jordbruksintressets målsmän föreslagit en tullsats af 60 centimer pr 100 kilo (5 à 10 %); vidare att på begäran af tegelslagarne i Nordfrankrike föreslagits skyddstull af 1 à 2 fr. (5 %) för tegel; att Conseil supérieur i strid mot yrkanden från flera industriens målsmän tillstyrkt upprätthållandet af surtaxe d'entrepôt; att den förordat

ökandet af samtliga tullsatserna å bomullsgarn normalt med 10 %, och slutligen att den förvandling af tullsatserna ad valorem till specifika tullsatser, som utgjort den vigtigaste delen af dess arbete, innebar dolda, men icke obetydliga, förhöjningar i skyddet för flera franska industrier.

Den mängd värdetullar, som funnos i Frankrikes tariff conventionnel, hade tillkommit sålunda, att man vid de förhandlingar, som efter den principiela traktaten den 23 januari 1860 skulle närmare bestämma samtliga tullsatsers belopp, fann sig sakna nödig erfarenhet, för att kunna specifikt rubricera alla artiklar därhän, att tullsatser, bestämda efter vikt eller mått, komme att i hvarje fall motsvara den värdetull, som ansågs berättigad. Man stannade alltså för en mängd varor, såsom väfnader, glas, porslin, kramvaror, metallarbeten m. fl. vid mera generela rubriker och den vida bekvämare bestämmelsen af tull å 5, 10, 15, 20, 25 % ad valorem. Däraf hade naturligtvis i Frankrike, såsom öfverallt eljest, där samma system mera allmänt tillämpas, framträdt allehanda svårigheter vid tullbehandlingen. Handeln klagade öfver trakasserier, tulltjänstemännen öfver bedrägerier och de skyddade industrierna öfver skyddets kringgående, och vid tiden för den nu företagna revisionen syntes opinionen hafva varit nästan enstämmig i fordran på förvandling af tullsatserna ad valorem till specifika (mått- och vikt-) tullar. Uppgiften var emellertid ej den lättaste, och särskildt är att märka, huru den samma med en viss nödvändighet medförde förhöjande af skyddet för åtskilliga varor. En specifikation kan omöjligen fullföljas så långt, att icke i vissa grupper förenas varor af ganska olika värden, och då den fasta tullsatsen bestämmes icke efter det lägsta värdet inom gruppen utan efter ett medeltal, komma gärna de

artiklar, som hafva lägsta värdet, att få en högre tull sig åsatt, än de draga vid en fullständig tillämpning af värdetullsystemet. För att motväga denna tendens skulle det åtminstone fordras att rätt grundligt sänka tarifen i dess helhet, men något sådant var nu ej i fråga. Man torde ej misstaga sig, om man häri söker förklaringen å den enstämmighet, hvarmed denna gång skyddssystemets anhängare fordrade utbytet af värdetullar mot specifika tullar: de skulle därigenom lättast ernå en förhöjning i skyddet för vissa gröfre fabrikat. Men frihandelns vänner märkte syftet och klagade öfver tillämpningen af en princip, som de eljest gillade, och England märkte i synnerhet, att vissa af dess bomulls- och linnevaror skulle efter den nya tarifen möta en högre tull än efter tarif conventionnel.

Om man frånser de ofvannämnda förhöjningarna å vissa artiklar, som onekligen inneburo en eftergift för framställda yrkanden å skydd, äfvensom åtskilliga föreslagna förhöjningar i tullsatser för några finare födoämnen, såsom sötvattensfiskar, ostron, fågel och annat villebråd, hummer, honing, frukt, färskt kött, finare ost äfvensom å öl och vin, hvilka uteslutande ur finansiell synpunkt eller som lyxtullar motiverades, — var emellertid det förslag, som Conseil supérieur under handelsministerns ledning utarbetade, uttryck för den tydligt och bestämdt uttalade principen, att de genom handelstraktaterna tillskapade normerna för handelsförbindelserna borde upprätthållas och om möjligt genom nya traktater vidare utvecklas. Den verkställda undersökningen ledde ock till fasthållande i allt väsentligt af tarif conventionnel, och vi behöfva här ej för den samma lemna någon vidlyftigare redogörelse, utom i hvad som rörer de för Sverige och Norge viktigaste tullsatserna.

Det kom icke i fråga att föreslå någon nedsättning i den, efter hvad Conseil supérieur själf medgifvit, »enormt höga» tullsatsen (48 fr.) å Norges förnämsta exportvara, klippfisk (morue), hvilken uppgick till omkring 100 % af värdet. Hindret mot en af den sydfranska befolkningens intresse väl påkallad nedsättning i denna lifsmedelstull låg fortfarande i den allmänt gängse och starkt rotfästade öfvertygelsen, att franska örlogsmarinens rekrytering af dugliga sjömän i väsentlig mån berodde på den uppmuntran, som genom detta skydd bereds åt det stora hafsfisket, en industri som för öfrigt äfven direkt understöds af franska staten. Under den lifliga agitation, som i flera år pågått för handelsmarinens intressen, hade ingen utsigt funnits för åtgärder, som kunde anses på ringaste sätt minska dess innehafvande förmåner. »Un intérêt supérieur, celui de la marine, prime tous les autres» sade rapportören i Conseil supérieur.

Af särskildt intresse var att iakttaga, hvad undersökningen gaf vid handen i fråga om tullsatserna för Sveriges förnämsta exportvara, järnet, hälst som just den svenska exporten var hufvudföremål för meningsskiljaktigheterna. I fråga om tackjärn synes ej hafva yrkats nedsättning af satsen 2 fr. pr 100 kilo, hvilken, uppgående till 20 % af värdet, ansågs »suffisamment élevé». I fråga om tullen å stångjärn, vinkeljärn och räler, 6 fr. pr 100 kilo, yttrade den afdelning af Conseil supérieur som beredt detta ämne: »man har föreslagit att nedsätta denna sats till 4 fr.; här-om har diskussionen i synnerhet varit liflig. Å ena sidan har man framhållit, att järnet är oundgängligt för nästan alla industrier, att bruket däraf blir allt allmännare, att intet bör försummas för att förminska dess pris, och att en tull af 6 fr. d. v. s. å mer än 35 % af värdet, verkligan

innebär ett öfverdrifvet skydd. Bör man för att skydda järnfabrikanterna ålägga hela Frankrike en så tung börda? — Man erkände också nästan allmänt, att en nedsättning i tarifen för *stenkolsjärn* kunde beviljas, utan att vålla stor olägenhet för de franska verkstäder, som frambragte sådant järn. Endast de få verk, som framstälde järn med träkol, kunde möjligen lida genom en nedsättning af tarifen. Men vore det logiskt och rättvist att till hela järnindustrien utsträcka ett öfverdrifvet högt skydd, som på sin höjd kunde vara behöfligt för den minst betydande specialgrenen af denna industri? Man hade för påståendet, att tullsatsen 6 fr. vore allt för hög, anfört som bevis, att under den bestående tulltarifen endast obetydligt utländskt järn införts i Frankrike — 1873: 19,000 tonnes, 1875: 17—18,000 t. — under det Frankrikes egen järntillverkning uppgått till 900,000 tonnes eller dubbelt mera än 1860. Då år 1860 tullsatsen nedsattes från 22 fr. till 6 fr., inträdde väl för flera sämre utrustade eller illa belägna järnverk hårda tider — på åtskilliga ställen fingo träkolsjärntillverkare inställa sin verksamhet; men denna tid var nu öfver, och förbrukningen af järn tilltog oupphörligt inom landet, på samma gång tillverkningen förbättrats så, att Frankrike kunnat exportera 50,000 tonnes järn. En nedsättning af 2 francs skulle därför icke ens motsvara de anspråk som från flera håll blifvit framställda.»

Å dessa skäl svarade man från andra sidan med icke mindre liflig öfvertygelse: »En nedsättning, hur ringa som hälst, af järnindustriens skydd skulle vara tillräcklig för att ånyo framkalla en omstörtning liknande den som uppstod 1860. Redan under flera år hafva järntillverkarne arbetat med förlust. Järnpriset har efter 1860 fallit från 30 fr. ända till 18 fr. pr 100 kilo. Också kämpa flera

verkstäder endast med svårighet mot mera gynnade konkurrenser. I England är kolet prisbilligare än i Frankrike. I Sverige är det träkolsjärntillverkningen som finner de gynsammaste vilkor, — emedan Sverige är täckt af skog. Träkolen betalas där med 3 à 5 fr. pr kubikmeter, under det i Frankrike priset uppgår till 15 à 18 fr. Också hafva åtminstone tre fjärdedelar af träkolsjärnverkstäderna dukat under. De som ännu fortleva hafva därför att tacka allenast den goda kvaliteten hos sitt järn utan att dock göra någon god affär» o. s. v.

Efter den långvariga diskussion, som förevarit om detta ämne, hade komitén beslutit tillstyrka bibehållandet af gällande tullsatser, och i plenum inom Conseil supérieur kom man efter ett lika lifligt meningsutbyte till samma resultat. Här var det ännu mera tydligt, att allt berodde på det svenska träkolsjärnet. Hade man kunnat finna någon utväg att vid tullbehandlingen särskilja träkols- från stenkolsjärn, hade antagligen meningarna förenat sig om tullsatsens bibehållande för det förra och nedsättning till 4 fr. för det senare, hvilket å ömse sidor ansågs vara mer än tillräckligt skyddadt. Men det erkändes, att en sådan skilnad ej kunde uppdragas; ett förslag, som därutinnan framställdes af Mr Amé, tulldirektören, togs tillbaka, och ett förmedlingsförslag, afseende en tull af 5 fr. för hela positionen, föll på paria-vota, 15 mot 15. — Regeringens förslag bibehöll den gamla tullsatsen.

Af intresse för Sveriges export var för öfrigt endast behandlingen af frågan om hyflade och spåntade golfbräder och lister. Vid underhandlingen med Schweiz 1864 hade, efter hvad i Conseil supérieur Mr Ozenne upplyste, fråga uppstått om tullbehandlingen af såväl parkettinläggning som vanliga golfbräder, och hade den franske underhand-

laren därvid uppgifvit, att de senare i Frankrike behandlades såsom sågadt trä (*bois sciés*), som var tullfritt. Efter konventionens afslutande bekräftades detta yttrande genom ett cirkulär af tullstyrelsen, som förklarade golfbräder för »*bois sciés*». Sedan hade man begynt spänta dessa bräder, och de fortforo ändock att mottagas tullfria, hvilket i senare tid framkallat lifliga reklamationer från franska tillverkare af denna vara. »*Le comité consultatif des arts et manufactures*» hade en gång efter lång undersökning föreslagit en tullsats af 2—3 fr. för denna vara, och detta förslag upptogs nu af *Conseil supérieur*, som i tarifen införde för »*frises ou lames de parquet rainées ou bouvetées*» 2—3 fr., en tullsats beräknad till 10 % af värdet. Mr Ozenne yttrade i *Conseil supérieur*: »Om konventioner längre fram afslutas med Schweiz och Sverige, skola reklamationer göras emot denna tullsats och den får då modifieras», — och äfven andra uttalade att denna position borde betraktas som ett »*moyen de négociation*».

Stödd på yttrandena från handelns och industriens officiella organer och på den utredning som åstadkommits af *Conseil supérieur*, framlade nu Mac Mahons regering för representationen 9 februari 1877 ett förslag till lag om en »*tarif général des douanes*», hvilken efter regeringens egen förklaring »innebar ett nytt steg i riktning till industriens frigörande från protektionens band och en allt mera liberal kommersiel lagstiftning, enär den, oaktadt de ökade bördor som landets olyckor pålagt industrien, med få och obetydliga undantag höll sig inom gränserna af de tarifsatser, hvilka 1860 ansågos tillräckligt skyddande», d. v. s. att i stället för den gamla *tarif général* den genom

traktaterna skapade tarifen skulle i de flesta delar erkännas såsom Frankrikes lagbestämda tulltaxa. Utgångspunkten för detta förslag var den af regeringen uttalade åsigten, att den gamla tarif général »icke längre svarade mot industriens och handelns fordringar», att den vore »helt och hållet otillämplig» och icke kunde läggas till grund för underhandlingar med främmande makter. Genom att skarpt framhålla denna synpunkt och vid hvarje särskild position anställa jämförelse med motsvarande tullsats i tarif général kunde regeringen också beteckna sitt förslag som ett framsteg i liberal riktning äfven då när de satser som föreslogos i själfva verket inneburo en förhöjning af tarif conventionnel. Så var fallet med de af regeringen accepterade förhöjningarna för brom och jod, för tyll, för oljefrön, för bomullsgarn och äfven med en, på grund af färgfabrikanternas yrkande af regeringen själfmant föreslagen ny tullsats af 5 % å stenkolstjäreextrakter, benzin och benzol. De af Conseil supérieur föreslagna tullförhöjningarna för vissa lifsmedel uppfördes likaledes, men uteslutande motiverade som finanstullar. I allmänhet kan man säga, att hela förslaget innebar en särdeles moderat kompromiss med de protektionistiska tendenser, som redan vid denna tid gifvit sig tillkänna; och att man ännu i de ledande kretsarna stod fast vid tanken att, så vidt möjligt, bibehålla status quo och förskaffa sig en gynsam position för afslutande af nya handelstraktater.

Lagförslagets sista, 5:te, paragraf innehöll en bestämmelse, enligt hvilken regeringen skulle ega att med en eller två »decimer», 10 eller 20 %, förhöja tarifens satser för varor från sådana länder, hvilkas tullsatser för franska produkter i medeltal öfverstege 15 % af varuvärdet. Regeringen erinrade, att Frankrikes gamla tarif général vore

särdeles prohibitiv och att då man nu skulle ersätta den samma med en tarif général, hämtad från konventions-tarifen, någon »reciprocitet» från andra länder måste begäras och att regeringen därför borde ega i sin hand medel att framtvinga den samma.

Här hade man således med bibehållande af samma reciprocitetens grundval, som redan framträdde vid de förra traktaternas avslutande, i bakgrunden låtit framskymta en »tarif majoré». Huru denna tanke och detta hot under omständigheternas tryck fingo ökade dimensioner, skola vi snart se.

Det synes hafva rådt någon tvekan om den rätta formen och vägen för behandlingen af de uppgifter, som nu förelågo: huruvida man skulle först afvakta kamrarnas beslut i fråga om den nya tarif général, för att sedan, med denna till utgångspunkt, upptaga underhandlingarna om nya traktater; eller om man borde genast med de förnämsta konventionsmakterna ingå aftal om nya traktater, att förelägga kamrarna till godkännande samtidigt med besluten om tarif général. Det var tämligen uppenbart, att den senare utvägen lade hela tariffrågan mera i regeringens hand, emedan avslutade traktater skulle nödga kamrarna att behandla tarifen som en helhet till bifall eller afslag, under det att en före traktatsförhandlingarna försiggången pröfning af den nya tarif général ovilkorligen skulle medföra en ändlöst detaljerad partistrid, hvars resultat för de olika positionerna icke kunde beräknas och tillika kunde väsentligen binda regeringens frihet i därefter företagna traktatsförhandlingar. Stödd på det lifliga förordet från de flesta handelskamrarna och från Conseil supérieur för traktaternas förnyande, och med hänsyn dessutom till de då uppsagda men förlängda traktaternas nära förestående

utgångstid, begynte också regeringen redan i april månad underhandlingar om ny traktat med England och Belgien. Men här mötte svårigheter af flerahanda art. Englands fullmäktige sågo i den nya tarif général, särskildt med hänsyn till den för väfnaderna föreslagna förvandlingen af värdetullar till specifika tullar, en bestämd återgång till högre skydd, och när fransmännen å sin sida för medgifvande af nedsättningar begärde ytterligare jämkning å Englands vin- och sprittullar, förklarade de engelska underhandlarne sig sakna instruktioner för sådana medgifvanden och återvände till London. Ögonblicket var ej häller gynnsamt för en fortsättning af dessa öfverläggningar, ty den franska styrelsen hade åter en af sina stora politiska kriser att genomgå. Några dagar efter underhandlingarnas afbrytande inträffade den 16 maj, då de Broglies ministär trädde till styret.

III.

Det af Vicomte de Meaux framlagda tarifförslagets behandling i kamrarna afbröts genom J. Simons aflägsnande från styret; det stod på dagordningen för hänvisning till komité den 17 maj, men denna dag hade kamrarna mera intresseväckande frågor att afhandla. De politiska striderna stälde nu för en tid de ekonomiska frågorna i bakgrunden, och det var först efter de nya valen som de ånyo upptogos, men denna gång bland annat påverkade af den oppositionela ställning mot Mac Mahons regering, som rådde inom representationen.

I november 1877 tillsatte Senaten, på förslag af vänstern, en kommission med uppdrag att anställa undersök-

ning om industriens och handelns betryck och medlen att afhjälpa det samma. Åtgärden innebar egentligen endast en politisk demonstration, som skulle för marskalken ådaga-lägga nödvändigheten af en ministärförändring till åter-ställande af lugn och förtroende inom landet; men Pouyer-Quertier blef ordförande i denna kommission, som snart förvandlades till ett viktigt organ för en allt mera utpräglad protektionistisk stämning inom representationen och landet. Undersökningarna fortgingo visserligen icke efter någon bestämd plan: i tidningarna annonserades, att enhvar, som hade något att förmäla om industriens betryck, kunde före-bringa sitt andragande hos kommissionen; och följden blef ett tillopp af alla skyddssökande industriers målsmän, hvilket förlänade kommissionen en framstående betydelse såsom medelpunkt för en verklig agitation.

Kommissionens undersökningar födde slutligen af sig en rapport, hvilken i Senaten den 21 maj 1878 föredrogs af Mr Ancel och innehöll den afgjordt protektionistiska majoritetens program för hvad Frankrike under nuvarande förhållanden hade att iakttaga. Mr Ancel sökte visa, att den pågående kommersiela och industriela krisen ovilkor-ligen skulle hos de flesta europeiska stater medföra en reaktion mot de frihandelsidéer, som varit utgångspunkten för 1860-talets handelstraktater. Frankrike borde därför nu, utan att för längre tid binda sig själf, vänta till dess de andra staterna hade reglerat hvar sin tarif och först därefter med dem träda i underhandling. Man kunde för detta ändamål antingen år efter år förlänga nu bestående traktater eller ock, hvilket väl vore att föredraga, så fort som möjligt återtaga Frankrikes ekonomiska frihet och antaga en ny tarif général, »sagement compensateur». Denna tarif général skulle då tillämpas å alla nationer, hvilka åt

Frankrike förunnade behandling som den mest gynnade nation och ej belade dess produkter med tullsatser, högre än den franska tarifen. Den skulle åter varda förhöjd (majoré) med hänsyn till länder, hvilka belade franska produkter med högre tullar, än som gälde för andra länders införsel, eller högre än Frankrike upptog vid egna gränser. I den nya tarifen borde af nu bestående skyddstullar ingen nedsättas, men nödig förhöjning vidtagas i dem som afsågo de mest »nödlidande» industrierna.

Tankegången i denna rapport var, som vi skola se, i själfva verket ett ganska noggrant uttryck för den ståndpunkt den franska regeringen numera intog i dessa frågor.

Sedan nämligen marskalken i december 1877 åter hämtat sin ministär från kammarmajoritetens läger, hade regeringen ånyo upptagit den viktiga tariffrågan till behandling. Mr Teisserenc de Bort, ånyo vorden handelsminister, hade i januari 1878 för deputerade kammaren framlagt ett nytt förslag till tarif général, i de flesta delar fullkomligt likt förra årets lagförslag, men med tillägg af en punkt, som åt det samma förlänade en betydligt mera restriktiv karaktär.

Redan vid behandlingen inom Conseil supérieur af det tarifförslag, som 1877 framlagts för representationen, hade uppmärksamheten fästats därå, att de i den gamla tarif général intagna tullsatser voro genom ännu gällande lagar generelt förhöjda med två s. k. décimes de guerre och en 1873 beslutad surtaxe af 4 % eller tillsammans 24 %, att denna förhöjning i tullsaterna efter den gamla tarif général tillämpades å alla produkter som infördes från länder med hvilka ingen konvention var avslutad, och att om nu en ny tarif général antogs i den gamla tarifens ställe, utan någon förklaring om dessa décimes, de samma skulle efter

gällande lag utgå på den nya tarifens tullsatser. De, som eftersträfvade en så vidt möjligt protektiv lagstiftning, yrkade naturligtvis på bibehållande af denna förhöjning såsom normal och framhöllo i synnerhet, att den franska regeringen skulle hafva svårt att af främmande makter betinga sig den för Frankrikes exportindustri önskvärda nedsättningen i deras tulltarifer, så vida den ej hade i sin hand ett sådant medel att framtvunga eftergifter, som låge i hotet om en med 24 % förhöjd tullbeskattning af samma maktens införsel. Men denna tankegång blef år 1877 afvisad af handelsministern, äfven då mr Teisserenc de Bort, med en förklaring som ljuder mycket frihandelsmässig: »Man måste i denna fråga», säger han, »tänka sig det fall, att underhandlingarna med en främmande makt ej léda till en konvention: — det vapen emot den främmande makten, som vi begagnat vid underhandlingen, förvandlas då till ett vapen riktadt mot landets egen handel. Skulle vi då ej själfva blifva det första offret för tarifens öfverdrifter, eftersom ju, enligt hvad vi funnit, vår industri har lika stort behof af billigt pris å de produkter den hämtar från utlandet till förädling, som af att bibehålla sin plats på den utländska marknaden. Ett fördyrande med 24 % af de införseltullar väfnadsindustrierna erlægga för maskiner införda från England, för garner införda från Tyskland (Elsass), Belgien, England och Schweiz, eller för de färdiga tyger vår appretur- och konfektionsindustri behöfver för sin hufvudsakligen å export riktade verksamhet, skulle ensamt för sig i högst betydlig grad inskränka kvantiteten af deras afsättning, äfven om icke repressalier från andra makter dessutom skulle för dem stänga den utländska marknaden. Det är därför enligt med industriens eget intresse, att i hvarje fall den kommersiela ordning vid-

hålles som tretton års tillämpning af det nuvarande systemet har befastat.» I öfverensstämmelse med majoriteten inom Conseil supérieur framlade därför regeringen den reviderade konventionstarifens tullsatser såsom maxima — med bortkastande af de nämnda »décimes et centimes additionels».

Det år som förflöt intill framläggandet af det senaste tarifförslaget var emellertid tillräckligt rikt på nya erfarenheter för att hos mr Teisserenc de Bort framkalla en alldeles förändrad uppfattning af denna fråga. Motiveringen till 1878 års tarif innehåller nämligen vid denna punkt följande högst anmärkningsvärda uttalande: »Vi antogo vid framläggandet af 1877 års förslag, att de ekonomiska åsigter, som allt sedan 1860 haft öfvervigt i de flesta större stater, skulle bibehålla sitt inflytande på lagstiftningen. Vi hoppades då, att de blifvande handelstraktaterna skulle beteckna ett nytt framsteg mot utbytets frihet, underlätta öppnandet af nya marknader för vissa produkters afsättning; och till följd däraf föreslogo vi i öfverensstämmelse med le Conseil supérieur de i tarifen uppförda tullsatser såsom maxima, hvilka icke skulle behöfva öfverskridas i andra fall än de som i art. 5 omnämndes:» (med 20 % gentemot de länder som hade högre tullar än 15 % af värdet).

»Men verkningen af den kris, som med en sådan styrka träffar hela världens handel och industri och begäret att af tullarna hämta största möjliga statsinkomster, synas hafva gifvit idéerna en ny riktning. Nya och betecknande händelser hafva gifvit oss anledning frukta, att en lika mäktig som oförmodad reaktion leder de flesta staterna till förhöjning af tulltariferna. Vi hafva haft att kämpa med denna benägenhet vid våra nya underhandlingar med Italien, vi skola kanske åter möta den samma vid vår underhandling

med Schweiz, hvilket i detta ögonblick skall behandla förslag om förhöjning af tullsatserna; andra stater, stora och små, visa samma böjelser och synas gifva vika för samma frestelser.»

»Inför en sådan ny sakernas ställning, som inträffar just i det ögonblick då samtliga traktater utlöpa, kan Frankrike försigtigtvis icke afväpna sina underhandlare genom att frivilligt erbjuda fördelen af konventionstarifen åt stater, som ej skulle vilja betala den samma med reciproka medgifvanden, utan tvärtom göra sin marknad mindre tillgänglig för Frankrikes manufaktur- och jordbruks-alster och genom sina fordringar utestänga möjligheten af en konvention. Vi föreslå eder därför att för ett antal här nedan uppräknade produkter i den nya allmänna tarifen bibehålla tillämpningen af de tilläggsprocent, »centimes additionels», som redan nu utgå af sådana varor, hvilka efter gällande tarif général förtullas. Vi begära detta med så mycken mindre tvekan, som vi, genom införandet i den med Italien d. 8 juli 1877 slutna traktat af de nu i tarif conventionnel upptagna tullsatser, gifvit alla stater som med oss vilja underhandla, visshet därom, att de åtminstone skola komma i åtnjutande af den förra tarif conventionnel såsom ett *minimum*, i kraft af den klausul som utgör grundvalen för alla nya handelskonventioner och åt konventionsmakterna tillförsäkrar behandling som den mest gynnade nation. Vi visa sålunda, att om vi vilja vara väpnade för kommande underhandlingar, vi dock ej afse att gå tillbaka eller inträda på skyddets sluttande plan. — De tullsatser å hvilka vi vilja vid behof tillämpa dessa centimes additionels utgöra i allmänhet 8 à 12 % af varuvärdet, hvadan de för dem i vissa fall förhöjda tullsatser (tarif majoré) ej i något fall komme att öfverskrida 15 %,

hvilket för en tarif général icke innebär någon öfverdrift. Genom den form vi gifvit åt denna förhöjning af tarifen skola vi ock vinna fördelen af en enkel och lätt återgång till de mera liberala grunder, som innehölls i 1877 års tarif, så snart som afslutandet af ett tillräckligt antal konventioner skall hafva gjort denna förhöjning obehöflig: det är då tillräckligt, för att stadfästa denna återgång, att utan rubbning af siffrorna i vår tulltarif bortstryka de tilläggsprocent, hvarmed vi nu belasta denna tarif.»

I det nya tarifförslaget lydde art. 4 på följande sätt: »Tullsatserna å följande produkter beläggas med en förhöjning af 24 centimes pr franc, nämligen:

Kemikalier; stenkolsfärger; fajanser och porsliners; glasvaror.

Garn och väfnader af linne, hampa, jute, bomull, ylle och silke.

Kläder och linnevaror.

Papper och pappersarbeten; beredda hudar; läderarbeten.

Knifsmeds-, svarfvars-, borstbindarearbeten; knappar, leksaker, synålar.»

Art. 5 hade åter följande något förändrade lydelse:

»Med hänsyn till de länder, hvilkas tulltarif belägger våra fabriksalster (produits fabriqués) med tullsatser högre än 20 % af värdet, skall surtaxen af 24 centimes höjas till 50 centimes pr franc.»

Som man ser var det den, redan i början af år 1878, inom flera stater ganska markerade benägenheten för »la guerre des douanes» som kommit den franska regeringen att kasta bort sin år 1877 uttalade farhåga för den olägenhet af »tulltarifens majoration» hvilken skulle träffa Frank-

rikes egen industri. Nu talades blott om att ikläda sig vapen nog kraftiga att verksamt möta och vedergälla befarade tullförhöjningar i andra länder. Reciprocitetens princip var ännu en gång och starkare än förr proklamerad; och man synes hafva tänkt sig flera grader af differentiel behandling för olika grader af reciprocitet. Efter detta system skulle nu Frankrike i sitt förhållande till främmande makter först och främst hafva en med 50 % förhöjd strafftarif efter art. 5 för de länder som belade franska produits fabriqués med mera än 20 % tull ¹⁾; vidare en »tarif général majoré de 24 centimes» i förhållande till de länder, som utan att utsätta sig för strafftarifen dock ej inlåte sig på särskilda handelskonventioner med Frankrike; slutligen för de länder, hvilka genom konventioner medgäfvde de för Frankrike önskvärda förmåner, den nya på konventionstarifen byggda tarif général såsom *minimum* d. v. s. eventuelt med de ytterligare nedsättningar, som underhandling kan medföra.

Det är sannolikt nog, att mr Teisserenc vid framläggandet af detta förslag i främsta rummet varit betänkt på att skaffa sig ett skarpare vapen för de underhandlingar med England, i hvilka han nyss förut deltagit och som strandat på engelsmännens styfva anspråk. Majorationen af 24 % var hufvudsakligen riktad mot Manchester-distriktets exportintressen och afsåg att ådagalägga, huru som dessa borde skatta sig lyckliga, om de kunde utverka bibehållandet af 1860 års konventionstarif, och att England äfven för en sådan förmån måste göra sig beredd på något tillmötesgående mot Frankrikes vinodlare.

¹⁾ Det syntes ej klart af ordalagen i art. 5, om denna strafftarif skulle innefatta endast de i art. 4 uppräknade artiklar, eller om 50 % förhöjningen skulle vid behof kunna inträda för samtliga artiklar i tarif général.

Men förslaget hade en mera allmän betydelse, så vidt som det häntydde på alldeles nya vilkor för den internationela samfärdseln, på ett eventuellt sönderbrytande af traktatsystemet, på en handelspolitik grundad å autonoma tarifer, väpnad med strafftullar och mäklande med differentialtullar. Mr Teisserenc har äran af att först hafva gifvit officielt uttryck åt tankar och planer, som vid denna tid begynte göra sig gällande på mer än ett håll i Europa, och som i synnerhet i Frankrike hade vunnit ett mäktigt inflytande inom ledande industriela kretsar. De målsmän för industriens skydd, hvilka uppstälde »ekonomisk handelsfrihet» såsom hvarje lands första och oundgängligaste behof blefvo från denna stund i Frankrike allt högljuddare, och de fingo allt mera tilltro, i samma mån som liknande grundsatser gjorde sig gällande hos de närmaste grannarna och hos de flesta af konventionsmakterna. Under åren 1878—79 blef den *autonoma tarifen* med strafftullar och differentialtullar en allmän lösen icke blott bland Frankrikes protektionister utan för Tysklands, Österrikes, Italiens, Spaniens regeringar, och det fans få länder i Europa, där man icke med mer eller mindre ifver påyrkade tillämpningen af dessa grundsatser för det internationela bytets reglerande. Traktaterna uppsades, där de icke voro uppsagda, tariferna omarbetades, tullarna förhöjdes, majorations- och retorsionsparagrafer vidhängdes tariferna, och sålunda »mobiliserade» och väpnade skulle sedan staterna begynna att underhandla om — krig eller fred med hvarandra.

Inom kort skulle också åtskilliga ganska storartade experiment komma att anställas med återgång till det före 1860 gällande systemet för Frankrikes handelsförbindelser. Medan 1878 års tarifförslag ännu var under kamrarnas

handläggning, innan Frankrikes gamla tarif général ännu var skaffad ur världen, och medan man således egde till sitt förfogande ett strafftullsvapen af vida skarpare art, än de majorationer som mr Teisserenc föreslagit, fick man tillfälle nog att pröfva vapnens användbarhet i några icke föraktliga förpostfäktningar. Men hvad regeringen vid sitt program för reciprocitetens tillämpning syntes hafva lemnat ur räkningen var frågan, huru Frankrikes egna intressen skulle komma att finna sig vid den differentiella tullbehandlingen. Derom fick man en liffig föreställning genom de uppträden med Spanien, Italien och Österrike som egde rum under åren 1877—79 och för hvilka här bör lemnas en kort redogörelse.

* * *

Den första praktiska erfarenheten af de olägenheter, som den »ekonomiska handlingsfriheten» eller oberoendet af handelstraktater kan för ett land sådant som Frankrike innebära, hade 1877 vunnits i fråga om Frankrikes förhållande till Spanien. Det hade till följd af en traditionel politik och kommersiella rivaliteter aldrig lyckats att mellan dessa länder stadga handelsförbindelser på grundvalen af 1860 års traktat; en öfverenskommelse af den 18 juni 1865 afsåg endast några få artiklar; i allt öfrigt tillämpades på spanska produkter i Frankrike dess gamla tarif général och på franska produkter i Spanien en tarif som i synnerhet sedan 1869 var särdeles hög. Intetdera landet åtnjöt hos det andra rätt att behandlas som den mest gynnade nation. Förhållandet hade emellertid för Frankrike varit drägligt, så länge någon differentiell behandling af dess varor ej egde rum i Spanien; — handeln hade, om ock med svårighet, lämpat sig efter en tarif, hvars

positioner t. ex. för vin 1869 höjdes från 30 fr. till 50 fr. Men år 1877 fann sig Spanien föranlåtet att för en stor mängd artiklar betydligt höja sina redan förut höga tullsatser och begagnade detta tillfälle att åt flera stater, med hvilka det hade handelstraktater, erbjuda ett slags ersättning genom lindring i tullen för vissa andra artiklar, under förbehåll att få fortfarande hos dem åtnjuta fördelen af behandling som den mest gynnade nation. Då nu sådan förmån ej var Spanien förunnad i Frankrike, tillämpades däremot tarifen i hela sin stränghet på franska produkter och ensamt på dessa. Skilnaden emellan den tull, som skulle erläggas för franska produkter, och den som gälde för liknande tyska, italienska eller belgiska, uppgick å sådana för Frankrike betydande exportartiklar som mattor, ylle- och sidenväfnader, band, sammet, tyll, spetsar, papper, leksaker, koppar- och metallarbeten m. fl. från 10 % till 50 % af värdet, och, efter hvad officiellt vitsordades, »uppstod härigenom ett fullständigt afbrott i alla handelsförbindelser mellan Frankrike och Spanien, emedan all konkurrens med tyska, italienska och schweiziska exportörer var för de franska omöjliggjord». Den starka oro, som grep alla härutinnan intresserade, och den otålighet, som inom Frankrikes industri gaf sig tillkänna att återvinna likställigheten med andra nationer på den spanska marknaden, förmådde regeringen att hastigt öppna diplomatiska underhandlingar. Enär Spanien som vilkor för Frankrikes behandling som den mest gynnade nation d. v. s. dess industriers likställighet å spansk marknad med andra nationers industrier, för sig själf fordrade samma behandling i Frankrike, d. s. v. åtnjutande af Frankrikes konventionstarif, mötte här naturligtvis den svårigheten, att den franska konventionstarifen var betydligt lägre än

den nya spanska tarifen, äfven med de däruti för konventionsmakter gällande nedsättningar. För den franska handelen och industrien var emellertid behovet af likställighet på den spanska marknaden så öfvervägande alla andra hänsyn, att regeringen i öfrigt lät sina betänkligheter falla, åtnöjande sig med några medgifvanden, visserligen obetydliga, för franska viner, samt med hänsyn till sjöfarten.¹ Den 8 december 1877 undertecknades en konvention, som, utom andra stipulationer, för en tid af 2 år tillförsäkrade bägge länderna ömsesidig behandling som den mest gynnade nation, med förbehåll af vidare underhandling om en ny handels- och sjöfartstraktat. Konventionen förelades kamrarna och blef ehuru efter ganska liffig debatt, hvaruti i synnerhet framträdde motstånd från vindistriktet, som fruktade införseln af spanska viner, af representationen godkänd den 19 maj 1878.

* * *

Svårare öden hade de handelspolitiska förbindelserna med Italien. Dessa voro förut reglerade genom traktaten af den 17 januari 1863, som tillförsäkrade Italien den franska konventionstarifen för dess export af oljor, viner (å hvilka tullen i Frankrike genom en efterföljande traktat med Portugal blifvit sänkt ända till 30 cent. pr hektoliter), stenarter, halmflätor, silke och sidenvaror m. m., under det Frankrike hade särdeles moderata exportvilkor för sina bomulls-, ylle- och sidenväfnader, modeartiklar och viner. Men det unga Italien var bland de länder som först begynte allvarligen tänka på en systemförändring i tulltarifen: dess finansministrar arbetade med ständigt stigande stats-

¹ Närmare redogörelse för underhandlingarna finnes i Journ. Offic. 17 mars 1878, där äfven traktaten är aftryckt.

brist, under det dess finanspolitici i parlamentet oupphörligen yrkade på afskaffande af s. k. föråldrade skatter, och det var naturligt, att man vid sådant förhållande skulle vända sin uppmärksamhet åt tullsystemet, hvars utbildning möjligen kunde bereda någon ny tillgång åt statskassan. Italiens siden-, bomulls-, linne- och ylleindustrier, dess pappersfabriker och garfverier bildade också ett verksamt reform-element, hvars yrkande å skydd sökte och fann stöd i en lätttrörd nationel själfständighetskänsla. Äfven den i detta land särdeles omhuldade ekonomiska vetenskapens målsmän, hvilka, efter de tyska universitetsprofessorernas föredöme, i allt hvad som med »Manchester» eger gemenskap se en öfvervunnen ståndpunkt, gjorde sig till talmän och ledare för de mera praktiska syften, hvilka skyddsystemets anhängare fullföljde. En af denna vetenskaps heroer, Luzzatti, hade framträdt som hufvudman för tariff-reformen, såväl i parlamentet som i underhandlingarna med främmande makter, hvilka togo sin början år 1875, sedan Italien, för att vinna fria händer, uppsagt sina traktater med Frankrike, Schweiz, Österrike, Belgien, Tyskland och England. Det mål som Italiens regering uppstälde för revisionen af sin tarif var, dels att genom högre tull på vin och brännvin, socker, kaffe, trävaror, järn, fisk m. fl. artiklar ernå större statsinkomster, dels att rätta åtskilliga i tarifen förekommande »oegentligheter», såsom i synnerhet det missförhållandet, att flera råvaror beskattades högre än de af dem förfärdigade fabrikat, eller att i flera fall, såsom särskildt i fråga om garn och väfnader, de finare och mera värdefullare artiklarna drogo samma tullsats som de gröfre och billigare. Slutligen skulle äfven här så vidt möjligt de talrika tullarna ad valorem utbytas mot specifika tullar. Bägge de sistnämnda korrektionerna inneburo, som man

lätt kan förstå, förhöjning af tullskyddet, den förra för finare garner och väfnader — ty allt gick ju ut på ökning af tullsatserna — den senare för papper, buteljer, glas, lädervaror m. fl. artiklar. Det var ingen lätt uppgift att med sådan utgångspunkt föra underhandlingar om nya traktater till ett lyckligt slut, och särskildt framträdde svårigheterna i förhållande till Frankrike.

Efter långa underhandlingar lyckades det emellertid regeringarna att komma till enighet om de nya villkoren för Frankrikes och Italiens samfärdsel: de bestämdes genom traktat den 6 juli 1877, som under förutsättning af representationens godkännande skulle gälla för 10 år. Från alla sidor och i bägge länderna möttes den af ogillande.

För frihandlarna var traktaten obehaglig såsom ett första steg till restriktivare tullagstiftning: dess flesta satser å ömse sidor bildade ju en serie af tullförhöjningar. Som emellertid dessa voro något flera och något större på den italienska sidan, var missnöjet i Frankrike allmännare och delades äfven af protektionisterna inom representationen: i denna traktat saknades ju all reciprocitet, här bjöds hvarken någon ny förmån för Frankrikes export eller något nytt skydd mot Italiens import. Italien hade fått ensidigt förhöja sina tullar t. ex. på fönsterglas från 5 till 8 fr., på kristaller från 26 till 40 fr., på kautschukvaror från 33 till 46 fr., på hudar från 40 till 50 fr., på bijouterivaror med 100 %, på linnevaror från 10—57 till 18—95 fr., på säckväf från 10 till 18 fr. och på de flesta så väl gröfre som finare ylle- och bomullsvaror, genom tullsatsernas specifikation, med 10 à 50 %. Och hvad hade deremot Frankrikes regering förbehållit sitt land i utbyte? — inga eller åtminstone ganska få tullförhöjningar. Man hade icke ens tillsett, att samma artiklar alltid droge lika tull i bägge

länderna, utan man erbjöd Italien att i de flesta fall fortfarande få åtnjuta förmånen af Frankrikes tarif conventionnel, allenast med förhöjning af vintullen till 3 fr. 50 cent., och af tullen på marmor, semlor, ost, silkesvadd med jämförelsevis små belopp. Så klagade skyddssystemets anhängare i den franska deputerade kammaren öfver förbiseende af Frankrikes intressen, under det de lyckönskade den italienska industrien till de skickliga målsmän, som förstätt att betinga henne alla dessa fördelar. Det gör ett eget intryck att å andra sidan se, huru skyddssystemets anhängare i italienska parlamentet ganska bittert förebrådde Luzzatti de otillbörliga eftergifter, som i traktaten gjorts för italienska industriens franska konkurrenter. Milanos sidenväfvare, Muranos, Porlezzas och Val d'Elsas glasfabrikanter, pappersfabrikerna och etablissementen för tillverkning af segelduk hade allt annat än beröm för traktaten.

Emellertid öfvervann Italiens parlament snart dessa betänkligheter och godkände inom utsatt tid den uppgjorda traktaten. I samband därmed antogs äfven den 30 maj 1878 en ny tarif général, hvilken skulle gälla för alla stater, som ej med Italien ingingo särskild konvention, och hvori med 10 à 50 % förhöjdes de i traktatstarifen intagna tullsatser. I Frankrike fördröjdes däremot afgörandet nära ett år, och när ärendet slutligen handlades den 6 juni 1878, förenade sig med den nämnda motviljan mot de ojämma villkoren en bestämd obenägenhet mot hela konventions-systemet; man ville icke ens för en kortare tid af två år, såsom i ett amendement föreslogs, binda Frankrikes handelsfrihet, och man ville ej håller lyssna till handelsministerns bindande bevisning om vådan af ett afslag, hvilket skulle utsätta hela Frankrikes afsättning på Italien för en differentiell behandling. Traktaten förkastades med

några rösters majoritet, och regeringen uppmanades att inleda nya underhandlingar.

I Italien väckte detta beslut af den franska nationalförsamlingen en ovilja, som i förstone hotade med betänkliga följder. Frankrikes regering hade naturligtvis genast satt i fråga att, i stället för den nya traktaten som förfallit, tills vidare prolongera den gamla, till dess nya underhandlingar kunde afslutas, men härtill ville Italiens regering och representation ej lyssna. Det beslöts tvärtom uttryckligen att från och med den 1 juli 1878 Italiens nya autonoma tarif général skulle på franska produkter tillämpas, hvilket betydde en tullförhöjning t. ex. för franska viner från 4,50 lire till 15—30 lire, för vissa sorter bomullsgarn från 18 till 60 lire, för sidentyg från 3 till 5 lire o. s. v. För att göra verkan häraf ännu mera känbar, blefvo däremot de samtidigt utlöpande traktaterna med Schweiz och Österrike förlängda till årets slut, och då dessa innehöllo ungefär samma tullsatser som förut gällt för Frankrikes export till Italien, var Frankrike med ett slag fullkomligt utestängdt från en marknad, där dess egentliga konkurrenter åtnjöto ett så stort företräde. Betydelsen häraf framgår af de statistiska siffror som — efter italienska handelsstatistiken — visa, att Frankrikes export till Italien uppgick till värde af omkring 330 millioner fr., hvaraf blott manufakturvaror till 200 mill. fr. Häruti ingå silkesväfnader med 30 mill. fr., linne-, bomulls- och ylle-garner och väfnader med 44 mill., järn- och metallarbeten med 22 mill., articles de Paris med 13 mill. o. s. v., och om också denna export icke utgjorde någon öfvervägande del af Frankrikes afsättning till främmande länder, var den dock nog stor, för att dess plötsliga hämmande skulle åstadkomma en känbar skakning i hela landets industri. Visser-

ligen var Italiens export till Frankrike ännu större: den utgjorde 418 mill. fr.; men hufvudbeståndsdelarna däraf voro silke (116 mill.), hampa (10 mill.), olivolja (16 mill.), spanmål och ladugårdsprodukter (100 mill.), så att om Frankrike i sin tur skulle sökt att mot Italien öfva represalier genom utestängande af dess import, detta icke kunnat ske utan att öka den franska industriens svårigheter genom fördyrande af vissa dess råämnen, hvilka knappt annorstädes än i Italien kunde erhållas, eller inom vissa franska gränsprovinsers försvara tillförseln af oundgängliga lifsförnödenheter. Frankrike var således, om man så vill, afgjort underlägset i detta tullkrig, och dess regering måste skynda att bereda någon tillfällig modus vivendi för handel och näringar. Det kan antagas, att äfven Italiens regering icke ogärna såg återställandet af fredliga förhållanden, ty det visade sig, vid tillämpningen af beslutet om franska produkters högre tullbeskattning, ganska snart, att ett strängt differentialsystem med dess produktionscertifikat och öfriga formaliteter icke väl läte sig förena med nyare tidens anspråk på samfärdseln. Under sommaren inledda underhandlingar åvägabragte sålunda en provisorisk traktat af den 15 januari 1879, hvilken af representationerna godkändes den 14 februari s. å., och som, allenast genom ömsesidigt medgifvande af behandling som den mest gynnade nation, intill utgången af år 1879 ordnade handelsförbindelsen mellan de bägge nationerna.¹

* * *

Året 1879 skulle emellertid se ännu en handelspolitisk komedi af samma slag sättas i scen och under loppet af

¹ De italienska parlamentsförhandlingarna och Journal Officiel äro de pålitligaste källorna för denna tarifstrids historia.

några veckor utspelas mellan Frankrike och Österrike. Den gamla kejsarstaten har som bekant icke mycket bättre finanser än det unga Italien, och det har aldrig varit någon ände på försöken att reformera dess skattesystem till ernående af bättre statsinkomster. Efter den stora Wienerkrachen med dess följder af industriel afmattning reste sig i Österrikes tyska, egentligen industriela, hälft ett mäktigt politiskt parti, som å sitt program inskref »skydd för det nationela arbetet» och en autonom tulltarif, frigjord från traktaternas hämmande förbindelser. Från och med 1876 fick denna agitation en praktisk betydelse, då det visade sig, att regeringen genom ett tillmötesgående mot dessa anspråk å ökade skyddstullar kunde vinna den vestra rikshalfvans bifall till förhöjning af finanstillarna, för hvilka åter funnos sympatier i den ungerska delen af riket. Liksom året förut Frankrike och Italien, beslöt sig därför Österrikiska monarkien år 1876 för en autonom revision af sin tarif, uppsade den sedan 1868 gällande handelstraktaten med Tyskland och åvägabragte en uppgörelse med Ungern om ett nytt tarifsystem. Nedsättning skulle efter den nya autonoma tarifen ega rum för ett ringa antal obetydliga artiklar, betydande förhöjningar åter inträda såväl i finanstillarna å vin, bränvin och kolonialvaror som i skyddet för de flesta fabriksalster och slutligen hittills bestående tullfrihet för spanmål och boskap utbytas mot måttliga (5 %) tullsatser och tullen å ladugårdsprodukter fördubblas. Förhöjningarna för väfnader utgjorde 50 à 100 % (för ullgarn t. o. m. 400 %), likaså för finare papper, pappers-tapeter, groft och fint läder, juft och pergament, läder-varor, träarbeten, spegelglas, hvita glasvaror, fönsterglas, järntråd, gjutna järnvaror, korta varor, leksaker, järnvägs-

vagnar.¹ De under 1877 fullföljda underhandlingarna med Tyskland kunde, då man å tyska sidan icke ville medgifva Österrike bibehållandet af 1868 års tyska tullsatser för österrikisk import och å Österrikes sida endast i några få fall ville afstå från de uppgjorda förhöjningarna i skyddet mot Tyskland, icke leda till annat än en prolongation af 1868 års tarifftraktat på 6 månader, hvilken sedermera utbyttes mot en försäkran om behandling som den mest gynnade nation, senast prolongerad intill den 31 december 1879.

Underhandlingarna med Frankrike under år 1878 förde ej ens till ett dylikt provisorium. Sedan under loppet af året den af Österrikiska regeringen föreslagna autonoma tarifen i de flesta delar blifvit af riksrepresentationerna antagen att gälla från den 1 januari 1879, förklarade nämligen Österrikes underhandlare, att någon nedsättning i dessa tullsatser icke längre kunde ifrågakomma, och då de franska underhandlarne å sin sida, gentemot de stora förhöjningarna i den Österrikiska tarifens satser för de flesta varor, som ingingo i Frankrikes export, icke ville medgifva Österrike åtnjutande af Frankrikes tarif conventionnel, befann man sig snart i en diplomatisk återvändsgränd. Frankrikes regering erbjöd på hösten en förlängning af traktaten på ett år, men då detta just skulle hafva inneburit bibehållandet för Frankrike och därmed äfven för Tyskland och Italien (som ännu hade sig tillförsäkrad behandling som den mest gynnade nation) af den gamla österrikiska tarifen, besvarades denna framställning ånyo

¹ Den fullständigaste och bästa jämförelse mellan den gamla och den nya Österrikiska tarifen finnes uti den af kejsrerligt tyska regeringen framlagda »Denkschrift über die Verhandlungen wegen Abschluss eines neuen Handelsvertrags mit Oesterreich-Ungarn 16 Febr. 1878».

från Österrikes sida med erbjudande af traktat för nio år, grundad å ömsesidig försäkran af »traitement de la nation la plus favorisée». Frankrikes regering vågade åter ej för så lång tid bevilja en dylik mot »reciprocitetens» princip stridande uppgörelse, och i sista dagarna af december afbröt Österrike alla underhandlingar.¹ Den uppsagda fransk-österrikiska traktaten tilländagick den 31 december, och sålunda befann man sig den 1 januari i samma ställning till Österrike som nyss förut till Spanien och Italien.

Genom ett slags privat cirkulär af den 30 december, utfärdadt af generaltulldirektören, mr Amé, underrättades Frankrike och Europa därom, att i följd af fransk-österrikiska traktatens upphörande skulle från och med den 1 januari 1879 på österrikiska produkter vid införsel i Frankrike tillämpas bestämmelserna i Frankrikes bestående tarif général. Men icke nog härmed: i den med Österrike 1866 afslutade traktaten hade medgifvits åtskilliga i föregående handelstraktater ej upptagna ganska betydande tullnedsättningar å fjäder, humle, stål i stänger, plåt eller tråd, linnegarn och linneväfnader, yllemtor, glasvaror, album, läderarbeten, speglar, husgerädsartiklar m. m., och framför allt hade däri intagits den förut genom den franska lagen af den 19 maj 1866 bestämda nedsättningen i tull för fartyg och fartygsdelar från 20 och 60 fr. till 2 fr. pr tonneau —; alla dessa nedsättningar hade, till följd af klausulen om behandling som den mest gynnade nation, alltsedan 1866 tillgodonjutits äfven af England, Tyskland, Sverige, Belgien m. fl. konventionsstater, men i och med upphörandet af den österrikiska konventionen komme äfven för de andra makterna samtliga dessa tullindringar att

¹ Upplysningarna om underhandlingens gång lemnades i franska deputerade kammaren af handelsministern.

upphöra och vid tullstationerna att uppbäras de i tarif général bestämda högre tullafgifter för alla från främmande länder införda varor af nämnda slag.¹

Denna nyårsgåfva innebar naturligtvis för hela den kommersiela världen, som lefvat i lugn förtröstan på traktaternas provisoriska förlängning, en fullkomlig öfverraskning; den afbröt pågående transaktioner och hotade med oräkneliga förluster, och dess verkningar sträckte sig icke blott till Frankrikes och Österrikes samfärdsel utan öfver hela linien af Frankrikes europeiska förbindelser. Man anförde sådana exempel, som att en engelsk skeppsbyggmästare, hvilken 1878 sålt ett fartyg till franska redare under beräkning af då gällande tullsats à 1,000 francs, fick vid leveransen i januari 1879 erlægga en tull af 30,000 francs. Österrikes läder- och chagrinarbeten, skomakararbeten, stål- och metallarbeten, hvilka redan fått betydlig afsättning i Frankrike, befunnos vara i tarif général förbjudna till införsel. Oro och förbittring gaf sig tillkänna öfverallt, och icke minst i Wien, hvars både export- och importintressenter lika mycket träffades af hvad som skett. Börsens och industriens representanter fordrade högljuddt energiska åtgärder till ordningens återställande eller repressaliers utöfvande. I första hettan dekreterades tullkrig mot Frankrike genom tillämpning å alla franska produkter af Österrikes nya tarif général med 10 % förhöjning, och enär dessutom en ny tariftraktat redan den 27 december 1878 blifvit afslutad med Italien, hvaruti förekom 50 % nedsättning af den österrikiska autonoma tullsatsen å

---

¹ Hvad särskildt beträffade tullsatserna för färdigbygda fartyg och för fartygsinventarier inträdde i och med traktatens upphörande de ännu bestående stadgandena därom i lagen af den 30 juni 1872, hvilken i detta fall upphäft lagen af den 19 maj 1866.

sidenväfnader, hvilken tillsvidare kom äfven England, Tyskland och Schweiz till godo, var Frankrike å sin sida äfven på denna marknad hotadt med utestängning¹. Men medvetande om ömsesidigt tillfogadt lidande är svag tröst för handelns och industriens intressenter, och detta tillstånd af strid visade sig mycket snart på alla håll så onaturligt, att regeringarna måste upptaga de afbrutna underhandlingarna. Redan den 18 januari var i Wien afslutad en provisorisk öfverenskommelse mellan de bägge staterna om behandling å ömse sidor som den mest gynnade nation, d. v. s. för Frankrike likställighet i Österrike med Italien och Tyskland, för Österrike likställighet i Frankrike med England och öfriga konventionsmakter. Traktaten, som skulle gälla intill utgången af 1879, blef redan den 29 januari understäld franska nationalförsamlingen, och sedan »urgence» ögonblickligen voterats, af kamrarna godkänd den 4 februari samma år.

Därmed var emellertid icke på långt när det onda afhjälpt, som vållats genom den österrikisk-franska traktatens utbrytning ur traktatsystemet. Bestämmelserna i denna tariftraktat voro för närvarande definitivt satta ur kraft, och därigenom hade, såsom redan är nämnt, vid alla de positioner, å hvilka Österrike 1866 betingat sig nedsättning, tarif conventionnel fått en lucka, hvori bestämmelserna i tarif général ryckte upp till giltighet för hela den fransk-europeiska samfärdseln. Regeringen uttalade genom handelsministern inför nationalförsamlingen, att en sådan förhöjning af de i tarif conventionnel fastställda tull-

---

¹ Både österrikiska och franska exportörer sökte naturligtvis att skydda sig mot de värsta följderna genom att förtulla sina varor i Tyskland och således vinna naturalisation för de samma i ett land, hvarifrån införsel till det andra landet var obehindrad.

satser icke vore med denna samfärdsels nuvarande intressen och den franska industriens egen fördel förenlig, en förklaring, som var föga egnad att tillfredsställa dem, hvilka under åratals yrkat på fullständig återgång från tariff conventionnel, men visserligen fullkomligt öfvensstämd med regeringens ställning, då de flesta af de i den österrikiska traktaten fastställda tullsatser voro upptagna i det af den samma framlagda förslag till en ny tariff général. Ministern påpekade, att i synnerhet den franska marinen, hvars intresse fordrade billiga fartyg och billiga fartygsinventarier, på det kånbaraste träffades af en tjugu till trettio gånger ökad införseltull å dessa artiklar; att de franska snörmakerierna, hvilka arbeta för hela världen, skulle lida betydligt genom en återgång från en tull af 20 fr. till den gamla satsen 120 fr. för sina från Österrike och Italien hämtade glas- och mosaikpärlor; att stålarbetarne svårligen kunde åtnöjas med en återgång från 15 till 60 fr. för stålplåt, och att den inhemska konfektionsindustrien måste lida af ylleveratullens förhöjning från 20 till 30 fr. »Ett sådant sakernas tillstånd kan tydligen ej fortfa», yttrade ministern, och efter någon debatt gaf nationalförsamlingen regeringen rätt äfven i denna punkt, då den i mars biföll förslaget att för de flesta af de i den förra österrikiska traktaten särskildt upptagna artiklar återställa de förut genom denna traktat i konventionstarifen införda tullsatser, att gälla för alla de makter, med hvilka handels-traktater voro afslutade, och för så lång tid som dessa egde kraft.

För att göra återtåget från denna lilla krigsoperation fullständigt, beslöts ock, att å de under krigstillståndet, d. v. s. tiden 1 januari—17 mars, efter tariff général för samma varor erlagda tullafgifter skulle till vederbörande

återbetalas skilnaden emellan de i denna tarif och de i den återställda tarif conventionnel bestämda tullsatser.

* * *

Under de dagar, då den österrikisk-franska underhandlingen afbröts, hade emellertid den franska regeringen vidtagit en annan för tarif- och traktatsfrågornas vidare behandling särdeles skickesediger åtgärd. De med England och Belgien år 1873 afslutade och af nationalförsamlingen godkända traktater voro obligatoriskt gällande intill den 10 juli och 31 augusti 1877, men innehöllo den vanliga bestämmelsen, att, om traktaterna icke tolf månader före denna tid å någondera sidan uppsades, skulle de fortfara att gälla intill ett år efter den dag, då uppsägning å andra sidan skedde. Ingen sådan uppsägning hade hittills å någondera sidan egt rum; traktaterna hade således af sig själfva fortlupit, och det var mångens åsigt, att förhandlingarna inom kamrarna om det framlagda förslaget till en ny fransk tarif général borde få fortgå i lugn, utan inverkan af den oro, som utsigten till ett eventuellt upphörande af alla handelsförbindelser med grannländerna måste väcka inom handel och industri. Men den franska regeringen ansåg, enligt de förklaringar som af Waddington afgåfvos, att öfverläggningarna om tarif général skulle vinna större *frihet*, om man visste, att Frankrike inom en viss tid vore löst från alla äldre förbindelser, och att Frankrike vid de blifvande underhandlingarna om nya traktater skulle komma i en fördelaktigare ställning, om det endast hade att utgå från sin egen autonoma tarif, såsom grundval för de samma. Enligt ett endast två dagar förut i ministerrådet väckt och fattadt beslut blefvo därför bägge traktaterna, de sista banden som höllo Frank-

rike fast vid tarif conventionnel, den 31 december 1878 genom beskickningarna i London och Brüssel uppsagda att utgå den 31 december 1879.

Om man nu tager i betraktande, att i samma ögonblick den fransk-österrikiska traktaten upphörde att gälla, att de fransk-italienska förhållandena ännu ej voro reglerade, att Schweiz stod i begrepp att lösgöra sig från alla traktater och att därtill nästan samtliga traktatsförbindelser, som ej blott Frankrike utan äfven de öfriga staterna England, Österrike, Belgien, Schweiz, Italien och Tyskland sinsemellan knutit, voro genom uppsägningar ställda på utgång den 30 juni eller den 31 december 1879, kan man ej neka, att vid detta märkliga årsskifte en sannskyldig ekonomisk anarki syntes stå för dörren.

Den erfarenhet, som Frankrike under månaderna juli 1877—mars 1878 och juli 1878—februari 1879 vunnit, var emellertid tillräcklig att hos allmänheten och inom representationen framtinga den öfvertygelsen, att huru dyrbar än själfbestämmningsrätten i tariffrågorna kunde vara, voro dock ännu viktigare franska intressen fästade vid de internationela förbindelsernas orubbade bibehållande. Då det därför snart visade sig, att 1878 års förslag till ny tarif général ej skulle med säkerhet kunna inom årets slut bringas till afgörande behandling inom kamrarna, måste regeringen ånyo den 10 juni 1879 framlägga ett förslag till provisoriskt upprätthållande af traktatssystemet, och sålunda taga tillbaka det djärfva steg som beslöts den 29 december 1878. Ånyo ett nödtvunget återtag.

Mr Tirard, som i mars inträdde såsom handelsminister, framhöll härvid för deputerade kammaren, huru Frankrike stod i fara att, vid handelstraktaternas efter skedd uppsägning förestående upphörande, den 31 december 1879

befinna sig för kortare eller längre tid under tillämpning af den lagligen gällande tarif général, »hvars föräldrade och i vissa fall rent prohibitiva tullsatser icke längre äro i öfverensstämmelse med industriens och handelns fördringar» . . . . »Denna fruktansvärda eventualitet måste nödvändigt förekommas, ty den skulle bringa i den djupaste förvirring våra internationela förbindelser, såväl genom att försvåra produktionsvilkoren för vår industri, som genom den fara för repressalier hvarför vi blefve utsatta.» Under erinran att redan 1872 nationalförsamlingen velat förbygga sådan våda genom beslutet den 2 februari att »tarif conventionnel skulle tillämpas, intill dess nya tarifer af församlingen antagits» — hvilket beslut väl ännu kunde anses ega kraft; — men att en dylik ensidig bestämmelse om fortvaron i Frankrike af de lägre tullsatserna icke innebure samma fördel som en prolongation af handels- traktaterna, då dessa ju tillika för Frankrike medförde en försäkran om bibehållande å utländsk marknad af hittills gällande förmåner för dess produkter, hemstälde därför regeringen om bemyndigande att förlänga nu gällande handels- och sjöfartstraktater för en tid ej öfverstigande sex månader, att räkna från den dag, då Frankrikes nya »tarif général des douanes» blefve promulgerad, — en tid som skulle vara tillräcklig för afslutande å denna basis af nya handelstraktater. Förslaget bifölls af kammaren och af senaten, efter ganska liflig strid, och blef lag den 4 augusti 1879.

Under årets lopp blefvo därefter samtliga traktater förlängda intill den sålunda stipulerade tidpunkt med vederbörlig uppsägningsrätt och sålunda de kontraherande ländernas industri, handel och sjöfart tills vidare skyddade mot plötsliga och oberäkneliga afbrott.

Erfarenheten från konflikten med Spanien, Italien och Österrike innebar onekligen för frihandels och traktat-systemets vänner en, om ock tillfällig, triumf. Se där följden af handelstraktaternas upphäfvande och reciprocitetens tillämpning, kunde de icke utan fog tillropa sina motståndare: den är sådan, att vi hals öfver hufvud måste skynda oss att, äfven med uppoffring af reciprociteten, återknyta de brutna förbindelserna. Se där verkan af edra autonoma tarifer, betydelsen af edert beprisade oberoende af utländingen: i verkligheten visar det sig icke vara annat än ett för all industri vådligt beroende af främmande regeringars och representationers tillfälliga nycker vid bestämmandet af handels villkor, mot hvilka det ju icke finnes något annat skydd än nya traktater. Söndersliten alla de band, som befästa en ordnad och stadgad samfärd-sel, och några månaders erfarenhet skall vara nog att bringa den franska industrien till klar insigt därom, att dess verkliga liffsintressen icke på sådant sätt varda tillgodosedda.

IV.

Vi återvända nu till den franska regeringens tariff-förslag af den 21 januari 1878 för att i korthet redogöra för dess vidare öden.

Förslaget blef af deputerade kammaren den 13 mars s. å. hänvisadt till ett utskott af 33 personer, representerande flera olika grupper af näringsintressen. Utskottet fann sig icke hafva nog af de tre vidlyftiga enquêtes, som sedan 1875 föranstaltats af le Conseil supérieur, af le Comité consultatif och af senaten, utan anordnade en fjärde;

och denna fortgick under 18 månader, till slutet af sommaren 1879.

Utskottets arbete leddes först af den moderate protektionisten Ferry, sedan af frihandlaren Tirard och slutligen, då bägge inträdt i regeringen, af den skyddsvänlige Malésieux. Majoriteten af ledamöterna var bestämdt protektionistisk, emedan utskottstillsättningen hade försiggått under en politisk konjunktur, då skyddsvännerna i deputerade kammaren, likasom i senaten, funnit understöd af en mot regeringen oppositionel stämning; och utskottets arbete förrättades under trycket af en finans- och näringskris, hvilken i vidsträckta kretsar framkallade anspråk på ökad skydd.

Inom landet pågick under hela denna tid en liflig protektionistisk agitation, drifven med skicklighet och kraft af erfarna ledare. Frihandlarne voro å sin sida icke häller överksammas; föreningar bildades till det fria utbytets försvar, och striden fördes med växlande framgång i pressen, i kamrarna, i och mellan den franska handels och industriens officiella organer. Såsom betecknande för ställningen må anföras följande:

»Den 21 mars 1879 sammanträdde i Paris delegerade för 18 handelskamrar och förenade sig om en adress till handelsministern, för att af honom begära upprätthållande af handelstraktaterna och af den tulltarif, som tillämpats genom de samma. De inlade härvid i handels och de exporterande industriernas namn en protest mot de agitationer för ökande af skyddet och upphäfvande af handelstraktaterna, som så ifrigt bedrefvos »af några industrier, hvilka blifvit vana att lefva af skydd. Dessa industrier, som begära skydd för sin afsättning inom landet, äro dock icke ensamma, det finnes andra, och dessa de mest lif-

aktiga och mest betydande, som begära skydd för sin fria och fullständiga utveckling utåt: de representera tillika den stora massans, de inhemska konsumenternas intresse. Ingen kan bestrida dem, att de 1860 begynta handelstraktaterna hafva åt vår industri gifvit en utveckling, som förut var okänd.»

Men det dröjde icke länge, förr än en protest mot denna adress afgafs af delegerade för ett stort antal handels- och manufakturkamrar, som den 1 maj samlades i Paris under ledning af Pouyer Quartier, och det var betecknande för det omslag, som försiggått sedan 1876, att detta antal nu uppgick till 60. De uttalade sitt bekymmer för den franska industriens ställning, om den ensam skulle utsättas för grannars konkurrens, under det Italien, Schweiz, Spanien, Österrike och slutligen Tyskland höjde sitt skydd. »Bibehållande af status quo skulle vara att fortsätta beklagliga misstag, som en tjuguarig erfarenhet utdömt och som utdömts af de nationer, hvilkas föredöme vi följde år 1860. Vi begära »des tarifs efficacement compensateurs», som kunna betrygga våra industriers tillvaro. Vi uttala den önskan, att den nya tulltarifen må voterats utan dröjsmål och tillämpas från den 1 januari 1880. Vi fordra, att ingen underhandling för afslutande af nya handelstraktater må ingås före antagandet af en ny tarif général och före bestämmandet af den tyska tulltarifen, emedan vi genom fredsslutet i Frankfurt äro förbundna att medgifva Tyskland behandling som den mest gynnade nation»
o. s. v.

Såsom man lätt finner, voro proportionerna omvända emot 1876. Det var 62 handelskamrar mot 14, som ville i främsta rummet upprätthållande af traktaterna, och

förkastade all tanke på högre skydd. Nu fördes detta tal allenast af 18 handelskamrar emot 60.

Den viktigaste företeelsen under denna strid var dock den allt mera framträdande förbindelsen mellan industriela protektionister och agrarier, en intressegrupp, som begynte, i Frankrike likasom i Tyskland, växa i betydenhet och som med allt större liflighet framställde anspråk, hvilka påminte om 1820-talets föreställningssätt. De franska jordegarne mottogo 1878 och 1879 den första kända stöten af den amerikanska konkurrensen och betogos naturligt nog af stor förskräckelse. Öfverallt höjdes rop på skydd mot denna oemotståndliga täflan, mot dessa »ruinerande priser», och sedan man fått den agrariska opinionen beredd för dessa anspråk, stannade de helt naturligt icke vid skydd för sädes-producenterna, utan omfattade snart hela området af landtmannens näringar och binäringar.

I Frankrike, såsom öfverallt annorstädes, begynte den agrariska protektionismen sitt fälttåg med ett hotande anlopp mot de industriela skyddstillarna. Må man gifva oss, sade de, samma skydd af 10, 20, 30 % för vår näringsverksamhet, som redan är beviljad för de flesta af de industrier, hvilkas alster vi förbruka, eller också taga vi oss rättvisan på annan väg, genom nedsättning eller borttagande af industriens skydd. Men enär industriernas målsmän i detta ögonblick tänkte på allt annat än minskning af skyddet, kommo underhandlingar snart till stånd, och en ny gemensam fälttågsplan var inom kort mellan ledarne uppgjord, grundad på löften om ömsesidiga medgifvanden och ömsesidig samverkan — alldeles såsom samtidigt skedde i Tyskland.

En sådan intressenas samstämmighet förefans likväl icke ännu, när utskottets majoritet slutligen gick till verket

och underkastade regeringens tarifförslag en protektionistisk revision. Det skulle också snart visa sig, att partiledarne icke beherskade situationen.

Textilindustrierna gingo som vanligt i spetsen och togo sig lejonparten af bytet. Regeringens moderata förslag att höja konventionstarifen med 24 % såsom ett maximum, hvilket kunde genom tariftraktater modifieras, blef alldeles skjutet åt sidan. Tullen för ordinärt bomullsgarn ökades med 75 % och för de öfriga sorterna med 60—30 % och för ordinära bomullsväfnader med 50 %, för fina med 100—175 %. Ungefär samma förhöjningar tillerkändes fabrikationen af linne, hampa och jute; silkespinnarnes skydd ökades med 50—100 %, och yllefabrikationen tillgodosågs med ett skydd, som vida öfversteg hvad regeringen föreslagit.

Därefter kommo järn- och metallindustrierna, som icke blifvit genom regeringsförslaget hugnade med någon utsigt till ökad skydd. Utskottet voterade åt tackjärn, stångjärn, symaskiner, husgerådsfabrikat, svartsmide, spik och stålråls tullförhöjningar af 20—50 %; och på samma sätt fortgick utskottet med förhöjningar af det redan ganska betydliga skyddet för papper, beredda hudar, urmakeriarbeten, porsliner, buteljer, rektificerade mineraloljor m. m. samt föreslog ändtligen att öka stenkolsindustriens dryga skydd med 8 %.

Men helt annat blef resultatet med afseende å de agrariska tullsatserna. Manufakturintressets målsmän insågo nog vigten af att tillfredsställa sina meningsfränder bland jordbrukarne, men olyckan var, att dessa i främsta rummet begärde ett skydd, som industricheferna antingen icke vågade eller icke kunde bevilja. Man kände sig ännu under trycket af en allmän mening, som icke höll det för

möjligt att beskatta brödet och köttet, menige mans oundgängligaste lifsförnödenheter, och hur skulle det väl kunna ur industriens synpunkt försvaras att lägga tullar på ull, lin, hampa, silke, som utgjorde oundgängliga råvaror för Frankrikes viktigaste exportfabrikat? Så stannade man slutligen vid samma kompromiss, som upprepats öfverallt i Europa under den agrariska protektionismens första skede; man bjöd på höjda tullar för de dyrbarare sädeslagen, hvilka icke egde betydelse som brödföda, för några slag af lefvande kreatur, kor, får och svin, på salt fisk, på ost, på byggnadsvirke, på talg, fett och t. o. m. på råa hudar. Men detta var en svag ersättning för allt det myckna goda, som manufakturerna trott sig kunna för egen del begära.

* * *

Utskottets betänkande inkom till deputerade kammaren den 20 december 1879, och generaldiskussionen begynte den 31 januari 1880. Så till vida var ställningen numera förändrad från 1877, att det icke längre kunde vara tal om att vidare utveckla det franska tarifsystemet i frihandelsriktning vare sig med eller utan traktater. Så mycket hade 1878 års förslag om 24 % majoration inneburit, så mycket betydde den pågående meningskrisen och omkastningen i de europeiska staternas tullpolitik, att icke ens de mest sangviniska frihandlare kunde hoppas något mera än bibehållandet af status quo i striden mot skyddsvännerna. Under det protektionisterna i de viktigaste punkterna ville återföra Frankrikes tullsatser till den gamla tarif général, gälde det nu för frihandlarna att åtminstone få den bestående tarif conventionnel förvandlad till ny tarif général. På denna ståndpunkt stälde sig regeringens måls-

man, handelsministern Tirard, som förklarade sig vidhålla 1878 års förslag i alla de punkter, hvaruti det öfverensstämde med den förra tarif conventionnel, och likaså acceptera förslaget om 24 % förhöjning hufvudsakligen för textilindustrierna, men endast såsom ett medel för underhandling om tariftraktater. Härom fördes nu under mera än ett år striden mellan regeringen och det protektionistiska partiet i båda kamrarna; och regeringen vann.

Utgången berodde på tvänne omständigheter, dels på den franska industriens egen karaktär, dels på söndring mellan skyddsvännernas tvänne hufvudgrupper, industriidkare och agrarier.

Striden mellan frihandel och protektionism kunde nämligen i Frankrike svårligen kallas en strid blott mellan produktionens och konsumtionens intressen, eller mellan å ena sidan praktiska och nationela behof och å andra sidan kosmopolitiska teorier; den företedde här, långt mer än i Tyskland, långt mer än i någon annan af kontinentens stater, motsatsen mellan två likartade intressen inom industriens eget läger.

Tullskyddet, hvilket, så vida det är verksamt, ovilkorligen innebär, att vissa producenter genom statens medverkan få sig tillerkändt ett högre pris på sina alster, än som utan tullskyddet skulle dem tillgodokomma, står naturligtvis alltid i någon mån i strid med de inhemska konsumenternas omedelbara intresse: ett förhållande som i synnerhet framträder för de konsumenter, hvilka i sin ordning som producenter icke fått eller icke kunna få något skydd. Det är emellertid en allmän och mycket naturlig företeelse, att denna intresse-motsättning föga gör sig gällande eller lätteligen förbises, så länge det är fråga om den stora förbrukande massan eller om den konsumtion

som icke omedelbart ingår i ny produktion. Allmänheten märker skyddsbeskattningen lika litet som annan indirekt skatt, och intresset för dess undvikande är till följd häraf utan all jämförelse mindre verksamt och lefvande än det intresse, som påkallar dess åläggande. Skyddssystemet vore härförutan praktiskt utförbart.

Men påtaglig och ovedersäglig blir denna intressenas motsats, när ett åt vissa näringar medgifvet skydd fördyrar sådana råvaror, hvilka af andra industrier förädlas, och då de senare icke genom skydd för sina produkter kunna få någon ersättning för denna prisförhöjning. Det är visserligen icke så märkbart, huru producenter af spanmål, trä och järn, där de för sin egen produktion icke åtnjuta och möjligen icke kunna få något skydd, lida men af de öfverpris, som de till följd af tullskyddet få betala för sina verktyg och klädespersedlar; eller om sådant märkes, pläga dessa producenter lätt nog kunna tröstas med hänvisning å en eller flere fördelar af annan och högre art, som af en dylik anordning må vara att vänta. Men hvad som omöjligen kan fördöljas, det är att sådana tillverkare af t. ex. väfnader, skodon, verktyg eller maskiner, hvilka på utländsk marknad hafva sin afsättning och därför gå utom området för tulltaxans prisbestämmelser, icke få någon som helst fördel utan tvärt om lida en ganska känbar olägenhet af tullsatter, som fördyra garner, färger, läder, stål och järn eller råämnen för deras produktion, och som sålunda för dem försvåra eller omöjliggöra täflan med tillverkare, hvilka erhålla dessa varor för bättre pris. Det hör visserligen som ett korollarium till skyddssystemet att söka häfva eller mildra dessa olägenheter genom restitutioner af tullafgifter för införda råvaror som förädlade återutföras, men en allmän erfarenhet har visat att, så vida

staten icke har råd att förvandla dessa restitutioner till verkliga exportpremier, äro de i de flesta fall förbundna med så många formaliteter, att hela systemet varder för de exporterande industrierna förlustbringande och hämmande. I sådana industrier kan därför skyddsystemet under vissa förhållanden få motståndare, hvilka verkligen äro att frukta, emedan de kämpa med samma eller liknande själfbevarelsens instinkt, som drifver de för skyddet intresserade industriernas målsmän.

I Frankrike har för närvarande obestriddigen industrien hunnit till en sådan utveckling, att en protektionistisk politik där har mött allvarligt motstånd just inom de intressegrupper, i hvilka man vanligen vill söka dess egentliga stöd. Frankrikes införsel af vanligen s. k. manufakturvaror uppgår knappt till värdet af en half milliard, men värdet af därifrån utförda manufakturvaror utgör nära två milliarder. Redan dessa siffror utvisa, att det bland dess industriidkare måste finnas ett betydligt antal, för hvilka den utländska marknaden är af långt större betydenhet än den inhemska, eller hvilka för täflan med utländingen å inhemska marknad äro lika väl rustade som för konkurrensen å den stora världsmarknaden. Att dessa industriers intresse hade varit mäktigt nog att afhålla regeringen från hvarje handelspolitiskt steg, som direkt skulle hindra eller försvåra afsättningen på världsmarknaden, hafva vi redan sett: af flerfaldiga uttalanden framgår äfven, att de samma i hvarje förhöjning af Frankrikes egna skyddstullar sågo en indirekt fara för denna afsättning, så till vida som därigenom skulle kunna framkallas repressalier af tullförhöjning i andra länder å franska produkter.

Det är klart, att dessa industrier äfven i mer eller mindre mån måste frukta för de svårigheter, som skulle dem

beredas genom fördyrande af råämnen och halffabrikat i alla grader. Frihandelspartiet i Frankrike hade icke häller underlåtit att med styrka och ifver framhålla den söndring, som sålunda rådde mellan de skilda näringsgrenarna, och hade väsentligen därpå byggt sitt hopp om en vändning i opinionerna. Det är ju egentligen icke mer än tvänne stora industrigrupper, såde de, som afgjordt äro hemfallna åt protektionistiska sträfvanden och som obevekligt fordra icke blott bibehållande af det nuvarande skyddet utan dess höjande med 50 eller 100 %, samt upphäfvande af alla traktater: det är bomulls- och linne-spinnerierna, hvilka för vinnande af dessa sina syften vilja påtruga samtliga franska industrier ett skydd, som de icke behöfva. För dem finnes vid tullskyddet intet att förlora; — från deras ståndpunkt är skyddet en existensfråga, enär onekligen dessa två industrier i Frankrike hafva långt mindre gynsamma vilkor än i flera andra länder. Men bomulls- och linne-spinnerierna representera ej mer än 800 millioners tillverkning, en ganska liten del af Frankrikes hela produktion. För de öfriga näringarna ställer sig frågan på ett helt annat sätt. För att ej tala om vinkulturen, som i traktatsystemet och den fria handeln sett ett lifsvilkor, är ju samma intresse för billiga produktionsvilkor och obehindrad afsättning deladt af hela sidenfabrikationen, af de världsbeherskande industrier, hvilkas alster sammanfattas under benämningen »articles de Paris», af bomulls-, ylle- och linne-väfvare, af färgare, af kattunstryckare, af ylle- och silkesspinnare, af alla tillverkare af beklädnadspersedlar — med ett ord af samtliga de näringsgrenar, inom hvilka produktionens förnämsta faktor är den smak och arbetsskicklighet, hvori Frankrike öfverträffar alla på världsmarknaden täflande nationer, och för hvilka det skydd, som fördyrar råvaror och halffabrikat,

endast ter sig som en hämsko på utvecklingen, en nedsättning af produktionsförmågan. Mellan dessa tvänne motsatta intressegrupper stälde frihandlarne en tredje, som innefattade hufvudsakligen järnindustrien, stenkolsgrufvorna, garfverierna och de kemiska fabrikerna, och hos hvilka de trott sig finna väl en viss obenägenhet mot nedsättning af tullsatserna, men en lika stor motvilja mot återgång till ett föråldradt system, och hos hvilka de således väntat bistånd åtminstone för bibehållande af status quo. Det är otänkbart, menade de, att den lilla gruppen af bomulls- och linnespinnare skulle ensam få föra den franska industriens talan och bestämma landets handelspolitik till uppenbar skada för alla dess naturliga näringar.

Härtill kom nu, att det mycket omordade förbundet mellan manufaktur- och jordbruksprotektionister, hvilket redan genom voteringarna i utskottsbetänkandet blifvit mycket försvagadt, under förhandlingarna i deputerade kammaren alldeles upplöstes. De agrariska intressena egde i 1880 års deputerade kammare icke på långt när samma styrka som i 1879 års tyska riksdag, och de saknade dess utom den ledning, som i Tyskland välvilligt erbjöds af furst Bismarck. Den franska regeringen vann tvärt om sin seger just genom en sprängning af skyddsvännerna, då den förmådde kammaren att afslå samtliga de tullsatser för hudar, talg, lefvande kreatur, ost m. m., hvarmed utskottet velat förnöja jordbrukarne. Sedan detta hade skett, sedan ytterligare råsilkes- och stenkols-tullpositionerna tillintetgjorts ¹, kunde manufakturintressena icke längre ensamma genomdrifva sina yrkanden. Den ena efter den andra af de tullförhöjningar, som utskottet föreslagit för garner, väfnader, järn- och metallvaror m. m., blef för-

¹ Tullen för stenkol blef nedsatt från 1,20 till 0,12 fr. pr ton.

kastad, och 1878 års tarifförslag var slutligen i december 1880 af deputerade kammaren antaget. Till sist förkastade kammaren den af Teisserenc de Bort tillämnade strafftullsparagrafen, hvilken ministern Tirard förklarade för obehöflig.

Ännu återstod en svår kamp i senaten, där de protektionistiska och framför allt de agrariska intressena voro starkt representerade. Den höga församlingen gjorde hvad den kunde för att återvinna hvad som förlorats genom medkammarens likgiltighet för jordbrukets fordringar. Senaten lemnade visserligen industritullarna orörda, men höjde tullen på nötkreatur från 6 till 30 fr., bestämde en ringa tullsats för råg, hafre och majs, för salt fisk och för harts, oljor, viner m. m. Men deputerade kammaren gaf icke vika, och allt hvad senaten efter långa förhandlingar utverkade var en höjning af tullen på oxar från 6 till 15 fr. samt några mindre rättelser i industritullarna.

Den nya tarifens handläggning i båda kamrarna hade under mera än ett års tid sysselsatt representationen och afslutades icke förr än den 8 april 1881. Resultatet af detta långvariga och mödosamma arbete var emellertid i hufvudsak en bekräftelse för Frankrikes räkning af det handelspolitiska system, som invigdes år 1860 och sedermera utvecklats genom 1860-talets olika tariftraktater. Om man från ser åtskilliga mindre betydande rättelser och särskildt de modifikationer, som berodde på införandet af specifika tullsats i stället för värdetullar, var den nya generaltarifen nästan punkt för punkt lika med den konventionstarif, hvilken hade tillskapats genom traktaterna och som dittills varit gällande för Frankrikes handelsförbindelser med nästan hela den civiliserade världen. Protektionisterna, som hade hoppats på en återgång till ett mera prohibitivt system, ansågo sig besegrade och knotade

högljudt, icke minst jordbrukets målsmän, som onekligen hade mest orsak till bekymmer och knappt åtnjöto något nämnvärdt skydd.¹ De frihandlare, som en gång drömt om betydande reduktion i konventionstarifens industritullar, voro så lagom belättna, men å denna sida kunde man dock lyckönska sig till att hafva undkommit något värre. Ännu återstod dock att se, hvad som skulle blifva af de 24 centimes, med hvilka den nya tarifen hade ökat flere af de vigtigaste tullsatserna, i hvad mån dessa skulle komma att genom traktatsunderhandlingar elimineras, och huru Frankrikes internationela förbindelser skulle kunna genom traktater vederbörligen stadgas.

V.

Underhandlingarna om nya traktater togo sin begynnelse omedelbart efter den nya franska generaltarifens antagande. Det brådskade, ty enligt lagen af den 4 augusti 1879 skulle alla de bestående traktaterna tilländalöpa sex månader efter generaltarifens publikation, hvilken skedde den 7 maj 1881. Det mötte också inga svårigheter med de flesta af traktatsmakterna: nya tariftraktater afslötos i Paris med Belgien den 31 oktober, med Italien den 3 november, med Holland den 26 november, med Portugal den 19 december och med Sverige—Norge den 30 december 1881 samt med Spanien den 8 februari och med Schweiz den 23 februari 1882 — alla naturligtvis under förbehåll af vederhörande representationers godkännande och slutliga ratifikationer. Underhandlarnes verk blef ock i vederbörlig ordning bekräftadt öfverallt utom i Holland, där två traktatsförslag efter hvarandra 1882 och 1883 af representationen

¹ Som bekant lyckades de franska jordbrukarne 1885 att vinna det tullskydd för spanmål (3 fres pr 100 kilogr.), som förvägrades dem 1881.

förkastades. De öfriga traktaternas ratifikationer utbyttes den 12 eller 13 maj 1882 och skola de alla utlöpa den 1 februari 1892.¹

Den första och mest synbara följden af dessa traktater, samtliga försedda med mera eller mindre utförliga tarifer, var att den provisoriska förhöjningen af 24 % å den förra konventionstarifens satser för garn, väfnader, fajanser, porsliner, glasvaror, smidesarbeten, papper, hudar, lüdervaror m. fl. varor, nästan utan undantag bortföll. Den var vidtagen som ett underhandlingsmedel, och den blef ock såsom sådant använd med synnerlig moderation. De länder, hvilkas exportintressen af dessa tullsatser berördes, voro i främsta rummet Belgien och Schweiz, i någon ringa mån äfven Italien och Spanien, och ehuru intetdera hade synnerligen stora medgifvanden att i utbyte skänka åt Frankrikes export, fingo de utan svårighet den gamla konventionstarifens satser återställda.

I vissa fall beviljades t. o. m. ytterligare nedsättningar därutöfver. Så minskades genom traktaten med Belgien tullsatserna för tackjárn (från 2 till 1,50 fr.), stångjárn (från 6 till 5 fr.), tunna plåtar, socker, humle m. m.; genom traktaten med Italien tullsatserna för färgträd, quinin, handskar, halmflåtor och hattar samt å smör, ägg, olivolja, frukter; genom traktaterna med Spanien och Portugal hufvudsakligen å vin, som nedsattes från 4,50 till 2 fr.; genom traktaten med Schweiz tullsatserna å ost, vissa slags bomullsvaror, urmakeriarbeten och bijouterivaror; hvarjämte åt Sverige—Norge särskildt medgafs återförandet för stockfisk af den gamla tullsatsen å 10 fr. samt jämkandet af

¹ Traktaten med Italien fick dock tvänne uppsägningstider, den 1 januari 1882 och den 1 februari 1892.

några i den nya generaltarifen införda bestämmelser rörande tullbehandling af smältstycken och arbetadt trä.

Resultatet af dessa traktatsförnyelser blef sålunda först och främst att 1860 års handelssystem för Frankrike själf ytterligare befastades för en tidrymd af tio år. Den nya tarif conventionnel var numera — efter de 24 procentens borttagande — nästan i hvar enda punkt, som rörde industrien och manufakturen, öfverensstämmande med den före 1881 gällande, och om den samma i några hänseenden skilde sig från den förra, var det öfvervägande i riktning af nedsättning. Systemet var äfven därutinnan liknande 1860-talets, att den franska tarifens allra flesta positioner — äfven där de icke blifvit genom traktat nedsatta — voro genom internationel öfverenskommelse bundna och sålunda den franska marknaden betryggad mot ständiga rubbningar genom ensidiga lagstiftnings- och beskattningsåtgärder. I detta hänseende är Frankrikes tulltaxa ännu i dag förebild för de öfriga europeiska staterna.

Men i det sålunda efter 10 års förlopp återställda traktatsystemet felades emellertid den största och viktigaste länken, och den felas ännu. Grundvalen för 1860-talets stora europeiska handelsförbund hade varit den fransk-engelska tariftraktaten; trots alla ansträngningar lyckades det icke att kröna 1880-talets verk genom en ny tariftraktat med England. Tre gånger upprepades försöken till underhandlingar; men hvarje gång strandade de på Englands vidhållande af fordringar, hvilka Frankrikes regering med hänsyn till representationens kända önsknningar icke kunde bevilja, och på Englands obenägenhet att göra sådana eftergifter i sina finanstullar, som Frankrikes regering måste fordra. Första gången (1876) erbjödo de franska

underhandlarne så stora nedsättningar som 50 % på stenkols-, tackjärns-, stångjärns- och ståltullarna, 30 % på maskiner och 20 % på garn- och väfnadstullarna; men engelsmännen trodde sig då kunna fordra »reciprocitet», d. v. s. att den franska tarifen bragtes i det närmaste till samma grad af tullfrihet, som utmärker den engelska. Andra gången (1880) voro Frankrikes anbud vida lägre och dess fordringar på en nedsättning i den engelska vintullen mycket mera bestämda; men engelska regeringen visade obenägenhet mot förändring af vintullen, och Englands underhandlare förskansade sig bakom anspråket, att de specifika tullsatser för bomulls- och ylleväfnader m. m., som införts i det nya franska tarifförslaget, måtte utbytas mot värdetullar sådana som förekommo i den gamla konventionstarifen. För tredje gången öppnades underhandlingar i maj 1882, men den franska regeringen kunde nu mindre än någonsin erbjuda betydliga reduktioner i tullsatserna, än mindre återföra de af kamrarna utdömda värdetullarna, och det visade sig, att man å engelsk sida blifvit allt mera likgiltig för tariftraktaten.

Underhandlingarna måste slutligen såsom gagnlösa inställas.

Följden af detta afbrott i traktatsförhandlingarna skulle ju, i enlighet med det system som Frankrike uppstält, hafva blifvit, att England efter den 28 februari 1882, då 1860 års traktat efter upprepade prolongationer slutligen utlöpte, borde hafva inträdt under differentiell tullbehandling, att hela dess garn-, väfnads- och järnimport till Frankrike borde hafva dragit minst 24 %, och i vissa fall ännu mycket högre tullsatser, än de som genom tariftraktater förunnats åt Belgien, Sverige—Norge, Schweiz, och som på grund af Frankfurtfreden måste tillämpas äfven för Tysk-

land. De starkt utvecklade handelsförbindelserna mellan två mäktiga grannfolk skulle hafva afbrutits, utan gagn för någondera och till fördel för Tyskland eller Belgien; ett tullkrig skulle hafva begynt, i hvilket England visserligen varit underlägset, så till vida som det icke kunnat öfva repressalier utan att uppgifva grundsatserna för sin egen handelslagstiftning, men som dock utan tvifvel förr eller senare skulle hafva för Frankrike framkallat politiska olägenheter af allvarsam art. Inför utsigterna till sådana kommersiella och politiska förvecklingar måste ju sökas någon modus vivendi, och det visade sig nu likasom förut vid uppträderna med Spanien, Italien och Österrike, att de såsom »underhandlingsmedel» så mycket prisade differential- och straff-tullarna äro, när de skola såsom ultima ratio komma till användning, oanvändbara. De kunna af en starkare nation begagnas som hot och möjligen äfven tillämpas mot en svagare, och de äro då, såsom allt våld och all orätt, vådliga för den svage; men de innebära tillika en fara och en olägenhet för den som begagnar dem, och denna olägenhet framträder kämbart, när de tillämpas mot likställda medtäflare. Vapnet visar sig då vara lika farligt för bägge de stridande och måste slutligen bortläggas.

Så gick det äfven denna gång. Sedan man i årtal underhandlat om en tariftraktat under förutsättning att en sådan vore nödvändigt vilkor för »klausulen» om ömsesidig behandling som den mest gynnade nation, måste man slutligen äfven utan tariftraktat bevilja samma klausul. Men så mycket hade misstämningen mot England växt under förhandlingarnas lopp, att denna klausul icke kunde affattas i form af en ömsesidigt bindande traktat. Det påstods från fransk sida, att genom en sådan skulle visser-

ligen Frankrike, som redan bundit sin tarif genom traktater med andra makter, finna sig bundet gent emot England, men England däremot icke vara förhindradt att till skada för Frankrikes exportintressen t. ex. höja sina vintullar. Englands rätt att i Frankrike behandlas som den mest gynnade nation gjordes därför till föremål för ett lagförslag, som förelades de franska kamrarna och upphöjdes till lag d. 27 februari 1882. Dagen därefter under-tecknades en förnyelse af den fransk-engelska handels- och sjöfartstraktaten i allt som ej rörde tulltarifen. Härvid betonades uttryckligen, att Englands rätt till samma tullbehandling som Belgien, Tyskland m. fl. stater framgent skulle vara beroende af dess egen tullagstiftning, så att den skulle kunna upphöra, t. ex. om den engelska finansstyrelsen tillåte sig att höja tullsatserna för franska viner. Mellan dessa bägge nationer är sålunda icke afslutad någon stadgad fred, endast ett vapenstillestånd, som antages kunna när som helst öfvergå till strid. Man har å ömse sidor bevarat den ekonomiska »handlingsfrihet», som skall vara en så dyrbar förmån, men äfven å fransk sida erkänt, att denna förmån icke är användbar.

VI.

Sedan det franska traktatsystemet sålunda blifvit ånyo delvis och nödortftligen hoplappadt, har ingenting inträffat, som kunnat bereda visshet om åvägabringandet af en stadgad och varaktig ekonomisk fred inom det europeiska statssamfundet. Tvärt om, ännu tyda tecknen på oro och strider, hvilka icke kunna uteblifva, så länge

som ett större antal af de europeiska staterna äro i färd med att begagna sin ekonomiska handlingsfrihet till oupphörliga höjningar af tullsatserna.

I hjärtat af Europa sitter det Tyska riket, ett betydande afsättningsområde för grannarnes produktion af lifsmedel, råämnen och manufakturvaror, själf ett betydande produktionsland med behof af liflig afsättning, — och likväl ständigt betänkt på att afstänga sitt eget område mot grannarnes tillförsel, därigenom ständigt utmanande grannarne till motsvarande stängningsåtgärder.

I öster drifver Ryssland en kommersiel och finansiell politik, som kan tjäna till ideal för den ekonomiska handlingsfrihetens vänner; det förändrar hvarje år eller hvarvt halfår sina tullsatser för de viktigaste artiklar; det besvarar hvarje tysk tullsats på spanmål med ryska tullförhöjningar för järn, väfnader och manufakturvaror; det befrämjar sin egen export med premier och billiga järnvägsfrakter och hämmar sin import genom tullar och dyra järnvägsfrakter; det främjar sitt »nationela arbete» genom ukaser, som ur landet utdrifva tyskt och engelskt kapital, tyska och engelska arbetsgifvare och arbetsledare.

Vid Tysklands sydliga gräns söker Österrike, så godt det kan, att efterbilda sin mäktige grannes handelspolitik, och det kan ej annat. Där likasom i Tyskland herska tvänne med hvarandra rivaliserande skyddsintressen, de agrariska och de industriella, som uppegga hvarandra, så snart det gäller tullförhöjning, och neutralisera hvarandra, så snart det blir fråga om tullnedsättning; och förhållandet invecklas här ytterligare därigenom, att hvardera intresset är öfvervägande representeradt i hvar sin af monarkiens stora rikshalfvor, det agrariska i Ungern, det industriella i det tyska Österrike. Så snart Tyskland höjer sina

agrariska tullsatser, ropa ungrarne på kompenstation och österrikarne på retorsion, och bägge genomdrifva tillsammans en »tarifnovell» med jordbrukstullar för att trösta de förra och med industritullar för att uppmuntra de senare, allt till straff mot Tyskland.

Längre österut försöker Rumänien att genom ökade tullsatser stärka sin industri och befästa sin unga statsmakts finanser. I söder drifves sammå system af Grekland, som knappt afslutat handelstraktater, innan det uppsäger dem, och ännu mera af Italien, hvilket lika väl som Tyskland behöfver ökade statsinkomster och fortfarande tillämpar den tyska katedersocialismens recept för industriens befrämjande, emellanåt äfven betänkt på att lindra jordbrukets betryck genom tullar. Och slutligen frågar man sig till och med i det lilla Schweiz, som utgör knutpunkten för den kontinentala transito-handeln, hvarför kantonerna ensamma skola drifva frihandel, då Tyskland, Österrike, Italien, resa sitt skydd allt högre, hvarför Schweiz skall åt dessa stater lemna förmånen att behandlas som de mest gynnade nationer, då dessa stater själfva icke vilja binda sin ekonomiska handlingsfrihet, såsom Schweiz bundit sig emot Frankrike, och hvarför dessa stater, som oupphörligt förändra sin egen marknads vilkor genom tullförhöjningar, skola på Schweiz' marknad få åtnjuta den trygghet, som stadgats genom tariftraktaten med Frankrike.

Under sådana förhållanden har det varit helt naturligt, att traktatsystemet icke kunnat vinna någon nämnvärd utveckling och fasthet under det sista decenniet. Flera af de stater, som under 1860-talet hade stadgat sina ömsesidiga handelsförbindelser genom tariftraktater af betydande omfattning, hafva nu afkastat hvarje sådant band eller

begränsat dem till en ytterst obetydlig del af sin tarif. Så Tyskland, som visserligen afslutit smärre tariftraktater med Italien 1883, med Grekland och med Spanien 1884—85 och med några transatlantiska handelsområden, men för öfrigt orubbligt vidhåller sin autonomi. Så Italien, som visserligen träffade ganska omfattande tariftraktater med Österrike 1879, med Frankrike 1881, med Schweiz och med Tyskland 1883, men endast under förbehåll af rätt att uppsäga dem redan till 1888, en rättighet, som också under 1887 ledt till nya och svåra underhandlingar med både Österrike, Schweiz, Tyskland och Frankrike. Jämförelsevis lättast kunde dessa uppgörelser träffas med Österrike-Ungern, hvars jordbruk och industrier icke hade så mycket att frukta af italiensk konkurrens och som kunde bjuda Italien icke oväsentliga fördelar; men förhållandet till Frankrike, som var så ytterligt spändt redan 1879—81, har sedermera icke förbättrats och synes, just när detta nedskrifves, hota att öfvergå till ett fullständigt krigstillstånd. Under 1886 voro de båda länderna oense om sjöfartstraktatens bestämmelser, som förkastades af den franska representationen, hvarpå den italienska regeringen utfärdade dekret om differentiell behandling af franska fartyg, hvars verkställighet endast med svårighet kunde afböjas genom en provisorisk konvention. Uppsägningen af den fransk-italienska handelstraktaten har ännu icke ledt till resultat, och Frankrikes nationalförsamling har d. 15 dec. bemyndigat regeringen, att, så vida icke den förra handelstraktaten förlänges, från och med den 1 jan. 1888 förhöja de franska tullsätserna å tullbelagda italienska produkter med 100 % och belägga de fria artiklarna med värdetull af 50 %. Således utsigt till ett nytt tullkrig på denna gräns.

Det lider väl intet tvifvel, att äfven denna demonstration slutar, innan det kommer till verkligheter, med en tillfällig uppgörelse. Så ändades, såsom vi sett, 1870-talets liknande strider, så bilades ju ock de kortvariga tullkrig, som fördes mellan Frankrike och Rumänien 1885, mellan Österrike och Rumänien 1886. Men erfarenheten har ock visat, att man i dylika omständigheter svårligen kommer längre än till provisoriska stillestånd, vanligen grundade på försäkran om den ömsesidiga behandlingen som den mest gynnade nation. Farhågorna för differentiel tullbehandling och därmed följande utestängning från marknaden visa sig visserligen oftast så öfvervåldigande å bägge sidor, att man ömsesidigt är glad att kunna rädda denna enkla folkrättsgrundsats; — men därvid stannar det. Tarifnedsättningar framtingas icke genom hotelser, och ännu mindre förpligtelsen att icke höja tarifens satser.

Sälunda har det nu under sex års tid varit omöjligt att återställa de stipulationer mellan Frankrike och Österrike, som afbrötos genom upphäfvandet af 1866 års stora traktat. År efter år och under ständig fara för afbrott hafva dessa bägge länders varubyte berott på provisoriska konventioner (den sista af den 18 februari 1884), uppsägbara på sex månader eller ett år och inskränkta till allenast försäkran om behandling som den mest gynnade nation.

På samma otillfredsställande sätt äro förbindelserna ordnade mellan de bägge i politiskt hänseende så väl förbundna stormakterna Österrike och Tyskland. Allt sedan den stund, då Österrike i stolt själfkänsla uppoffrade 1868 års tysk-österrikiska traktat åt de industriella skyddsintressena, har det icke lyckats att mellan dessa grannar åvägabringa någon annan öfverenskommelse än den, att de icke skola förorätta hvarandra till andras för-

mån, — allt dock på kort tids uppsägning. Det har icke felats försök att åstadkomma ett närmande; mäktiga intressen hafva yrkat därpå, och diplomatien har haft ett styft arbete med underhandlingar; gång efter annan har det till och med talats om ett tullförbund, och exportindustrierna å ömse sidor hafva åtminstone hoppats på en traktat, som för någon längre tid skulle betrygga deras afsättning i grannlandet. Men man har uppgjort den räkningen utan värden, — hvilken under ett protektionistiskt regemente är skyddsintresset. Intet förslag om tarifftraktat har den ringaste utsigt att antagas af Ungern, om det ej nedsätter och binder Tysklands agrariska tullsatser, hvilket för den nuvarande tyska riksdagen är en omöjlighet. Intet tarifförslag antages af den tyska riksdagen utan nedsättning och fastslående af Österrikes industritullar, hvilket åter österrikiska industriidkare, med bistånd af Ungerns landtmän, lätteligen förhindra.

Furst Bismarck har också 1885 själf inför tyska riksdagen förklaradt, att underhandlingarna om handelstraktat med Österrike möta större praktiska svårigheter, än den utom stående kan föreställa sig. Männe man icke snarare kan säga, att de möta principiella svårigheter, att de äro oförenliga med andan af den handelspolitik furst Bismarck själf väckt till lif och fostrat? Deras syfte strider och måste strida mot syftet af protektionismen, hålst af den protektionism, som skall skydda *allt* nationelt arbete, eller rättare allt nationelt kapital.

Tullsaternas nedsättning och tullsaternas bindande kan icke vara tilltalande för de intressen, hvilka framför allt annat begära skydd för inhemsk marknad, och kan således ej annat än som undantag genomföras under ett politiskt system, som låter sig af dessa intressen bestämmas

och i dem ser det allmänna intresset. Därtill fordras en helt annan och motsatt uppfattning af detta allmänna intresse, den uppfattning, enligt hvilken för produktionen själf bytets frihet är nyttigare än produktionens skydd, och inför hvilken därför friheten har större rätt än skyddet. Men till denna ståndpunkt komma de europeiska staterna antagligen icke tillbaka, förr än den nationela protektionismen arbetat ut sig och utvecklats alla sina konsekvenser. Det kan icke fela, att dessa förr eller senare skola uppvisa sin oförenlighet med produktionens egna behof: i en tid, då all ekonomisk utveckling beror på samfärdsmedlens förbättring, kan man på längden icke uppehålla den illusionen, att samfärdselns och bytets inskränkning eller tillintetgörande skulle främja denna utveckling. Längre skall det icke dröja, innan man inser, att systemet af små inhemska marknadens »bevarande» leder till produktionens fördärf, icke till dess gagn, och då skall producenternas stora flertal begära marknadernas öppnande genom tarifnedsättningar och marknadernas betryggande genom tariftraktater och tullförbund, lika ifrigt som det nu begär skydd och tarifautonomi. Åtskilliga tecken antyda, att man redan begynt få syn på denna nödvändighet inom ledande kretsar i det industriela Tyskland, och måhända varder uppslaget till en ny utveckling mot ett friare handelssystem förbehållet åt Tyskland, ja, hvarför icke åt — furst Bismarck själf? En sådan uppgift vore särskildt egnad för den store statsman, hvars fördomsfrihet alltid visat sig vuxen »tidens kraf», af hvilken art dessa än varit.

INNEHÅLL

Nya försök till förbättring af arbetsklassens vilkor	sid.	1.
Guldbristen och de låga varuprisen	»	98.
Järnvägstarifer och statsfinanser	»	184.
Den tyska handelspolitiken och dess betydelse för de nordiska länderna.....	»	234.
Frankrikes tulltarif och de europeiska handelstraktaterna	»	354.

På P. A. NORSTEDT & SÖNERS förlag:

STUDIER OCH KRITIKER. I.

AF

HANS FORSSELL.

Innehåll: Oliver Cromwell. — En nutidens talare (Macaulay). — Napoleon I:s historia. — Svensk statskyrka. — Merkantilism. — Individualism och sjelfstyrelse. — Den andra Oktober 1871. — Värnepligt. — Materialism. — Tyskland, Frankrike och Sverige. — Kyrka och stat i det nittonde århundradet. — Norrland 1571—1870.

Pris 5 kronor.

SVERIGES INRE HISTORIA

FRÅN GUSTAF DEN FÖRSTE,

MED SÄRSKILDT AFSEENDE PÅ FÖRVALTNING OCH EKONOMI,

AF

HANS FORSSELL.

Två delar. Pris tillsammans 6 kronor.

Pris 5 kronor.

Grauskala #13

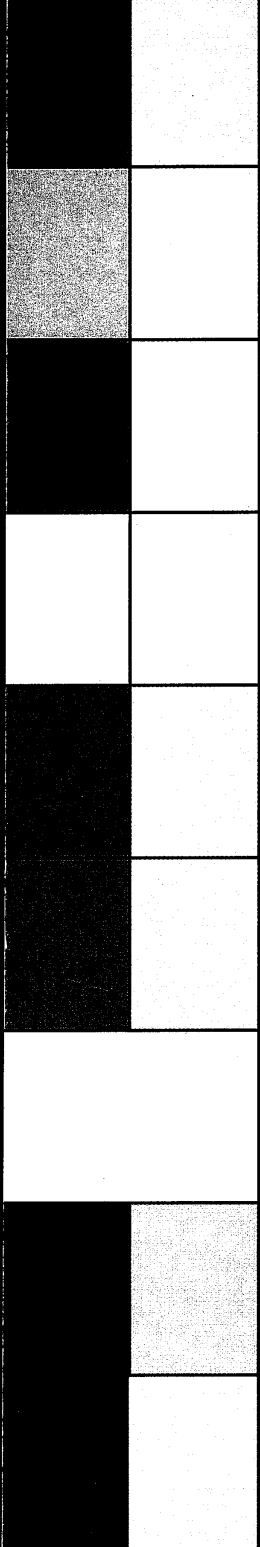

M

B.I.G.

Farbkarte #13

B.I.G.